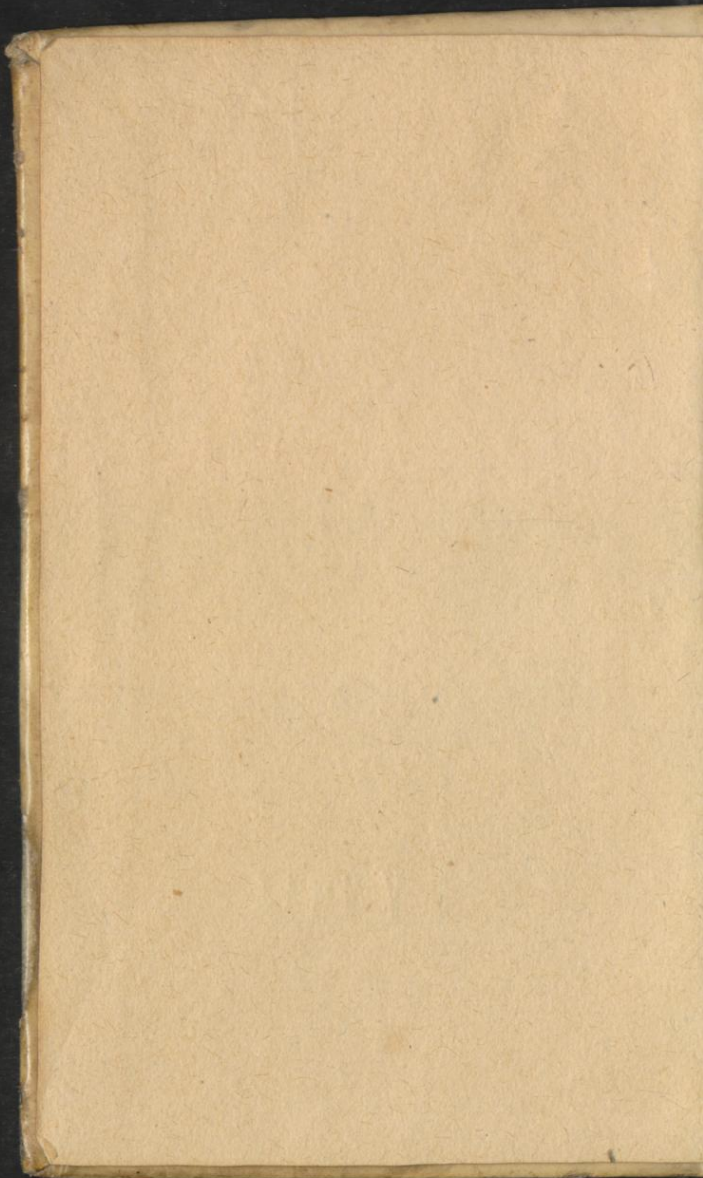
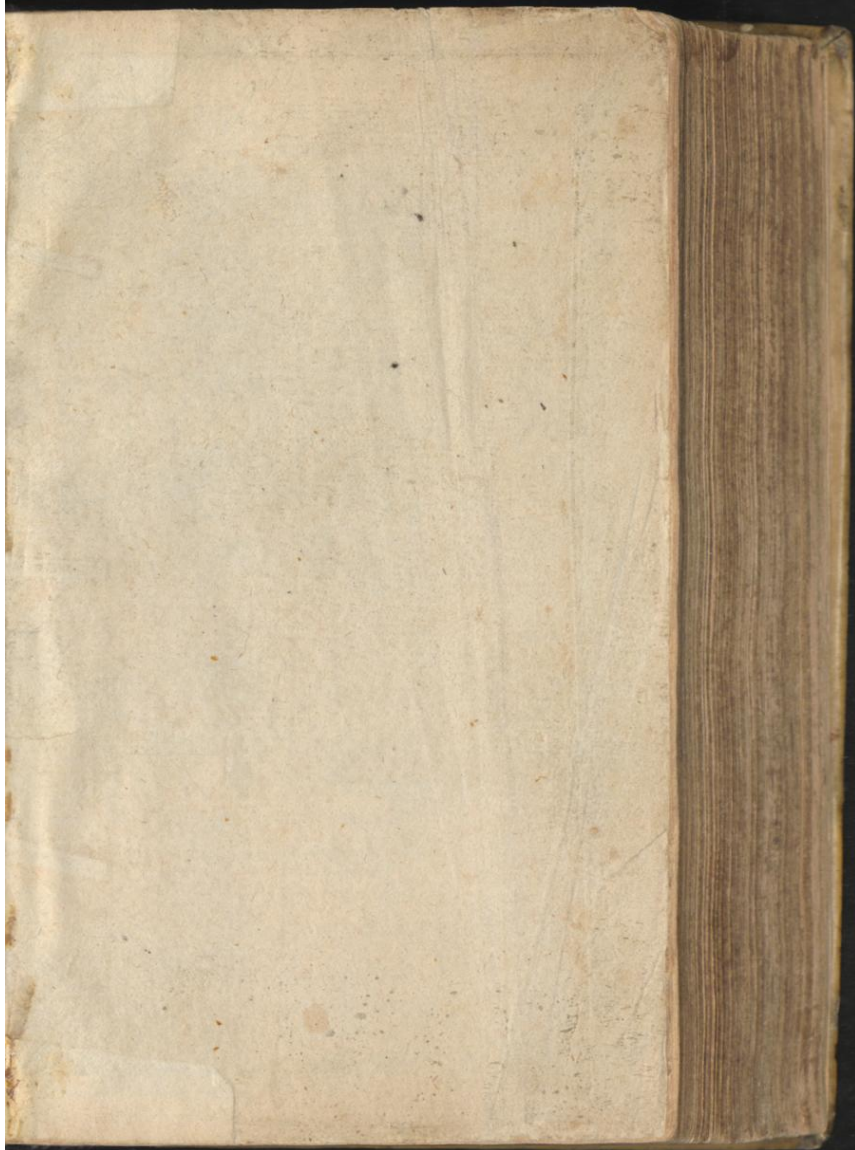

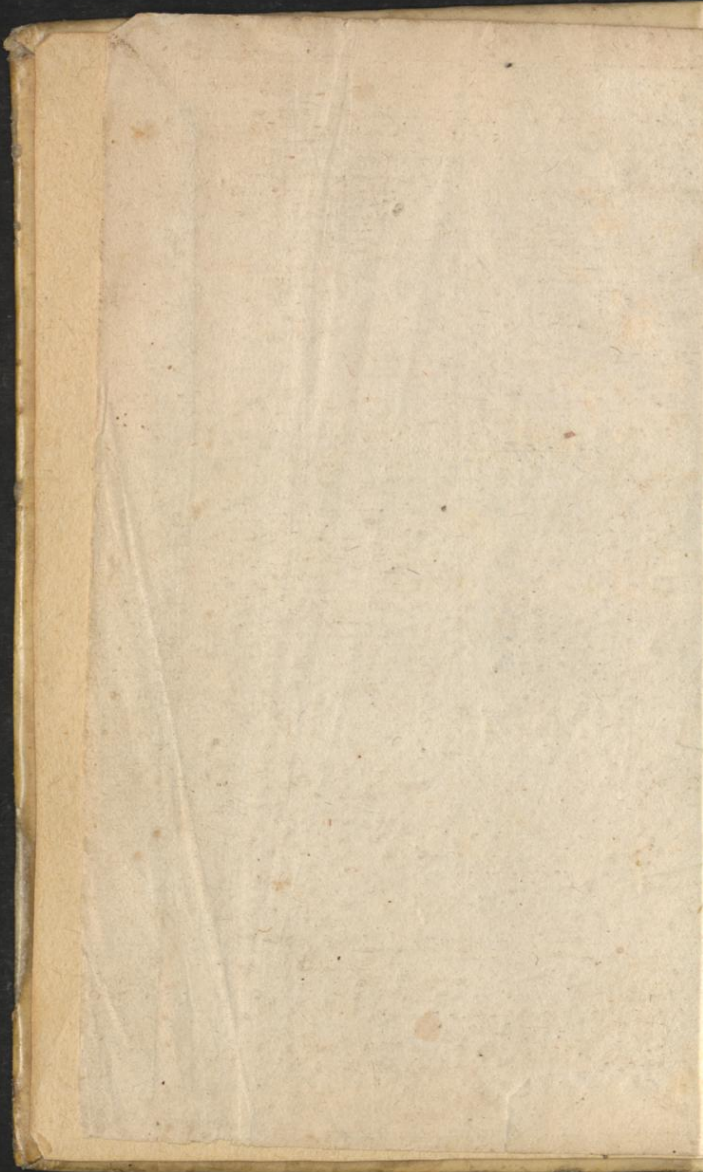
Dv 1191 1662

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
— Medizinische Abt. —
DÜSSELDORF

V 2412

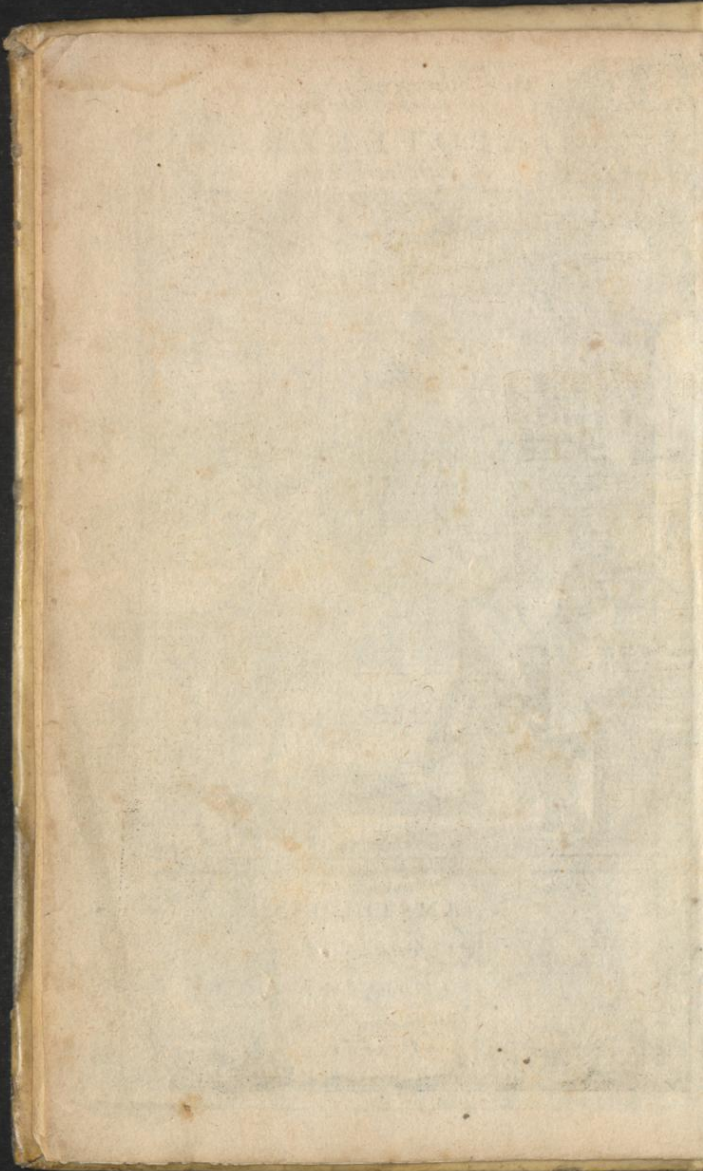

Het Nieu verbeterd en
vermeedert licht der

APOTEKERS

en distilleerkonst.

PHARMACIA.
Galenica & Chymica,

Dat is:

De vermeerderde ende verbeterde

Apotheker en Alchymiste
Licht ende Distilleer-konst.

*Begrijpende de beginselen ende fundamen-
ten der selver.*

Verdeylt in acht Boecken, tot onderwijfinge
der APOTHEKERS.

Doorgaens op't nieuw by den Auteur oversien,

En verrijckt met een kort Examen der Chirurgie, benevens
een Tractaet van de kennisse der Droogen.

Den Vierden Druck.

AMSTELREDAM,

By JOHANNES van RAVESTEYN, Boeck-
verkooper en Ordinaris Drucker deser Stede,
op't Water in't Schrijfboeck, 1662.

PHARMACIA
Galénica & Chymica

Dat is:

De overzetting der oude overzettinge

Apotheker en Alchymiste

Licht ende Dilligent-konst.

Begrijpende de begijnselen ende fondamenten
van der seker.

Verdeelt in acht Boeken, tot onderwijfinge
der APOTHEKER.

Draegens op 'tminst by een Auktoritatie.

En verrijckt met een kort Examen der Chirurgie, benevens
een Tafel van de Kennisse der Droogen.

Van Amsterdam Drukt.

AMSTELÆDAMI

By JOHANNES VAN RAVERSTEIN, Boek-
verkooper en Drukkers Druker, daer Siede,
op 't Winkel in 't Scheepbock, 1661.

*Approbatien der Doctoren,
tot het drucken van desen Boeck.*

DEn Apostel *Paulus ad Corinthios* seght, dat men moet forge draegen niet alleene voor de ziele, nemaer oock voor het lichaem. Ende daerom sal het Magistraet van Ghendt seere wijfelijk doen, dat sy de seven Boecken van de *Pharmacie*, deur de præscriptie van de Principaelste Medecijs gheordonneert sal laeten in 't lichte gaen, op dat de siekten van hare Borgers, ende nae-gebueren te beter mogen worden geholpen. Ende al is 't soo, dat sy zijn ghestelt in de Vlaemsche Tael, soo en moeten sy daeromme niet worden gerejecteert, ofte verworpen, want in alle Taelen, inde *Chaldeusche, Arabische, Griecxsche, Italiaensche, Hoogh-Duytsche, Engelsche*, ende andere de selve oock zijn ghestelt, ende voor d' Apothecariissen, ende arme ghebrekelijcke menschen seer profijtigh, in *commune bonum* uytghegeven: Ende alsoo ick in de selve

niet berispelijck, aengaende de manieren, en vinde, soo moghen sy te meer over al in dese Provincien worden gerecommandeert. Te Ghendt desen 18 May, 1653.

ita Attestor

Jacobus de Bruefeghem Medicus Doctor.

P *Harmacenticam artem Galeno-Chymicam septem libris descriptam à I. B. S. L. perlegi, eamque in usum, & utilitatem omnium Medicinæ Tyronum, & præsertim Therapeutiæ Studioforum, prælo dignam censeo*
Actum Gandavi 20 May 1653.

Franciscus vanden Vivere Medicinæ
Doctor & Civitatis Gandavensis
Rensionarius.

Ap-

Approbatio hujus Libri.

PHarmacopæam hanc in scriptam Pharmacia Galenica & Chymica, à celeberrimo viro N. N. elaboratam, incipientibus Pharmacopæis omnibus, & ad ejus artis perfectionem adspirantibus, apprimè utilem, ne dicam necessariam esse judicamus. Nullum enim ejus generis scriptum extat, quod eâ brevitate, ac claritate, rem eam totam aperiat, & Juniorum Pharmacopæorum ad artis apicem tam commodè, ac facilè, quasi manu, deducat. Neque vero in hoc Tractatu omisum quicquam est, quod est ad artis ejus cognitionem magnopere requisitum. Ita omne punctum tulisse (sicut Horatius loquitur) auctor videtur, monendo clare, & omittendo nihil. Adeo ut tyro, apprehensam hanc manum sequens, per omnes artis difficultates, anfractus, ac latebras, in offenso pede ad cognitionem ejus nullo negotio, pervenire possit, nec quisquam alius est auctor, qui tyronibus hanc viam aperire, & tam clare demonstrare fategerit. Nam quam Iacobus Sylvius Medicus scripsit, & inscripsit Methodum medicamenta componendi, profectò parum illa ad Pharmacopæorum caput videtur respexisse. Prolixior enim est materia, & elegantior stylo; quam ut à

* 4 junio-

junioribus Pharmacopæis queant ejus
præcepta, vel intelligi, vel retineri. No-
ster autem hic N. N. linguâ scripsit patriâ,
quo se rudiorum Infantia accomodaret,
Nihil igitur eorum passus est in se requiri,
quæ ad rudiores erudiendos esse necessaria
putarentur. Ita Iudico hac 25 Julii 1653.

JOANNES STULLIUS,

*Medicus Civitatis, & Casselania
Cortracensis Fubilarius.*

Wær-

Waerschouwinghe ghetrocken wyt de ordonnantien op de Compositien der Medicamenten van Doctor Nicolas Abraham de la Framboisiere.

DEn boven ghemelden Doctor aemerckende het groot getal der Compositien, die in de Apotheken bewaert ende gemaect wierden, ende door dien maer sommighe Doctors die voorschreven, ende daer door quamen te verouderen en bederven: om den Apotheker dan te verlichten van de selve menichte, heeft in alderleye soorten van Compositien het ghetal besneden ende vermindert, ende ghetoont hoe hy het een voor het ander mach ghebruycken, door dien veel Compositien malkanderen so in krachten, als ingredienten soo gelijck zijn, dat het niet van noode en is, verscheyden Compositien te maecten, die met elckanderen soo naer over een komen, gelijck een yegelijck in het vervolgh sal kunnen bemercken, ende gelijck in den mont van twee ofte drie alle woort staet, soo mach den Apotheker dies te geruffiger het eene voor het ander nemen.

Syropen.

Syrupus fumaria is in krachten ende compositie aen *Syr: de Epithymo Mesues* soo seer ghelijck, dat het niet van noode is 't selve te maecten, dus mooght ghy het een voor het ander gebruycken.

Hebbende *Syr: tussilaginis fernelii* en hebt gheen *Syr: Liquiritia* van doen, want al en heeft het gheen Roose-water, nochte *penie*, en wijckt aen 't selve niet,

* 5

In

WAERSCHOUWINGE.

- In plaetse van *Syrupus Calamintha* en *Thymi*,
neemt Syr: de *Hyssopo*.
Voor *Syrupus Acetosus comp*: mengelt Syr: de
quinque radicibus met Syr: acet: S.
Hebbende *Acetum scyllit*: kondt t'allen stonden
met Honigh Onym: *scyllit*: maken.
Voor *Syrupus de duabus radicibus*, neemt de *quin-*
que het welcke stercker is.
Voor *Syrupus Betonica Textoris*, neemt Syr: *Al-*
thea Fernelii.
Voor *Diacodium Galeni*, en Syr: *Nimphae*, neemt
Syr: *Papaveris*.
Voor Syr: *Papaveris comp*: neemt *Papaveris Simp*:
met *Syrupus de Iujubis*.
Voor *Oxyfacebarum*, neemt Syr: *Acetosus simpl*:
en *Granatorum acetosorum*.

Electuarien.

- Voor *Elect*: de *Succo Rosarum Mosuis*, neemt de
succo rosarum Nicolai.
Voor *Elect*: *Indum majus* en *minus* neemt *dia-*
phoenicum.
Hebbende *Diaprunum simplex*, en *Compositum*, en
Confectio Hamech, en is *Electuarum de psillio*,
Triphera persica, en *Saracenicæ*, *Diasenna*, *Leniti-*
vum en ander diergelijcke niet van noode.

Opiaten.

- Hebbende *Philonium Romanum*, zijn al d'an-
re *Philonia* onnoodigh, als oock *Requies Ni-*
colai.

Poeye-

WAERSCHOUWINGE.

Poeyeren van Tabletten en Species.

Hebbende *Diaspermaton* ende *Lithonripticum Fernelii*, en is niet van noode *Electuarium Ducis*, *El: Iustinum* ende andere steendrijvende *Electuaria*.

Voor *Plores Archonticum*, neemt *Dianthos*.

Hebbende *Diatragacanthum frigidum* en *Diaireos*, en hebt geen *Diapenidium*, nochte *Diatragacanthum calidum* van doen.

Hebbende *Aromaticum Rosatum Gabrielis*, en *Diarkodon Abbatis*, en is *Aromaticum moschatum*, *Nardinum*, en *Caryophyllatum Mesua*, *Rosata novella*, *Diagalanga*, *Diaxyloaloes*, *Diacinamomum*, en *Diatrion pipereon* niet van noode.

Diacubebe, en *Diatrionsantalum* komen oock seere over een.

Pillen.

Voor *Pill: Imperiales*, *Arabicae*, de *quinque generibus myrabolanorum*, neemt *Pill: Aggregativas*, en *sine quibus*.

Pillula Aurea, en de *Otto rebus* zijn elckanderen seer ghelijck.

Voor *Pill: de Colocythide*, *Pill: de Euphorbio*, de *Sarcocolla*, de *Opoponace*, de *Sagapeno*, neemt *Pill: Fatidæ*.

Voor *Pill: Indæ*, de *Bolo armeno*, neemt *pill: de lapide Lazuli*.

Pill: Alephangina, ende *Hiera* zijn bykans van de selve kracht.

Trochiscen.

Voor *Trochisci de Rhabbarbaro*, en de *Eupatorio*, neemt *Troch: de Absinthio*.

Hebben-

WAERSCHOUWINGE.

Hebbende *Species Diarhodonis*, kond altijd *troch-*
daer van maecken want zijn feer een.

Trochisci de Spodio, ende de *Berberis* verschillen
oock weynigh.

Voor *Trochisci Gordonii*, neemt *Trochisci Alkekengi*.

Olien.

Voor *Oleum Rosatum completum ad leniendum &*
resolvendum, neemt *Oleum Rosatum omphaci-*
num recens.

Voor *Oleum Iusquiami ex semine ext:* ende voor
Oleum ex semine papaveris ext: vel papaveris
per impressionem, neemt *Oleum Nenupharis*, vel
Mandragora.

Voor *Oleum Iasminum*, neemt *Oleum Keirinum*.

Voor *Oleum Meliloti*, neemt *Oleum Camomilla*.

Voor *Oleum Liliorum compositum*, neemt *sim-*
plex.

Voor *Oleum Enula*, neemt *Oleum Irinum*.

Voor *Oleum de Lateribus*, neemt *Oleum Petro-*
leum naturale.

Salven.

Voor *Unguentum Pectorale*, neemt *Unguent. Re-*
sumptivum.

Voor *Unguent. de Adipibus*, neemt *Unguent. Re-*
sumptivum.

Voor *Unguent. Basilicum magnum Mesua*, neemt
Unguent. Aureum.

Voor *Unguent. Cerascos*, neemt *Unguent. Aposto-*
lorum.

Voor *Unguent. Rosatum Mesua*, *Unguent. Popo-*
leum en *Infrigidans Galeni*.

Voor *Unguent. Comitissa Varignana*, *Unguent. Sti-*
pticum fernelii veel lichter om maecken.

Plac-

WAERSCHOUWINGE.

Plaesters.

Voor *Emplastrum Diachylon Simplex*, neemt *Diachylon magnum*.

Voor *Empl: Ceroneum*, neemt *Oxyrococum*.

Emplastrum de Baccis Lauri kan alle ure ghemaeckt worden.

Voor *Empl: de Cerussa*, neemt *Unguent. Album Rhafis*.

Voor *Empl: Apostolicum*, neemt *Empl: Divinum*.

Hier by voege ick voor *Empl: Opodelticum*, *Empl: Divinum* & *econtra*, want het zijn bykans al de selve ingredienten, ende ghewichte.

DEN

D E N
Drucker tot den Boeck, ende den
Boeck tot den leerende Apotheker.

Wel komt ten laetsten upt/ **O** langh bertwach-
te Boeckje/
Te langh hebt ghy gheweest verdonckert in
een hoeckje,
Komt upt/ en schaemt u niet/ vertoont u alle
mensch;

Want ick weet dit seer wel/ ghy zijt van beel den wensch.
Den wensch segh ick van beel / die noyt zijn t'out om lee-
ren:

Maer niet den wensch van die / die dit in 't quaet ver-
keeren/

Dat ghy die edel konst nu maeckt gheheel ghemeen/
Maer weet/ 't is maer sijn beters/ de welck hy soecht al-
leen:

Niet soo seer om den mensch te helpen van sijn qualen/
Van lof/ eer ende gelt alleen daer van te halen.

Doch hoe vernuft ghy zijt: die meent ghy weet het al/
Dooz leest/ ghy binden sult/ het welck u leeren sal.

Of soo ghy beters weet/ ick sal u geerne hoozen;

Want niemant/ soo ghy weet/ is met de konst gebozen.

Ghy Jongers namentlijck/ die u tot leeren stelt/

Dooz/iet my om en om / ulv less' is hier ghespelt.

Ick geest u al booz niet / 't welck ick in beertigh jaren

En achte noch daer by / by een hebbe' konnen garen.

Ick geef 't u al booz niet / het welck u Meester self

In naeuw'lijck leeren sal naer jaren thien / of elf:

Iac 't welck ghy dievelijck/ en looflijck moet betrappen/

Dit sal die Boercken u al opentlijck gaen klappen.

Doet hier met u profijt / en helpt u eben mensch /

Dat hy mach zijn gesont / dit is alleen mijn wensch.

V O O R -

V O O R - R E D E N ,

Tot den beminden LESER, ende
nieu-leerenden A P O T H E K E R .

En die de konste van Apothekerye begeert te leeren, moet voor al de Latijnsche tale weten, ofte ten minsten verstaen, door dien alle de Apothekers boecken, ende Doctours Recepten in Latijn beschreven worden: door dien nochtans dat ick dit Tractaet schrijve meer voor de ghene die gheen ofte weynigh Latijn kunnen, ofte die in de selve konste niet wel ervaren en zijn, en nochtans de selve practiseren, als voor ervaren Meesters, hebbe alle de beginfelen der selve konste, oock het verstaen ende lesen der Recepten der Doctoren in Nederduyt s gestelt, om aldus de selve konste, soo het mogelijck ware, sonder Meester te leeren; want soo wie op de beginfelen wel wil letten, en op het verklaren, hoe alle mengelingen moeten geschieden, en waer af dat men hem moet wachten, sal de selve konste door het lesen ende incorporeren van dit Tractaet, seer lichtelijck leeren: midts nochtans dat hy sijn beste doet, om alle de Simplicia (soo men die noemt) Droogen, ende Kruyden wel te kennen: tot welcker kennis hy lichtelijck sal geraken, soo hy de namen der Droogen, die hy van de Droogisten ontfanght, altijd daer op geschreven houdt, de selve papieren soo dickmaels open doende, wel befiende, tot dat hy door dickmael te sien, ende den naem te lesen de selve nu wel kent, ende onder anaem te scheyden, welcker volmaeckte kennis hem den Herbarius, ofte andere Boecken, die daer van schrijven, daer nae leeren sullen. De Kruyden die hy in den Apothekers hof heeft, sal hy door een, die de selve wel kent, de namen af vragen, de selve op een Leyken schrijven, ende aen elck bysonder Kruyd in de aerde steken, de namen oock dickmaels herlesende. De Kruyden die in 't wilde wassen, sal hy door de Kruydt-haelders, die in alle Steden voor de

Apotheker moet Latijn kunnen sprecken ofte verstaen.

Hy moet de Kruyden ende Simplicia kennen.

Hoe hy de Kruyden sal leeren kennen.

Apothe-

V O O R - R E D E N .

Apothekers de Kruiden halen , doen brengen, ende in den Herbarius sien , of sy over een komen , ende dan gebruycken , ofte gedrooght zijnde, de namen daer aen hangen. Soo veele als belanght de mengelingen der Confectien, Opiaten, Electuarien, Pillen, Trochiscen , ende anderen , fullen daer nae de voor-naemste, die hedendaeghs in 't gebruyck zijn , de maniere van maecken schrijven. Hy hier op wel lettende, ende van woorde tot woorde naevolghende , en sal geene swarigheydt vinden , om andere diergelijke nae te maecken: als oock van ghelijcke de Distillatien, soo der wateren als der olien nate volgen, welcker maniere ick oock beschrijven sal. Voorts sal ick in 't beginsel der Compositien alderleye saecken beschrijven , den jongh-leerende Apotheker (voor wien ick dit meest schrijve) noodtsakelijck ende bequaem , welcker maniere in weynighe , ofte gheene Boecken beschreven staen, de welcke alleene hangen aen de ervarentheydt der Apothekers daer in geityleert, ende die sy de Jongers, niet mondelijck, maer met wercken, ende aldoende leeren. Dit dus alles wel in orden ghestelt wefende, hope dat dese konste aen den leerende seer licht sal wesen, ende alle twijfelingen , die daer souden kunnen voorvallen , ontdeckt , soo hy dit Tractaet maer te rade en gaet. Neemt dan desen mijnen arbeydt in danck, ende sou daer yemandt wat beters tot verklaringhe weet by te voegen, en benijde hem dat niet, dat hy dat vryelijck doet, *quia non omnia possumus omnes, & inventis aliquid addere non est difficile*, ende sal blijven u-lieden allen Dienaer.

Eerste

Eerste Boeck.

Dese sal dienen als een Voorlooper, beschrijvende in het generael de Gewassen, Boomen, Heesters, Kruyden met alle hare deelen ende namen des selfs, hare krachten ende trappen, haer wesen, reucken, ende verscheydenheyt der smaken, ende hoe men uyt de selve hare krachten sal bespeuren, insghelijcks de fenijnighe ende giftighe kruyden, ende tegen-remedie der selve, om dus den Apotheker volmaeckt in dese konste te maken.

Vande geslachten der gewassen.

De eerste / ende meestendeel der geslachten der ghewassen / die inde Apotheke ghebruycht worden (die in 't Latijn Stirpes genaemt worden) zijn vier in 't getal: Ten eersten boomen / ten tweeden Heesteren / ten derden houtachtige krukden / ten vierden de ghemeene krukden.

Het eerste gheslacht wordt in 't Latijn Arbor genoemt / ende in 't Griex Dendron: Is een ghewas / dat van sijn wortel af eene rechte / dicke / ende houtachtighe steele / ofte strupck voortbrenght / ende boven in 't ronde in beele sijd-tacken verbreydt wordt / ghelijck als is den appelboom / berckeboom / abeelboom / etc.

Het tweede geslacht genaemt Heestere / in 't Latijn Frutex, ende in 't Griex Thamnus, en waest soo hooge niet als de boomen / ende alhoe-wel het houtachtigh is / ende langhe ober-
 20 blijft

blijft als de boomen / en is niet altijd een-steel-
ligh / maer diekmaels siet men wpt de Wortel
veele andere spruyten wtschieten / gelijk men
sien kan in den Hazelaer / Mannebencoorde/
dat is / *ligustrum / coznocille / doornen / Et.*

Het derde gheslacht / Spruyt / wordt in 't
Suffru-
tex. Latijn / *Suffrutex* genoemt / ende in 't Griex
Fryganum , ende by ons houtachtige spruyten/
of houtachtige kruyden ; Want 't is een mid-
delfoorte tusschen Heestere ende kruydt : Want
om de houtachtighe steelkens komt het met
de Heestere ober een / ende om de leeghte mettet
kruydt / sulchs is Koozemarijn / Labendel/
Bramen / Depl / Et.

Het vierde geslacht is het kruydt / in 't La-
Herba. tijjn *Herba* , in het Griex *Πόα* ghenoemt / be-
staende alleene in teere / ende onstercke scheu-
ten / ende geensins houtachtigh / voozts-zen-
gende bloemen ende zaedt.

Van de verscheyden deelen der ghewassen ende hunne namen.

Radix. H Et eerste deel der gewassen is de Wortel/
in 't Latijn *Radix* , ende in het Griex
Rhiza genoemt / dewelcke / in d'aerde vast we-
sende / haer boedtsel daer wpt trecht / ende seyndt
het selve de heele plante ofte ghewas deur / be-
halven sommighe weynighe / als *cuscuta* , *vi-
scum* , Et. die op andere boomen / ofte kruyden
groepen.

Caudex. Struyck / stronck / ofte stam in het Latijn
Caudex. is inde boomen / ende heesteren 't ge-
ne dat wpt der aerde opstaet / ende spruyt / ende
maer dooz het boedtsel opwaerts ghedraghen
ofte ghetrocken wordt / welcke deel inde kruy-
den /

den / steele / ofte steelkens genoemt wordt / ende
in 't Latijn caulis, en cauliculus.

Scheuten / ofte water-scheuten / in 't Latijn
Stolones, zijn nteruwe scheuten wpt den wortel ^{Stolones}
van de boomen / ofte heesteren wptwassende.

Block of tronck / in 't Latijn truncus, is het ^{Truncus}
onderste deel des boomis / ofte den boom wiens
tacken al afgehapt zijn.

Tacken / in 't Latijn Rami, zijn de spruyten / ^{Rami}
die ter zijden de boomen / ende heesteren wpt-
wassen / ende maechen den tronck een boom.

Schorse / ofte schelle / in 't Latijn cortex is ^{Cortex}
het buytenste deel / waer mede het hout der
boomen / heesters / tacken / &c. bedeckt worden /
als met een bel / door welcke de geheele plantte
haer voedsel suyght ende trecht.

Hout / in 't Latijn lignum, is het middelste ^{Lignum}
deel des gewas / met de schorse bedeckt : 't her-
te / in 't Latijn medulla, ende cor, is het mid-
delste van 't hout / van sommighe het merch
ghenoemt. Merch is oock het ghene dat in het
midden van 't hout voosachtigh en sacht is /
gelijck in het blierhout.

Steele / in 't Latijn caules, en cauliculi, ^{Caules}
worden / naer dat sy groot ofte kleyn zijn / stee- ^{Caulicu-}
len / ofte steelkens genoemt / somtijts oock stop-
pelen / ende halmen / ghelijck men die van de
boomen / hozen / riet / etc. noemt.

Blat / in 't Latijn solium, in 't Griex phyl- ^{Folium}
lon, is het gene dat een krupte ofte ander ghe-
was kleeedt / ende verciert / van de welcke sy
beroost zijnde / bloot ende naecht schijnen te
wesen.

Bloem / in 't Latijn flos, in 't Griex an- ^{Flos}
thos, is de breyght ende blijdschap van de
boomen / ende krupten / ende als een hope van
de toe

- de toekomende vrucht ; want ghemeenelijck naer dat de bloeme vergaen is / komt het zaet / behalven in sommige dobbel bloemen / als zijn Granaten / Kriechelaers met dobbel bloemen / Anemonen / Renonkels die maer voort en setten als dooz de Wortels / dooz dien de dobbel bloemen alle de kracht des zaedts tot haer treckt. De bloemen hebben oock haer epghe deelen / te weten de naerbolghende : Ten eersten het knopken / ofte hupstien / in 't Latijn en Griecx ghenaeemt calyx , ende is het ghene daer de bloeme eerst in begrepen is / ende waer in de vrucht daer naer besloten wordt. Ten
- Stamina. tweeden / draepkens / in 't Latijn stamina gheheten / zijn de klepne bezelinghen / de welcke de draeyen niet ongelijck en zijn / van het binnenste der bloeme uyt den knoppe uytscheyckende.
- Ungues. Ten derden / eyndekens / in 't Latijn unguis , zijn de witte eyndekens van de bloemen / waer mede sy aen den knop vast houden / ghelijck men in de roosen / goude bloemen / ende genosse len siet / die in de Medicijne ghebruycht wordende / wech worden gheworpen. Catteken / in 't Latijn Julius is lanchwozpighe ende ront / t welcke in plaetse van bloemen van sommighe boomen afhanght / ghelijck men siet inde Rotelare / Haselare / ende Moerbessieboom / &c.
- Fructus. Vrucht / in 't Latijn fructus , in 't Griecx karpous , wordt gheheten het ghene / daer het zaedt in boorts komt : hoewel het zaedt oock dickmaels voortkomt / sonder peters in besloten te worden.
- Bulbus. Bol / in 't Latijn bulbus , ofte bulbosa , in 't Griecx kephalon , zijn alle wortelen / ofte klijsters / die als ronde vollen wassen / als loock / ajuyn / tulipanten / &c.

Bolle-

Distilleer-konste.

5

Bolleken / in 't Latijn capitulum, in 't Griecx Capitulum.
kephalion, dat zijn bollekens / daer het zaet in
wast / als bollekens van heul / &c. Mancop
oock genaemt / in 't Griecx kodia, waer van
de compositie van diacodium komt.

Naebve / in 't Latijn siliqua, in 't Griecx Siliqua.
keration, is een lanchwoyppigh obertrechsel /
in de welke de grepen ofte zaden der kruy-
den in besloten zijn / ghelijck als zijn de boe-
nen / erten / cicers / &c.

Kroone / in 't Latijn umbella, in 't Griecx Umbel-
sciadion, wordt aldus ghenoemt / om dat de la.
bloemen / ende daer naer het zaet boven op het
opperste der plante / als een kroonken wassen/
veel steekens rontom de eerste stele in 't ronde
wassende / gelijk men siet in de Venckel / wil-
de **Daucus** / **Tanacerum**, &c.

Stuyfwaens / in 't Latijn pappus, is de wol- Pappus.
te in de welke het zaet light / naer dat de bloe-
men vergaen zijn / ghelijck men in alle Distel-
ten / **Lysimachia**, sien kan / &c.

Van de krachten der Ghewassen.

De krachten worden genoemt de uytwerc-
kingen / die de gewassen / ofte dzoogen in 't
lichaem inghenomen / voorts brenghen: dese
zijn tweederhande / te weten / alimentum ende
medicamentum, dat is voedsel ende medicij-
ne. Het voedsel verandert ende verlaeert het
lichaem in sijn bloedt / ende bleesch tot sijn on-
der houdt; maer de medicijne altereert / be-
roert ende overwint het lichaem / woer dooz
het wech neemt dat ober-tolligh / ofte het selve
schadelijck is / de vochtighepdt ende hitte des
lichaems mede werckende / ende de inghenomen

men droogen / ghetwassen / ofte medicijnen tot sulcke uytwerkinghe brenghende / waer mede de selbe begaeft zijn / sommige zijnde heet ofte hout / bochtigh ofte droogh / maer op dat de selbe beter in 't werck moghen ghebrucht worden / moeten de selbe ghetwassen seer sijn ghestampt worden / ofte dooz koochinghe / ofte koeplinghe de kracht der selbe in eenige bochtighede in-gedruct worden. Onder dese vindt men sommighe / die beyde de krachten te samen hebben / ende worden alimenta medicamentosa ghenoomt / als *Manna* / *Cassia* / &c. die het lichaem altereren / ende ghealtereert worden / ende dienen tot spijs / ende tot medicijne.

Van de onderscheydinge der krachten van de trappen ofte graden des selfs.

De krachten van de ghetwassen ofte droogen zijn verscheden / ende veelderley / hoewel se ghemeenlijck in viere worden ghedeelt / dat is heet en droogh / hout en nat / die haer oorspronck hebben van de vier Elementen des werelts / als is vuur / lucht / water / en aerde / ende hoe yder ghetwas / ofte drooghe meer ofte min in hitte / drooghte / koude ende natigheyt naerder komt / hoe het de selbe Elementen meer ofte min ghelijck woort / ende dit worden ordens / trappen / of graden ghenoomt / in 't Latijn ordines , ofte gradus : waer van in de Medicijne vier zijn / hoewel datter de Philosophen acht tellen / maer de Medicijns deelen elcke graedt noch in drie / segghende in het beginsel / middel / ofte eynde van den eersten / &c. graet hout / heet / droogh / of nat. Aldus secht men

men eenigh ghewas in den eersten graet kont/^{Eerste} heet / dzoogh ofte nat te wesen/ het welcke van ^{graedt.} de middelmate ofte ghetenperthepdt soo luttel verschilt / dat men 't in 't lichaem nauwelijcks kan ghewaer worden / ten zy men eenighe bewijsinge daer van doet/ als olie van roosen op een gesont lichaem gestreken ; men gheboelt gheene verkoelinge / maer wel ghestreken op de verbzantheydt / men gheboelt dat sy verkoelt ; maer soo ghy de selve olie strijct op een verkout lichaem / sal dat hinderlijck wesen : waer wt blijkt dat sy meer verkoelt dan berwaert / 't selve is in 't gene dat heet / nat ofte dzooge is.

Den tweeden graedt is/ als men in de booz/^{Tweede} noemde ghewassen eene merckelijcke dzooghtre/^{graedt.} bochtigheydt / hitte ofte koude bebindt / ende daerom en hebben sy gheene bewijsinghe van doen.

Den derden graedt is / als men de selve ge/^{Derde} wassen noch krachtigher dan de boozgaende ^{graedt.} bindt / nochtans niet al te geweldigh.

Den vierden graedt besitten sulcke ghewas/^{Vierde} sen / die met gheweldt hunne werkinghe strax ^{graedt.} ten eynde bzenghen / ende alderverst van de middelmatigheydt afwijcken : te weten / onder de heete / die seer scherp ende bzandende zijn / den huydt quetsen / ende blaeskens ofte schozssen maken. Onder de koude / die verdoeben / ende het gheboelen benemen ; maer men bindt geene dinghen / die in den vierden graedt dzoogh zijn / die oock niet t'samen en bzanden.

Van het wesen ofte essentie der ghe-
waffen ofte drooghen.

Het wesen ofte essentie der droogen / is seer
nut ende goedt te weten / om dus te beter
tot de kennisse van de tweede en derde krach-
ten te komen / sonder het welck men daer toe
qualijck kan geraken : welcker wesen ofte es-
sentie is tweederley / want sy zijn ofte grof ofte
fijn van deelen / in 't Latijn crassarum vel te-
nuium partium. De droogen / die fijn van
deelen zijn / konnen lichtelijck / en haest in klep-
ne stucckens ofte deelkens gebzoken / ontdaen/
ende ghebzocht woerden / ende in eenighe boch-
tighepdt ghelepdt / hare krachten wtschieten/
ende in 't lichaem ingenomen / seer haest dooz
het selve verspreyt woerden ; maer de droogen/
die grof van deelen zijn / konnen qualijck in fij-
ne stucckens ofte deelkens ghebzocht woerden/
dooz dien sy hart / vast / taep / ende sijnmachtigh
zijn / ende daerom moeten sy dooz lange weyc-
kinghe bereydt woerden / om de krachten daer
wyt te trecken / ende die in de nattighepdt in te
dzucken / ende zijn doch vervolghens / dus in-
genomen zijnde / van trager werckinghe. Al
dat fijn van deelen is / is ghemeenlijck wel-
rteckende / ende dat grof van deelen is / met
gheene / ofte wepnigh reucke.

Van de tweede krachten der
ghewaffen.

Dooz dien de Apotheeckers dese tweede
krachten in hunne Dispensatoria met
Griecsc he ofte Latijnsche woerden beschre-
ven binden / die sy qualijck verstaen / hebbe de
selve

sekte in 't kozt hier willen by schryben / ende van wat aert de selbe zijn. Dus dan dese twee de krachten volghen de eerste / sonder eenigh tusschen komen van yet anders. Onder dese worden begrepen alle de krachten van vermozwen ofte verharden ; van ydel en los / dicht en vast te maecten / ende soo boozts / als in 't verbolgh blijcken sal.

Verfachtende ofte sacht-makende Medicamenten worden in 't Latijn genaemt emollientia, in 't Griex malactica, ende zijn sulckes / dat sy de harde gezwollen / ende hart ende versteent vleesch / schirrus genaemt / sacht maken / waer van sommighe eene matighe hitte ende drooghte hebben / andere eene bochtigheyt ende hitte / waer dooz sy oock sacht ende mozzuko maecten / doch meer qualitate specifica, dan anders.

Etter makende Medicamenten worden in 't Latijn ghenaeamt pus moventia, in 't Griex diapyetica ; dese Medicamenten verschillen wepnigh van de boozgaende in krachten / dan dat de sacht-makende wat heeter vallen / ende dese meer met de hitte des lichaems oover-een-komen / ende zijn ghemeynelijck plackachtigh / aen klebende / ende toe stoppende de zweertgaten / het welcke men emplasticum noemt.

Verhardende Medicamenten / in 't Latijn indurantia, in 't Griex sclerotica, zijn eyghentlijck / die sonder eenighe onmatighe hitte / ofte koude drooghen / de koude maecht het sinner ende roet hart / ende het sijck versteent dooz de hitte.

Locht-makende Medicamenten / in 't Latijn resolventia, ende in 't Griex diaforetica, Resolventia. zijn van haer selben matelijck heet / ende dun

van deelen / ende verdzooghen / een wegnichsken / waer dooz sy de zweegaten van den huyt openen / ende wijder maken.

condensantia. Dick-makende medicamenten / in 't Latijn condensantia, in 't Griex pycnotica, zijn de boozgaende contrarie / want stoppen de zweegaten toe / en zijn verkoelende van aert / maer niet aerdbachtigh / noch luchtigh / maer waterachtigh.

Aperientia. Openende medicamenten / in 't Latijn aperientia, in 't Griex anaftomotica, zijn van dicker ende grover deelen / warm / scherp ende bijtachtigh / openen de monden der baten des lichaems.

Conspantia. Stoppende medicamenten / in 't Latijn conspantia, in 't Griex Stegnorica, zijn hout ende grof van deelen / sonder scherpighepdt / waer dooz sy de mondekens der baten sluyten.

Attrahentia. Aentreckende medicamenten / in 't Latijn attrahentia, in 't Griex heltica, zijn warm / ende dun van deelen / dese trecken het sap ende vochtighhepdt / ende locken dat wt de diepe holigheden des lichaems ; want al dat heet is treckt tot hem : daerom hoe heeter en sijnder van deelen het is / hoe het oock stercker treckt.

Repercutientia. Weerdzybbende medicamenten / in 't Latijn repercutientia, in 't Griex apocroustica ; zijn hout van aert / ende grof van deelen / dzybben alle vochtigheden / die in den wegh zijn / binne waerts / in de diepten des lichaems ; want al dat hout is / dzyfft te rugge / ende alsdan noch meer als daer per by ghevoeght is / 't welcke van grove deelen is / sulchs als alle suure ende wazange dinghen zijn. De Astringentia dzybben oock te rugghe / namentlyck als die sijn ofte subtyl van deelen zijn.

Alva-

Afdragende medicamenten / in 't Latijn ^{ab-}stergentia, in 't Griecx rhyptica, zijn ofte hout ^{g-}gentia, ofte warm van aert / want gheen van beyde en sal de werckinge van de afdragende kracht beletten / ten sy de selve te seer heet / ofte hout waer ; dese vagen af / ofte spoelen upt de taeye bochtigheden / die in het binnenste des zweetgaetjes / als oock die in de zeeren ofte zweerighen hanghen / welke sy verdoogen / dooz de sijnheydt haerder stoffe.

Supberende medicamenten / in 't Latijn expurgantia, ofte deopilantia, in 't Griecx ec- ^{Expur-}cathartica, en verschillen van de afdragende ^{gantia.} niet veel ; maer dooz hare bitterheydt ofte salpeterachtigheydt trecken en weynigh t'samen / ende en supberen de zweetgaetjes des huydres soo veele niet / als wel de doozgangen van het ingebwandt / te weten van de Leber / Milte ende Nieren.

Dun makende medicamenten / in 't Latijn attenuantia, in 't Griecx leptyptica, zijn heet / ^{Attenu-}ende van dunne ende subtijle deelen / supberen ^{antia.} ende maken reyn / waer dooz sy de dicke / taeye / ende grobe humeuren snyder / ende dunder maken.

Besettende medicamenten / in 't Latijn illinentia, in 't Griecx emplastica, en hebben ge- ^{Illiner-}ne hitte / nochte doozichte van nooden / dan al- ^{ti.}leene als sy op de zweetgaetjens gestreken zijnde / daer seer vast aen blijven hangen / ende de selve verbutten / ende verstoppen / ghelijck zijn alle sijnmachtige / ende vette dingen / die gheen scherpijgheydt en hebben.

Verstoppende medicamenten / in 't Latijn incrassantia, in 't Griecx emfractica, zijn con- ^{Incras-}trarie aen de af-bagende ende supber makende ^{santia.} dingen ;

dinghen ; want gheleijk de zwoet-gaetjes ende ganghen des lichaems ontslupten / soo stoppen dese de selbe toe / ende maken de humeuren des lichaems diek ende tap.

Smert-verdzijbende medicamenten / in 't
Anodi- **Latijn** anodina, in 't **Griecx** paregorica, zijn dese die de woedom ende pijn verdzijben / ofte versachten ; maer niet dooz verdoobinghe ofte slaep : dese zijn van sijne ende dunne deelen / heet in den eersten graedt.

Somni- **Verdoobende ofte slaep-makende medica-**
feria. **menten / in 't Latijn** somnifera, in 't **Griecx** narcotica, ofte hypnotica, zijn hout van aert tot den vierden graedt / weeren den woedom ende smerte dooz verdoobinghe / ofte slaep / ende dat soo krachtigh / dat men daer van doode slaept / ende sterft als men die te beele in geeft.

Rubefa- **Smert-makende medicamenten / in 't La-**
cientia. **tijn** rubefacientia, in 't **Griecx** sinapismi, ende worden oock vesicatoria genoemd / om dat sy smerte maken / blesnen / blaren ende schozfen : zijn heet ende droogh tot in den vierden graet / ende van grove ende dieke substantie / de septica zijn seer een / behalven dat sy van sijnder deelen zijn / ende met minder ofte sonder pijn werken.

Van de derde krachten der gewassen.

De derde krachten spruyten upt de eerste ende tweede krachten / want sommighe van die verdzoghen sonder eenighe bijtende kracht / het welcke de eerste kracht toe gheschreven wordt / ende boven dien trecken oock te samen / en dit schrijft men de tweede kracht toe.

toe. Onder de derde kracht worden de naer-
volgende gerekent :

Rijp- ofte etter-maekende medicamenten/
in 't Latijn pus moventia, of maturantia, in 't ^{pus mo-}Griex diapyetica, ofte peptica, zijn mate-
lijk heet / ende komen aldernaest de sacht-ma-
kende / maer verscillen hier in / dat de etter-
makende eene toe plackende / ende zweet-gaet-
jes toe-stoppende kracht hebben / waer door de
hitte vermeerdert / om dat gezwollen ofte ver-
plettert tot rotten te brengen.

Bleesch-maekende medicamenten / in 't La-
tijn carnem generantia, in 't Griex sarcotica, Carnem
zijn droogh van aert / ende vagen matelijck af-
zonder eenige bijtinge / doen bleesch groepen in
de hollen / ofte diepe zwoeren / ofte zeeren.
generantia.

Heelende medicamenten / in 't Latijn con-
glutinantia in 't Griex colletica, zijn van aert
drooge by naer in den tweeden graet / ende ko-
men seer ober een met de bleesch-makende en-
de lijk-teeckenen makende medicamenten ;
maer se en vagen niet af / maer trecken te sa-
men / ende beletten de bochtighejdt.

Lijk-teeckens makende ofte wonden sluy-
pende medicamenten / in 't Latijn cicatricem
inducentia, in 't Griex epulotica, drooghen
seer / ende trecken t'samen sonder eenighe bij-
achtighejdt / benemen alle bochtighejdt des
bleeschs / ende trecken 't bleesch aen een / ende
oberdecken dat met een kleyn weerken.
Cicatri-
cem in-
ducentia

Weeren makende medicamenten / in 't La-
tijn callum gignentia, in 't Griex porotica, Callum
zijn van aerde matelijck warm / klebende en-
de besettende / waer door se kracht hebben om
een wiere of weere te maken / die noch been
noch bleesch en is / die de beenders / die gebro-
ken
ken

ken zijn / by een haelt / ende voeght ; want om de drooghte der beenderen / en konnen andersins niet by een ghevoeght worden.

**Diureti-
ca.** Water loofende Medicamenten/ in 't Latijn *urinam cientia*, in 't Griex *diuretica*, zijn verscheyden van aert / want die by geballe / of accidentelijck doen pissen/ zijn bochtigh / bloeiende / ende van sijne ende dunne ghestaltenisse/ ende haest dooz-dringende. Andere/ die soo wel eygentlijck als by geballe doen wateren / sommige van die hebben eene middelmatige kracht om supber ende dun te maken / ende sommige zijn hout van aert / ende van dunne ende sijne deelen. Andere zijnder die eygentlijck doen water maecten / ende dese zijn heel droogh / ende tot in den derden graet heet.

**Calcu-
lum
commi-
nuentia.** Steen-breeckende medicamenten in 't Latijn *calculus comminuentia*, in 't Griex *lithontryptica*, worden abusivelijck so genoemd; want volghende het ghetuyghen van Galenus, Dodoneus, ende meer andere / en bindt men geene Medicijnen/ die den formeerde steen konnen breeken / maer wel de zandekens / die dooz eenighe taepc ofte lijnachtighe bochtigheyt aen een / als ghepapt zijn / doen scheyden / ende van een gaen : alsoewel datter veel van die ghepzen worden / al of sy dat konden doen ; want indien de selve scherp ende heet zijn / en breeken de selve niet alleen / maer doen die groepen/ ende dooz hare hitte de taepc bochtigheyt tot steenen backen. De getemperde/ koude ende middelmatighe medicamenten en konnen 't selve ooch niet doen ; want dat dooz hitte aenghebacken is / en kan dooz geene koude ontdaen ofte ghebzoken worden : dooz afscheuringhe noch veel min / want die en konnen

nen tot de nieren ofte blase ghebrocht worden.

Maenstonden-berwoeckende medicamenten/
in 't Latijn mensēs moventia, in 't Griex em-
menonagoga, zijn heet en dun van deelen / die Mensēs
moven-
tia.
de rautwigheden verdouwen / de grobe ende
taeye vochtigheden fijn ende dun maken / ende
door-snijden / de doorganghen supberen / ende
de verstoptgheden openen.

Maer gheboozte afzjybbende medicamen-
ten / in 't Latijn secundas, vel secundinas ex-
pellentia, in 't Griex phthoria, zijn de booz-
gaende ghelijck / ende de selbe / behalben dat Secun-
das ex-
pellentia
men de sterckste der selber neemt / of in meer-
dere quantiteyt.

Hoeft-stillende medicamenten / in 't Latijn
in 't Griex ghenaeemt bechica, zijn tweederley / Bechica.
d'eene die den hoeft stillen ofte verfoeten / de
welcke hout ofte middelmatig van aert zijn /
dese maken de dunne vochtigheden dicker / en-
de doen aldus den hoeft ophouden : de andere
zijn heet / ende dun van deelen / waer door sy de
grobe ende taeye vochtigheden dun maecten /
waer door sy doen hoesten / ende aldus supbe-
ren sy de bozst van de selve vochtigheddt.

Welck-ende zaet-makende medicamenten/
in 't Latijn lac & semen generantia, zijn van Lac &
semen
generan-
tia.
eender nature / de welcke ghetrocken worden
soo wyt het beste voedsel van eten en d'rincken/
als van sonnighe Medicijnen daer toe be-
quaem / de welcke zijn van dunne ende fijne
deelen / ende heet van aert.

Van de vierde krachten.

DE vierde krachten en hangen aen geen van
de boozgaende / maer zijn alleenlijck door
erbarthejdt gebonden sulcx te wesen : nochte
men

men kan ghene reden gheben / waerom sp sulcke
 he krachten hebben / ende daerom worden sp
 genaemt facultates specificæ, de welke Godt
 haer inghedruuct heeft: ghelijck dat de zepl-
 steen pfer trecht / amber stroo: gelijk oock de
 Deletera, dat zijn saken die benijnigh zijn / en-
 de dooden / soo wel metalen / krypden / als die-
 ren / die dooz bijten / slaen / ofte aenraken doo-
 den / als oock die men cathartica noemt / de
 Cathar- welcke oock dooden / te veele inghenomen / soo
 tica. dooz overgheben / als kamergangh. Insa-
 Somni- lijcks zijn de somnifera, ende opiata, de wel-
 fera, ke te veele inghenomen / doen den eeuwighen
 Alexite- slaep slapen: de theriacalia alexiteria, of alexi-
 ria. pharmaça, dat is/ bergift drijvende / zijn oock
 Periam- van de selve natuur. De periammata ofte gift-
 mata. afkeerende / zijn meestendeel superstitie. De
 Amule- amuleta niet veel beter. De reste van desen
 ra. graedt gae ich boozby.

Van de venijnen, ende remedien daer tegen.

Hetwel de Triakel ende Nitridaet van
 oudts vermaert ende dooz erbaretheypdt
 bebonden zijn het gift te verdrijben / ende der
 Slangen / ende andere benijnige ghedierten be-
 ten ofte steken te ghenesen: soo is 't nochtans
 om de verscherpdenheypdt der venijnen / de sel-
 ve niet altydt daer toe bequaem en zijn: soo sal
 ich hier verscherpden remedien / tot verscherp-
 den venijnen beschrijven / op dat den Apothe-
 ker de selve mach weten / ende terstondt ghe-
 byucken / als den Doctrooz niet ter handt en
 is / om dus het perijckel / het welck in het wt-
 stel ghelegghen is / te ontkomen / sal de selve be-
 schrij-

schrijven / gelijk die te mijnen tijde gebuycht
zijn gheweest / ofte niet in tijds ghegeven ofte
versuynt.

Aconitum , dat is wolfswoortel soo wel met ^{Aconi-}
geele als met blauwe bloemen / ingenomen / is ^{tum.}
doodelijck / ende soo het somtijden gheschiedt /
dat kleyne kinderen / die in de bloem-hoben
komende / alle dingen in den monde steken / en-
de in eten / moeten terstondt geholpen worden /
ende dooz teghen-gift hun ingheben Criakel
met Bezoar , en Diamuschus , ofte Castorium,
het obergheben met olie en boter is oock seer
goet.

Apes , Bpen. De steken der Bpen / Hozse- ^{Apes.}
len / Wespen / ende Muggen / zijn d' een meer
schadelijck dan d' ander : erbarenhepdt hebbe
aen my selven / de welcke my min doen op-
zwellen als andere / remedie daer teghen / is
Criakel daer op gestreken / sommige helpt den
Wijnazijn meer.

Aranæ , Spinnelkoppe : Teghen de steken ^{Aranæ.}
der Spinnelkoppes dient daer op gelepdt Cria-
kel met wat Wijnazijn gemenght.

Arsenicum , Regael , soo wie het selve / ofte ^{Arseni-}
dooz ongheluck / ofte booshepdt inghenomen ^{cum.}
heeft / niet isser beter dan veel olie van soete
Amandelen / of ghemenee olie inghenomen /
als oock versche boter / ofte alderlepe bette sup-
pen. Ober eenighe Jaren was t' Antwerpen
een Dochter / de welcke dooz desperatie Re-
gael innam / ende wyt hare sinnen gheballen
wesende / is dus tot haer selven ghekomen /
en ghevesen. Men goot haer in een pondt ghe-
smolte boter / ende een pot soete melch / ende
haer legghende op een tonne / rolden de selve /
waer dooz sy tot het bzaecken quam / ende het
selve

selbe noch tweemaal vernieuwende / is tot haer selben ghekomen dooz veel braken / ende is dus genesen.

Cantarides. Cantarides, Spaensche bliegghen / de selbe veel inghenomen / zijn oock doodelyck / ende grootelijck schadelijck aen de blase / die sy ulcereren, ende doen bloedt wateren. De remedie is / veel versche boter ingenomen / ofte wel met soete melck inghenomen. Item / Aman-del-melck / ofte emulsiõ feminis cucumeris met gerste-water gemaecht.

Cerussa. Cerussa, Ceruse in-ghedroncken / is oock seer schadelijck / daer teghen zijn goet Perse-keernen met Prifana inghedroncken / ofte wel een grooten dronck ofte twee van den besten Wijn / als oock Clisterien van roode koolen met veel olie.

Cicuta. Cicuta, Scheerlinck ofte Dulle-kerbel / is een doodelyck krupdt / de remedie daer teghen zijn Gentiana wortelen gesoden / ofte gepoepert met Wijn in-ghedroncken / jae Wijn alleene is een souberain remedie / alhoewel Scheerlinck met Wijn gemengelt / ende in-ghedroncken / soo doodelyck is / datter gheene remedie toe en is. In een secker Clooster te Dooznick / de Kock Scheerlinck niet kennende / heeft dat booz Peterselle in de Pottagie ghe-daen / waer van / al die daer van ghegheten hadden / sieck zijn geworden / maer met Wijn te drincken / zijn genesen.

Fungi. Fungi, Campernoecillen in haren tijdt niet gepluckt / zijn oock doodelyck / ghelijck 't ober sonnighe Taren te Gent is ghebleecken / al-waer niet alleene vier ofte vijf menschen tseffens af zijn ghestorven / maer oock den Hondt die de seljotel gheleecht hadde. Remedie daer teghen /

tegen / is alle overgebinge / namentlijck droo-
ghe Himmendreck met Honigh en Wijn inghe-
gehen / raen Looch is oock daer teghen goet /
en Diatrionpiperon.

Helleborus, Riegs-wortel te veele inghenomen / is oock schadelijck / daer teghen is Ca-
storeum goet inghenomen / als oock Flores
nymphæ; dat zijn Callebloemen met Wijn in-
gedzoncken / insghelijck Queepeeren / Mulla
met boter ingedzoncken.

Hyosciamus, Bilsenkruydt is in den vier-
den graedt hout / ende den menschen schade-
lijck; teghen remedie is Septemelck / Adee/
Looch / Hilyn / Kerse / lange Peper met Wijn
inghedzoncken.

Ostrea; Oesters te veele ghegeten / zijn den
mensch oock schadelijck / namentlijck als sy te
oudt zijn. Hebbe een Edelman ghekent / die te
veele vertoesen Hoesters hadde ghegeten / die
daer van gestorven is / willende sich selven hel-
pen met Spaensche wijn / ende veel Peper;
maer hadde hy een Vomitorium inghenomen/
soude meer verseeckert hebben gheweest / ende
de doot ontkomen.

Opium. De teghen-hate ende remedie is
seer de selve van Hyosciamus.

Napellus, Papkappen ofte Wolfswortel
is den mensch seer schadelijck / ende doet hem
in korten tijdt met groote smerte sterben / ten
sy daer in tijds wordt toe-ghebaen / in ghe-
vende Criatel met Bezoar-steen / ofte Dia-
muschus.

Scamnoneum, te veele inghenomen / is scha-
delijck / daer teghen sult ghy gheven sap van
Welbesien / sap van Queen / ofte Suringh.
Doozrs in alle purgatie / die te overbloedigh
werckt /

werckt / is goedt inghenomen jonge Triakel / om op te stoppen / ofte een pilleken pectorael , of Laudanum Theophrasti sommige aestkens / het welcke / soo verre dien Apotheker te Brugge gheghedaen hadde / wiens Knecht een dosis pillen hadde ghemalareert in een moztierken / in het welck Antimonie te boozen was gheslarrupt / sonder schoon te maken / en soude den Patient / die de Pillen hadde ingenomen / niet gestorben hebben door braken en hamergangh.

Solanum
somnia-
ferum.

Solanum Somniferum, Tulle bestien. Hebbe te Brugge een kindt ghekent / het welcke / in een Hof komende / eene Tulle beste ofte twee hadde inghegeten / ende soude daer van gestorben hebben ; maer Triakel met Wijn innemende / is behouden gheweest / daer teghen is oock goedt Aee / of Honigh-water / jae Wijn azijn alleene.

Subli-
matum.

Sublimatum, ofte mercurius sublimatus, aqua fortis, oleum vitrioli, ende alle andere door-etende saechen / moet men ghebruycken / 't selve van Tregael geseyt is; Hebbe te Mechelen een Barbiers jonge ghekent / die / meynende Scammoneum in te nemen / Sublimatum innam / waer van hy op het secreet van sich selven ballende / 't Sublimatum webræchte / ende quam daer door tot sich selven / ende met andere remedien ghenas. Daer nae is hy Treligeus gheworden / maer en heeft niet langhe daer nae gheleest / ende is ghestorben door het oberblijffel / 't welck hem bloedt dede spuwden. Doch te Mechelen was een Raedts heers Dochter / welke meynende Wijn te drincken / Sterckwater in dranch ; maer door haestighe teghenweer is daer van ghenesen. Een Edelman Lorehoys buypen op een Casteel sieck wende /

sende / wierden van de Stadt verscheyden me-
dicijnen ghesonden / waer onder een glaesken
Oleum vitrioli was : hy het eene dooz het an-
der innemende / heeft het Oleum vitrioli in-
gedroncken / ende is met groote tormenten en-
de pijnen daer van ghestorben / dooz dien den
Doctoz niet ter handt en was : al en hadden sy
hem maer een menighste van melck met boter/
ofte oock maer water ingegeben / om de scher-
pigheydt der olie dus te bzyken / hadden hem
kommen behouden.

Viperæ, Vipera / Serpentes ofte Slanghe. *viperæ*
beten te ghenesen / en is niet beter als Triakel
soo inghenomen / als daer op ghelepydt. Hebbe
te Brugge in het Gast-huys eens Soldaets
brouwe ghekent / welcke willende gras snij-
den / van een Slanghe wierdt ghebeten : sy de
pynne ghevoelende / stack de handt naer den
mont / de welcke soo wel als de handt dooz het
benijn opzwoel / ende is dooz Triakel / soo daer
op leggende / als innemende / ghenesen. Dese
exempelen hebbe hier willen by stellen / op dat
den Apotheker / dies noodt wesende / sonder
achter dencken soude mogen gebruycken.

Hoe de krachten der kruyden ge-
kent worden uyt den reuck.

Dooz den reuck en kan men de krachten
der kruyden soo wel niet kennen / als dooz
den smaect / ende al hoe-wel datter beele ver-
scheiden reucken zijn / en hebben de selve noch-
tans geen name bekomen ghelijck de smaken :
dan dit kan men alleene seggen / dat al het ghe-
ne dat suurachtigh rieckt / ende na den Azijn/
dat dat hout is / ende al dat wel-riekende is/
heet :

heet: aenghesien dat de menighte der dampen ende roochen van de hitte beroozsaecht worden / namentlijck als daer eenighe bytachtigheyt by gheboeft wordt. Doozis al dat welriekende is / is dun en sijn van deelen: maer het gene niet en rupcht / is van groffe ende dicke ghestaltenisse.

Van de smaecken.

MEn kan veel lichter upt de smaecken oordeelen van de krachten der gewassen / dan upt de reucken / de welke negen in 't getal sijn / dize warm / te weten / scherp / bitter en zout / dize hout / te weten / wozang / sarc en suur / dize middelmatigh / te weten / soet / betachtigh en onliefselijck / dat is onbewegeelijck en plat van smake.

Scherpe
smaeck.

Scherpe smaeck / in 't Latijn acris, in 't Griecx drimys, snijt ende steekt in 't proeben / ende byt de tonge ende mont / nijpt ende berhit ghetoelighelijck / heet in den derden en vierden graedt / waer van sommighe tot spijse dienen / sommighe tot medicijne / ende sommighe sijn doodelijck.

Bitter
smaeck.

Bitter smaeck / in 't Latijn amarus, in 't Griecx picròs, en is soo heet niet als de boozgaende / maer bitter / quaet / onliefselijck / ende bederft den smaeck / ende dese dingen sijn grof / ende aerdbachtigh van stoffe.

Zoute
smaeck.

Zouten smaeck / in 't Latijn salsus, in het Griecx almirds, en is soo heet niet als beyde de boozgaende; maer heeft eenige drooghte / sp en berhit de tonghe niet / maer dooz de drooghte doozsnijdt sp / vaeght af ende supbert / en heeft oock mede een t samen-trechende kracht / ende is middelmatigh van deelen ofte stoffen.

Wzan-

Wzangen smaect / in 't Latijn acerbus, in 't Wrange
Griecx stryphnos, is heel hout ende aerdbach-
tigij van stoffe / schraept ende wzinght de ton-
ge seer / ende die ongelijckelijck verdzoooghende/
maecht de selve raen en onessen.

Serpe smaect / in 't Latijn stipiticus, en au- Serpe
sterus, in 't Griecx aufteros, is de voozgaende
wzange smaect heel ghelijck / dan is wat sach-
ter ende aengenamer / ende doech wat min hout
ende dzooogh / ende daerom wzinght hy de ton-
ge min / ende doet min sijn krachten blijcken.

Suyre smaect / in 't Latijn acidus, in 't Suyre
Griecx oxys, al dat suur is / verhoelt / ende
door de sijnhepdt van hare stoffe doordzinght
haest / en lichtelijck doozgaet ende doordzinght
't gheboelen van de smakelijckhepdt / ende bijt
sonder eenigh geboelen der hitte / ende kraecht
de tonghe / ende de omlegghende deelen / ende
door de kracht van hare houde / dzijft te rug-
ghe alle bloedt / ende daer-en-boben door de
ghetwelbighe dzoooghte bedwinght / ende selpt
alle het uyt-bzeken ende uyt-woortelen van het
bloedt.

Soete smaect / in 't Latijn dulcis, in het Soete
Griecx glycys, is matelijck warm; want niet
dat soet is / is houdt / ende is van middel-
matighe stoffe / seer aenghenaem ende lieffe-
lijck / ende verheught de tonghe / outdoet en-
de ontloft / maecht ruyen ende bzeedt / ende
versacht de raenwigheden / ende selpt de tee-
ringhe.

Vette
Vette ende sineerachtige smaect / in 't La- Vette
tijn pinguis, in 't Griecx iparos, is mid-
delmatig tusschen hitte ende houde / ende
van middelmatighe stoffe tusschen sijn ende
grof / soo dat alle vette dinghen wijden / ver-
mqz

24 Apothekers Distilleer-konste.

mozwen ende versachten / ende brenghen die in
haren eersten staet / veel beter dan de soete /
van welcke sy niet deel en vershillen.

Smetse
smaeck.

Smetzen smaeck / in 't Latijn inspidus,
in 't Griex apocus, is soo veel te segghen als
sonder kracht ofte eenighe qualiteyt / de ge=
wassen die desen smaeck hebben / zijn wel van
stoffe ofte materie grof / maer niet aerdach=
tigh ofte droogh / ofte te samen treckende / maer
niet eenige bochtigheyt obergoten / het welc=
ke / door dien het plackachtigh is / ende kle=
vende / verstopt / beset ende verbult alle gan=
gen ende openinghen / ende t' samen versacht de
rauwigheden / etc.

Bemінде Leser / eer ick dit Tractaet sluy=
te / moet weten datter ghene regel soo generael
is / ofte sy heeft altydt eenige exceptien / want
al dat bitter is / en is niet altydt heet / en al
dat soet is / middelmatig warm ; want Ci=
coreye, hoewel sy bitter is / en is daerom niet
heet : ende Opium al is sy hout in den vier=
den graedt / en laet daerom niet bitter te we=
sen. Ghelijck Azijn / naer het ghetuyghen van
Hippocrates en Galenus, al is sy suur en hout /
en laet daerom oock niet heet te wesen / door
dien sy niet verscheyden qualiteyten begaest
is : de koude heeft sy door de surigheyt / de
hitte is daer in ghedrukt door de corruptie /
sonder de welke gheen Azijn en konde wor=
den / Ec. Rhabarbar insghelijchs heeft twee
verscheyden ende strijdende krachten in haer /
te weten purgerende ende stoppende / de pur=
gerende kracht licht in de opperste deelen / en
de stoppende in centro, ofte in het binnenste /
ende in de substantie selfs. Dit alleene tot
waerschouwinge.

Tweede

Tweede Boeck.

Kort begriip der Lessen die Doctor

N. Letens te Parijs in het jaer 1610. ofte daer omtrent, ick alsdoen daer woonende, voor las aen de jonge leerende Apothekers, ende van *Sieur Jean de Renou* in sijne *Pharmacie* naergevolght, als wesende het fundament ende beginsel der selve konste, welcke ick tot meerder verklaringe, met sommige compositionen doormengelt, hebbe verciert.

Wat dat de Medicijne is, in hoe veel deelen sy verdeelt wort, ende van de naem, ampt, ende officie der Apotheker.

De Medicijne is een konste om te bewaren de ghesontheit des menschens lichaem / en om van het selve de siekten te verjagen / de welcke woordt verdeelt in vijf deelen.

Het eerste deel Physiologica gheuoemt / leert de natuurlijke saken.

Het tweede deel Pathologica, leert de saken teghen nature / de onnatuurlijke uytwerkingen / dat is de siekten / de oorzaken der selve / ende hare teyckenen.

Het derde deel Semeiotica, leert de teyckenen soo van de tegenwoordige / als van de toekomende siekten.

Het vierde deel Hugieine, leert de middelen om de gesontheit te bewaren.

Het vijfde deel leert de middelen om de siekten te verdrjiben / Therapeutica genoemt,

Therapeutica woordt ghedeelt in drie deelen /

te weten / *Diaeta*, *Pharmacia*, *Chirurgia*.

Diaeta gheneest dooz maniere van leben / dat is matelijck eten ende drincken / wachtende van alles 't welcke schadelijck is.

Pharmacia geneest dooz medicamenten.

Chirurgia geneest dooz hantwoerckinge.

Die de *Medicamenten* maecht ende uytdeelt / wordt ghenoemt *Pharmacopæus*, van het Griex woort *Phármakon* medicamentum, dat is *Medicament* of *Medicijne* / en *peio* facio, compono, dat is maken / soo dat *Pharmacopæus* is te segghen een *Medicijn*-maker. *Pharmacopola* is een *Medicijn*berkooper / van het Griex woort *poleo*, vendo, veneo, berkoopen.

De name die hedendaeghs meest gebruyckt wordt / is *Apothecarius*, *Apotheker* / komen de / doch niet soo eyghentlijck van het Griex woort / *Theca*, dat is dose ofte busse / willen de daer dooz seggen / een die alle sijne saken in dosen en busen bewaert.

Den *Apotheker* wordt niet recht den rechter handt des *Doctooz*s ghenaemt / dooz dien hy in 't werck moet stellen / het welcke den *Doctooz* dooz studie heeft ghelert / dooz erbaretheit bekomen / ende niet sijn verstant begrepen tot ghenesinghe der krancken. Daerom het is al te vergeefs / dat den *Doctooz* geleert / erbaren ende conscientieus is ; Wil den *Apotheker* een *Tabaut* wesen / ende alleen sijn bare soecken / met beneminghe van de eere des *Doctooz*s / tot nadeel ende schade der *Krancken* / ende besmettinge sijner conscientie. Aenghesien dan dat hy de rechterhandt van sijn hooft / den *Doctooz* is : soo moet hy niet alleene sozge dragen / dat hy alle sijne recepten ende
ordt:

ordinantien punctuelijck en volbrenghe / ghe-
 ne succedanea, ofte quid pro quo gebzuycken-
 de sonder noot / ende zijn die by andere te be-
 komen / die halende; maer dat hy soek alle
 composities gheroutelijck make / sonder yet
 achter te laten / alle Simplicia uytsoeckende /
 verlesende / ende schoon makende / sonder eeni-
 ghe te ghebzuycken / die bedozben / beschim-
 melt ofte verouderet zijn: 't selve is soek van
 de verouderde composities te verstaen. Hy en
 sal soek naer sijn goedduncken alderlepe Dis-
 pensatoria niet ghebzuycken / maer die in Be-
 derlandt (het welcke ghemeynelijck Valerius
 Cordus is) ofte in die Stadt daer hy woont /
 ghebzuycke wordet: want in dit stuck ghesche-
 den groote abuyfen. By exempel / Diaphæni-
 cum van Bauderon is meer dan de helft ster-
 ker dan de Diaphænicum van Cordus: de re-
 den is dese: Bauderon tripliceert de negen on-
 cen poeperen / niet alleenlijck met den Honigh/
 maer soek met de Dabelen / Pingenlen / Aman-
 delen / die in de selve compositie komen / soo
 datter hy maer derthien oncen en half Ho-
 nigh by doet / dooz dien dat de Dabelen / Pin-
 ghelen en Amandelen 22 oncen en half wegen/
 de welcke met 13 oncen en half Honigh ghe-
 boeght wesende / bzenghen uyt 36 oncen / het
 tripel van neghen oncen poeperen. Cordus en
 tripliceert niet alleen de 9 oncen poeperen /
 maer soek 22 oncen en half Dabelen / Pinge-
 len en Amandelen / soo dat hy 49 oncen en half
 Honigh daer by doet / de welcke met 9 oncen
 poepers gheboeght wesende / maken t'samen
 103 oncen en half / daer de gheheele compositie
 van Bauderon maer 45 oncen uyt en bzenghet:
 ergo meer dan de helft stercker / het welcke tot
 groot

Sonder
 noot en
 sal hy
 noyt
 Succedanea
 gebzuycken.

Hy en
 sal alle
 Dispensatoria
 niet ge-
 bruycken.

De ghe- groot nadeel der krancken / ende der Docto-
meyne ren onere gheschiedt / ende met groote quet-
Dispens- singhe der conscientie des Apothekers / na-
satorium mentijck komt de krancke dooz te groote
niet vol- operatie daer van te sterben: diergelijcke sa-
ghende ken zijn in meer andere compositien te binden.
kan som-
tijts doo-
den.

Doozts soo veele het koopen der Droogen be-
laught / sal hy alle gierigheyt uytstupten / by-
kans een ghemeen ghebreck der Apothekers /
ende koopen de alderbeste Drooghjen; want
daer niet edelder en is / dan des menschens ge-
sontheydt / de welcke met geen gout en mach
op-ghetweghen worden / ende een ander doen
dat men sich selben soude willen ghedaen heb-
ben; want de siechte en doet niemant gelt spa-
ren / jae in dien noodt geerne / ende blyharrigh
alle dinghen by stellen / daerom moet hy ghe-
trouwe zijn / ende niemant daer in te hoer-
doen; want in alle dese saken hebbe groot be-
drogh by sommighe ghebonden; want boven
dien dat sy den Doctoor beschaemt maecten /
worden sy Dieven ende Moordenaers. Wisse-
oock sommighe Droogen goede koop zijn / en
sal hy soo veel niet koopen / dat sy ses ofte se-
ven Jaren by hem leggen en versterben. Om
de selve reden sal hy oock groote acht nemen /
dat de droogen / die hy by de Droogisten koopt /
niet oudt ende verstorven en zijn: want de
Droogisten de Apothekers / en aldus de kran-
cken dickmaels bedriegen / berkoopen de Wa-
ren die sy thien / vijftien / ja twintigh Jaren
in hunne hupsen hebben ghehadt / dooz dien
syse in groote menighe koopen / als sy ten beste
koope zijn / ofte wel veele t' samen ontbieden /
om de vrsacht te verlichten / ende aldus komen
de Droogen tweemaal te verouderen / eens by
den

Sal gene
slechte
maer de
beste
droogen
koopen.

den Drogist / ende daer naer soo langhe in de Apothekers winkel / die nochtans in conscientie schuldigh zijn op haren tijt die te berentewen / ende die berouderet zijn / wech te werpen. Ten laetsten soud' ick hem raden / soo hy sozge booz sijne ziele draeght / dat hy vermandt / dies verstaende / ofte immers een geleert ende conscientieus Man te rade soude gaen / hoe hooghe ende hoe diere hy sijne Medicijnen mach verkoopen / sonder sijne conscientie te besmetten / dooz dien dat sommighe Medicijnen te hoogher prijs / ende te diere berocht worden. By exempel / Lapis bezoar, Confectio hyacinthorum, Laudanum opiatum, Extractum panchymagogum, Aqua theriacalis, &c. welcker ghelwin deel te hooghe loopt / ende den tact van de Theologanten ghestelt en gheoordeelt / verre te hoben gaet : waer dooz het gheschiedt dat de arme ende ghemeyne lieden sulcke Medicijnen niet en mogen gebruiken / dooz de welcke sy somwijlen hun leuen souden behouden / langhe siechten ende groote pijnen ontgaen / ende hunne Familien dus niet gheruineert worden / het welcke grootelijcs teghen de Christelijche liefde is. Dat hy dan recht wandele / ende dencke dat Godt hem siet / die hem daer naer oordeelen sal / al is t dat hier niemandt ober sijne gemengelde composities oozdeel kan strycken.

Waer in de konste der Apothekerye ghelegen is.

De konste der Apothekerye bestaet ende wordt verdeelt in drie deelen : te weten / in de berkiessinghe ende kennisse der Simplicia, die

die wy Kruiden ofte Dzoogen noemen. Ten
tweeden / in de bereydinge der selbe. Ten der-
den / in de onder-een-mengelinghe / van welke
drie ich bysonderlijck een naer den anderen sal
spreecken / van de verkiefsinghe beginnende / de
welcke woort ghenomen uyt de Planten : Ten
tweeden / uyt de Beesten : Ten derden / uyt de
Mineralen.

Van de verkiefsing der Planten, ten
eersten van de wortelen ende schorffen des
sels ; wanneer sy tot het ghebruyck uyt der
aerde gedaen worden.

Wan-
neer de
wortelen
ghe-
drooght
worden.

De wortelen de welke onder de planten de
eerste plaetse hebben / moeten uyt der aer-
de getrocken worden / om de selbe te dzoogen/
te bewaren / ende en het gebzuyck der medicij-
ne te bzenghen (naer het seggen van Dioscori-
des) in den Herfst / als de bladeren nu zijn af-
geballen / met schoon weder ende volle Mane/
door dien / soo hy seght / dat lebendigh sijn of-
te vochticheydt der planten / welke der plan-
ten bloedt is / wederomme daelt in den wortel/
hoewel andere van andere meyninge zijn / ende
seggen dat de wortelen moeten in de Lente uyt
der aerde gedaen worden / eer de selbe in blade-
ren en stelen weder uyt schieten. De wortelen
van Paeonia-mannchen tegen de epilepsia moe-
ten in het kraecken der Mane uyt der aerde
gedaen worden ; maer soo den noot ofte pet an-
ders dwinght versche wortelen te gebzuycken/
mooght die t' allen tijde des Jaers uyt doen/
ende soo het moghelijck is / geene nemen die in
zaedt slaen ; mits den wortel als dan weynigh
ofte geene kracht en heeft / en houtachtigh is :
uyt

Wan-
neer de
wortelen
van Paeo-
niamas
ghe-
drooght
worden.

upt de welke ghy / die wel ghelwasschen heb-
bende / het herte sult woeren / soo oockt upt alle
andere wortelen die ghy begheert te drooghen/
sommighe uptghenomen / die ghene herten en
hebben / als Gentiana, Polipodium, Calamus
aromaticus, ende meer andere / die van ande-
re Landen komen / als Galanga, Rhabarba-
rum, China, Ireos, &c. De wortelen die wel-
riechende ofte dunne van substantie zijn / als
Asarum, Apium, &c. sult ghy in eene drooge
doorwindige plaetse droogen / niet in de Son-
ne / want hare krachten souden te seer verblie-
ghen; maer soo de wortelen van dicke substan-
tie zijn / als Brionia, Gentiana, Althœa, Enu-
la, &c. sult die in de Sonne drooghen / ofte ist
regenachtigh / ofte in den winter by het buur-
jae somtijlen in een laeutwen Oven; want eer
sy drooge souden worden / souden beschimme-
len / ende hare krachten verliesen. Nu ghe-
drooght wesende / sult die in eene drooge plaet-
se opstuyten. Die dunne van substantie ende
welriekende zijn / behouden hunne volle krach-
ten gheempneijck maer een Jaer / ofte wat
meer / tot dat sy hunne reucke verliesen. De
andere die dick van substantie zijn / dzie ja oock
veel meer Jaeren. De schozssen van boomen/
als Cortices tamarisci, &c. moeten af-ghele-
sen worden / als de bladeren nu gheballen zijn.
De schozssen van vruchten moeten ghedrooght
worden van rijpe vruchten. De schozssen van
wortelen / als de bladeren nu beginnen te val-
len. De schozssen van boomen ende tacken
worden af-gheetrocken ende ghedrooght / als de
boomen in hare meeste jeught staen.

Hoe wel
rieken-
de wor-
telen ge-
drooght
worden.

Wan-
neer de
schorsen
moeten
ghe-
drooght
worden.

Wan-

Wanneer de Kruiden, Bloemen, en Zaden moeten af-gepluckt worden om die te gebruycken en te droogen.

De bequaemste tijdt om de Kruiden te plucken ende te droogen / is / als de Kruiden in hare bloemen staen ofte als de bladeren aldergrootst / aldergroenst / ofte meest welriechende zijn / die ghene bloemen ofte zaedt en hebben / als ruta muraria, cæterach, &c. als de bladeren aldergrootst zijn / ende worden gedyrooght in de schaduwte / ende bewaren hare vruchten een Jaer; maer soo ghy de Kruiden groen moet ghebruycken / mooght de selve bykans t'allen tijde des Jaers af-plucken.

Wanneer de bloemen gedyrooght worden.

De bloemen moeten gedyrooght worden / als sy nu geheel open zijn / wytghenomen kroosen / de welcke ghepluckt ende gedyrooght worden / noch zijnde in 't botten. Alle gedyrooghte bloemen worden bewaert een Jaer / en sommighe noch langher / als Camomille ende Melilote, ende alle andere / soo langhe sy hunnen goeden reuck ende smake behouden / t welck men oock in de kroosen siet / als sy wel bewaert en op ghesloten worden: want sy hunne reucke sommighe wel drie ofte vier jaren bewaren.

Wanneer de vruchten gedyrooght worden.

De vruchten worden gedyrooght als sy rijp zijn (ten ware men de selve onrijp begheerde / als Mispelen, Sorbi, &c.) ende niet als sy beginnen te verdozen. Apt de selve rijpe vruchten worden de zaden wyt-ghehaelt / als wyt de Quen / ende alsoo gedyrooght. Het zaedt wordt een deel van de vrucht gherekent. Andere zaden die in ghene vruchten besloten zijn / als Venckel / Anijs / &c. worden / rijp wesende / in de schaduwte gedyrooght. De meestendeel

deel der Schijbers segghen / dat sy alle Jaren ^{Wan-}moeten verandert worden / maer aenghesien ^{neer de}datter veele zaden / drie Jaer oudt weseude / ja ^{zaden ge}sommige meer / ghezaept zijnde / konnen hung ^{drooght}ghelijcke boortz-bzenghen / is het selve valsch; ^{worden,}want daer en kan niet yet sijns gelijcks boortz
bzenghen / ten sy het noch in sijne krachten be-
saet : jae Veldt-salaet moet twee Jaren oudt
wesen om te zaepen / ofte anders daer sal wep-
nigh ofte niet boortz komen / jae men siet dat
sommighe zaden vijf ofte ses Jaren in d'aerde
leggghen sonder bederben / ende de aerde om-
gheworpen weseude / boortz komen. Hier uyt
volgghet dat het niet van noode en is / alle zaden
alle Jaren te veranderen ; want oock Meloen-
zaedt / tegghen het welcke sy het meest hebben/
om sijne bettighedts wille / twee Jaren oudt
weseude / wast / ende bzenght vruchten boort ;
maer sulche Schijbers zijn al Meesters son-
der experientie / die manneken nae manneken
schrijven sulch sy in andere boecken binden.

Van de drooginge der Beesten, ende
deelen des selfs, en de verkiefinge der selve.

Sommighe ghedierten worden in de Medi-
cijne ghebruycht / ende tot het gebuyck ge-
drooght / sommighe gheheel / als Cantarides,
Butones, Scincus marinus, Viperæ, Lumbrici,
Momia, het welcke zijn gedrooghte ende ghe-
balsemde menschen / komende uyt Egypten/
door den kracht des balsems op-ghedrooght/
anders konnen soo groote lichamen qualijck
ghedrooght worden sonder verrotten : de ande-
re bovengemelde lichtelijcker / om dat sy kleyn-
der ende drooger zijn / aldus oock de deelen des
selfs/

felfs / als Castorium , Sanguis hirci , Pulmo vulpis , &c. ghelijck oock de excrementen , als hant/dreck/schoenen/ als Ungula alcis, Herts-hoorn / Oliphants-tanden / welcke laetste om dat sy hart van substantie zijn / bewaren seer langhe/ maer die hochtigh zijn/ weynigh tijdt. Dese ghedierten ofte deelen des felfs / moeten ghenomen worden niet van oude / magere ofte carongnen / maer van gesonde lichamen.

Wat Mineralen zijn, ende verkie-
singhe der selve.

Mineralen noemt men al wat uyt de aerde wordt ghegraben / als Goudt / Silber/ Cin/ Looft/ Stael/ Quicksilber/ &c. dus oock alle de edele ghesteeften / als oock alle aerden/ als Bolus, Terra lemnia, Terra cimolia, Terra rubra , &c. die alle seer lange bewaren : van welcke Mineralen ende aerden men de supberste ende schoonste moet gebuycken.

Van de bereydinge der Simplicia, en
in hoe veel deelen dese bereydinge bestaet.

Preparatio , ofte bereydinge der Simplicia , is de medicamenten tot de konste/ gebuyck ende menghelinghe bequamer te maken. Dese bereydinghe bestaet in 38 deelen ofte manieren/ te weren / tritura, cribratio , dissolutio, mollitio , duratio , liquatio , calefactio , siccatio , humectatio, infusio , nutritio, expressio , conficatio, succorum extractio, distillatio, coctio, despumatio , clarificatio , colatio , aromatizatio, coloratio , exceptio, sigillatio , formatio , sepositio, conservatio, conditura , fatura , pu-
tre-

refractio, frixio, affatio, ustulatio, extinctio, suffitus, purgatio, excorticatio, lotio, ende andere dierghelijcke / die ick alle in 't bysondes sal uytleggen.

Trituratio.

Van het stampen der Medicamenten.

TRituratio, dat is stampinghe / dient om de Medicamenten tot sijn poeper te brengen / om dus alle Simplicia bequamer met malkanderen te mengen.

Dese gheschiedt op drie manieren / d'eerste manier gheschiedt in een Metalen Moztier / met een ysere stamper / waer door alle drooghen / hoe hart dat sy osck zijn / tot sijn stof / en poeper worden gezocht. De tweede manier gheschiedt op een harden steen van porphyr, ofte marber, op welcke alle mineralen, ende edele ghesteenten / met een mollet / ofte wyjff-steen / ghelijck de Schilders hare berwen wyjben / met kroose-water / ofte eenigh ander uat / tot kleyn ende ontastelijck stof worden ghewreven / ende gedrooght zijnde / by andere poepere gemengelt / ofte bewaert tot het gebruik.

Drie manieren om medicamenten tot poeper te brengen.

Dese mineralen / ofte ghesteenten worden om drie oorsaechen dus ghewreven :

Ten eersten / om dat sy in eenen metalen moztier soo sijn niet kunnen ghewreven worden / sonder een deel van het koper mede af te wyjben / het welcke in 't lichaem ghenomen / een vergift is. Ten anderen / om dat de mineralen van aerdtsehe / ende grobe deelen sijn / ende dat sy daerom tot den grondt niet kunnen door-dringen / 't sy dat sy

Redene waerom de mineralen op een porphyr gewreven worden.

door konste tot het alderminste stof worden ge-
brocht. Ten derden / op dat het subtiijste deel
der edelen ghesteenten door het stampen niet en
soude verbliegen. De derde maniere van stamp-
pen geschiedt in een marberen of steene moor-
tier / in de welcke met een houtte stamper de ver-
sche bloemen / kruiden / ende wortels tot Con-
serben worden ghestampyt / sucker daer onder
gemengelt wesende / ofte de ghezoden kruiden/
dienende tot het maken der Cataplasmen ; als
ooch de gezode ende raetwe wortelen tot natte
ende drooghe Conserben / als zijn Radices enu-
læ ende Symphiti majoris , &c.

Alghemeyne maniere van stampen ,
om in alderleye Compositien te
onderhouden.

Althoewel ich klaerlijck in de beschrijvinge
des Triakels sal betoonen / hoe alle Droog-
gen bequamelijck moeten en konnen ghestampyt
worden / ooch de taeye / vette ende bochtighe
Sommen / die men van oudts placht te smel-
ten met wijn / waer door hare krachten seer
wierden vermindert ; midts dat de Ouderlin-
gen dit stampen niet geproeft en hebben / mey-
nende dat sy met veel andere drooghe saechen
niet en konsten ghestampyt worden. In den eer-
sten sult ghy alle het ghene dat hart ende taey
is / tot een grof poeyer stampen / eer ghy daer
enige andere saken by doet / welke zijn harde
houten / wortelen / jae ooch sommighe kruiden/
bloemen / zaden / gelyck als soude mogen wesen
guajacum, triafantala, lignum aloës , spicanar-
di, schæmanthum, stœchas, semen thlaspi, nuces
cupressi , &c. Want al schijnt het tegen reden/
ende

ende konst te wesen / sommige van dese langhe te stampen / om dat sy wel-riekende zijn / ende dooz het langhe stampen hare krachten schijnen te verliezen : nochtans om de taephepdes wille / is men gedwongen den gemeynen regel te bukten te gaen / soude men nochtans die tot kleyn poeper bzingen / gelyck in de bosden-gheschreben genoeghsaem blyckelijck is. Dese tot een grof poeper ghestampt wesende / sult die dunne ende teere woortels daer by doen / ende dus stampen tot dat sy oock gebroken zijn / daer nae alle de andere kruiden / bloemen / zaden / teere vruchten ende wel-riekende dinghen daer by mengen / ende die soo lange t'samen stampen / dat sy bequaem zijn om dooz te siften ; alle Droogen nochtans / die sulcks van noode hebben / eersmael met een schare dooz-slijden-de. Soo verre nochtans de Compositie groot is / als Triakel ofte Mathysdaet / ofte datter beele zaden inkomen / wacht u die altesamen te stampen. Want om hunne vettygheddes wille soude den zeef toeflypten / ende soude groote moepte hebben / om die in sijn poeper te bzinghen ; maer mengelt altydt de vette zaden met eenighe drooghe saecken / de welcke malkanderen sullen helpen / ende dus oock het aenhanghen aen den Mortier ende Stampen beletten ; Soo verre daer beele drooghe Sim-

Hoe de vette Gomme tot poeier ghebracht worden.

plicia inkomen / als in de Triakel / &c. kondt daer alle Gommen oock bequaemelijck by doen / die sonder moepte den Ceemis sullen passeren / als zijn olibanum , mastix , bdellium , oppopanax , ammoniacum , galbanum , storax , en meer andere / wel wachtende nochtans van niet te beele t'samen in te doen ; maer soo daer compositien komen / in welcke gheene of wey-

nighe drooghe saken inkommen / moet de selbe /
zijn sy drooghe / bysonder stampen / soo niet /
moeten met wijn / ofte eenigh ander nat ghe-
smolten / ende soo met andere in de compositien
ghemenghelt worden : andere segghen in een
warne Moztier / met eenen heeten stamper
ghediffolbeert / ende soo met andere ghem-
cozpozeert worden. Komt in de compositie

Hoe Dis-
gridium
en Aloë
ghepoer-
jert wort

scammoneum, ofte diagridium, sult die by-
sonder in den moztier / eerst met wat olie van
soete Amandelen vet ghemaecht / soetelijck
wrijven / ende door den Ceems siften / ofte niet /
hebt ghy weynigh / ende is sy swaer. 't Selbe
sult ghy met den Aloë doen / komt daer Mozt-
rhe by / als in de pilula Russi, om dat sy bocht-
tigh is / ende den Aloë drooge / wrijft die t sa-
men / ende sult die ghemackelijck tot poeper
bzenghen. De pulpa colocinthidis moet oock

Hoe Co-
locinthis
gestampt
wordt.

bysonder gestampt worden met Olie van roo-
sen / soo tegen het stuppen / het aenhangen aen
den Moztier / als om die te cozzigeren / van te
vooren nochtans eerst met een schare door sne-
den wesende heel kalepne / die heel sijn zijnde /
mooght daer de andere ingredienten by doen /
ten ware ghy trochiscos alhandali naemt / de

Hoe Saf-
raen ge-
stamp
wordt.

welcke gheprepareerde colocinthis sijn. Saf-
raen om zijne bettighedde ende bochtigheddes
wille / moet / ghedrooght zijnde / oock bysonder
gestampt worden. Amber, Muscus, ende Cam-
phora moeten altijd ghetwezen worden met
wat van de poeperen van de compositie, daer
sy inkommen / om dat sy aen de Moztier ende
stamper niet en souden aenhanghen. Geslagen

Hoe
goudt en
silver ge-
mengelt
wordt.

goudt ende silver wordt altijd ghemenghelt /
(ofte in de poeperen / als ghy die soo bewaren
wilt) als de compositie ofte confectione nu sijne
con-

consistentie heeft / ende alderlaetst ; want in de poeperen gemengelt wesende / breecht het gout ende silber meer / ende en woordt in de confectie als- dan soo niet gesien. Wilt ghy raen loot tot poeper brenghen : neemt dunne loote platen / laet de selve drie daghen in stercken Wijnazijn wepcken / ende stampt het dan in een koperen moztier / ofte neemt vijfel van loot / stampt het in den moztier met wat Wijnazijn / sult het oock wel sonder wepcken tot poeper brenghen.

Hoe raen loot ge-
poevert
wordt.

Cribratio. 2.

Van het siften der Poeyeren.

So veel als het siften aengaet / daer en valt niet veel te seggen / dan dat de cordiale poeyeren dooz de aldersijnste siften moeten tot twee keeren toe gesift worden / op dat dus de krachten der selber te beter tot het herte soude komen / ende dooz dringen : dus moeten van gelijcken de poeperen van Confection en Opia-ten , als Triakel en Mithridaet ghesift worden. Poeperen dienende tot de Mage / ofte tot purgeren en hoeft men soo sijn niet te stampen / wtghenomen Colocinthis , die grof gestampt / de darmen schadelijck soude wesen / ende dooz hare lichtgheydt blijven aenhanghen / tot seer groot nadeel. Lytargirium auri , en argenti moeten heel soetjes tot tweemaal toe dooz den aldersijnste zeef ghesift worden / want grof dooz ghesift en soude in het koocken niet wel konnen smelten / noch in het roeren / makende Nutritum ; daerom siften dit sommighe dooz een dichten doeck / legghende daer sommighe loode hollckens by / om het stoppen des doecks te be-

Mage en purgeré-
de poeye-
ren moe-
ten niet
heel sijn
zijn.
Waerom
Colo-
cinthis
heel sijn
moet
zijn.

Tweede
maniere
van siftē.

te beletten; maer soo ghy doet / soo ick boben
sepde / is niet van noode dese groote moeyte.
Daer is noch een ander maniere van siftē /
doch niet epghentlijck siftē ghenoomt / hoe-
wel het dooz den Teems moet passeren / dooz
dien het dooz kracht / met een lepel / wordt dooz
gheslaghen: dus wordt de Cassia fistula dooz-
gheslagen / ghezoden kripden / wortelen / en-
de alle andere bochtighe saechen / ende wordt
beguamer Extractio pulpæ, dan Cribratio ge-
noemt. Dooz het laetste soete / bittere ende coz-
diale poeyeren moeten hunne bpsondere zeben
hebben.

Dissolutio. 3.

Van het dissolveren, ontbinden ofte
mengelen der drooge faken met natte.

Waerom
Dissolutio
geschieet

Twee-
derleye
Dissolutio
door het
vuur, en-
dein den
mortier
door
vochtig-
heydt.

Dissolutio is anders niet dan eene ontbin-
dinghe ofte menghelinghe / soo der simpele
als ghecomposeerde medicamenten / met eeni-
ghe bochtighepdt ofte nat. De reden der Dis-
solutie is / eensdeels op dat de Medicamenten
te beter inghenomen souden worden: ten ande-
ren / op dat de krachten / der selve te beter sou-
de dooz dzingen / ende te bate komen de kranc-
ke deelen. De Dissolutie is tweederley / een
dooz het vuur / als Manna / Suxcher / Succus
acaciae, Hypochistidis, Opium, &c. met eeni-
ghe bochtighepdt: d'ander sonder vuur in den
Mortier / als Theriaca, Diaphanicum, &c.
met eenigh Syroop / Water / ofte Decoctie.

Molli-

Mollitio. 4.

Van de sacht-makinge der Medicamenten.

Sacht-maeckinge is een middel ofte maniere / waer dooz soo de Simplicia, als de ghecomposeerde Medicameneen sachter worden ghemaect / het welck op twee manieren gheschiedt: Ten eersten daer by doeghende eenige vochtigheyt / ghelijck de Pillen / die sachter worden gemaect met het by-doen van eenigh Syroop / de Salben ende Plaesters dooz toe-doen van Olie: Ten tweeden / dooz de kracht des vuurs / als hoozen / naghelen der ghedierten / jae oock het yser selve / het welcke doozt dooz het vuur versacht.

Duratio. 5.

Van de hart-makinge der Medicamenten.

DE hart-makinghe is het boben-geschreben t'eenemaal contrarie / welke op drie manieren gheschiedt. Ten eersten / dooz by mengelinghe der drooghe poeyeren / als in de Electuarien, Pillen / ende dierghelijcke gheschiedt: Ten tweeden / dooz langhe kookkinge ghelijck in de Syropen / Tabletten / Salben / Plaesters / &c. Ten derden / dooz de houde / als in de Olien / Salben / Heurnigh / gesmolten Supcker / &c.

Van de smeltinghe der Medicamenten.

S Meltinge is een saecke die dooz houde is hart gelwozden/ ende ghestolt / bloepende te maechen/ ende te smelten dooz de hitte. *Liquatio* is hier in verscheyden van *dissolutio*, dat de *Liquatio* altijd dooz hitte gheschiedt / soo des byers / als der Zonne / maer de *dissolutio* gheschiet sonder hitte / als *diacatholicum* met decoctie van senen : Ten anderen / heeft de *Liquatio* gheene by-gheboeghde betrigheyt van doen / ghelijck berckens-reusel / offe-bet / botter / etc.

Calefactio. 7.

Van de warm-maekinghe der Medicamenten.

De warm-maekinghe is in de Medicijne seer van noode / soo op dat de krachten der saecken / die te woepchen gestelt worden / te beter in de vochtigheyt/ daer sy in woepchen souden wirtghetrocken worden : Ten anderen / op dat de dooz-gietinghe / ofte deur-perffinghe te beter soude gheschieden ; Want alle ghestolte ofte houde saecken worden seer qualijck dooz-gegoten ofte uptgeperst.

Exsiccatio. 8.

Van de drooginghe der Medicamenten.

De drooginghe is eene verteeringhe van de overtollige ofte schadelijcke vochtigheyt :
de

de oorzake waerom men drooght / is / om dat de vochtigheydt walgelijck is: ten tweeden/ dat sy haest doet verrotten: ten derden/ om dat sy belet het stampen. De droogginghe der teere saccken gheschiedt in de schadulwe / ofte in den windt / der grobe ofte seer vochtige / door de Sonne ofte het vuur.

Droogginge in de schaduw inde Zonne, en door het vuur.

Humedatio. 9.

Van de vervochtinghe der Medicamenten,

Vervochten is eenighe saccke met nat besproepen / dit verbochten is tweederley/ superficieel ende essentieel. Superficieel is/ waer mede men de Drooghen maer wat besproept / ghelijck in de Roosen gheschiedt / om die te bewaren dat sy van de woymen niet en worden op-ghegeten / die / als sy drooghe zijn/ met Wijnazijn worden besproept / ende dan op het vuur wederom opgedrooght. Essentieel is/ als de ghesheele substantie in eenighe vochtigheyt te wepcke wordt gestelt / het welke oock Infusio wordt geseemt.

Infusio. 10.

Van de infusie ofte weyckinghe der Medicamenten.

Infunderen is een droogh medicament in een bequame ende ghenoeghsane vochtigheydt te wepcke stellen / de vochtigheydt daer ziedende heet op ober-gietende / latende 't selve dus staen in een warme plaetse / tot den voorz-ghescheyden

Drie re-
denen
voetom
men in-
fundeert

schyben ende bestemden tijdt. De reden waer-
om men infundeert / is d'iederley: Ten eer-
sten / om yet quaedts te weeren / ghelijck als
Semen coriandri, en Radices esulae worden in
Azijn gewepcht / eer men die ghebruycht. Ten
tweeden / om de deught ende krachten te ver-
meerderen. Ten derden / om de krachten der
Medicamenten in het nat / daer het inwepcht /
in te drucken / ende in te stozten. Die hume
krachten superfiel, ende in het bobenste heb-
ben / ende diu van deelen zijn / moeten weynigh
gewepcht worden; maer die hume krachten in
het binnenste besloten hebben / hart ende hout-
achtigh van deelen zijn / als Guajacum, Sassa-
fras, &c. moeten lange gewepcht worden.

Nutritio. II.

Van de voedinghe der Medica-
menten.

DE Nutritie is een specie van infusie / dooz
de welke de Medicamenten / dooz eenige
hochtigheydt / namentlyck warm ghemaecht
wesende / worden als vergroot: dus seght men
het Gout-gelst met Olie en Azijn ghevoedt te
worden / ende daer van komt oock de name van
Unguentum nutritum: dus wordt oock dooz
weycken vergroot Gummi tragacanthum, en
Semen cydoniorum.

Expressio. 12.

Van de uytperlinge der Medi-
camenten.

Dooz de uytperlinge wordt het nat van het
dzoogh / het dich van het subtyl af-gho-
schep-

scheden. Dese uytpercinghe gheschiedt ofte dooz het verdouwen met een houten spatel / ofte dooz de handen / als in de decoctien der Syr open / en Apozemen, ofte dooz een perffe met kracht / als in het uytperffen der Sappen / der Krupden / Extracten ende Olien / als van Mandelen / Potemuscaren / &c.

Confricatio. 13.

Van het t'samen-wryven der Kruyden, het welcke voor het doorgieten der Decoctien geschiedt.

Alle Decoctien/eer sy noch laen ofte warm wesende / dooz ghegoten worden / namentlyk als daer Capillaria inkommen / moeten de krupden der selbe met de handen ghewreben worden / op dat de kracht in de selbe noch besloten zijnde / daer beter soude uytgaen. Andere saken worden oock somtijden gewreben / om te beter te infunderen / om sacht ofte yet bochtigh te maken.

Extractio succorum. 14.

Van de uytreckingen der Sappen.

Ut wortelen / krupden / bloemen / vruchten / &c. naer dat sy gestampt / gebroken / ofte ghescherft zijn / wordt ofte dooz handen / ofte geweldt der perffe 't sap uytgeperft: waer van sommighe ghedzooght worden / ofte dooz de Zonne / ofte dooz een kleyen viercken / die latende uyt-waessenen; tot dat sy soo dzooghe zijn dat men daer hoerckens kan af maecken / ende

Maniere
om succus
eupatori
en
absinthii
te maac-
ken.

ende soo droogh bewaren / ghelijck men succus
acaciae, glycyrrhizae, hypocyttidis, opium,
succus absinthii, ende eupatorii doet / welke
twee laetste in de pilulae aggregativae komen.
De andere sappen worden bloeyende bewaert/
waer van sommighe worden klaer ghemaect
dooz nederfinckinge staende in de warmte / ofte
Zonne / als succus limonum, cydoniorum, po-
morum, tuffilaginis, acetosae : Sommige een
walleken opsiedende / ende soo dooz eenen wollen
doeck gegoten / als aller krupden sappen / wey-
nige wtighenomen / de welke om hare slijm-
achtigheyt / niet en konnen uptgheperst wo-
den / ten zy de krupden eerstmael ghestampt /
heel heet ghemaect worden / ofte in eene sel-
der 24 uren staen / waer heele van hunne slij-
mighedte verdunt ofte bergaet / ende dan wo-
den sy als d'andere upt-gheperst / op-gezoden /
ende dan dooz den wollen doeck ghegoten / als
borago, buglossa, portulaca, &c.

Hoe mē
sap van
borago en
buglossa
uytperft.

Distillatio. 15.

Van het Distilleren der Kruyden,
ende andere Medicamenten.

De Distillatie is een wtreckinge van de
dunste vochtigheyt of sap / dooz de kracht
der hitte gheschiedende dooz het vuur ofte son-
ne / dooz nederdalinghe ofte opklimninghe/
ofte om beter te se ghen. De distillatie is eene
wtdampinghe / de welke dooz de hitte om hoo-
ghe ofte nederwaerts woardt ghedreven / waer
dooz dese dampen / dooz de omstaende koude/
in bloeyende vochtigheyt worden berandert/
mede brenghende de krachten der saken / waer
wt

uyt de selve dampen rijzen / welke tweederley
zijn / te weten / water en olie / welker beide
manieren ick in 't kort sal beschrijven / ende de
instrumenten die men daer toe gebuyccht.

Generale maniere om wel te distille-
ren, ende de Instrumenten des selfs.

Eer ick de maniere van distilleren beschrij-
ve / soo sal ick eerst de Instrumenten / die
men daer toe gebuyccht / verhalen / de welke
ses-derley zijn / te weten om water te distille-
ren. Het eerste Instrument wordt ghenaemt
Refrigeratorium, het welke eene kopere ketel Wat Re-
frigerato-
rium is.
is / hebbende boven van de selve stoffe een op-
gaende buyse / waer op een helm komt / die
rondomme ombanghen wordt van een ander
ketel / de welke met kout water gebult wordt /
om de opstimmende dampen te verkoelen / en-
de in water te doen veranderen / hebbende onder
een krane / om het water / als het heet is / af
te laten / waer op wederom kout water / als
eerst / wordt op getogen.

Het tweede Instrument noemen wy hier te Tweede
Instru-
ment de
klocke.
Lande een klocke / de welke boven met een
punt opgaet / hebbende beneden rontomme een
gote / in de welke de af-loopende wateren ver-
gaderen / ende door een uytsteeckende beck ofte
buiyse uyt-loopen / de welke van loot ghemen-
nelijck wordt ghemaecht / maer seer qualijck /
om het vergift des loots wille / met eenen loo-
den bodem / op welke de boven-ghescheben
klocke past / in welke bodem de kruyden ghe-
kapt ofte ghesneden / worden ingelepdt : desen
bodem staet op zant op riehelen ghelept / wel-
ker juncturen op vyeede ysere barren ofte ger-
den

den komen. Andere beter beraden / maken den bodem van roodt koper gheheel vertint / ofte Loot heel dick vertint / of den bodem met een dunne tinne plate op ghesoldeert (hoewel het loot van den bodem aen de distillatie niet quaets en kan doen) ende opstaende kappe ofte kilocke van Tin / ofte soo ick andere gesien hebbe / van geel koper heel vertint.

Derde Instrument, de Slange. Het derde Instrument is het eerste heel ghe-lijck / uptghenomen dat den ketel binnen vertint is / hebbende boven een ghemeynen koperen Alembick oock vertint / wiens mont ofte buyse wordt in een kopere Slange ingebocht / ofte heel beter in een Slange van tin / die door een tonne bol hout water loopt / om de geesten te verhoelen.

Vierde Instrument, aerde kolve met een glazen helm. Het vierde Instrument is een aerde kolbe / staende op een yseren rooster op het vuur / hebbende boven een glazen helm.

Vijfde Instrument, staende in't zant. Het vijfde Instrument is een steene / aerde / ofte glase kolbe / met een glazen helm of Alembick / welke kolbe in een ander aerde ofte koper vat ofte pot / in zant of in asschen staet / op dat den brandt des vuurs daer teghen staende / de ingeleeyde materie / die men distilleert / niet en soude verbranden.

Seste Instrument, balneum Mariae. Het seste Instrument is het boozgaende heel ghelijck / behalven dat in plaetse van zant / de kolbe in ziedende water staet / ofte naer sommige maer in de dampen van het ziedende water / welke distillatie Balneum Mariae wordt ghenoemt. Welche van de ses boven gheschreven Distillatien / ofte Instrumenten tot het distilleren der kreyden en bloemen men moet gebruiken / staet ons nu te bemerecken. Ick en kan niet loochenen / ofte het Balneum Mariae is eene

is eene distillatie / door welke de wateren alderminst naer den brandt riecken en smaken / (doch alderonlanghst bewaren) hoewel ick verschepde malen de krupden daer in soo verbzant ende zwart hebbe ghebonden / als eenighe / die in zant staende / soudn kommen wesen ; want siet men niet wel toe / ende te lange laet distilleren / het heet water sal soo wel als het zant de krupden verbzanden / ende een empireuma veroorzaken : al is 't nochtans dat ick bekenne / dat het Balneum Mariæ minst empireuma kan veroorzaken : soo ben ick nochtans van ander opinie / als veele Schryvers / namentlych alle de Chymisten , als oock Meester Laurens Carelan Apothicaire van Montpellier is / die in sijn Tractaet van de ghedistilleerde waters / de vijf eerste Instrumenten verwoerpt tot de distillatie der krupden ende bloemen / boortzbringhende teghen elch sijne redenen ende abusien / die in de distillatie gheschieden ; maer om het abusie wille weert het ghebzupch : Ick sal het abusie weeren / ende het ghebzupch laten / den onnodighen kost ende tijdt beklies sparen / die in het Balneum Mariæ ghelegghen is. Soo dan om ons fundament te stellen / segge dat de heete en koude krupden / met verschepde Instrumenten behoorden ghedistilleert te worden : de heete krupden als Salvia , Majorana , Beronica , Rosmarinus , Hysopus , &c. kleyn ghehapt wesende / met heet water recht obergoten zijnde / ende een dagh of twee gheinsundeert met het refrigeratorium , 't welck binnen heel vertint is / met een tinnen helm / ende rinde opgaende bupse / met een koper ketel beset / om de dampen te verkoelen / op dat het gedistilleert water van het koper niet feijnighs af en trecke / maer

He / maer soo veel waters af-trechende als de
krupden wogen / of daer omtrent / het mergh
met soo weynigh vochtighejdt oberblijvende/
dat het / op het vuur staende / niet en herbzan-
de / met geen opjagende vuur / als oft men een
Offe bzade / maer de middelmaet altijd hou-
dende / dat de distillatie niet en loopt / maer de
een druppel den ander verbejt.

De koude krupden met het Balneum Mariae,
doch om dat een peghelijck de Instrumenten
niet en heeft / veeltijds moepte en holen hier
toe van doen zijn / ende dat het meeste is (ooch
naer het schryben van de principaelste Distil-
lators / als ooch den voornoemden Catelan)
om dat dese wateren haest hare kracht verlie-
sen ende bederven / in aerde / verloode ofte stee-
ne holven / in de welke de ghekapte krupden/
sonder eenighe by-ghedane vochtighejdt woz-
den ghedaen / boven hebbende een glazen helm/
in het zant / ofte wel met een tinne klokke / heb-
bende onder een roode koperen bodem / soo ick
boven ghesepdt hebbe. De redenen deser twee
verscheden Distillatien / stelle ick dese : De
krupden volsappigh / ende hout van aert / als
Suringh, Porceleyne, Latuwe, Endivie, Sola-
num, &c. hebben alleene hume krachten in het
sap / en niet in de substantie des kroydes (hier-
om is 't dat sommighe raden / wpt de selbe het
sap wpt te persen / ende het geklaert sap te di-
stilleren) 't welke men klaer bebindt soo te woz-
sen / want het sap daer wpt ghedrooght zijnde/
men bebindt die sonder reucke / smaectke / ende
kracht / ende daeromme en wozden sp in de me-
dicijne / gedrooght zijnde / niet gebzupcht / dan
met abups / ende daeromme en hebben sp maer
ene updamsinghe der sappen van doen / 't 3p

Waerom
de heere
kruyden
anders
moeten
gedistil-
leert
worden
als de
koude.

door het Balneum Mariæ, 't 3p door de kolbe
 in het zant ofte assche / 't 3p door de tinne klo-
 ke; want tusschen de tinne kloche ende de kol-
 be in het zant / en is geen onderschept. Want
 alle het ghene dat sy teghen de kloche segghen/
 en raecht maer het loot/waer van de selve wort
 gemaect / het loot in tin veranderende / ghe-
 lijck men die upt Engelandt nu bzengh / seer
 fraep ende konstigh ghemaeckt / vallen alle
 dunne teghen-redenen met een slag om verre/
 ende de kloche blijft een met het vijf de Instru-
 ment / het welcke de hoorseyde naest het Bal-
 neum Mariæ pijssen: en de aengesien / soo ick
 boben seyde / door quade toeficht / soo wel in
 het een als in het ander Empireuma kan ghe-
 schieden / soo kan oock / soo wel in het een als
 in het ander door goede toeficht niet gheschie-
 den / hoewel ick bekenne dat het in het zant eer
 gheschieden kan: dat men daerom nochtans
 de kloche sal verwerpen / en is niet berame-
 lijck / noch redelijck. Boben dien de krupden
 en zijn soo teer niet/ als de selve hun laten vooz-
 staen / ende veel min dat de kracht der wate-
 ren daeromme sal verkeert worden. Wat de-
 licate monden / oock in groote Heeren hupfen
 hebben oyt behonden / dattet vleesch en vleesch-
 sop / dat vijf uren lanck in koperen vertinde
 potten heeft ghezoden (jae oock in onbertinde)
 nochtans met veel zout / 't welcke het koper
 door eet / na het selve hebben gesmaect; want
 het koper en gheeft sijn koperachtighejdt in
 water soo licht niet upt / 't en 3p datter eeni-
 ghe surighejdt by komt / ofte sonder roeringhe
 stille staet / als het doet in eenige Olie ofte vet-
 tighejdt ghelijck de Orzanette / die hare roode
 herwe in gheen water / maer in olie lichtelijck

uytschiet. Te Parijs staet het water in kope-
re baten / daer geseyt Fonteynen / uyt de wel-
ke de heele Familie drinckt / ende met het wel-
ke sy alle hunne spijsse koochen / nochtans en
hoozde ick daer niemandt klagen / dat het wa-
ter na het koper smaecte.

Heete
kruyden
moeten
door in-
fusie met
het Re-
frigera-
torium
gedistil-
leert
worden.

Ick come tot de distillatie der heete ende
wel-ruyckende krayden / die ick segghe / dat sy
behoorden te gheschieden dooz infusie / na de
manere die ick boven seyde / dooz het Refri-
geratorium, ende niet dooz het Balneum Ma-
riae, dooz dien dat de kracht der heete kray-
den / ende beele der wel-riechende niet alleens
in het sap der selve / maer ooch in de substan-
tie is ghelegghen / het welcke men kan bespeu-
ren / dat sy ghedzooght stercker van reucke
zijn / dan als sy groen waren : de roode Koose
geeft ons daer van klaer getuygenisse / die lief-
selijcker rieckt dzooghe dan groene / ja groene
is sy als sonder reucke / welke kracht dooz
dien sy in het centrum / ende in de substantie
licht / kan met eene laeuwe daruytinghe uyt-
ghetrocken worden. Ick laet staen het zout/
waer van de heete ende wel-riechende krayden
meer dan de koude zijn voozsen / ende al-hoe-
wel het Sal fixum niet op en klimt / nochtans
dooz dese weyckinge ende koochinghe / deelt het
wat van sijne krachten mede aen de uyt-dan-
pende wateren / met het welke het Sal volati-
le sich kan bERMENGHELEN ende t'samen opklim-
men / het welke in het Balneum Mariae niet
gheschieden kan. Dat den vooznoemden Ca-
talan seght / dat Alsem-water ghestilleert in
Balneo Mariae bitter is / ende met ander In-
strumenten sonder eenige bitterhepdt ende soet/
ende dus berooft van de krachten der selve / is
onwaer-

ontwaerachtigh. Dese dispute hebbe te Wee-
 nen in Oostnryck met de vermaertste Di-
 stillleerders ende Doctooz's ghehad / ende be-
 toont het selve valsch te wesen; want hebbe
 hem laten Alsem in Balneo distilleren / ende ick
 hebbe met het Refrigeratorium, nae de manie-
 re boven verhaelt / ghedistilleert / ende aldus
 veel bitterder water uytghetrocken / dan het
 humne was / het welcke sy mosten bekennen/
 jae en hebbe gantsch gheene bitterheyt in het
 humne bevonden / 't welcke ick oock daer nae
 verscheyden male hebbe beproeft; maer of het
 nu / soo den vooznoemden seght / vier ofte vijf
 mael op sijn mergh herdistilleert wesende /
 ('t welck de Alchymisten cohoberen noemen)
 bitter valt / en hebbe ick niet beproeft; soo het
 nochtans bitter valt / segge dat het mijne oock
 soo herdistilleert / noch bitterder sal wesen / aen-
 ghesien het selve ten eersten keere bitterder
 was. Dit al dan met reden ende onderbindin-
 ghe bebesticht zijnde / sluyt hier uyt / ten eer-
 sten dat de tinne klokke niet een goede toeficht
 het Balneum niet en wijckit: Ten tweeden /
 dat het water van de heete ende wel-riekende
 krupden / die / gedroogt zijnde / humne reucke be-
 houden / met het Refrigeratorium gedistilleert /
 te boven gaet het water dooz Balneum Mariae
 gedistilleert / mits de vesica of ketel heel vertint
 wesende / en d'opgaende bupse en helm heel van
 tin. Soo veel als de distillatie van Caneel-
 water belanght / Catelan verwoypt Matthio-
 lus, die dat in Balneo Mariae distilleert / seg-
 ghende dat het selve in zant behoorde te ghe-
 schieden / dooz dien dat het Balneum niet heet
 ghenoech en is om de krachten der Caneele op
 te jagen; maer nochtans om dat den selven Ca-

valsche
 opinie
 dat men
 geen bit-
 ter Al-
 sem-wa-
 ter kan
 distille-
 ren, als
 met het
 balneum

Caneel-
 water dis-
 tilleren.

relan seght / dat de Olie van Caneel moet met
 het Refrigeratorium gedistilleert worden / dooz
 dien het zant niet heet ghenoech / en is om de
 Olie op te jagen / soo segghe ick / dat het wa-
 ter met het selbe Instrument mach ofte be-
 hoorde gedistilleert te worden : want wat is 't
 dat het Kaneel-water wilt maecht / dan de Olie
 daer onder vermenghelt / ende en smaecht de
 Olie naer het koper niet (doch daer en is gee-
 ne bzeefe daer van / alles Tin ofte vertint we-
 sende / soo wy boven seiden) 't welcke noch-
 tans / soo voozen oock gheseyt is / maer altyde
 de Olie groen maecht / ende bederft / dan het
 water / soo en sal het water naer het koper niet
 smaken : soo verre het nochtans naer het ko-
 per smaecht / 't welcke met de Olie uytloopt /
 soo sal noodtsaeckelijck de Olie veel meer naer
 het koper smaken. Hier moet Catelan sprin-
 ghen ofte baepen / ofte een ander Instrument
 wijzen / om de Olie te distilleren. Ten ande-
 ren / hoe meer Olie datter met het Caneel-wa-
 ter vermengelt is / hoe het water witter is / en-
 de verbolgens krachtigher / ten zy dat men de
 Olie wilde af-scheyden / het welcke de pijn-
 niet weert en is / ten zy ghy veel Caneel t'sa-
 men distilleert : Ten derden / voeghe daer by /
 datter geen soo siechte Distilleerder en is / die
 Caneel olie alleen om Caneel olie distilleert /
 en het water wech werpt ; maer distilleert die
 soo / dat het water ende de olie t'samen goedt
 zijn tot het ghebzuyck / al is het oock dooz het
 Refrigeratorium. Eer ick eynde / moet ick eene
 sake hier by voegen / dat soo verre het na het
 koper komt te smaken / alleene komt dooz den
 koperen helm / waer de uyt dampende geesten
 soo heet ende krachtigh zijn / dat sy daer het
 koper

koper af eten / ende den helm meer woordt op-
ghegheten / en verdunt dooz dese geesten / dan
den bodem van den ketel dooz het vuur / dus
den helm van tin wesende / is dese zwarigheyt
wech genomen. Alle andere ghecomposeerde
water / als Theriacalis, Cælestis, &c. sult
ghy met de holbe in het zant distilleren.

Maniere om gebrande wijn te
distilleren.

Nemt Noer van Wijn / waer van de
Spaensche het beste ende lieffelijckste wa-
ter gheeft : soo die te dich valt / dunt die met
berwaepde ofte drupp-wijn / ofte wel met spoel
van hier ofte kleyn hier : distilleert die met het
derde Instrument / doch en is niet van noode
dat het vertint zy : want de subtile ende dooz-
gaende heete geesten des wijns doen terstondt
het vertinsel versmelten / insgelijcks den brandt
in den bodem / die seer licht gheschiedt / als
den Noer niet genoegh ghedunt en is / wan-
neer het af-ghelooopen tin / de bodem des ketels
doet branden. Om den brandt te verhoeden/
sult het dickmaels met een bzeede houtte spa-
tel omme roeren / tot dat het begint te zieden/
ende dan sult ghy den helm daer op setten / en-
de met natte langhe doerckens twee vingeren
bzeedt de Juncturen wel nauwe toebinden/
niet met te groot vuur / want om de dichte der
materie wille / soude terstondt overloopen ;
daerom sult ghy de ketel oock maer half vol
doen / ofte een wepnighsken meer. Laet dit
soo lange distilleeren / als het af-loopende wa-
ter smake heeft. Van verschedden distillatien
het water vergadert wesende / distilleert het

booz de tweede heer / wanneer ghy daer sulcke
krupden ofte zaden sult by doen / ofte ooch niet /
als ghy begheert / te weten / Rosmarijn / Lau-
rieren // Citroen of Orange-schellen / Cozian-
der / Venchel / Anijs / &c. de specerpen als Ca-
neel / Goffenagels / Foelie / Potemuscaten / &c.
dienen beter in twee mael gedistilleerden Bran-
delwijn gemisundeert te blijven. Wilt ghy den
Brandewijn geel ofte roodt maken / wepcht
daer in Orcanette of Curcuma : doch soo verre
utwen helm / als den helm van het Refrigera-
torium rontomme eene gote heeft / sal eer het
hokleur vatten / soo ghy sommighe stucxens
Orcanette ofte Curcuma in de gote van den
helm legt / als ghy booz de tweede mael het
water oberhaelt / wilt ghy die soet maecken /
hoocht ende smelt Bzoodt-sucker met Fran-
sche wijn tot een dick Sproop / ende mengelt
den Brandewijn daer onder.

Filtratio sive Distillatio per filtrum.

Van de distillatie door den wollen
doeck.

Alhoewel dit een Distillatie wordt ghe-
noemt / soo en is 't nochtans geen distilla-
tie / maer om dat het met druppelkens stecx
af druyp / ghelijck in de distillatie gheschiedt /
daerom wordt het distillatie ghevoemt / ende
geschiedt aldus : De vochtighepdt ofte het sap
dat men wil filtreren / wordt in eene teple ge-
daen / de welcke op een zijde nederwaerts hel-
lende / wordt ghestelt waer men in doopt / ofte
inleypdt een wollen say / met eenen scherpen
punct eyndende / welcke scherpen punct men
ter-

ter teplen uythanght / uyt de welcke de hoch-
tigheydt uyt dzuypt / de welcke den lap / die in
de teple leydt / heeft inghesogen. Dus worden
alle Voghen gefiltreert / die men uyt de ghe-
byzande kryyden trecht / om zout daer van te
maken / Succus limonum, Lac virginis, &c.
maer de Ghymsstoffen hebben een ander maniere
van filtreren / sy spannen op een raemken een
doeck / daer op legghen sy een dobbel ofte enkel
witgraeu papier / waer sy / het gene sy willen
filtreren / dooz doen passeren (soo dickmaels dat
het t'eenemaal hlaer is / ofte sy legghen 't selve
papier in eenen trechter / onder stellende een
vat / om het gene passeert / te ontfangen.

Coctio. 16.

Van het zieden ofte koocken der
Medicamenten.

Koochinghe is een ziedinghe der medica-
menten in eenigh nat / als is Water / Lo-
ghe / Hydromel / Azijn / sap van kryyden / &c.
waer dooz de kragt van veele medicamenten
in eenigh nat worden gebrocht. Dese koochin-
ge moet geschieden met een matigh vuur / want
alle onmatighe ende scherpe hitte is alle koo-
kinghe schadelijck / dooz dien dat een onmati-
ghe hitte niet en koocht / maer verbrandt / ende
doet de kragten der medicamenten verblie-
gen / ende stopt de locht-gaten der selve / soo dat
de kragten haer niet en kunnen uytshieten ;
Exempel in ghebzooghde Boonen ende Erten /
de welcke soo sy met straf ende scherp vuur
ghekoocht worden / namentlijck in 't begin-
sel / blijven hart ; maer soo ghy die koocht in 't

Onmati-
ge hitte
is alle
koo-
kinghe
schade-
lijck.

beginfel met een kleyn buurken / al waer het
 ooch sonder zieden / sullen heel plat ende sachte
 worden / want de groote hitte verbrandt de
 locht-gaetjes / die verbrandt wesende / en kan
 de bochtigheyt daer niet in komen / ende ver-
 bolghens en konnen sy niet opzwellen / noch
 insgelijcks hunne krachten uytshieten. Drie
 redenen zijnder waeromme de decoctie ghe-
 schiedt / die met de infusie ober een komt.

Generale ende alghemeyne maniere

om alderleye Decoctien, na de konste, van
 houten, wortelen, kruyden, bloemen, vrucht-
 ten ende zaden te maken.

Eerste
 oorden
 hebben
 de hou-
 ten ende
 houtach-
 tige
 wortelen

De Decoctie is ghebonden om de krach-
 ten van veelderleye saken in een nat t' sa-
 men te brengen / om aldus de selve in minder
 quantiteyt ende walginge in te nemen : dese
 zijn verscheppen / naer de verscheppentheyt
 der siekten / ende worden na de konste aldus
 ghemaccht : In den eersten / soo daer eenighe
 houten / ofte dierghelijcke wortelen gheordon-
 neert worden / die hart ende dich van substan-
 tie zijn / ende hunne krachten in het binnenste
 besloten hebben / als Guajacum, Cortices gua-
 jaci, Sallaparilla, Sassafras, Radices chinae, &c.
 die moeten eerst gheraspt / ghesneden / ofte ge-
 stoten worden / ende in het water sommighe
 uren gheluecht / om de krachten daer uyt te
 trecken / soo dan de eerste plaetse hebben de
 houten ende houtachtighe wortelen / om dat
 sy de langhste hoochinghe / eer de kracht daer
 uyt komt / van doen hebben / alle andere wort-
 telen moeten daer na volghen / doch als sy nu
 een langhe tijdt ghezoden hebben ; maer sy en
 worden

wozden niet gheinfundeert / 't en zy het soo ge-
 ordonneert wierde / ghelijck het somwijlen ge-
 schiedt in de vijf openende wortelen / de welcke
 een wijle tijds in Azijn wozden ghetwecht/
 eer sy in water ghezoden wozden: de Recepte
 dus in hebbende \mathcal{R} radicum quinque aperiti-
 varum in aceto prius maceratarum, &c. soo
 daer eenige dunne van deele ofte wel-riecken-
 de zijn/ als Radices apii, &c. moeten wat min
 zieden als de boozgaende wortelen / die heel
 wel-rieckende zijn / als Calamus aromaticus,
 Costus, Asarum, Pyretrum, &c. moeten maer
 een walleken twee ofte drie zieden / ende daer-
 om en moeten sy maer op het laetste by-ge-
 boeght wozden. De ghepelde ende onghepelde
 Berste moet met / jae beter booz de wortelen
 ghezoden wozden / want sy langer hoockinghe
 van doen heeft / eer sy ghebozsten is: die een
 tijdt ghezoden hebbende / wozden daer by ghe-
 daen de vruchten / als zijn Jajuben, Sebetten,
 Buzummen / Rozijnen / etc. hoewel Bauderon
 die begheert met de kruyden in gedaen te heb-
 ben; maer ick met veele andere ben van an-
 der advijs / want soo ghy die niet langher en
 koocht / sult de selve in humme volle soetigheyt/
 naer het hoocken behinden te wesen / waer
 wt volghet / dat sy humme krachten noch niet
 wt-ghegheben en hebben; naer de vruchten
 moeten de groene kruyden in ghedaen wozden/
 ende daer na de drooghe / daer nae de heete za-
 den min rieckende / als Anijs / Denckel / Pe-
 terselie-zaet / Geneber-besien / etc. hoewel som-
 mighe van Anijs ende Denckel van contrarie
 sinne zijn: want men bedint metter daet dat
 de Decoctie meer smaecht ende riecht nae den
 Anijs / als sy weynigh ofte niet gesoden en is.

Paer

Tweede
oorden.
hebben
de gerste
en wort-
telen.

Derde
oorden,
de vruch-
ten.

Vierde
oorden,
groene
kruyden
Vijfde
oorden,
drooghe
kruyden
Sesse
oorden.
heete za-
den.

Sevenste **Paer dese het Calys-hout ofte het Soet-hout/**
 oorden, **ende de Capillaria,** een korten tijdt daer na
 Calys- **de hier groote ende klepne verhoelende zaden/**
 hout en **alle bloemen (wytghenomen Camomille ende**
 Capilla- **Meliloe,** die wel langhet moghen koochen)
 ria. **die maer een walleken twee ofte drie moghen**
 Achtste **zieden: alderlangst alle wel-riechende dzoog-**
 oorden, **ghen ofte specerpen / als is Caneel / Cassiali-**
 koude **gnea, Cardamomum, Costus, &c. de welcke de**
 zaden en **Decoctie van t huur weerende / sult daer in**
 alle bloe- **doen / sonder te laten koochen / ende den pot**
 men. **wel naeluwe toe-gestopt wesende / alle de krupt-**
 Negen- **den t'samen laten staen wepcken / tot dat de**
 ste oor- **Decoctie laeu is ghetworden / dan sult ghy de**
 den, alle **krupten met suphere handen wpt - douwen/**
 spece- **naer dat de Decoctie door eenen teerns ghego-**
 ryen en **ten is / eenen tijdt nu stille ghestaen hebben-**
 wel-rie- **de / sult het kilaer van het grondt-sop af-gie-**
 kende **ten / ende dan na de ordonantie in-gheben.**
 faken. **Sommige Apothekers zijn in doolinge / hun**
latende boozstaen / dat de purgerende kracht
door zieden verblieght / het welcke valsch is/
want soo het waer ware / soo soude men kon-
nen purgerende waters distilleren / ende ten
anderen de purgerende Extracta, de welcke
tot drooghte moeten wpt ghedampyt ofte ghe-
hoocht worden / souden sonder kracht blijven ;
maer dat men purgerende saecken wepnigh
hoocht / is anders gheene reden / te weten op
dat de purgerende kracht wpt-ghetrocken we-
sende / men t'samen de aerdtse / stoppende/
ofte eenighe ander kracht / met de welcke de
selbe substantie vermenghelt is / niet en soude
wpt-trechen/ als in de Rhabarbar, wiens pur-
gerende kracht in t'opperste ofte superficieel
deel is ghelegen / ende de stoppende in het cen-
trum/

trum / waerom men oock het opperste deel wat brandt / als men dooz de selve den hamerganch begeert op te stoppen / dooz welck branden de purgerende kracht vermindert / ende de stoppende vermeerderd. De Seneblaren dooz lange hoocken gheben oock upt hare drooghte / ende hare hitte / dooz welke sy oock daer na stoppen / ende opzooogen de nature. Agaricus ghezoden zijnde / woort van haer van ghelijcken upt de oberghedende kracht. Doozts wat decoctien clarificeren ende aromatiseren is / sal ich hier na in de Clarificatie ende Aromatizatie seggen.

Maniere ende wijze om verscheyden Decoctien te maken.

A Enghestien hier van de decoctien wordet vernelt / soo sal ich de leerende Apotheker sommighe decoctien aentreekenen / de welke sy noodelijck / jae van buypen (soo men seght) moet weten / ende altijd ter handt hebben / namentlijck in winckels daer veel te doen valt / welke decoctien de Doctoozen absolutelijck schrijben / sonder de selve te beschrijven / als zijn decoctum cordiale, pectorale simplex; van solutivum, decoctum aperitivum, cephalicum, decoctum ptisanæ, decoctum commune clisteris, emolliens, decoctum emolliens & refrigerans, decoctum carminativum.

Decoctum cordiale simplex & solutivum.

℞ Prunorum N°.vj. Jujubarum, sebesten ana N°.x. Tamarindorum ℥i. Glycirrhizæ ℥iij. Florum violarum, boraginis, buglossæ ana P. j. Cappilli veneris M. f. coque in S. q. aquæ ad colaturæ ℥j.

Reemt

Neemt ontrent twee pondt waters meer ofte min / laet in het selbe zieden de Druymen / Jujubes / Sebesten / de steenen eerstmael ghekraecht / een wijle tijds ghezoden hebbende / doet daer by de Tamarinden, ende wat daer na het Calys-hout gheschraabt en gheklopt / op het laetste de Capillus veneris doorszmeden / ende de Cordiale bloemen / de welcke een walleken of twee gezoden hebbende / doet het van 't vuur, ende als 't nu laeu getwozden is / giet het dooz / ende ghesoncken zijnde / giet het klaer af / ende maecht dat ghy een pondt hier van bekomt / ofte wat meer / te weten seshien oncen.

Soo ghy decoctum cordiale solutivum wilt hebben / doet by de seshien oncen anderhalf once Senebladeren / ende twee dragmen Anijszaet wat ghestoten / laet het een walleken vijf ofte ses op zieden : van 't vuur ghedaen / ende noch laeu / pers het sterck up / ende sult twaelf oncen Decoctie binden / tot elcke once een dragme Senebladeren / het welcke men altydt moet onderhouden / soo wel in Decoctie cordial, als Pectorael, als daer solutijf woerdt by ghevoeght.

Decoctum pectorale simplex & solutivum.

R/ Hordei mundi \mathfrak{z} f. passularum enucleatarum \mathfrak{z} iij. Jujubarum, sebesten ana N^o. vij. Dactylorum N^o. iij. Caricarum pinguium N^o. ij. Glycirrhizæ \mathfrak{z} ij. Capilli veneris, tuffilaginis, hysopi ana. P. j. coque in S. q. aquae ad colaturæ \mathfrak{W} j.

Neemt een pinte / ofte soo veel als 't van noode is / schoon water / ziedet in het selbe de ghepelde Gerste / een tijdt ghekoocht hebbende / doet daer by alle de bzuchten / een tijdt daer

daer na de Tussilago doorsneden / daer na het Calys-hout, ende ten laetsten de Capillus veneris, en Hysope, de welcke een walleken drie ofte vier ghezoden hebbende / doet dat van 't buur / en laeu wesende / giet het door / maecht dat t'epnde van het hoochten de Gerste ghebozsten \mathfrak{z} / ende een half pinte Decoctie, ofte wat meer oberblijbe. Doet de Decoctie solutijf zijn / doet daer soo beele dragmen Senebladeren by / als ghy oncen Decoctie moet hebben / daer by voeghende een wepruigh Rijs-zaede wat ghekroocht / ende ziedt het / als in de Decoctie cordiael ghesepdt is. Soo verre daer Manna moet by gheboeght wesen / naer dat de Senebladeren zijn door ghedaen / doet daer by de Manna / en laet het t'samen smelten / met een spatel de Manna brenkende / op dat sy te eer ghesmolten \mathfrak{z} . Is 't dat ghy een purgatie / daer veel Manna in komt / hout wilt in-ghen doet daer wat Oleum vitrioli, ofte Succus limonum by / ende de Manna en sal niet stollen.

Maniere
om Man
na te
smelten
dat sy
niet en
stolt.

**En ander Decoctie cordiael lichter om
maken.**

\mathfrak{R} Foliorum senæ \mathfrak{z} l. Tamarindorum \mathfrak{z} ij.
Glycirrhizæ rasæ \mathfrak{z} j. Florum boraginis, bu-
glossæ, violarum ana P. f. anisi parum, aqua-
rum boraginis & cicorei ana \mathfrak{z} iij. coque cum
facilitate ad \mathfrak{z} iij.

**En ander Decoctie pectorael lichter
om maken.**

\mathfrak{R} Aquarum hysopi, scabiosæ, tussilaginis
ana \mathfrak{z} ij. Capilli veneris P. j. Glycirrhizæ ra-
sæ \mathfrak{z} j. f.

ſæ ʒ j. ſ. Foliorum ſenæ ʒ iij. ſeminis anifi ʒ ſ.
coque cum facilitate ad ʒ iij.

Ziedt dit / ſoo van d'eene als d'ander decoctie altermael t'ſarnen ſommitge wallekens op / doubt het daer nae ſterck upt / ende ſult van d'een vier oncen / ende van d'ander drie oncen decoctie bekomen. Deſe decoctien mogen gemaecht worden in plaetſe van d'andere / als men haestigh is.

Decoctum aperitivum.

℞ Radicum quinque aperivarum, cicorei ana ʒ ſ. Glycirrhizæ rafæ ʒ ij. Capilli veneris, cuscutzæ ana M. ſ. Seminum anifi, foeniculi ana ʒ ij. coque S. a. in S. quantitate aquæ ad colaturæ ʒ j.

Weckerus ende Diſpensatorium Auguſtanum beſchryjben eene decoctie aperitijf met ſeer veel ingredienten, om welke oorſake sy ſeer quaelijck kan tot eene purgatie ghemaecht worden / daerom hebbe de ſelbe op deſe maniere aldus verhozt: Ziedt in eene ghenoeghſame quantiteyt waters de vier openende wortels / ghesuybert / ende doorszneden / ſoo oock de cicoreye wortels / een tijdt gezoden hebbende / doet daer by de Radices apii, dat is / Juffrou-marche / ofte Celeri, een tijdt daer na de Cuscuta ende Calyſhout, daer na de zaden wat geſtampt / en ten laetſten de Capillus veneris, een walleken vijff ofte ſes gezoden hebbende / neemt het van 't buur / en laeu geboorden zijnde / giet het deur / ende maecht dat ghy een half pinte hebt / ofte wat meer. Om Solutijf te maechen / doet daer ſoo veel dragmen Senebladeren by / met wat Wijnſ / als ghy oncen decoctien wilt hebben.

Decoctum chephalicum.

℞ Stechados, betonica, ſalviæ ana M. ſ.
Radi-

Radicum pœoniæ ʒ ij. Passularum enucleatarum ʒ j. Glycirrhizæ rasæ, feminum anisi, fœniculi, dauci ana ʒ iij. Nucis moschatae ʒ s. coque in S. q. aquæ ad colaturæ ʒ j.

Neemt een pinte waters ofte meer / ziedt daer in voor al de pœonie-wortels / in rondelkens gesneden / een tijdt gezoden hebbende / doet daer by de Rozijnen de steenen uptghelweert / een weynigh daer na de Betonie ende Salie / daer na het Calys-hout / de Stœchas, ende de zaden wat ghebroocht daer na / ten laetsten de Note-muscaten / de welcke een walleken gezoden hebbende / sult het van 't binne nemen / ende nauwde toestoppende / sterck uptdruwen / als het nu laer ghe worden is. Om Solutijf te maken / doet tot elke once decoctie een dragme Senebladeren / ende een weynigh Anijsaet / duwt de Senebladeren sterck upt / ende ghebruycht de decoctie, die in 't Nederduyts genoemt wordt Hooft-decoctie.

Decoctum pisanæ, & Aqua Hordei.

℞ Hordei mundi ʒ iij. Passularum enucleatarum ʒ ij. alii ʒ iij. Glycirrhizæ rasæ ʒ j. coque in ʒ xij. aquæ ad ʒ viij. vel ℞ hordei mundi ʒ iij. Passularum ʒ iij. Glycirrhizæ ʒ j. coque ad ʒ viij.

Neemt drie potten schoon klaer water / doet daer in drie oncen ghepelde Gerste ghesuybert / ende uptghewant van het by-legghende meel : laet dit t'samen zieden / het schuym wel afwoerende met een schuymspaen ofte lepel / tot dat de Gerste begint te bersten / doet dan daer by twee ofte drie oncen Rozijnen van hare kernen ghesuybert / ende als het nu bykans tot een stoop verzoden is / doet daer by een once ghe-

Ⓔ

schabt

schabt ende gheklopt Calys-hout / noch een
goeden tijdt gezoden hebbende / doet het van 't
vuur / ende laet het t'samen hout worden / en-
de giet het klaer daer af. Om de Ptisane klaer-
der te maken / dooz dien sommighe Gerste de
decoctie seer ros maect / laet de Gerste een
walleken zieden / ende werpt dit eerste water
wech / ende neemt daer toe ander klaer water/
soo sal uwe Ptisana veel klaerder wesen. Als
sommighe de Ptisana meer ofte min soet willen
hebben / vermeerderen ofte verminderen de
Kozijnen ende Calys-hout. Als sommighe die
begeeren suur te hebben / koocht daer in som-
mighe ronde Puzijnen de steenen ghekroocht/
ofte met Tamarinden. Somtijds wordt oock
by de Ptisana op het laetste wat Anijs-zaet by
ghedaen / sommighe oock met Caneel ghear-
matizeert. Soo veel als Aqua hordei belanght/
het welcke van sommighe Doctoozen in plaetse
van ghedistilleerde waters in Juleppen, en-
de oock in Hordeaten wordt gheordonneert/
ende is anders niet dan de boben-gheschreben
Ptisana, sonder Kozijnen ende Calys-hout.
De Colonienfes by Weckerus segghen / dat
men om Aqua hordei te maecten / tot een on-
ce Gerste / twintigh oncen waters soude ne-
men / ende tot thien laten versieden / welcke
water/om Juleppen te maken/ veel te slijmigh
is / ende te dicke/ maer boedt meer/ het welcke
in de Juleppen niet en wordt versocht. Wilt
ghy de Ptisana geel als gout ende klaer hebben
in plaetse van ghewelde Gerste / neemt onghel-
pelde Gerste / sy sal min boeden / maer meer
openen ende af-jagen.

Aqua
Hordei.

Andere

Andere maniere van Prifane lieffelijck ende klaer na de Oostenrijcksche maniere.

Neemt drie stopen waters ofte wat min/ doet daer by een half once Polypodium; met een mes kleyn doorsneden / laet het t'samen een half ure koochen / doeter dan by anderhalf onse heelen Anijs / ende neemt het terstont van 't buur / ende laet het t'samen kout worden / giet het klaer af / ende gebzuycht het.

Decoetum commune Clisteris emolliens.

R Maluæ, althææ, violariæ, parietariæ, betæ, mercurialis ana M. j. seminis fœniculi ʒ i. coque in S. q. aquæ ad colaturæ ʒ j. Plurimi addunt florum camomillæ, & meliloti ana M. ʒ.

Ziedt in een ghenoeghsamen quantiteyt waters alle de boven geschreben krupden t'samen/ ooch de Camomille en Melilote, so ghy die daer in doet / want sy langer mogen zieden als eenige andere bloeme / met een schare eerst doorsneden wesende / op het laetste doet daer het Venchel-zaet by wat gestampt / giet het noch laeu wesende dooz / ende maecht datter eene halve pinte decoctie is.

Decoetum Clisteris emolliens & refrigerans.

Neemt de krupden van de boozgaende decoctie, uytghenomen de Camomille en Melilote-bloemen, ende in plaetse van Venchel-zaet / doet daer een half once Meloen-zaet by wat gestampt.

Decoetum clisteris carminativum.

R Seminum anisi, fœniculi, dauci, cumini, carui ana ʒ iij. Baccarum lauri ʒ ij. Florum

ꝰ 2 camo-

camomillæ, & anethi ana M. f. Passularum
 ℥j. f. coque in S. q. aquæ ad colaturæ ℞j.

Ziedt in ghenoeghsaem water eerst de Kro-
 zijnen van de hernen ghesuybert / doet daer na
 by de bloemen doorszneben / ende de Bakelaer
 grof ghestamp / ende op het laest alle de za-
 den wat ghecroocht / van 't vuur gedaen zyn-
 de / laet het laeu worden / passeert het dooz / en-
 de maect dat ghy een pondt mats behoudt.

Twijffel ofte vraghe aengaende het
 koocken van sommige Decoctien.

Hier valt een twijffel ofte vrage / aengaen-
 de het maecten der Decoctien, te weten/
 den Doctooz ordonneert een Decoctum chinæ,
 Salsæ, Guajaci, ofte Pitana in klepne quant-
 tept / de siecke wilt die ghedubbelt ofte gedrie-
 dubbelt hebben / dooz dien hy beele van de selve
 dzincht: ofte den Apotheker ontfanght van
 een ander Patient eene dierghelijcke Recepte,
 met de selve ober-een-komende / soo dat hy in
 plaetse van een stoop Decoctie, twee ofte drie
 stooopen moet maken. De vrage is / of hy / ge-
 lijck hy alle de ingredienten verdubbelt of drie-
 dubbelt het voozschreven water moet verdub-
 belen ofte vierdubbelen? By exempel / ℞ ligni
 sassafras ℥j. Salsæ parillæ ℥ij. Macerentur hor-
 ris 24. in aquæ poculis tribus, coque ad con-
 sumptionum tertiaz partis, circa finem adde &c.
 vel ℞ sassafras ℥ij. salsæ parillæ ℥j. f. infunde
 in aquæ poculis duobus coque ad medias, &c.
 vel ℞ hordei mundi M. j. passularum enuclea-
 tarum M. iij. coque in aquæ poculis tribus, ad
 consumptionem poculi unius. runc, adde liqui-
 ritiz

ritia rafæ 3 iij. deinde coque donec tantum
 superfit poculum unum & semis, aut paulo
 amplius. In de eerste decoctie wordt een pot
 waters verzoden / ende blijft een stoop; in de
 tweede wordt een pot verzoden / ende daer blijft
 een pot: in de derde wordt anderhalbe pot ver-
 zoden / ende blijft anderhalbe pot. Dubbele
 ick de selbe decoctien, moet noodtsaechelijck
 noch eens soo veel water verzoden worden.
 Hier upt volght / soo in 't verzienden van een
 pot waters een uur van doen is / in 't verzie-
 den van twee potten / twee uren / ende in 't ver-
 zieden van vier potten / vier uren sullen moe-
 ten ghezupcht worden / het welcke teghen re-
 den / ende teghen de konst is; want soo de
 kracht der ingredienten (de decoctie enkel
 ghenomen wesende) in een ure tijds upt-ge-
 trocken wordt: waerom verdubbelt wesende
 moeten daer toe twee / drie / vier uren toe ge-
 zupcht worden? met kost van den Apothe-
 ker / groote moepte / verblieginghe der krach-
 ten van de ingredienten, ende een on-aenghe-
 name dick-oste sijn-maekinghe der deco-
 ctien, namentlijck daer Berste in komt. Hier
 op antwoorde ick / en segghe / dat de decoctie
 dubbel ofte vierdubbel genomen wesende / niet
 langher en moet ghezoden worden / dan se /
 enkel ghemaecht zijnde / ghezoden heeft / ten
 ware daer soo veel ingredienten in quamen /
 dat in soo weynigh water de selbe hare krach-
 ten niet wel en konden uitschieten / 't welck
 somwijlen in de Apozeria soude konnen ge-
 schieden. Soo dat in 't verdubbelen van de de-
 coctien niet meer waters en moet by ghe-
 boeght wesen / als daer decoctie meer be-
 gheert wordt. Bp Exempel / de tweede de-

coctie ghebierdubbeleert. \mathcal{R} Ligni sassafra-
 \mathcal{S} viij. Salfæ parillæ \mathcal{Z} vj. Macerentur horis 24.
 in aquæ poculis quinque, coque ad consum-
 ptionem poculi unius, &c. soo ick het water
 hier dubbeld / soude moeten acht potten water
 daer by doen / ende hier laten berzieden / ende
 soo vervolghens soude de selbe decoctie drie
 mael langher moeten zieden ghebierbubbeleert
 wesende / dan \mathcal{S} enckel ghernaecht wesende/
 gezoden heeft / het welcke om reden / als voo-
 ren bermelt / onnoodigh is. Soo nochtans u
 bat / daer ghy u decoctie in hoocht / veel groo-
 ter biele / ende meer upt dampte / moet wat
 meer water daer by doen / op dat \mathcal{S} soo lange
 mach zieden als de enckel decoctie dede. Dus
 doende sal den Apotheker beeltijds winnen/
 tegens de konste der hoochen niet misdoen / en
 de decoctie sal lieffelijcker wesen.

Despumatio. 17.

Van het affschuymen der Medica-
 menten.

Affschuymen en is anders niet dan eene af-
 neminghe des schuyms / soo van de sim-
 pele / als van de ghetomposeerde medicamen-
 ten / het welcke in het zieden opwerpt / als in
 den Honigh / Supcher / Decoctien / Syzopen/
 ende in het maken der Confituren gheschiedt/
 welcker schuyim noodtsakelijck moet ghetweert
 worden / op dat al de reste dooz het selbe niet en
 bederbe ; want het schuyim / soo daer eenighe
 wiplichhepdt ofte excrementeuse vochtighepdt
 in is / 't selbe in hem bat.

Clari-

Clarificatio. 18.

Van het klaer maken der Medicamenten.

Clarificatio gheschiedt op drierlepe manieren / ten eersten / dooz zijn epgen selden / warmer het ghene dat dick / dzabachtigh ofte onreyn is / te gronde sinckt / ghelijck in het sap der Citroenen / Suringh ende Tussilago gheschiedt : Ten tweeden / dooz hitte der Sonne ofte des vuurs / ghelijck in het Sproop van Appelen / in het welcke het dick ende onreyn nae de kookinghe allencxkens te gronde gaet : Ten derden / dooz de middel des vuurs / mits daer by doende Azijn / ofte witte van den Ey / ghelijck in de Spropen / Decoctien / ende Wep van Melch gheschiedt ; een vierde maniere mach men hier by boeghen / te weten dooz melch / want dus wordt den Hippocras klaer ghemaect / een weynigh melch in de Hippocras kous gietende / die de kous stopt / ende dus den Hippocras klaer maect. Met melch wort oock den Rinschen wijn klaer gemaect.

Hippo-
cras
klaer ma-
ken.

Colatio sive colatura. 19.

Van het doorgieten ofte doorzijen der Medicamenten.

De doorgietinghe ofte Colatura is de siftinghe ghelijck / uptghenomen dat de siftinge is der drooger saken / ende de colatura der natte / welke belet dat de grobe deelen niet dooz en passeren. De saken die dick ende slijmachtigh zijn / moeten dooz eenen wijden teems

Ⓔ 4.

ofte

ofte doech dooz-ghegoten worden / maer die dunne zijn / dooz eenen fijnen teems ofte doech. Hoewel datter verscheyden colaturen souden konnen wesen / ghebruycht men nochtans gemeynelijck maer eene / dooz dien men de selve dooz clarificatie verbetert / het wit van den eyde onsuylberheyt in haer treckende / of de decoctie, ofte Syroop laeu / ofte hout dooz-gietende; want al dat hout is/loopt so licht niet deur.

Aromatizatio. 20.

Van het Aromatizeren, dat is de Medicamenten wel-riekende maken.

Aromatizatie is het conijste ghelijck / waer dooz men de ghecomposeerde medicamenten een goede reuch gheeft / welke de lebende gheesten ende het herte verquicht / ende den afkeer der Patienten weert. Dese Aromatizatie geschiedt dooz welriekende saken / als Caneel / Calamus aromaticus, Saffraen / Gengeber / Sandel-hout / &c. de welke in de decoctien (oock sommige in de Syropen / in een poppen ghebonden / 't welck men daer laet inhangen) als men die van het vuur weert / worden in ghedaen / tot dat sy hout worden / den pot naeu toe-stoppende / om den reuch te bewaren.

Coloratio. 21.

Van het verwen der Medicamenten

Somtjds worden de ghecomposeerde medicamenten een ander / ofte schoonder couleur ghegeven / hoewel niet veele / om die aenghena-

ghenamer te maecten / ende den schroom der selber te weeren; maer men moet wel acht nemen / dat men het couleur veranderende / de krachten des medicaments niet en verandert ofte bederft / in het welcke ick al somtijlen bezoght hebbe ghesien / die Szyrop van wilde roode Heul om root en aenghenamer te maecten / by zweet-drijvende decoctien mengelden / om Tabletten van Violetten blaetwer te maecten / blaesfel om Conserbe van Kroosen rooder te maken sap van Limoenen / ofte wel Oleum vitrioli, het welcke in de uyt-droogende hofst-hoesten seer schadelijck is / ende om Triakel zwaarter te maken meer Calchitis tosta, &c. Dus worden Peeren met roode Caroten / ofte Cornesol roodt ghemaect / insgelijcks den Hippocras / ghezoden Hinnen ende Rijs-pap met Saffraen geel / Unguentum altheæ met Radices curcumæ geel / Unguentum rosatum Mesuæ root / met gout de Pillen bergult / den ghebzande wijn oock geel ende roode ghemaect.

Exceptio. 22.

Van de incorporeringhe ende beslagginge der Medicamenten.

EXceptio is eene incorporeringe ofte doozmengelinghe van drooge poeperen met eenige vochtigheyt; dus worden in de electuarien met Honigh ofte Szyrop de poeperen ende de pulpen gheincoorporeert: de poeperen der Pillen met Szyrop / Honigh / Wijn / ofte eenigh sap.

*Formatio. 23.*Van de forme ende ghedaente
der Medicamenten.

Formatio wordt ghenoemt de ghedaente ofte foyme die men eenigh medicament geeft / die men ghemeynelijcke noemt consistentie , de welcke verscheyden is nae den eyfch van yder medicament / d'eene dunne ende bloepende / de ander dicker ende tenemael hart. De consistentie der Syropen is bloepende / de consistentie der electuarien , confectien , ende opiaten is dicker / als dock der Salben. De consistentie der Suppositorien , Tabletten , Plaesters , is alderhartst. *Formatio* wordt dock ghenoemt de foyme die men de Medicamenten met de handen ofte eenige Instrumenten geeft. Dus is de foyme der Pillen rondt / der Trochiscen driekant / vierkant ofte rondt / der Tabletten ront / vierkant / ofte rups-wijs ; van de Plaesters lancitwerpig / welke men Magdaleones noemt / etc.

Sigillatio. 24.

Van het zeghelen der Medicamenten.

Sigillatio is eene indruchinge des zegels / in de medicamenten : dus worden Terra sigillata , Trochisci de vipera , ende andere trochiscen ghezeghelt.

Repo-

Repositio. 25. Conservatio. 26.

Van de wech-stellinghe ende bewaringe der Medicamenten.

MEn stelt wech / bint in papieren / sluyt in potten / buffen ofte doosen het ghene men wilt bewaren / maer niet en isser de oberhoudinghe ende bewaringe meer contrarie dan de rottinghe / daeromme moeten alle saken / die men ober houden wil / wel drooge wesen / want de overtollighe vochtighepdt is de meeste oor-sake der verrottinge.

Conditura. 27.

Van het Confijten der Medicamenten.

Confijtinghe is een specie der bewaringhe / waer dooz de wortelen / schozsen / krupden / bloemen / zaden / ende vzychten met Supcker / Honigh / ofte Sproop geconfijt wesende / be-waert worden in hare krachten / soo tot dienst der siecken / als tot vermaeck en wellust der ghesonden. Hoe verscheyden ende op wat manieren de confijtinge geschiedt / sal ick hier na breeder verklaren.

Fartura. 28.

Van het voeren der Medicamenten.

Vering is als men Himmen / Hanen / Ganssen / Verckens / met eenighe specerye opvult / de selve daer nae vradende ofte ziedende /
soo

soo tot het vermaeck der gesonden / als tot het ghebruyck der Siecken. Soo moet men opbullen oude Hanen / nae dat sy levendigh ghepluynt zijn / ende doode ghegeesselt met verscheyden krupden ende droogghen / na dat de Doctoozen ordonneren.

Putrefactio. 29.

Van de verrottinghe der medicamenten.

Rot-makinghe ofte verrottinghe is een sekerere veranderinghe in een vochtighe sake / de welcke gheschiedt dooz eene uytwendighe hitte ; want de uytwendighe hitte ende vochtighepdt zijn oorzake der verrottinghe : de uytwendighe hitte segghe ick / dooz dien de inwendighe hitte ende vochtighepdt alle saken bewaeren van bederben. Dese verrottinghe is in de Medicijne van noode / soude men Azijn maken van bier ofte wijn / de welcke in geene Azijn en konnen veranderen / dan dooz middel van putrefactie ofte rot-maekinghe : ende om dat dese rottinghe sonder hitte niet en gheschiedt / soo drucket sy oock een hitte in den Azijn / hoe wel de selbe oock koudt wozyt / dooz de beroovinghe van de natuurlijke warmte des biers ofte wijns. Dus siet men dat den Azijn buyten ende uytwendigh ghebruyckt / verkoelt / maer binnen ghenomen / siet men dat sy oock verwarmt / ende het zwoet uytduyft : hoewel andere anders gheboelen / ende daer van andere redenen boozts byengen.

Azijn heeft 2. krachten in haer om te verkoelen en te verwarmen.

Fruxio.

Frixio. 30.

Van de fruytinge der Medicamenten.

Fruytinghe is een koochinghe der medicamenten in een panne met weynige ofte geringe bochtigheyt / ghelijck de visch in de panne met olie ofte boter wordt ghesruyt. Dus hebbe somwijlen Amandelen in boter ghesruyt teghen den kamerganck. Amandelen worden sonder by gedane bochtigheyt / hoewel de Olie beter is / hoe min sy gesruyt is. Het Linzaet wordt dus oock ghesruyt / om Olie daer uyt te persen / ende voorts alle andere zaden / uyt welcke Olie wordt gheperst / als oock de doeren van eperen / om Olie daer uyt te persen.

. *Assatio. 31.*

Van de bradinge der Medicamenten.

Bradinghe is een drooge koochinghe der medicamenten / sonder eenighe bochtigheyt by de de selve te doen. Dus worden gebraden Kapoenen / Kieckenen / ende Patrijfen / om van de borsten der selve colps / ofte versterkende mozzellen met Amandelen / Pinghelen / Suucker / &c. daer van te maechen : aldus worden oock Kieckenen ende ander bleesch half gebraden / om het sap daer uyt te persen.

Ustula-

Ustulatio sive Tostio. 32.

Van de roostinghe ofte versenginge
der Medicamenten.

Althoewel *ustulatio*, *tostio*, *ustio*, en *calcinationo* van sommighe booz een worden gerekent / sal nochtans de selve verscheppelijck beschryben en toonen waer in sy verschillen. *Ustulatio* ofte *tostio* is eene roostinghe/ versenginge / ofte verbluyfsteringhe (ghelijck lijnwaect ofte papier te na het vuur gehouden / verbluyftert / ende wat verbrandende ros wordt) waer dooz des medicaments uysterste deelen worden op een schuype ofte platte gheroost / ende wat gebrandt / soo om de overtollige vochtighepde te benemen / als om de kracht te vermeerderen / ofte yet anders te weeren. Dus wordt *Rhabarbar* gheroost / eensdeels om de purgerende kracht der selve te verminderen : ten anderen / om de stoppende kracht / dooz dese roostinghe te vermeerderen / die in de binnenste substantie besloten is. Op dese maniere moet het *sericum crudum* gheustuleert worden / ende niet heel zwartverbrandt / ghelijck sommighe qualijck doen ; want de kracht wordt dooz de brandinghe t'eenemaal verandert ende benomen : gheustuleert wesende / sult het tot poeper konnen brengen / als oock alle wolle ende hanz/ waer toe dese roostinghe geschiedt.

Zyde
ustule-
ren.

Ustio. 33.

Van 't branden der Medicamenten.

De brandinghe is de brandinghe gelijck / want het welcke te seer ghebranden wordt / verbrandt.

brant. Dese brandinghe gheschiedt ghemeenelijck om ses verscheyden redenen: Ten eersten / om het medicament sijne scherpigheyt te benemen: Ten tweeden / om het selve eene scherpigheyt te gheben / dus worden de steenen ghebrant om in kalk te veranderen / hetwelcke de Alchymisten calcineren noemen: Ten derden / om dat het Medicament seer grof is / waer dooz het niet en kan dooz dringhen de deelen verre ghelegen / ten zy dat sy versubrijlt worden / ghelijck als zijn Herts-hoornen ende Olyphants-tanden. Ten vierden / op dat het beter soude tot poeper ghebrocht worden / als wolle ende hayz van beesten (hoewel de selve ghenoech tot poeper / dooz de Astulatie / ghebrocht worden) maer niet de rautwe zijde / soe ick in de Astulatie ghesepdt hebbe. Ten vijfden / op dat het quaet / datter in is / soude gheweert worden / gelijk in Lapis lazuli en Scorpionen gheschiedt / die ghebrant worden. Ten seften / om de overtollighe vochtigheyt te weeren / ghelijck de Mirabolanen zijn / ende alle andere Medicamenten / die teghen den buckloop worden ghebruyct / op dat van haer de gomachtigheyt geweert soude worden / waer dooz sy purgeren.

Extinctio. 34.

Van het uytblusschen ende dooden
der Medicamenten.

Uytblusschinghe ofte wrdoeninghe is / als men eenige heete ofte gloepende saken uytblust. Dese uytblusschinghe geschiedt oock om verscheyden redenen: Ten eersten / op dat sulcx het

het welcke ghebluft wordt / sijne kracht wyt de
 vochtighejdt / in het welcke het gebluft wordt /
 soude wyt-trechen : Dus wordt het gloepende
 pfer in Peterselie-water ghebluft / waer dooz
 des pfers houdighejdt ende vastighejdt wordt
 vermeerderet : Ten tweeden / op dat de Me-
 dicamenten hier dooz soudent ghesuybert wor-
 den / ghelijck het bzandende loot dickmael in
 het sap van Mercuriael ghebluft zijnde / sup-
 berder / dinder / en als in tin wordt : Ten der-
 den / op dat de vochtighejdt ofte het nat de
 kracht soude bekomen van het lichaem dat in
 hem ghebluft wordt. Dus wordt gloepende
 stael ofte vijffel des sels in melck ghebluft /
 waer dooz de tijtende serositeyt des melcks
 wordt benomen / ende de stoppende kracht des
 staels wordt daer in ghestort / waer dooz dat
 de melck oock goet wordt dooz den buyckloop.
 Ten laetsten isser noch een wytbluffchinghe/
 doch niet eygentlijck / want dese extinctie ghe-
 schiedt sonder vuur / ghelijck als in den Ter-
 mentijn / in eenigh vet ofte yet anders het
 Quicksilber wordt wyt-ghebaen / ofte gedoodt /
 t welck de Doctooz ertingueren / dat is wyt-
 doen / noemen : dat is / in den Moztier het
 Quicksilber met eenighe sake soo langhe ghe-
 wezen / datter gheen Quicksilber meer ghe-
 sien en wordt / ende t samen een corpus wordt /
 het welcke sommighe noemen een doodinghe
 des Quicksilbers / hoewel dooz lanckhejt van
 tijdt dit Quicksilber soo ghedoodt zijnde / we-
 derom tot sijn eerste stant geraecht.

Quick-
 silver
 dooden.

Suf-

Suffitus. 35.

Van de onderroockinge der Medicamenten.

Hoewel de onderroockinghe meestendeel is een vermenghelt medicament / bestaende in verscheyden wel-riechende saken teghen verscheyden siekten / als des ghehoors / bochtighepdt des herssens / flaeuten des herten / ulcerationen der longhen / &c. soo wordt dese onderroockinghe nochtans oock ghebruycht in de bereydinghe der medicamenten. Dus wordt hedendaeghs de Scammonium, liggende op een graeu papier / op eenen teems met onderroockende Solfer / bereydt / welke Scammonium, door de hitte des roocks / eerst bochtigh wordt / ende placht aen het papier / maer wort soo langen tijdt onderroockt ende omgheroert / tot dat het Scammonium wederom van het papier afgaet / ende dit wordt Scammonium sulphure præparatum genoemt.

Scammonium
sulphure
præparatum.

Purgatio. 36. Excorticatio. 37.

Van het suyveren, ende af-treckinge van de schorsfen der Medicamenten.

Purgatio en is hier niet gesept door eenighe Medicijne kamerganch berwecken / maer wortelen / schozssen / krupden / bloemen / zaden / mineralen / &c. van alle hare onsupberhepdt supberen ; dus worden de wortelen van hare herten (het welke excorticatio is) beselingen / ende aerde gesupbert / van de schozssen alle rot-
 F hepdt

hepdt ende aerde gheweert / de schoonste bladeren der krupden upt ghesocht / de bloemen upt hare groene hupstiens ghet rocken / de steelen van het zaedt gheweert / de dozre bzuchten upt de andere ghekosen / upt de mineralen / al het welck onsupber is / weech getwozpen.

Lavatio. 38.

Van het wasschen der Medicamenten.

LAvatio en is niet alleen gheseyt alle groene simplicia, van alle onsupberhepdt ende aerde af-wasschen / maer oock alle onsupberhepdt / de welcke met de medicamenten vermengelt is / uptweeren. Dus wordt den Aloë gewasschen met eenigh nat / op dat sy gesmolten zijnde / van alle onsupberhepdt soude mogen afgheschepden worden / soo dooz neder-sinckinghe als dooz doozgiertinghe. De Aloë wordt oock met sap van roode Roosen / ofte Probensche / ofte infusie der selve / soo om de drooghte der Aloë te benemen / als om die meer purgatijs te maken : andere saken / als plumbum uftum, cerussa, lapis lazuli, &c. worden oock ghebewasschen om de scherpbijtenhepdt / ofte eenighe andere quade qualiteyten te benemen / ofte om de kracht der selve te vermeerderen dooz de induckinghe des nattighepds.

Derde

Derde Boeck,

Van de gemengelde Medicamenten,

die men composita of compositiones noemt, van de redenen der mengeling, van hare namen, verscheydenheydt, consistentie ofte forme ende maniere om elck na de konst te maken.

A Engesien ick van de bereydinghe der simpele / enckele / ofte ongemengelde medicamenten ghesproken hebbe / soo staet my nu toe te spreken van de ghemengelde / elck hare besondere namen ende verscheydenheydt wyt te legghen / de redenen waerom sy ghemaecht worden / wat dat men in het mengelen moet onderhouden van yders ghedaente ende consistentie / ende hoe die na de konst gemaecht worden.

In den eersten moet men in alle compositionen vier saecken bemercken: wat compositie is / de oorzake der compositionen: wat den Apotheker die componeert noodelijck moet weten: ten laetsten wat consistentie hy de compositie gheben sal. In den eersten / compositie is eene mengeling van verscheyden simplicia (die wy Drooghen noemen) wesende van verscheyden krachten / want waren sy niet van verscheyden krachten / en souden gheene waerachtighe compositionen wesen / maer het en is niet van noode dat sy van verscheyden substantie sijn / ten ware dat de verscheyden substantie tot de compositie diende: ghelijck als men in de compositie Was ofte Olie doet / om de compositie hart ofte sacht te maken.

Wat dat
Compo-
sitie is.

Reden
waerom
men
compo-
neert, of
compo-
sitiën
maeckt.

Ten tweeden/ de redenen waerom men componeert/ zijn meest vier: Ten eersten / om dat een simpel medicament eene vermengelde siechte niet wel en kan genesen. Ten tweeden/ de oorsake der mengelinghe is de flauwighheyt / ofte ober-groote straffigheyt des simpels medicaments. De derde veroorzaeckt de conditie van het kranche deel. De vierde reden is de verschepdentheyt der siechten.

Ten derden / den Apotheker die componeert moet nootsaekelijck alle Droogen kennen/ die selve weten upt te kiesen / ende die te bereyden: Ten vierden / nae de konst de selve te menghelen. By exempel / hy moet weten hoe langhe de houten/ wortelen/ schozsen/ vruchten/ krupden / bloemen / zaden / ende wel-rupkende saken moghen ghekoocht worden: Want koocht hy die alle t' samen (ghelijck de Driptschen seer onverstanelijck doen) ende eben lanch / van het een en sullen de krachten noch niet wrgetrocken wesen / ende van het ander lange bezoden ende verblogghen / ende waert zijn sulcke Apothekers by de oude Vrouwen ende Kiock ghesonden / om te leeren / die wel weten / dat Kieckens ende Offe-bleesch niet en moghen eben langh ghezoden werden. Hy moet oock noodtsaekelijck weten wanneer hy Aloë, Scammoneum, Olibanum, &c. moet menghelen/ want soo verre hy die menghelt in eenighe sake die heet is / sy sullen klonteren / ende by malhanderen loopen / ende de compositie bederven / ende de Kranche / die de selve in-nemen/ sullen ghene werckinghe / ofte al te groote veroorzaken. De ghesmolten Gommen met Wijn ofte Wijn / soo sy hout in heete saecken worden vermenghelt / loopen oock al by malhande-

handeren ende klonteren. Dus soo moet hy
 oock weten dat het Gout-gelit eerst moet met
 een kleyn buurken gekoocht zijn; want maecht
 hy in 't eerste heet buur / het Gout-gelit ber-
 zandt / ende en sal noyt sijn Plaester tot eene
 bequame consistentie brenghen. Als hy dan
 componeert / moet hy drie saken gade slaen/
 ten eersten / de oorden; ten threedden / de quan-
 titeyt / ghetal / mate / ende gewichte; ten der-
 den / de sozme ofte consistentie. Wengaende de
 oorden / is dese: Hy moet alle medicamenten/
 die hart van substantie zijn / eerst stampen ofte
 koochen / die van seer dunne substantie zijn/
 laest / die van middelmatige substantie zijn/
 middelmatigh / die van ghelijcke nature ofte
 substantie zijn / ghelijckelijck koochen ofte stam-
 pen. Soo veel als de quantteyt aengaet / die
 bestaet in vier / in ghetal / in mate / in gewich-
 te / in grootte. De vruchten worden ghetelt/
 de vochtighe saecke ghemeten / de dzooge ge-
 wegen / namentlijck als sy purgeren ofte slaep
 berwecken / wanneer dapper op het ghewicht
 ghelet moet zijn / de Pillen / Conserben / Ca-
 bletten / Suppositozen worden na eene secke-
 re grootte upt-ghegheben. Wengaende de con-
 sistentie ofte sozme / die is alleene / de welcke
 namentlijck de maniere der compositien ver-
 andert; want een andere konst Confectio
 hyacinthorum, ofte Diacarthamum in sozme
 van electuarie, dat is vochtigh / als in Ca-
 bletten die hart ende dzooge zijn.

In slaep-
 maken-
 de sake
 moet de
 Apothe-
 ker son-
 derlingh
 op het
 gewich-
 te letten

Hoe veelderley algemeyn gesproken de Compositien der Medicamenten zijn.

Compositie is tweederley / te weten hoch-
tigh ofte bloepende / id est liquida: ten
tweeden vast / ende niet bloepende / id est soli-
da. Compositio liquida, ofte bloepende noeme
ich / het welke op een kant ghestelt zijnde/
bloeft sulcx als Syropen en Olien zijn. Com-
positio solida, ofte vast / als zijn Tabletten/
Doepren/ Plaesters/ Pillen/ Trochiscen, &c.
maer dese ghecomposeerde medicamenten / soo
wel vaste als bloepende / worden in twee ghe-
deelt / waer van de eerste maer gemaecht wor-
den / als men de selve nu wilt gebruycken / de
andere worden ghereedt ghemaecht teghen als
men die van noode sal hebben.

Compo-
sitie twe-
derley.

Compositien die niet bewaert en
worden, maer alleene ghereedt ghemaect,
als men die moet gebruycken.

Compositien die men ter tijdt / als men die
wil gebruycken / gemaecht worden / zijn
26 nabolgende: Potio, Bolus, Gargarisma, Col-
lyrium, Frontale, Errhinum, Apophlegmatif-
mus, Cucupha, Epithema, Fomentum, Saccu-
lus, Lotio, Embrocatio, Balneum, Inseffus,
Linimentum, Cataplasma, Sinapismus, Scu-
tum, Sparadrap, Dropax, Vescicatorium, In-
jectio, Clifter, Suppositorium, Pessus.

Potio. I.

Potio is alderleye dranch / de welke men
den Siecken ingheeft / de welke is sebender-
ley/

lep/ te weten/ Julep, Apozema, Potio medica-
ra, Purgatio seu potio purgans, Ptisana, Emul-
sio, Vinum medicatum.

Julep.

Julep ofte Julapium is een drank gemaect
van drie ofte vier deelen ghedistilleert water
met een deel Syroop.

Apozema.

Is eene decoctie, ghemaect van versche-
den wortelen / krupden / bloemen / vruchten/
ende zaden / meestendeel ghemaect om te ope-
nen ende te purgeren / ofte tot een voorbepd-
sel van de volghende purgatie / de welke met
Suycker wordt soet ghemaect / ofte met een
once Syroop tot drie ofte vier oncen decoctie.

Potio medicata

Is de Apozema seer ghelijck / want is eene
decoctie als de boozgaende / uytgenomen dat-
ter soo veel saecken niet in en gaen / ende ghe-
mepnelijck geen Suycker / ofte Syroop wordt
by ghemengheit / maer wordt met Rozijnen/
Cozenten / Dadels / Dijghen / Anijs / Calys-
hout/ &c. soet gemaect: sulchs is Decoctum
chinae, Sassafras, Guajaci, &c. ofte gemaect
van sommighe krupden: hier onder worden
oock zweet-dranchen / &c. gherekent.

Potio purgans vel purgatio

Wort ghemepnelijck ghemaect van deco-
ctie cordiael, pectorael, aperitijf, cephalijck,
ofte eenigh ghedistilleert water / waer in som-
wijlen ghesmolten wortt Manna / ofte eenige
F 4 Syroop

Syropen daer onder ghemenghelt / ende seer
dickmaels eenige electuarien purgatijs.

Ptisana.

Wordt dooz ghemeenē dranck den Krancken
dooz geschreben / wiens descriptie wy
onder de decoctien ghestelt hebben / Fol. 99.

Emulsiō, Hordeatum, Amigdalatum.

Emulsiō is soo veel gheseydt / als melck ma-
kinge ofte wyt-melckinghe / is wit als melck/
ende daerom wordt het oock melck genoemt :
wordt ghemeenelijck van Gerste-water ghe-
maecht / somtijds oock van eenigh verkoelē-
de ghedistilleert water / als Aqua nimpheæ,
Violarum, Lactucæ, &c. met Semen papave-
ris, Amandelen / ghezoden Gerste / vier groot-
te verkoelēde zaden / de welke in eenen stee-
nen moztier / met een houte stamper gestampt
worden / ende dooz een harze stramijne ofte
zifte dooz-ghelozeben / daer nae wat Suicker
ende Roose-water by doende / somtijds Sy-
roop van Violetten / van Heul / ende oock van
Citroenen. Emulsiō wordt ghemeenelijck ge-
noemt / dat maer ghemaecht wordt dooz Me-
loen-zaet / ofte vier verkoelēde zaden ; Amig-
dalatum, dat maer wit wordt ghemaecht dooz
Amandelen : Hordeatum dat ghemaecht met
ghezoden ghepelde Gerste / Heulzaet en Aman-
delen. De ghemene proportie is vier oncen
Emulsiō met een once Syroop / ofe ses drag-
men Suicker / ende acht ofte thien ghepelde
Amandelen.

Vinum medicatum.

Is natuerlijck Wijn / in de welke is in-
geweecht

geweeckt geweest eenighe speceryen ofte kruyden / sulchs als *Alfem-wijn* / *Wijn van Oogen-troost* / *Hippocras* / *Stael-wijn* / ofte eenige andere wijnen souden mogen wesen. ^{Hippocras.} Menghestien wy hier van *Hippocras* sprecken / sullen de gemeyne maniere / om die te maken / beschrijven : neemt een pot witte *Fransche Wijn* / doet daer by anderhalf once *Caneel* grof ghestampt / twee dragmen ofte een half once *Bengber* oock gebroken / ende een half pondt *Boeper-suycher* / laet dit t'samen sommighe uuren in een warme plaetse staen wepcken / giet het dan dooz een wolle *Hippocras-houffe* tot verscheyden keeren / tot dat het selve hlaer daer uyt loopt / daer toe sult ghy eerst in de houffe een tinne lepel ofte twee *Soete-melcks* gieten / ende de houffe daer mede dooz nat maken / eer ghy den *Hippocras* daer in giet. Dit 's de gemeyne maniere / sommighe doender meer *Caneel* by / ende andere speceryen / als *Girofse-nagels* / *Cardamomum* , &c.

Bolus. 2.

Bolus is te seggen een brockhen / wordt gemeynelijck gemaect van *Cassia fistula* versch uyt ghetrocken / *Diacatholicum* , *Lenitivum* , *Cariocostinum* , ofte eenigh ander *electuarium* , ofte dooz-gesteken *Pulpa* , het welke wordt in geschabt *Broodtsuycher* ghewentelt / ende in sommige brockhens verdeylt / ende dus als *Pillen* ingenomen / met *Hofstien* ofte eenig *Syrosp* . Menghestien wy hier van de *Cassia fistula* handelen / sullen de maniere / om die uyt te trecken / beschrijven : neemt 4 oncen *cassia fistula* die niet en ratelt / klopt die met een hamer-^{Cassia fistula uyt trecken.} ken op de *Juncture* / dat sy open splijt / schabt

F 5

daer

daer upt met een yfere spatel op een omghe-
 keerden teems / al het welcke in de piype be-
 sloten is / doet daer een weynighsken Syroop
 van Dioletten / eenigh ander Syroop / ghedi-
 stilleert water / ofte eenige decoctie by daer toe
 bequaem om wat te verberschen / andere stel-
 len den teems / sonder daer yet by te doen / op
 de dampen van heet of ziedende water / wijst
 dan alle de Pulpa met het aberechte van een
 houte lepel deur : neemt dan de Pulpa van on-
 der met den spatel af / ende sult van bier oncen
 Cassia een once Pulpa behomen / ten zy de selbe
 uptgedort ware / ofte seer ratelde.

Gargarisma. 3.

Gozgelwater is een bloepende compositie,
 dienende tot afwasschinghe des monds ende
 der heele / wordt ghemeynlyck gemaect van
 ghedistilleerde waters / ofte met decoctie van
 Gerste / Rozijnen / Vijgen / Dadels / versach-
 tende / verkoelende / ofte restringerende krup-
 den / nae den epsch der saecken / waer by mee-
 stendeel eenigh Honigh ofte Syroop wort by-
 ghebaen.

Collyrium. 4.

Is eene bloepende compositie, tot afwas-
 chinge der oogen dienende / wordt ghemeyne-
 lyck ghemaect van verkoelende waters / ende
 poeper daer onder ghemengelt / somtijds oock
 witte Candys-suycker / somwijlen oock maer
 van enkel water. Alle soorten van Sief, wel-
 ke dzooge compositien zijn / worden oock Col-
 lyrium gheuoemt / maer selden worden sy son-
 der nattighepdt ghebruyct.

Fron-

Frontale. 5.

Is een medicament / dienende alleene om op het slaggh / ende somtijds oock op het voorsz. hooft te legghen / meestendeel om slaep te verwecken / ende de hitte des hoofts te verkoelen. Wordt somtijds van bloepende ende verkoelende saken ghemaect / als is Koose-water / Zijn van Koosen / witte van den eye / waer in dat ronde stukkens van Koose-hoeken / stukkens van werck ofte doerckens worden in gedoopt / ende soo op het slaggh van het hooft gelepdt. Somtijds is 't eene vaste compositie, te weten Unguentum alabastrinum, Rosarum, Populeum, ofte oock Conserva rosarum met Wijnazijn vermenghet / de welke / als boben / op het hooft worden ghelepdt.

Errhinum. 6.

Is somtijds een droogh / somtijds een nat medicament / het welke wort / ofte in de neuse geblasen / inghesozpt / inghespuyt / ofte wel inghestecken / somtijds om het hooft van 't phlegma te supberen / daerom heet het oock Caput purgium, dient oock om te doen niesen / het bloet ende de pijn des hoofts te versoeten.

Cucupha. 7.

Is een droogh medicament / gemaect van verscheyden Aromatijcke saecken / grof ghestampt / om de hersenen te verstercken ende te droogen / welke poepereu tusschen dun ghehaert Catoen ende sijne roode Taf worden matrassche wijze ingenaeyt / 't welck de Doctozs basteren noemen / ende soo op het hooft ghedragen / ende somtijden in eenige wateren inghe-

inghedoopt / en warm op het herte ghelept
daerom noemt men 't selve oock Sacculus.

Epithema. 8.

Wordt oock Malagma ghenoemt / is een
bloepende medicament / ghemaecht van ghe-
distilleerde waters / met eenige poeperen daer
onder ghemengelt / ghemeenelijck tot een pont
waters 3 ij. ofte 3 j. l. poeperen ofte specien :
hier in worden doechen / spongien / ofte gemeen-
elijck roode scharlaken lappen in ghedoopt/
ende dus op het herte / lever / borst laeu gelept
teghen het kloppen van 't herte / pestilentiale
koozsen / &c.

Fomentum. 9.

Fomentum ofte fatus noemen wy stobinghe/
hont à fovendo, dat is voeden / door dien dat
door de hitte der stobinghe / de deelen des li-
chaems / die gestoof worden / als geboet wo-
den bequaem ende bereydt ghemaecht / midts
sy de zweetgaten openen / ende de krancke dee-
len ontslypen / om daer Cataplasmen, Paa-
pen / ofte Olien op te leggen / waer door sy den
wegh tot de remedien verseecken. Dese Fo-
menta zijn decoctien van verscheiden kruyden
ghemaecht / na de verscheydenheyt der sieck-
ten / in welcke doechen ofte spongien worden
in ghedoopt / ende soo op de krancke deele ghe-
lept. Sometijds worden de kruyden in sac-
kens ghenaept / ende na dat dese sacckens in
eenige vochtigheyt ghezoden hebben / wo-
den sy heel warm op de krancke deelen gelept/
kout gheworden zijnde / worden in de selve de-
coctie wederom herwarmt.

Saccu-

Sacculus. 10.

Is het boozgaende heel ghelijck / uytghenomen dat de kuyden / die in 't saccken steken / niet en worden ghezoden / maer in een panneken heet gemaecht zijnde / heet op het lichaem gelept. Sommige noemen Sacculus oock Cupha.

Lotio. 11.

Is eene wasschinghe het Balneum seer ghelijck. Is een decoctie met de welcke sommige deelen des lichaems worden ghewasschen / ende is een bpsonder badt.

Embrocatio. 12.

Wort oock Embroca ofte Irrigatio genoemt / is soo veel gheseydt als besproeyinghe. Is een decoctie van wortelen / kuyden / bloemen / &c. in water ofte wijn gezoden / die men van hooge laet dzuppen als eenen regen ofte distillatie / wordt gebzuyekt in de siechten des hoofts / in de bzeucke ende contusien.

Balneum. 13.

Het badt is tweederley / te weten / enchel ofte ghecomposeert. Het simpel ofte enchel badt is natuurlijk water / komende uyt der aerde / loopende door solferachtige / psere / aluminieuse ofte bitrtoolsche Wajnen. Het gecomposeert is heet water met verscherden kuyden daer in vermengelt / somtijds wordender de kuyden ghezoden / ende met hare decoctie in warm water ghegoren / dienende tot ghesontheyde ende afwasschinghe des lichaems / ende oock somtijts maer tot genesinge van eenige hrancke deelen des selfs. Daer is noch een ander maniere van baden / min moespelijck booz die dat

dat ghereedt maecht / dan het boben-gheschre-
 ven. De maniere is dese: Men doet den Pa-
 tient naecht in de badt-kuppe sitten / booz hem
 hebbende een boozschoot op een stoelrjen / de
 badt-kuppe wordt met saergien boben heel ge-
 deckt / het hoof des Patients alleen daer bu-
 ten / op het ander eynde der kuppe stelt men
 eenen koperen aecker / in de welcke men heete
 kepen ofte calcys-steenen leght / op dese heete
 kepen wordt decoctie van eenige krupden ghe-
 goten / die dooz haren damp de badtkuppe ver-
 bullen / ende het lichaem des Patients om-
 ringhelen / waer dooz alle zweetgaten worden
 gheopent / ende het zweet terfcondt oberbloes-
 digh wyt loopt / als de kepen nu koel zijn ghe-
 worden: neemt men die wyt / ende men leghter
 ander heete in plaetse / die de decoctie op een
 nieu doen als boozen wytdampen / ende dit
 wordt ghecontinueert tot dat den boozghestel-
 den tijdt van baden volbzacht is.

Inseffus. 14.

Insettinghe is als een badt des buycks / en-
 de der onderste partpen. t Is eene decoctie
 van wortelen / krupden / bloemen / zaden / Ec.
 op wiens residentie ofte march men sit / in een
 saccken ghesteecken zijnde / bequaem teghen de
 ghebreken der blase / fundament / aers-darm/
 mieren / Ec. ende wordt ghebruycht dooz faute
 ofte ghebreck des badts / ofte die dooz groote
 flaenwighepdt het badt niet en konnen verbr-
 ghen.

Linimentum. 15.

Smeeringe en is anders niet dan eene men-
 ghelinghe van olie / salbe / roet / boter / smeer/
 ofte

ofte pet diergelijcke onder malkanderen / maer
dicker van consistentie als Olie / op dat het te
langer op het lichaem soude blijven / dienende
tot alle ghebrecken des lichaems / 't zy om te
verhitten / te verkoelen / ofte te verstercken/
na den eysch der siechte ende ordonnantie des
Doctoors.

Cataplasma. 16.

Is een pap ghemaecht van groene kruppen
ende wortelen in water sacht ghezoden / ende
daer na in een steenen mortier grofsachtigh ge-
stampet / by de welcke somwijlen worden ghe-
mengelt poeperen ende meelen / ende ghemey-
nelijck Olien / ofte eenige bettighedde. Som-
tijds worden dese pappen van louter meel ge-
maecht / als Farina fabarum, Hordei, Lentium,
Orobi, Lupinorum, Cicerum met hydromel,
Snee-water / ofte eenige andere vochtighedde
vermengelt / jaer somtijds oock met Looghe.
Andere worden ghemaecht met kruppen van
Wittehzoet / soete Melck / Saffraen / versche
Boter / ofte eenighe Olie / ende van 't buur ge-
daen zijnde / doiren van eperen daer onder ver-
menghelt. De ghemeyne pzoebe der Cataplas-
men, om te sien of sy genoegh gheloocht zijn /
is / als men de spatel / waer mede men dese
Cataplasma roert / op den boort van de panne
afstrijckende / van stonden aen dzooge is.

Hoemen
siet wan-
neer de
Cataplas-
men ge-
noegh
zijn.

Sinapismus. 17.

Is anders niet dan een Cataplasma, ofte
plaester van Mostaert-zaedt ghemaecht.

Scutum. 18.

Wordt aldus ghenoemt om de ghelijckenisse
des

des schiltes wille. Het is een plaester als em-
plastrum de mucilagibus, de Meliloto, Oxi-
croceum, &c. de welke met eenighe Olien/
daer toe bequaem / versacht wesende / met den
dupin ofte met een spatel / op witte ofte roode
leerliens worden op-ghestreken / ende dus op
de krankhe deelen gelepdt.

Sparadrap: 19.

Is een Plaester van beyde zijden recht / be-
smeert ende bestreken / ghelijck men de groene
wasse kleeden siet / het welck oock Sparadra-
pien zijn / worden heel ghebruycht vooz quade
bozsten / van Olie van soete Amandelen ofte
Dioletten / met ghenoeghsaem Was om har-
dighepdt te gheben / t samen ghesmolten / in
het welke dunne versleten doecken worden in
ghesteken / heel heet wesende / de welke men
uytnemende / uytspant / ende dus laet verhoel-
len. Dus maecht men oock Sparadrapien van
Diapalma met wat Ole van Roosen daer on-
der ghemengelt: insghelijcks de roode Spara-
drapien vooz de cauterien hebensdaeghs seer
in 't ghebruyck / van de welke veele verschey-
den Recepten zijn / te weten / van Diapalma,
Diachyllon cum gummi, Triapharmacum, de
Cerussa, met Treos-poeper om een soete reuc-
he te gheben / daer onder ghemenghelt; maer
om dat de selve zwaer vallen om te maecken/
om de veelhepdt der compositien, voeghe hier
een ander by / de welke licht is / wel-riechen-
de / die wel treckt (want den Tementijn is de
balsam der wonden) aen het by-ghevoeght pa-
pier niet en placht / ende schoon van coleur is/
ende wel-riechende.

Spara-

Sparadrapium pro cauteriis.

℞ Ceræ flavæ ℥ j. Terebinthinæ ℥ f. Minii ℥ vij. s. Cinnabaris, pulveris radicum iroë's ana ℥ j. moschi ḡ v. misce & fiat S. a. sparadrap.

Smelt het Was ende den Termentijn t'samen / menget dan daer onder de Menie / Vermillioen / Ireos-Doeper / en Muscus : dit al t'samen wel doozmenghelt zijnde / ende t'eene-mael heet / steeckt daer in dunne versteren doeken / ende alsoo haest als sy dooz-broncken zijn / trecht de selve upt / met de handen met water nat gemaecht / ende heel open zijnde / ende wat gekoelt ende gestolt / leght die op een hart met Uijnzaer-olie bestreken / ofte met water wel nat gemaecht / ende met een rassigheyt schrabbet met een mes alomne effen / maer soo het gerompelt ware / maecht het wat warm / ende trecht de rompelen upt : soo de materie te dich is / ofte onghelijck aengehouden / sult dit met het scherpe van een mes soo dunne afschrabben als 't u belieft / waer dooz het oock blinkende sal worden.

Sparadrapium vulgare.

℞ Emplastri diapalmæ, diachylonis magni ana ℥ x. Emplastri triapharmaci, ceræ albæ ana ℥ iiij. Emplastri de cerussa, minii ana ℥ iiij. Pulveris ireos ℥ f. moschi ḡ iiij. misce fiat S. a. Sparadrapium.

Maecht dit op de wijze van het voorgaende / hebbe dit hier willen by voegen om te voldoen ; maer het eerste is lichter en beter. Sparadrapium wordt oock genaemt Tela gualteri.

Ⓔ Dropax

Dropax vel Picatio. 20.

Is een salve gemaect van pech/ om de uytwendige leden / die uytgeteert / gheresolbeert / verhout ofte verbochticht zijn / op hunne oude staet te brengen / daer niet smeerende/ ofte van die ceronen leggende.

Vesicatorium. 21.

Is een blaesken ofte blypn-makende medicament / wordt gemeynelijck ghemaect van ouden desem van rogge / waer onder ghemengelt worden ghestamppte Spaensche blieghen/ de hoofden ende vleugelen eerst gheveert / met wat Wijn-azijn daer onder / het welke op een leerken ofte doercken ghelepdjt zijnde / op sulcke deelen des lichaems sommige ureen wordt ghelepdjt als men begeert / tot dat het een blypne heeft ghemaect soo groot als het plaester is / uyt welke blypne veel waters loopt / waer op koolbladers ofte yet anders worden gelepdjt/ om de humeuren ende bochtighepdjt noch meer uyt te trecken.

Clister sive Enema. 22.

Is een vloeyende compositie, ghemaect van een once ofte anderhalf once meer ofte min purgerende electuarien, de welke in een pondt / somwijlen meer/ versachtende/ ofte andere decoctie worden vermenghelt / waer by Syroop / Honigh / Olien / ofte enige bettighepdjt wordt by ghemengelt / ende dus niet een Spynge ofte Spuyte van onder in het fundament in 's menschen lichaem waer wordt in ghespuyt. Dese Clisterien worden oock somtijds ghemaect van Soete-melch / huy-
te

ne Supcker / ende doiren van eperen / somtijts Wan-
 maer van louter Melck / Wep / of Hamelsop ; neermen
 maer staet naeu gade so daer doiren van eperen alder-
 in komen / dat de Clisterie niet te heet en wo- meest
 de / want de doiren souden klonteren / ende niet acht
 konnen dooz 't Clisteriecanon passeren / so daer moet ne-
 oock Schape- ofte Boeke-roet in komt / laet men in't
 die niet te hout worden / want het vet soude warm
 stollen / ende het boozsepde Canon toe- sluyten. maken
 Wilt ghy secker weten of de Clisterie / om te der Cli-
 fetten / niet te heet en is / houdt de Spzinge sterien.
 de Clisterie daer in ghegoten wesende / aen u
 wanghen / waer dat ghy lichtelijck gheboelen
 sult of sy te heet ofte het hout is. Als de Cliste-
 rie te heet wordt ghestelt / blijft sy niet langhe
 in 's menschen lichaem / te houdt gestelt zijn-
 de / al te langhe. Voorts ick soude alle Apo- Hoemen
 thekers raden / die Clisterien willen setten. de Cliste-
 dat sy een dubbel Canon / dat is van twee stuc- rien be-
 ken / souden ghebruycken / het een stuch la- hoort te
 tende op de Spzinge steecken / het ander ghe- setten.
 bende den Patient / die dat sich selven veel soe-
 ter sal in-steecken als yemandt anders / soo
 niet / hy sal dat al soetelijck draepende / met
 minder pijn ende verjckel in-steecken / na-
 mentlijck als het Fondament met speenen be-
 hanghen is / daer toe sal hy het Canon / met
 de boben-zwemmende Olie van de Clisterie /
 vet maken. De Quetschen setten hunne Cli-
 sterien alijt met blasen / met de welcke yemant
 sich selven / des noodt zijnde / kan setten / ende
 wordt aldus toe-gherecht : Men neemt een Maniere
 blase den hals af-ghesneden / de welcke in het om Cli-
 water burghsaem ende sacht ghemaect is / de- sterien
 de / wordt een phozen Canon / dat boben wat met bla-
 zreeder ende wijder ghemaect is / dan sulck sen te
 setten.

een die men in de spzinge steecht / met het wijtste deel nederwaerts in de grondt van de blase ghesteecken / welcke wijdtste deel des canons / met een sterck hoordaken wordt met de ober-trocken blase gebonden / ende aldaer vier lanch-werpighe gaetjes kruys-wijs ober elchanderen in de blase / die het gat van den canon bedekt / met een mes ghesteecken / ober welcke gaetjes men een brandende keerse lichtelijck laet oberloopen / die terstont de blase doet krimpen / ende dus dese vier gaetjes openen / als dan trecht het canon uyt de blase / de selve omkeerende. Als ghy nu / de Clisterie warm gemaect zijnde / daer in wilt gieten / bindt de blase aen het canon / met een hoordaken / dick als een sackebandt / met een enckele strich toegiet dan de Clisterie daer in / ende soo weynigh locht boven latende als ghy kondt / sult de blase boven wel sterck toebinden / den Patient het canon in het fundament hebbende / trecht den enckelen strich-knoop los / ende al donkwende / ofte toe-wynghende de blase / sult de Clisterie in 's menschen lichaem jaghen. Dit hebbe ick in 't langhe willen beschrijven / om dat de blase hier te Lande niet veel in 't ghebruyck en is / ende op dat sulckis gheordonneert wesende / de leerende 't selve te beter soude toerechten.

Injectio. 23.

Inspuwinghe is de Clisterie heel ghelijck / wordt ghemaect van eenighe decoctien , ofte ghedistilleerde wateren / waer onder eenighe poepereen worden ghemenghelt / ende dus met een klepne spzinge van boozen in de blase ghespuyt / ofte in eenighe holle wonden.

Suppo-

Suppositorium sive Glans. 24.

Is een vaste compositie, zijnde rondt ende lanckwerpig / wordt ghemaect van honigh ende zout / ende somtijlen eenighe purgerende poeperen daer onder / als species hiera, trochisci alhandali, sal gemmæ, &c. ende worden met Olie vet ghemaect zijnde / in het Fondament gesteken. De proebe, om die te maken / neemt men / na dat den Honigh een tijdt gezoden hebende / begint na den brant te riecken / op het aberechte van een moztierken / als den Horigh van den bodem des selfs / sonder aen te placien / afschepdt / ende in de handt hart is / is het ghenoech / wordt dan op den bodem des moztiers upr-ghegoten / nae dat de poeperen daer in zijn ghemengelt / ende als 't begint houdt te worden / op een tafel met de handt wtygherolt. Dese Suppositorien moeten terstont gebzuyct worden / dooz dien dat sy dooz de omstaende locht terstont smelten; soo verre ghy noch tans veel t samen maeckende / die tot alle overkomende noodt wilt overhouden / leght de selve in een lanck ende plat blicken busken ofte doosken / ende oberdecht alle de Suppositorien met Olie van Olijven / 't selve doosken naeu toefluytende.

Maniere
om Sup-
posito-
rien over
te hou-
den.

Pessus. 25.

Dooz dien dese remedie selden ghebzuyct wordt / ende een Vrouw remedie is / laten wy de selve hier te beschrijven.

Compositien de welcke tot het toekomende gebruyck gemaect ende overghehouden worden.

Compositien die men teghen den oberkomenden noodt maectt ende bewaert / zijn dese negenthtien : Conserva , Conditum , Sapa five rob , Syrupus , Eclegma , Species five pulveres , Opiatum , Electuarium , Tabulatum , Pilula , Extractum , Trochiscus , Aqua distillata , Acetum medicatum , Oleum , Unguentum , Ceratum , Emplastrum , Sal artificialis.

Conserva. I.

Conserva is een vaste compositie , de welcke ghemaectt wordt van wortelen / bladeren ende bloemen / de welcke met Supcher gemengelt wesende / konnen tot het gebruyck bewaert worden / ende daerom worden sy Conservæ genoemd / dat is bewaringen. De maniere om die te maken / is dese : Men stampt de wortelen / bladen ofte bloemen in eenen steenen mortier / met noch eens soo veel Supcher als de boornoemde weghen. Dit wordt dan t samen op ghezoden / een weynighschen water daer by doende / op dat het in 't beginsel niet en byande / tot consistentie van een dick Sproop / de probe daer van op een telltooz nemende / het welke / als het nu houdt is / soo het met een drooge lippe aengeraccht zijnde / niet aen en hangt / is een teecken dat het genoegh is / hoewel sommighe de Conserben soo hart niet op en zieden / maer beschimmelen veel eer ofte worden suur. De Ouderlinghen zoden de Conserven niet op / ghelijck de Vrouwen oock hedendaeghs doen / maer setten die in de Sonne ; maer door dien dat de Conserben soo wel niet en konnen be-

wa-

Maniere
om Con-
serven te
maken.

waren / noch soo schoon niet en zijn / ende dat de Somme / ofte somtijds ontbreect / ofte niet heet ghenoegh en is / ofte sommighe bloemen te laet op het Jaer komen / worden alle Conferben hier te Lande hedendaeghs ghezoden. Als men Conferben van wortelen maecht / als *Enula campana*, de wortelen moeten eerst in water ghezoden / daer nae dooz den Ceem ghesteken / ende daer nae met Supcher opgezoden worden / hoewel sommighe wortelen / als *Symphitum maius*, niet eerst op ghezoden en worden / maer raeu gestampt zijnde / dus met het Supcher op-ghezoden.

Maniere om Conferben van wortelen te maken.

Conditum. 2.

De Confijtinge is gebonden / soo om de delicateste der leckere monden der gesonde / als om 't gene dat men confijten wilt / aengenaem aen de Siecken te maken / soo oock om het gene dat men confijt / lange in sijn krachten te bewaren / sinne krachten te vermeerderen en te verbeteren / oft om dooz de confijtinge yet schadelijck werck te nemen. De confijtinge geschiedt ghemeynelijck in Supcher / seldom in Honigh / het welcke als een zout alle saken bewaert / als het gene dat men confijt / met supcher doozbrontken is / en het Supcher tot een dick sproop gehoockt zijnde / sijn dicke behoudt. De maniere van confijtinge is veelderlep / want bykans soo menigherlepe wortelen / vruchten / schozsen / etc. die men wil confijten / hebben soo veel verscheyden bemerkningen / om behoorzijck te confijten / van noode : exempel in dese bys Oshernoten / Krieken / Citroenschellen / scheuten van Catauwe / groene Amandelen. Oshernoten moeten eerst geschelt / doozsteken / langhe gheweect en daer na gezoden worden / t water daer

verscheide manieren van confijten.

naer uyt-ghedutot/ in de gaten Giroffe-nagels
 en Caneel gesteecken/ het Supcher tot een dick
 Syzooop ghezoden/ daer op ghegoten/ ende ont-
 slaecht zijnde/ soo dickmaels herhoocht/ ende
 op de Noten gegoten worden/ tot dat het Sup-
 cher sijnen stant blijft houden. Citroen-schellen
 moeten eerst in Looge een wijle tijds ghelepyt
 worden/ daer na in klaer water ghezoden/ ende
 het Supcher tot een dick Syzooop ghezoden
 zijnde/ laeu ende niet heet/ ofte souden taep wo-
 den/ oberghegoten worden/ soo lange ende dick-
 maels herziedende het selve Syzooop/ ende ober-
 de schellen gietende/ tot dat het Syzooop sijn
 stant blijft houden. Scheuten van Latauwe
 moeten eerst van hare groene ende hazzachtig-
 ghe schellen ghesupbert worden/ ende daer nae
 eenen tijdt gezouten worden/ om de melchachtig-
 heydt daer uyt te trecken/ het welcke al het
 Supcher soude bederben: Daer na worden sy
 ontzouten/ in klaer water gezoden/ en het Sup-
 cher tot een dick Syzooop ghezoden/ daer dick-
 maels overgegoten/ tot dat het Syzooop sijnen
 standt behoudt. Groene Amandelen moeten
 sommighe wallekens in Looge van Weed-af-
 schen ghezoden worden (sommighe zouten die
 als de Latau-scheuten/ maer is niet soo goet)
 om de hazzachtigheyt ende sijnmachtigheyt
 te weeren/ ende op dat sy geconfijt zyn-
 de/ te groender souden wesen/ dan wort de wol-
 achtighe schelle met de handt afgedaen/ in wa-
 ter de Looge wygelweecht/ ende dan als de La-
 tau-scheuten gheconfijt. Kriecken worden heel
 anders gheconfijt/ men ziedt het Supcher tot
 consistentie van Tabletten/ ende dan worden
 de Kriecken de stoelen half af-ghefmeden zijnde/
 daer in gedaen/ ende soo boozts gezoden tot een
 dick

dich Syroop. Andere gaen met de confijtinge anders toe / maer dit is de maniere van confijten van Parijs / ende andere hier te lande.

Sapa Rob five Robub. 3.

Is een baste compositie, gemaect van sap van bruchten / ende Supcker gezoden tot consistentie van Gelepe / ten zy sake men daer Syroop af wilde maken / want alhoewel Diamokum, Dianucum, &c. onder de Sapa worden gherekent / nochtans behoorden sy / om hurne consistentie wille / veel eer Syroop ghenoeint te weseen. De proeve van Gelepe is / als men op een telliooz een druppel twee ofte drie laet hout worden / ende als hem het selbe van onder los wordt / sonder aen te hanghen / is 't een tepcken dat het ghenoech is / ende moet metter haesten uptghegoten worden / eer het stijf wordt. Als men Sapa sonder daer yet meer by te boeghen / booz-gheschreben bindt / moet men nieuwe wijn nemen tot dichte des zeerns opgezoden.

Proeve
van de
Geleyen

Syrupus five Serapium. 4.

Dese name komt van Syria en Opos, soo veel te segghen / als eenighe bochtighepdte ofte sap van Syrien / ofte van Syro id est traho, en opos id est liquor, dat is soo veel te segghen als een upt-getrocken sap. Is een bloepende compositie, ghemaect van sap van bruchten / der krupden / van Infusien / ofte Decoctien, met Supcker ofte Honigh ghezoden tot dichte van waern af gheschuymden Honigh / maer de pectorale Syropen / om dat sy soo haest niet en souden deur passeren / ende dus de bozst ver-

Pectora-
le ende
slijmach-
tige Sy-
ropen
moeten
dicker
geezoden
worden.

soeten / moeten wat dicker ghezoden worden : die booz de Leber dienen min dick / maer siet wel toe dat sy soo dunne niet en zijn dat sy beschimmeten ofte suur worden. De Syzopen die slijmachtigh zijn / als Dealthea Fernelii , moeten oock dick ghezoden worden / want al schijnen sy dick te wesen / en zijn 't in der waerhepdt niet / om de slijmachtighert / waer dooz sy komen te bederven / ten zy sake men oogherck hier op neemt.

Eclegma. Loch, Looch, sive Linctus. 5.

Is een compositie alleen ghemaecht booz de hoest / dicker dan de Syzopen / ende dunder dan de Opiaten , meestendeel ghemaecht van slijmachtighe saecken / op dat sy lange op den wegh blijvende / de hoest / welke sy passeren / beter souden genesen : in 't hoest / 't is een dick Pectorael-syzoop / met pectorale poeperen daer onder gemengelt.

Pulvis sive Species Aromatica. 6.

De Poeperen ofte Species worden ghemeynelijck van verscheyden aromatische ende welreuckende saken gemaecht / dooz dien dat hunne reucke ende kracht langher blijven dan anderen / die sulcks niet en zijn : ten anderen / om dat sy meer bequaem zijn om het inghelwant te berstercken / ende lebende gheesten boozs te hzenghen / ende zijn ghemeynelijck de materie / waer van de electuarien worden ghemaecht. Hoe sy na de konste gestampt worden / hebben wy boben in de stampinge geseyt ; maer waerom sy tot poeperen zijn ghebracht / zijn hier redenen : Ten eersten / om dat sy te beter dooz onse natuurlijke hitte in 't werck souden ghebracht

bracht worden : Ten tweeden / op dat sy te beter onder elckanderen souden ghemengelt worden : Ten derden / om te beter af te scheidende de contrarie kracht / en te behouden de kracht die men soecht : Ten vierden / om te beter hare hindernissen dooz by menghelinghe te verbeteren. De Poepere dienende tot de maghe / ofte lossinge der winden / moeten grosachtigh gestampt worden / dienende tot de Leber / Milte / Nieren / Blase moeten sijnder zijn / dienende tot de Tongen / Bozst / Herte ende Juncturen noch sijnder / namelijk Cozael / Peeren / Geesteenten : de alderfijnste moeten zijn dienende tot de oogen.

Opiatum. 7.

Is een geslacht van sacht Electuarium , of te Antidorus , het welke den naem bekomen heeft van den Opium die daer in komt / of yet anders in sijn plaetse / het welke slaep verwoecht ofte verdooft. De Antidora ofte Opia worden hedendaeghs veel ghebruycet / doch met groot toeficht om het perijckel wille / om groote Catharren en dunne defluxien te verdicken ende op te houden / namentlijck in 't trouwe galant om groote pijn te verdooven / of om het bloedt te stelpen.

Electuarium. 8.

Wordt van de Griecken Antidorus , en van de gemeyne Apotheker Confectio , genoemd ; Is een compositie , de welke van uytghelesen Drooghen gemaecht wordt / komende van het Latijns woort eligo , het welck is te segghen / ick verkiefe / ofte ick lese uyt : wordt ghemeynelijck ghemaecht van drie oncen poepere / en een pondt Supcher tot een dick sproop ghesoden /

den ofte gheschuynden Honigh. Ghemeenlyck de Pulpen die daer dickmaels inkommen/ als van Cassia, Tamarinden/ Puypen/ Sebesten / Ec. als oock Wanna / Penpe/ Pingenlen/ Amandelen / Candijs / Ec. en moeten niet geen Honigh ofte Supcher getripliceert worden / want sy staen op haer selven / sommighe zijnder nochtans / die de boornoemde met den Honigh of Supcher reechenen/ ende de poepere daer mede tripliceren / en dus min Supcher ofte Honigh in de Electuarien doen/ die sonder twijffel niet wel en doen / want sy bus de compositien veel drooger ende straf-toerkerder maken / waer uyt-ghesproten is het groot verschil / het welcke tusschen den een ende den anderen Dispensatorium is / ende verbolgens het groot nadeel der Krancken/ ende abups der Doctoren/ ghelijck ick boozen betoont hebbe in de Diaphenicum.

Tabulatum. 9.

Electuarium solidum, morselli, rotulæ, tabellæ, tabellata, zijn al de selve compositie, het electuarium heel ghelijck / jae is de selfste/ uytghenomen dat het een hart is / ende het ander sacht / namentlyck die purgatijf zijn / in de welke de selve quantiteyt van Supcher wordt onderhouden ; maer tot de ander Tabletten neemt men maer tot een pont Supcher een onte Doeper / ende tot Manus Christi maer een half once Peerlen; maer dooz dien dat de Peerlen haer zeer qualijck laten menghelen / stampt by de selve een wepnighstien van 't bodenscheyben Wroodt-supcher / ende sult dese zwaerigheyt ontgaen / ende sullen haer terstont laten met het supcher dooz-menghelen. Tabellata woze

Dosis
der
poeyen
tot
Tablet-
ten.

worden gemeynelijck ghenaemt de purgerende/
 die beele poeperen ontfangen/ ende werden met
 een keer uytgegoten/ ende in rupts-wijse sozme
 gesneden. Morcelli zijn die men in lanchwoerpi-
 ge brockhens van een houtse spatel met een mes
 afstrijcht: dus worden de Mozsellen van Roos-
 sen ghemaecht/ tot welke men hier deelen
 Supcher tot een deel Roosen neemt. De ron-
 de Tablettekens noemt men ghemeynelijck
 Rotulæ ende Tabellæ. De maniere van ma-
 ken is dese: Men neemt Broot-supcher/ by het
 welke men soo veel vochtighejdt doet/ dat het
 Supcher recht kan smelten: Dit Supcher
 wordt soo langhe gezoden / tot dat men het sel-
 be met een spatel latende afduyppen / een kleyn
 draeckten van zijdes siet af-blieghen / ofte dat
 men een woepnigh van de selbe spatel sterck uyt
 smijtende / het Supcher siet als in een catoen
 veranderen: wat verhoelt wesende / doet men
 de poeperen daer by / ende men menghelt die
 met eene raffighejdt; het Supcher nu begin-
 nende te stollen / worden daer ronde Tablette-
 hens met eene raffighejdt uytghegoten; want
 giet men die te heet uyt / en worden niet lich-
 telijck hart. De plate daer men de selbe uyt-
 giet / moet eerst met een woepnighshien olie van
 soete Mandelen bestreken worden / de welke
 de Tablettekens doet fraep afgaen / ofte wel
 bestuyft de selbe met stijf-bloeme. Roteert soo
 verre ghy Tabletten van Olie van Anijs / van
 Giroffenagels / ofte Caneel moet gieten / ziedt
 u Supcher tot een harde consistentie, wat har-
 der dan de gemeyne / laet dan u Supcher wat
 verhoelen / ende doet daer dan by tot eene once
 Supcher/so veel duypelen Olie/als den Doc-
 toz ordonneert: u Supcher sal eerst dun wor-
 den

Maniere
 om suyc-
 ker tot
 Tablet-
 ten te
 koocken

Tablet-
 ten van
 Olie van
 Anijs,
 &c.

den ende uytſchijnen / als oft het niet genoegh
gezoden en ware / maer gaet voozt ſonder vree-
ſe / ende roert het t'ſamen ſoo langen tijdt om-
me / dat het begint te ſtollen / ende giet het dan
al-te-mael tot een heer uyt / want Supcher en
wil in geen Olie gehoocht worden / want ghe-
hoocht zijnde / en wilt 't niet stijben / dooz dien
dat de Olie byandt is van de Supcher. In
Baſilien daer men het Supcher hoocht ende
ſupbert / als ſy ſien ende vreeſen dat hunne ke-
telen / in de welcke ſommighe hondert ponden
Supchers in zijn / ſouden dooz te groot buur
overloopen / gieten daer maer een dzuppel Olie
in / 't welck terſtondt de oprijſende bobbelien
nederſlaet / en doet ſinken. Op deſe maniere
worden de Tabletten van ſap van Citroenen/
van ſap van Berberis , gedistilleerden Wijn / en
alle andere ſure ſappen ghemaect ; want alle
ſurigheid met Supcher gezoden / belet het ſelbe
hart en stijf te worden / daerom moet men het
Supcher met eenige ander vochtigheid tot een
heel harde conſistentie ghezoden worden / ende
van 't buur gedaen zijnde / ſoo veel ſaps daer by
doen / als het Supcher kan verdragen / daer na
na langhe ommeroeren / als het Supcher be-
gint te ſtollen / worden daer van Tablettekens
gegoten. Andere maken de Mozſellen van Ber-
beris aldus : Sy nemen een pondt Wootſup-
cher / groot gewichte / ſijn geſtampt / ende doen
daer by drie oncen Succus berberorum , en la-
ten dit t'ſamen op het buur / ſonder zieden/
ſinelten / en wat verhoelt weſende / maken daer
Mozſellen van. Op deſe maniere worden de
Tabletten van Dioletten ghemaect / ende het
ſupcher tot een harde conſistentie gezoden zijn-
de / de infuſie van violetten (die hier na beſchry-
ven

Tablet-
ten van
Berberis
en Ci-
troenen.

Tablet-
ten van
Violet-
ten.

ben sal worden) daer by gedaen/soo veel als het
 supcher kan verdragen/so ick boden gesept heb;
 want de Violetten en konnen niet wel eenighe
 ziedinge verdragen / sonder haer hemelsch blau
 couleur te verliezen / (sommighe nochtans koken
 die/ maer met een heele stercke Infusie) daerom
 moeten sy in 't saysoen der Violetten gemaect
 worden / en booz het heel Jaer probisie gedaen
 worden / vier oncen Supcher vermenghen een
 half once Infusie. Soo veel als de Tabletten

Tablet-
ten van
Manna.

van Manna belanght / die worden op dese na-
 volghende maniere ghemaect: Het Supcher
 wordt / als boozen in de generale maniere ghe-
 sept is / met krooswater tot consistentie gezo-
 den/ van 't buur gedaen zijnde / wordt daer tot
 eicke once supcher een dragma uytgelesen / sup-
 cher gestampt / by gedaen / en wel doozmengelt
 zijnde / wordt noch een walleken twee ofte drie
 t'samen op-gezoden / ende wat verhoelt zijnde/
 worden daer Tablettekens af uyt-ghegoten.
 Diacodium solidum, ofte Tabletten van Heul
 worden op de nabolgende maniere gemaect:
 Neemt een half once Semen papaveris albi,
 stamp dit in een steenen moztier/ ende mengelt
 daer onder kroos-water / ende van Hoef-bla-
 ren / van elckis anderhalf once / wozinghet dan
 dooz een hayzen stramijne wel sterck deur / doet
 dan by dese Heul-melck vier oncen Brootsup-
 cher / ende koocht het t'samen tot consistentie
 van Tabletten: de proebe kan men qualijck
 nemen / dooz dien het Heulzaet het Supcher
 soo slijmachtigh maect; maer eer ghy die
 uytgiet/laet het tamelijck / althijt omroerende/
 hout worden / ende soo het niet en stijft / kondt
 dit genoegh gelwaer worden / ofte het Supcher
 genoegh gezoden is. Sommighe maken dese

Diaco-
dium Ta-
bletten
van Heul

Ca.

Tabletten sonder het zaet / ende maken een decoctie van Heulbollen/ waer mede sy het supcher smelten/ende tot consistentie koochen/ maer de Tabletten en zijn soo wit nochre liefelijck niet / ende de decoctie maecht het Supcher meer sijnmachtigh. Morfellen van versche Koozen worden op de naevolghende maniere ghemaeckt : Neemt een pondt Broodt-supcher/ ziedt dat met ghemeyn ofte met Kooze-water tot consistentie van Tabletten / doet dan daer by een vierendeel pondt Koozen / het geel afgesneden met wat van het boven-gheschzeben Broodt-supcher gestampt in eenen steenen mortier / laet dit t'samen een tijdt zieden / tot dat u dunckt dat de vochtighepdt der Koozen verkoocht is / soo u de d'erbarethepdt leeren sal : van 't vuur ghedaen zijnde/ ende als het nu begint te verkoelen/ ende aen de kanten te stollen/ neemt een houtte spatel/ rontomme van de kant altydt beginnende/want de ypperste kanten altydt eerst verkoelen ende stollen / ende neemt de Conserbe daer mede uyt de panne/met een mes de selbe in lanchwerpige brocxkens afstrijckende/ de welcke verkoelt wesende / bewaert die in drooge doosen/ met papieren tusschen beyde/ tot het ghebruyck van het geheel Jaer. Soo ghy nochtans te hoort komt / ende uwre Conserbe van Koozen met Broodt-supcher is gemaecht/ ende tot eene tamelijcke harde consistentie is ghezoden (want slap ghezoden wesende / het Supcher wordt bet / ende en kan niet wel tot Tabletten stollen) kondt van de selbe Morfellen maecken/ neemt dan een pondt sijn Broodt-supcher / koocht dat met Kooze-water tot consistentie van Tabletten / ende doet dan daer by een pondt Conserbe / ofte wat min / laet het t'samen

Morfellen van versche Koozen.

t'samen wat zieden tot dat de meeste bochtig- Morsel-
 heyd der Conserve upt gezoden is / van 't buur len van
 zijnde / laet het bykans hout worden / altijd drooghe
 omroerende / ende maecht dan daer van Mor- Roelen.
 sellen, als boozen ghesepdt is. Morzellen van
 dzooge roode Kroosen worden op de Parijssche
 maniere aldus gemaecht / ende zijn meer bloet-
 stoppende dan de boben-gheschreben : Neemt
 een once ghedrooghte roode Kroosen / dzooght
 die wat in een pameken ober het buur / pul-
 veriseert de selve / ende zift die door een mid-
 delbaren Ceems / de witte hoofdekens (die
 men ungues noemt) die op den Ceems blijven
 liggghen / smijt die wech / doet dit poeyer dan
 in een tinne schotel / en maecht dat een weynigh
 bochtigh met Citroen-sap / Berjuys / sap van
 Berberis, ofte sommighe druppelen Oleum su-
 phuris, naer den epsch daer men die toe ghe-
 hupchen wil / dit doet de Kroosen een schoon
 lebendig coleur krijghen / maer teghen qua-
 de Bozsten ofte bloede-sputwen en dient het
 Citroen-sap niet. Neemt dan een pont Broot-
 supcher / laet het met Kroose-water tot een
 harde consistentie van Tabletten zieden / van
 het buur ghedaen zijnde / doet daer by het bo-
 ven-gheschreben Doeyer / ende verhoelt wesen-
 de / maecht daer Morzellen van / soo het in 't
 boozgaende ghesepdt is. Morzellen van Ci- Morsel-
 troen-schellen / ende het sap der selve wordt op fen van
 de nabolghende maniere ghemaecht : Neemt Citroe-
 een pondt Broodt-supcher / smelt het met ghe- nen.
 meen ofte Kroose-water / ende laet het zieden
 tot een harde consistentie van Tabletten / van
 het buur ghedaen zijnde / doet daer by de upt-
 terste geele schelle van een Citroen / met een
 Raspe rondtomme af gheraspt / ende dulwt
 het

Morfel-
 fen van
 Citroe-
 nen.

het sap daer in / roert het soo langhe om / tot dat het begint te stollen / dan van alle kanten rontomme met een houten spatel uytneemende / strijckt die met een mes af / ende maecht daer van lanchtwerpighe Mozsellen / ofte giet die t' eender repse uyt / maer maecht dat ghy die heel uytgiet / want om het saps wille en moghen sy niet erhoocht worden / want sy en souden niet stijben / nochte en doeter te veel sap in. Dese Mozsellen worden meest sonder het sap daer by te doen / ghemaecht / ende zijn seer goet booz de Maage / ende flaeuten des herten.

Pilula. 10.

Is soo veel gheseydt als parya pila, dat is een kleyn balleken / de Grieken noemen de Pillen Catapotia, soo veel als pet dat men insicht: is een vaste compositie, bestaende van Poeperen / de welcke met Syroop / Honigh / ofte eenigerleye sap in den mortier tot een massa worden ghebracht. Sy worden in ronde bollekens in-ghegheben / op dat sy in de Maage wesen / soo haest niet en souden verteert / nochte in het werck ghebrocht worden; maer om dat sy langher in de Maage blyvende / te beter uyt de partpen verre van de Maaghe ghelegghen / souden trecken: ter selber oorsaecke en worden de poeperen oock so sijn niet gestampt / als de Poeperen der electuarien. Pillen die met eenigh sap moeten gheformert worden / soo ghy die langhe moet bewaren tot het ghebruyck / is veel beter dat ghy 't selve sap met wat Supcher / ofte noch beter met Honigh tot een Syroop hoocht; want met sap gheformert zijnde / worden sy terstondt heel hart / verlicke:

verliesende doch veel eer hunne krachten / ende ten anderen om die in het gebuyck te brengen / moeten met veel Syroop bebochtight worden / 't welck den hoop seer vermeerdert / ende afkeer aen den Siecken voort-brenghen / want de Pillen zijn doch eens deels ghebonden vooz de ghene die niet wel drancken / ofte pet beels innemen. De Pillen die slaep verwoeten moeten met groote toeficht / ende niet sonder raedt des Doctooz inghegeben worden.

Extractum. 11.

Is een inventie der Paracelisten, 'ende als een quinta essentia der simpele ofte ghecompoferde medicamenten / meest ghebonden vooz delicate Personen / die niet veel en kunnen innemen / ende begint hedendaeghs veel in 't ghebuyck te komen. De maniere van die te maechen sal ick in de Chymie in 't langh ende breedt beschrijven.

Trochiscus. 12.

Is de Pillen ghelijck / wordt van Poepere / als de Pillen / gemaecht / maer in plaetse van Syroop ofte Honigh / het welck de Pillen versch houdt / wordt eenigh sap ofte ghe-distilleert water daer by gedaen / ende als een massa pillen gheformiert zijnde / worden daer af ronde / platte / driekante of vierkante broepkens ghemaeckt / ende somtijds met een zeggel bezeghelt / de welke men in de schaduw laet droogen. Trochiscus is een Giecx wort / soo veel ghesepdt als een broepken / hoercken / pastille / ofte rondt bolleken.

H 2

Aqua

Aqua distillata. 13.

Is een bloeyende compositie, simpel ofte ghecomposeert / waer van ick in de Distillatie ghenoeghsaem gesproken hebbe / ende noch spreken sal in de Chymie. De Distillatie is gebonden / om t'allen tijden / noodt wesen / de krachten der krupden in hunne wtghe-dampde vochtighejde te bekomen.

Acetum medicatum. 14.

Is oock een bloeyend compositie, soo wel simpel als ghecomposeert : dese wordt ghemaeckt door impressie der bloemen / krupden / wortelen / etc. die in Wijn gheweecht zijnde / hunne krachten in de selve indruken / na dat sy eenen tijdt in de Sonne ghestelt zijnde / worden van hun margh af-gefondert / ende tot het gebruik bewaert / als Acetum rosarum, Sambuci, Calendulæ, Scilliticum, Theriacale. De ghemeyne maniere is dese : Men neemt vijf pondt Wijn-azijn tot een half pondt bloemen / ende vier pondt Wijn met een half pondt schillen / aen een hoordeken gesteken / ende eerst wat ghedrooght / tot Acetum scilliticum ; aldus oock moeten de bloemen maer half ghedrooght zijn.

Oleum. 15.

Vierder-
leye
soorten
van O-
lien.

Is een bloeyende compositie, hierdorep van gheslachte / de eerste is natuerlijcke Olie / de welke loopt / ofte wpt troncken der boomen / als Opobalsamum, ofte wpt steenrozen / als Petroleum : de tweede wordt door de kionse der Alchymie, wpt krupden / zaden / mineralen / Gommen / etc. gedistilleert : De derde wordt wpt

uyt vruchten en zaden uyt-geperst / als Aman-
delen/ Poten/ Lijnzaet / etc. De vierde wordt
door impressie ghemaect / dat is door indruc-
kinge ende insulie, latende eenighe kruiden/
bloemen / aromatische saken / etc. in Olie van
Olijven wepcken/ welker kracht door de wep-
kinge ofte kookkinghe in de Olie van Olijven
wordt ingedrukt / dus wordt Olie van Koo-
fen / ende alle dierghelycke ghemaect.

Unguentum. 16.

Heeft zynen naem ab unguendo, ende in 't
Pederduyts van salben / ende smeeren/ salbe.
Is een compositie, de middel hebbende tus-
schen Liniment ende Plaester / harder dan
het Liniment / ende sachter dan het Plaester.
Wordt gemeynelijck gemaect van Olie/ Was/
Spiegelharst / Colofon / Smeer / en Roet/
met inkookinghe der kruiden / ofte aromatische
saken / ofte bydoeninge der poeperen.

Ceratum sive Cerotum. 17.

Houdt den middel tusschen plaester ende sal-
be / is harder dan de salbe / ende sachter dan
het plaester / wordt met Olie ende Was ghe-
maect / waerom het oock van cera, ceratum
wordt ghenaemt.

Emplastrum. 18.

Is een harde compositie, meestendeel ghe-
maect van de selve substantie / van de welke
de salben worden ghemaect/ maer van harder
consistentie, de welke haer wordt ghegeven/
ofte door kookinghe / gelyck de Diapalma, &c.
ende alle andere die Lytarge, Cerusse, ofte Me-

nie ontfangen ofte dooz toe-doeninge van Was
 ofte Doeperen / ghelijck in 't Emplastrum de
 mucilaginitibus ende de Meliloto geschiedt.

Sal Artificialis. 5.

Wordt gemaecht dooz de konste van Alchy-
 mie, de welcke leert upt alle saecken zoudt trec-
 ken / het welcke is als een vijfde Element/
 waer dooz alle saken worden als in hun wesen
 behaert. De maniere om 't selbe te maechen/
 sal ich in de Alchymie beschrijven.

Vierde

Vierde Boeck,

Wat dat een die de konste der Apothekerye begeert te leeren, eerst voor al moet leeren ende weten.

A Engesien ich de bereydingen der medicamenten / de mengelinghe der selve / hoe menigherley sy zijn / hoe sy ghemaecht / gebuyct / ende toegevoeght worden / beschreuen hebbe / sal / eer ick tot elck in 't bysonder come / hoewel ick sommighe nu al beschreuen hebbe / sommige saken noch verklaren / de welcke ofte noodtsakenlijck / ofte seer goet zijn ghelweten. Erst sal ick segghen wat den leerenden Apotheker voor al moet weten / ende van buyten kennen.

In den eersten / moet hy de ghewichten ende maten kennen / ende de characteren ofte teykenen der selve.

Ten tweeden / moet hy de Recepten konnen lesen / de abbreviatien ofte verkortinghe der woorden verstaen.

Ten derden / de wijse ende maniere van de ghemeyne decoctien te maken / als zijn Decoctum cordiale, Pectorale, Simplex, en Solutivum, Decoctum aperitivum, Cephalicum, commune Clisteris, Clisteris emollientis, Clisteris emollientis & refrigerantis, Carminativi, Decoctum & aqua Hordei, Pisana.

Ten vierden / ghemeyne Amandel-melcken maken.

Ten vijften / Pulpa cassiæ fistulæ uyttrecken.

Ten sessten / Olie van soete Amandelen uyttrecken.

H 4

Ten

Ten sebensten / Suppositorien maken.

Ten achtsten / moet hy oock verstaen ende weten de namen in't bysonder / die met een gemeyne name beschreuen worden / als zijn quinque radices aperitivæ, tres flores cordiales, calidi & frigidi, quatuor herbæ emollientes, quatuor semina frigida majora, & minora, semina quatuor calida majora & minora, quinque fragmenta pretiosa, quinque herbæ capillares, quinque genera mirabolanorum, tria genera piperum, tria genera santalorum.

Ten negenden / moet hy weten wat deel der planten hy moet nemen / als sy simpelijck beschreuen worden / van wat gheslachte of van wat ghelweste.

Ten thierenden / de maniere van alle simplicia ordentlijck te hoochen / stampen / ende de selve bereydt te maken / te wasschen / ende met het Moellet te wrijven.

Van de Apothekers gewichten ende maten die hedensdaeghs in 't gebruyck zijn.

En pont der medicijne heeft twaelf oncen / ende wordt dus geteekent. \mathfrak{L} .

Een once heeft acht dragmen / wordt dus gheteekent \mathfrak{z} .

Een dragme heeft drie scrupels / ende wordt dus gheteekent \mathfrak{z} .

Een scrupel heeft twintigh asen ofte grepen / ende wordt dus gheteekent \mathfrak{d} .

Een aes ofte grep is het alderminste ghewichte / ende wordt aldus gheteekent \mathfrak{g} .

Een half pondt / halve once / halve dragme / halve scrupel worden aldus gheteekent \mathfrak{ss} . \mathfrak{z} \mathfrak{z} \mathfrak{d} \mathfrak{d} . ende dit wordt semis ghenoemt.

Daer

Daer zijn noch andere gewichten / maer door dien sy in 't ghebruyck niet en zijn / en schrybe die niet. Sommighe stellen in een drachme 72 asen / welker opinie men behoorde te volghen / want sy de waerschijnlijckste is ; maer beele zijnder / ende namentlyck in Nederlande / die maer 60 asen in een drachme stellen / volghet daer in de opinie van de Stadt daer ghy woont; want soo verre men daer drachmen van 60 asen gebruyckte / ende ghy een drachme van 72 asen name / soude men den Doctoz ende de Kranche bedrieghen / midts ghy 96 asen op een onceden Patient meer soude in-gheben / dan des Doctozs meyninge is / het welke in sommighe purgerende ende slaep maeckende medicijnen seer schadelijck soude wesen. Soo veel als de menghelinghen der medicamenten aengaet / waer ghy een drachme van 60 ofte van 72 asen gebruyckt / is al eben eens / midts alle de andere gewichten verbolgen / alle de zwaarighepde is maer ghelegen in het uytrepcken / ende daerom moet men volghen het ghebruyck van de Stadt daer men woont.

Manipulus is een handvol te segghen / met handt-vollen worden de kruyden ende bloemen gebruyckt / maer selden de wortelen en zaden / ende wordt aldus gheteekent M.

Pugillus is te seggen / soo veels als men met drie vingeren grijpt / en wordt aldus getekent P.

Als men 't getal van eenighe vruchten wil voorschrijven / wordt met dese letter beteekent / N. de welke beteekent numero. By exempel prunorum N. vj. dat is / neemt Bruyden ses in 't getal.

Een halve Vlaemsche pint waters weeghet een een pondt / dat is twaelf oncen.

¶ 5

Een

Een halbe pinte wijn weeght twaelf oncen
ses dragmen.

Een halbe pinte Olie weeght elf oncen en
een half.

Een halbe pinte Sproop ofte geschuymden
Honigh weeght seventhien oncen. Alhoewel
dat andere schryben dat een mate van neghen
onten Olie weeght thien oncen Wijn / en den
helst meer Honigh / dat is derthien oncen en
half / hebbe nochtans metter daet anders be-
bonden / misschien zijn onse waters / etc. lich-
ter ofte zwaerder.

Hoe de Recepten der Doctoren, en-
de verkortinghe der woorden moeten ge-
lesen ende verstaen worden.

Hoewel het onnoodigh schijnt te wesen te
leeren lesen ende verstaen de Recepten der
Doctoren / dooz dien het selve / als sy wel ghe-
schreven zijn / licht gheleert kan worden / met
eens ofte tweemaal te onderwijfen / ofte als sy
seer qualijck zijn gheschreven / dooz experien-
tie : om dat ick nochtans bevonden hebbe / dat
de ghene die voeynigh Latijn konnen / daer
grootte zwaarigheyt in vinden / dunct my van
noode 't selve te beschryben / op dat den leeren-
den Apotheker / als hem den Onderwijfer ont-
brecht / hier toe sijn toeblycht mach nemen.

In den eersten dan / de eerste letter van alle
Recepten / is een R de eerste letter van Reci-
pe, het welcke te seggen is / neemt / ende woerde
aldus geteekent R. Na datter sommige Woer-
telen / Krupden / Zaden / Wateren / Salben / &c.
beschreven zijn / volght daer altijd na / recht
dooz

wooz het ghelwichte / dit woozdeken ana, het
welck te segghen is / van alle de wooschreben
een gelijk / ofte sulck ghelwichte ofte mate als
na ana aengheteckent woort. By exempel /
℞ seminis anisi, feniculi ana ℥ f. dat is / neemt
Anijs ende Venchel-zaet van elcks een halbe
once / soo dat ana met een woort te seggen is /
van elcks. Dosis is te seggen / soo veel als men
in een keer inneemt / daerom alster in 't eynde
der Recepte komt / wat soorte van medica-
ment dat het oock is / misce pro duabus dosibus,
is te segghen / dat dat medicament in twee ge-
deelt zijnde / in tweemaal moet inghenomen
woorden. Dus misce, divide in octo doses, is
te segghen / dat het woos-gheschreben medica-
ment moet in acht deelen ghedeelt worden / en-
de in acht mael inghenomen. Ad pondus om-
nium, is te segghen / dat het laetste woos ghe-
schreben medicament soo zwaer van ghelwichte
moet wesen / als alle de woosgaende medica-
menten t'samen wegen. By exempel / ℞ anisi,
foeniculi, carvi, glycirrhizæ ana ℥ j. sacchari
candi ad pondus omnium. Dat is / neemt A-
niji/Venchel/Carvi-zaet/Calps-hout van elck
een once / Candy-suycker tot het gewichte van
alles / de hier woos-gheschreben saken weghen
hier oncen t'samen / ergo moeten daer hier on-
cen Candy-suycker by gedaen worden.

Et cum saccharo F. Bolus, vel cum saccharo
aspero F. Bolus, dat is is te seggen / ende met
Suycker daer ober stropende / maect daer een
hoochens af. Bolus is soo veel te seggen als een
hoochken / ofte mondt-bol / daeromme als de
quantiteyt groot is / moeten daer heele hooch-
kens af-gemaect worden / ende dus in Suy-
cker gewentelt worden.

Extende

Wat ana
te seg-
gen is.

Wat Do-
sis te seg-
gen is.

Ad pon-
dus om-
nium,
wat het
te seg-
gen is.

Extende supra aluram in forman scuti, **sprent dat op een leer / hebbende de forme van een schilt / corium ofte aluta is een leer te seggen.**

Coq. in f. q. aq. **dat is / coque in sufficiente quantitate aquæ, hoocht het in een ghenoeghsame quantiteyt waters.**

Coq. f. a. **dat is / coque secundum artem, hoocht het na de konst.**

Coq. ad med. consumpt. coque ad mediæ-tis consumptionem, **dat is / ziedt het tot dat den helft verzoden is.**

Coque in poculis tribus aq. ad consumpt. tertix partis, **dat is / ziedt het in drie potten waters / tot dat het derde deel verzoden is.**

M. f. haustus: capiat diluculo, **dat is / misce fiat haustus, &c. dat is / mengelet ende maect ter een dzonckhen van / dat hy dat vzoegh in neme / de M. die op het laetste der Recepten staet / bediet altijd misce, dat is mengelet. Capiat cum custodia, dat is / dat hy 't dzinckhen ende t'huys blijbe / ofte niet uyt en ga.**

Col. adde colaturæ adde, **dat is / doet hy de colature, colatura is yet dat dooz-gegoten is. Cola, dat is / giet deur.**

Ten laetsten / om alle Recepten wel te lesen / moet weten ende bemercken / wat booz een medicament datter booz-geschreven is / soo sult ghy de half gheschreven woorden terfont verstaen / soo ghy wel daer op let : want soo daer een Julep wordt booz-geschreven / de welcke van ghedistilleerde waters ende Spzpen gemaect wordt / moet de water ende Spzpen-potten aenmercken / ende besien welcke met sulche letteren beginnen / ghy dan siende A. borag. cico. acer. tuff. end. fumar. sult terfont

stont verstaen/ dat dat aqua boraginis, cicorei, acetosæ, ruffilaginis, endiviæ, fumarix, is: insgelijchs is 't van de Szypopen / want siende Syr. de limon. viol. granat. acet. de succoacet, bysant. &c. sult terstont merken / dat dat is Syrupus de limonibus violarum, granatorum, acutorum de succo acetosæ, bysantinus, &c. dus soo daer Salven ofte Olien booz-gescreben woerden / de eerste sillaben lesende / sult alle de selve potten overloopen/ het selve is in 't maken der purgarien; want de ghemeyne namen der decoctien wetende / die niet deel in 't getal en zijn/ te weten/ decoctum cordiale, simplex, & solutivum, pectorale simplex, vel solutivum, aperitivum, Cephalicum, kondt / de eerste sillaben lesende/ daer licht achter geraken: Ins-gelijchs van de electuarien purgatijs, die doch niet deel en zijn / te weten / Diacatholicum, diaphœnicum, electuarium de succo rosarum, benedicta laxativa, lenitivum, confectio mamech, electuarium cariocostinum, diacassia pro clisteribus, electuarium hyera piera, elect. diacarthamum, diacarthamum in tabulis, welke alle in memorie hebbende / ofte de potten oversiende / en sien niet hoe men die niet en soude kunnen lesen / de eerste sillaben maer gheschreben zijnde / het selve is in alle ghetompo-seerde medicamenten te verstaen

Uyt-

Uytlegginge van sommige Simplicia, de welcke maer met een name beschreven zijnde, meer andere Simplicia onder de selve name ofte tijtel begrijpen.

Radices quinque aperitivæ, five Diureticæ	{	Rufci, five brusci. Asperagi. Fœniculi, vel Petro selini. Apii. Graminis.
Herbæ quatuor emollientes	{	Malva. Althea, id est Bismalva. Viola nigra. Acanthus, id est Branca Urfina.
Aliæ quatuor herbæ emollientes	{	Mercurialis. Sicla, five Beta. Parietaria. Atriplex.
Tres flores cordiales frigidi	{	Rosarum. Violarum. Boraginis, vel Buglossæ.
Tres flores cordiales calidi	{	Camomillæ. Meliloti. Anethi, vel liliorum.
Quatuor femina frigida majora	{	Melonis. Cucumeris. Cucurbitæ. Citrulli.
Quatuor femina frigida minora	{	Lactucæ. Portulacæ. Endiviæ. Cicorei.

Quatuor

- Quatuor semina calida majora { Anifi.
Fœniculi.
Cumini.
Carui.
- Quatuor semina calida minora { Ammeos.
Amomi.
Apii.
Dauci.
- Quinque genera Myrabolanorum { Emblici, zijn in stukken sonder steenen.
Bellerici zijn ront.
Citrini zijn lang en bzuyngeel.
Chebuli, zijn lanch / de aldergroofte.
Indi, vel nigri, zijn de kleynste / zwart lanchwoerpigh.
- Tria genera Piperum { Macro-piper, piper longum lange peper.
Melano-piper, piper nigrum, zwarte peper.
Leuco-piper, piper album, witte peper.
- Tria genera Santalorum { Santalum album, witte santels.
Santalum rubrum, roode santels.
Santalum citrinum, geele santels.
- Quinque fragmenta lapidum præciosorum { Saphyri.
Granati.
Smaragdi.
Hyacinthi.
Sardi, sive Corneoli.
- Quatuor

Quatuor aquæ Cordiales	{	Endivia.
		Cicorei.
		Boraginis vel Buglossæ.
		Scabiosæ.
Quinque herbæ Capillares	{	Polytrichum.
		Capillus Veneris.
		Adiantum vulgare.
		Salvia vitæ, id est ruta mu- raria.
		Asplenium, five ceterach.

Alffer eenige Simplicia absolutelijck
worden voor-gheſchreven, ſonder yet by te
hangen, van wat ghewefte, van welck ghe-
ſlachte, ende welke deel der plante men
moet ghebruycken.

Alffer ſulcke Simplicia worden vooz-ghe-
ſchreven / ſal men altijd die nemen / de welcke
ofte krachtighſt / ofte meeft in 't ghebruyck
zijn: ſoo oock alffer eenighe planten worden
vooz-gheſchreven / ſult ſulcke deel der plante
nemen / de welke in de medicijne meeft in 't
ghebruyck is. By exempel / als men ſchrijft
afarum, ſult de wortel ghebruycken / ende niet
de bladeren; als men ſchrijft Anijs / Venchel/
Cardi / Cnicus ſeu carthamus, ſal men altijd
het zaedt ghebruycken / ende niet het krupte
ofte wortel: wordender vooz-gheſchreven Vio-
læ, men ſal noch de bladeren / noch het zaedt
ghebruycken / maer de bloeme. Soo Borago,
Cicoreum, Acetoſa, Endivia, &c. vooz-ghe-
ſchreven worden / men ſal de bladeren gebruy-
cken / niet de wortelen ofte de bloemen / ten zy
het ſelve daer wordt by-geboeght, Wordender
Krooſen

Roosen booz-gheschreven / men sal de roode
Roosen nemen / midts sy meest in 't gebuyck
is. Van Paonie-wortelen ofte zaedt sal men
nemen Paonie-mas, dat is het manneken.

Agaricus sal men nemen Foemineus, de wit-
ste ende alderlichtste.

Aloë, Hocotrina sive lucida, de alderklaerste.
Wijn ghemaect van Wijn / ende niet van
Bier.

Corallium sal men nemen rubrum.

Hyosciamus, albus.

Papaver, album.

Polipodium, Quercinum, die in de eycken
troncken wast.

Raphanus, silvestris.

Spica, Indica scilicet nardi.

Viola, purpurea vulgo martia.

Daucus, Creticus, ende soo boozts.

Van de *Antiballomena Succedanea* ofte
quid pro quo, soo die gemeynelijck in de
Apothekerye worden genoemt.

Dooz dien datter sommighe Simplicia seer
qualijck ghebonden worden / ofte om dat
sy van verre Landen tot ons komende / seer
verstorven zijn / ofte om dat men twijffelt of
het de selve zijn van de Ouders beschreven / ofte
breeft dat sy verbalscht zijn / ofte soo licht ter
handt niet en komen wesen / is men sommijds
ghedwongen om de Krancken niet t'eenemael
van de oorbaerheyt te herooben / andere in
plaetse te stellen / de welke van krachten ghe-
lijck ofte bykans ghelijck zijn / welke worden
in 't Latijn Succedania genoemt / in 't Griecx
Antiballomena, ende in de Apotheken / doch niet
recht /

recht / ende seer raen quid pro quo. Daerom
 me sal ick hier oock alle de Succedanea vooz
 houden van de ghecomposeerde medicamen-
 ten / in dit Tractaet beschreuen / vut oude Au-
 ctiores ghenomen : ende hoewel sommighe Apo-
 thekers glozieren van sommighe der selue / de
 waerachtighe te hebben / het welcke sy noch-
 tans qualijck / ja niet en konnen betoonen/
 hebbe nochtans lieber een waerachtigh Suc-
 cedaneum te ghebruycken / dan sulck een sim-
 plex, het welcke men niet en weet wat het is/
 van waer dat het komt / ende niet heel ober-
 een-komende met de tepchenen / met de welcke
 de Ouders die hebben beschreuen / ofte zijnde
 verouderd / ofte verstorven. Dus sult ghy
 maken / soo verre het moghelijck is / dat alles/
 niet alleen in krachten met elckanderen ober-
 een en come / maer oock in soorte van compo-
 sitie, nemende Syroop vooz Syroop / Con-
 serue vooz Conserue / Electuarium vooz Ele-
 ctuarium, Pillen vooz Pillen/etc. hoewel men
 somtijds mach / des noodt zijnde / vooz Sy-
 roop Looch nemen / ende ter contrarie / vooz
 Pillen Confectie, vooz Trochiscen Poepel/en
 soo voozts / soo de nabolgende lijst u sal aen-
 wijzen :

- Syrupus de Jujubes, vooz Loochsanum.
 Syrupus papaveris, vooz Diacodium.
 Syrupus boraginis, vooz Syrupus buglossæ.
 Syrupus de fumaria compositus, vooz Syru-
 pus de Epithymo.
 Syrupus de Endivia, vooz Syrupus de succo
 cicorei, & econtra.
 Syrupus de limonibus, vooz Syrupus acredi-
 nis citri.
 Syrupus de Portulaca, vooz Syr. Nymphaeæ.
 Con-

Confectio Hyacinthorum, **Wooz** Confectio Alchermes.

Diacatholicum, **Wooz** Lenitivum.

Lenitivum, **Wooz** Diacassia.

Pilulæ de Aloë lota, **Wooz** Mastichinæ Petri de Ebano.

Pilulæ Arthriticæ, **Wooz** P. de Benedicta.

Pil. de Hermodactylis, **Wooz** de Euphorbio.

Pilulæ Indæ, **Wooz** P. de Lapide lazuli.

Oleum Amigdalarum dulcium, vel Olivarum, **Wooz** Oleum sesaminum.

Unguentum relumprivum, **Wooz** Pectorale, vel de adipibus.

Unguent. Altheæ, **Wooz** Emplastrum Altheæ.

Aqua Boraginis, **Wooz** Buglossæ.

Aqua lactucæ, **Wooz** Aqua endiviæ & econtra.

Aqua Endiviæ, **Wooz** Aqua cicorei.

Wooz Succus acaciæ } Succus Hypocistides, **ofte**
 } prunellorum silvestrium.

Wooz Acorus } Calamus aromaticus, **want**
 } **wozdt wooz de waerachtige**
 } **Acorus gehouden.**

Wooz Amomum } Calamus Aromaticus, Ga-
 } langa major, Grana Juni-
 } peri, Gariophylli, **ofte** Se-
 } men citri & hyperici ana
 } partes æquales.

Wooz Aspala- } Lignum Aloës, vel Santa-
 } lum citrinum.

Wooz Carpobalsamum Cubebæ.

Wooz Doronicum Zedoaria, **ofte** Galanga.

Wooz Eupato- } Afari & absinthii, ana par-
 } rium } tes æquales.

Wooz Folium In- } Macis & spica celticae, vel
dum } macis & cyperi, ana part.
æquales.

Wooz Hellebotus albus Helleborus niger.

Wooz Jusquiamus Papaver.

Wooz Mandra- } Jusquiamus, solanum, pa-
gora } paver.

Wooz Marum Folia dictamni Cretici.

Wooz Opopalsa- } Oleum nucis muscatae, O-
mum } leum Gariophyllorum,
Balsamum album, vel sub
ruffum Indicum, Balsa-
mum Petri Apponensis.

Wooz Orobus } Cicera rubra, radices fraxi-
nellæ, seu diptamni albi, O-
robus silvestris, Orobus ruf-
fus, Orobus albus.

Wooz Phu Valeriana.

Wooz Rhaponticum Rhabarbarum.

Wooz Unguis odoratus Bdellium.

Wooz Vinum fa- } Vinum Creticum, vel mal-
lernum } vaticum, vel aliud gene-
rosum.

Wooz Xylobal- } Lignum Aloës, Gariophyl-
samum } ly.

Van de bysondere bereydinghe der Simplicia.

Althoewel ick in het eerste Boeck bande be-
reypdinghe der Medicamenten generalijck
gesproken hebbe/ sal nochtans tot meerder ver-
klaringe sommige in het bysonder beschrijven.
Manie-

Maniere om alderleye gesteenten te præpareren, als Hiacinthen, Topafen, Smaragden, &c. Wit ende roodt Corael, Peerlen, Calamijn-steen, Tutia, Cornu cervi, Spodium ex ebore, &c.

Nemmt Hyacinthen / Cozael / ofte sulch een ghesteeite als 't u belieft te præpareren / stampt die in een kopere moztier / ende zift die dooz enen teems / leght dit poeper dan op eenen harden steen van Maerber ofte Porphyz / ende met Koofe-water / ofte eenigh ander water daer toe bequaem / maecht daer van een dun papken / dit papken sult ghy met een seer harden wyjffsteen / ofte mollet / als Porphyz / ofte een effen hep soude mogen wesen / soo langhen tijdt wrijven / gelijk de Schilder hare berwen doen / tot dat het t eenemael kleyn ende fijn is / het welcke ghy tusschen de bingeren / ofte wel tusschen de tanden wel sult geboelen / ende als 't niet meer en knerst / is het genoegh. Dit papken sult ghy dan met kleyne brockkens op wit papier leggen / ende op een droogge plaetse stellen om te droogen / droogh zijnde / sluyt het op tot het gebzuwck. Dat dese saken dus getozeben worden / is / om dat men die in den moztier niet fijn genoegh en kan wrijven / ende om dat dooz de scherpighejdt ende hardighejdt der gesteenten heele van het koper des moztiers wordt af-getozeben / het welcke het colour verandert / ende een fenijn in het lijf is.

*Præparatio Radicum Esulæ, seminis
Coriandri & Cumini.*

Nemt wortelen van Esula, Coziander / of
Comijn-zaet / soo veel als 't u belieft / giet
daer Wijn-azijn ober / tot dat sy gheheel ober-
decht zijn / laetse soo staen wepcken eenen dagh
ende nacht / giet dan den Azijn af / en laetse soo
dzoogen / en gebzuycht die alsoo in de medicijne.

Maniere om Longen van den Vos
te præpareren.

Nemt de Loose ofte Longe van den Vos /
meert upt de selve de arterie / de welcke top
den Roeper noemen wascht de selve in warme
wel riechende Wijn / hanght hem op / ofte soo
andere seggen / laet hem in een pot in een laeu-
wen Oven dzooghen : gedzooght zijnde / windt
hem in dzooge Alsem / ende bewaert hem dus
tot het ghebzuyck.

Maniere om Lapis Lazuli te præ-
pareren.

Nemt Asuur-steen / wrijft hem teene-
mael fijn / wascht ende wrijft hem met
schoon water soo dickmael / tot dat het water
gheen coleur nochte smake meer en heeft van
den selben steen / dzooght hem dan / ende be-
waert hem tot het ghebzuyck.

Maniere om Scammoneum te præ-
pareren, volgende den Dispensatorium
van Augsburgh.

R Scammonei electi lactescantis ℥ iij. succi
cydoniorum ℥ j. ʒ v. Corticum mirabolano-
rum citrinorum, mastiches electæ ana ʒ j.

Stampt

Stampt de Mirabolanen, ende den Mastix, ende steltse in het sap van Queen te woepche / in een warme plaetse / dutot daer na de Infusie, heel heet zijnde / dooz / ende menger daer by de Scammoneye, eerstmael gestampt in een moztier / de welcke met Olie van soete Amandelen is bet ghemaecht / ende ghezift / ende maecht daer van een massa / van de welcke ghy Trochiscen sult fozmeren / de welcke ghedrooght wesende / sult opslupten / ende bewaren tot het ghebzupck: welcke Scammoneye aldus gheprepareert zijnde / wordt Diagridium ofte Diacridium genoemt. Cordus prepareert die anders / maer dit is de lichtste ende beste maniere / de welcke men / het sap van Queen hebende / altydt kan bereyden.

Maniere om Colocinthis te præpareren.

Geprepareerde Colocinthis zijn de Trochisci alhandali, welcker bereydinge ende compositie ghy onder de Trochiscen sult vinden.

Maniere om Stael te præpareren.

Nemt bijssel van Stael / wascht het selve wrijvende met de handen soo dickmaels in klaer water / dat het water daer schoon afloopt / doet dan dit gewasschen stael in een plat glas / ende giet daer stercken Wijn-azijn ober / dat recht al het stael nat zy / maer niet ober en zwemme / ende laet dit soo staen woepchen der tigh daghen langh / laet het dan t'eenmael drooghen / het welcke sijn gestampt / ofte op een steen ghewreven / sult tot het gebzupck bewaren.

Ander maniere om Stael te præpareren ende te smelten.

Nemmt een stuck Staels / maecht het selve t'eenemael gloepende / upt het vuur genomen zijnde / dubot daer teghen een langhe rolle Solfer / dit Solfer sal het Stael terstont doen smelten ende af-druppen / welcke druppelen ghy in een teple met hout water sult laten vallen / welcke Stael dus ghesmolten zijnde / gheheel breecksaem is / ende sich tot poeper terstont laet brengen / welcke poeper in klaer water soo dickmaels af-gewasschen / dat het water daer klaer af-loopt / ende ghedzooght zijnde / sult het met eenen wrijf-steen / met water daer toe bequaem / t'eenemael kleyn wrijven / ende dan in brockkens op schoon papier dzooghen / ende opsluytende / tot het ghebruyck bewaren. Sommighe / ende seer veel / eer sy het selve Stael af-wasschen / branden in eenen Smeltkroes al het Solfer upt / door dien dat ter veel Solfer by het Stael ghemenghelt is / t welck hem door het af-wasschen niet t'eenemael af en scheidt. Andere nemen bijssel van Stael / met wat Solfer / ende branden dat in de Pottebackers oven.

Maniere om Schillen te præpareren.

Ick sal de preparatie der Schillen / als ick de Trochisci scillitici beschrijven sal / aenwijzen ; nochtans veele om Wijn van Schillen te maken / en prepareren de Schillen anders niet / dan dat sy den Clyster heel ontdoende / alle de Schillen aen een draet steken / ende laten

en de selbe dus in de schaduwte droogen / ende op-stuptende / tot het gebzupck bewaren.

Maniere om Termentijn te koken.

Nemt een groote quantiteyt waters / het welcke ghy op een kläer vuur sult laten zieden / daer in doende Veneetsche Termentijn soo veel als 't u belieft / laet dit t'samen soo langhen tijdt zieden / tot dat den Termentijn sijn reucke verliest / ende hardt wordt ; de proebe nemende op het aberecht van den moztier / het welcke houdt wesenide / soo het hem laet handelen / ende als een glas in stukken springht / is een teekhen dat het ghenoegh is. De ghehoochte Termentijn gaet in Trochisci cyphi Damocratis , de welcke in de Nitridaet komen / men maecht daer oock Pillekens af ; maer daer is noch een ander maniere / die meer in t gebzupck is / de welcke ich onder de Pillen beschryben sal.

Maniere om Loot te branden.

Nemt soo veel Loot als ghy begeert / smelt dat / ghesmolten zijnde / doet daer by een deel ghestampyt Solfer / het welcke terstondt branden sal / brandende sult dat geduurighlijck met een pferken omroeren / ende daer soo lange gestampyt Solfer by doen / tot dat het Loot t'eenmael verbrandt is / ende niet meer ghesmolten Loot hem en vertoont / maer bzuyrt blaewt poeyer / ende stukkens / de welcke gheen ghedaente van Loot meer en hebben / laet dit van verkoelen / ende bewaert het tot het gebzupck. Sommige wasschen daer na het loot met veel water / om het Solfer te weeren.

Maniere om Tutia te prepareren.

Nemmt soo veel Tutia als 't u belieft / doet die in een Smelt-kroes / ende stelt die in gloeyende helen / tot dat de Tutia heel gloeyende is / blust dan de selve met Koosewater / ende herhaelt het selve drie keeren / stampt dan de Tutia , ende wrijft die op den steen / gelijk ich booren bande de edele gesteenten geseydt hebbe.

Maniere om alle vet der beesten
te bereyden.

Nemmt Verckens-liese / ofte eenigh vet van eenigh ander dier / leght de selve in schoon water / 't selve soo dickmaels veranderende ende af-gietende / tot dat het water niet meer root / maer wit blijft / ende af-gegoten wordt / smelt dan het selve sonder roosten ofte branden / ende dooz-gegoten zijnde / bewaert het tot het ghebruyck / sonder zout daer by te doen.

Maniere om fæcula Brionix te
maecken.

Nemmt Brionie-wortels / schoon af-gewaschen / ende raspt de selve met een blicke-raspe / persi dan het sap daer uyt / ende laet het sap een dagh twee ofte drie staen sincken / giet het sap dan af / ende het welcke op den bodem ofte grondt ghebleven is / drooght dat in de Sonne / ofte in een warme plaerse tot dat het hart is / ende sal wit zijn als een stijffel.

Vijfde

Vijfde Boeck.

Befchreven hebbende de bereydinge der Medicamenten in 't gemeyn, en sommige in 't bysonder, de verscheydenheyt ende namen der selve, de generale mengelingen, stampingen, kooockingen, &c. en reſteerter nu anders niet, dan tot elck in 't bysonder te komen, hunne compositien in 't langhe te beschrijven, ende yder bysondere makinge ende maniere van mengeling. Meest alle de Descriptien hebbe ick uyt Cordus genomen, door dien de selve meest in Nederlandt wordt gebruyckt, sommige uytgenomen, de welcke hy niet en beschrijft, niet in de selve quantiteyt, maer meestendeel in een mindere, de welcke vergroot, ofte noch meer vermindert konnen worden, na dat men veel ofte weynigh van doen heeft. Sal voorts de selve orden behouden, de welcke ick behouden hebbe in 't beschrijven der namen der Medicamenten, de welcke tot den overkomende nootd gemaect ende bewaert worden.

Beschrijvinge der Conserven.

Alhoewel ick eene generale maniere om alle Conserben te maecten / beschreven hebbe / sal nochtans hier sommighe in het langhe beschrijven / om den leerenden Apotheker meerder klarigheyt te geben / ende op dat hy sonder nadentken mach boozt-gaen / ende allerlepe andere na maken.

Con-

Conserua Absinthii.

Neemt jonge *Wassem* / pluckt de teerste bla-
deren af / hapt dan de selve wel klepne/
ende tot een pondt neemt twee pondt *Doeper-*
supcher met schoon water met het witte van
den eyde gheclarificeert / het welcke door den
wollen-doeck ghepasseert zijnde / doet daer by
den ghekaptten *Wassem* / ende laet het t'samen
langhe zieden / door dien den *Wassem* hart is/
tot een dick *Syrroop* / de proebe nemende op een
taillioze / soo boben ghesepdt is. Sommighe
hoocken den ghekaptten *Wassem* eerst in water/
ende mals wessende / doen daer het ghesupbert
Supcher by.

Conserua Anthos, id est florum Rosmarini.

Anthos is een *Griex* woordt / ende is te
seggen bloeme / dese om hare groote krach-
ten wille / woordt door excellentie *Anthos* ghe-
noemt / hoewel alle bloemen oock *Anthos* ghe-
noemt worden / neemt dan een half pont *Roo-*
semarijn-bloemen / de groenigheyt al af-ghe-
plucht / stampt die in eenen steenen moztier/
met een pondt *Broodt-supcher* / ofte schoon
Doeper-supcher / t welck ghy in een panne-
ken ober het vuur sult doen / daer ober wat
schoon water gietende / op dat de *Conserbe* in
het beginsel niet en verbrande / ende soo laten
zieden tot een redelijcke dicke consistentie, de
proebe op een tinne taillioze nemende / ende
heel heet zijnde / sult die in een pot gieten / de
selve open latende / tot dat sy hout is / ende dan
bewaren tot het ghebruyck.

Com

Conserua florum Betonicae, Buglossae, Boraginis Salvia, Violarum, &c.

Dese Conserben allegader worden op de maniere van de boben gheschreben Conserben ghemaecht.

Conserua florum Calendulae.

De nagelkens ofte het wit waer mede de bladerkens vast houden / worden van de Goudts-bloemen af-ghesneden ghelijck in de kroosen gheschiedt / daer nae worden dese ghesupberde bloemen heel kleyn ghekapt / ende dan met Supcher ghestampt in eenen steenen moztier / ende dan op-ghezoden als de boozgaende Conserben. Soo ghy de Conserben van gheheele bladerkens wilt maecken / die schoonder ende lieffelijcker is als de boozgaende / ziedt de bladerkens eerst bysonder in schoon water / tot dat sy sacht / verwelchert / en heel dooz-droncken zijn / doet dan daer noch soo veel Supcher by / als de Gouts-bloemen weghen / ende laet het Supcher met de ghezoden bladerkens t'samen zieden tot een dick Syrooy / giet die dan warm in potten / ende betwaert die tot het gebruyck.

Conserua Enulae Campanae, alias Radicum Helenii.

Nemt Elecampane-wortels soo veel als 't u belieft / maecht die schoon / schabt de zwartighepdt af / ende snijdtse in rondkens / ende laet die soo weycken drie oft vier daghen in schoon klaer water / het selbe alle dagen veranderinge : daer na sult ghy die in schoon klaer water

water op zieden/ ende soo u dunckt de wortelen
 noch te bitter te wesen/ mooght het water/ als
 het wat ghezoden heeft / afsieten / ende ander
 daer op gietende/ laten zieden tot dat de wortel-
 en t'eenmael murwe zijn / het water afge-
 goten zijnde / sult de wortelen stampen in eenen
 steenen mortier / ende dooz het aberechte van
 een teems met een houtte lepel doozsteken. Tot
 een pondt van dese Pulpa sult ghy een pondt
 supcher nemen (om dat sy te stercker soude mo-
 gen wesen / want dooz het wepcken veel kracht
 uytgegaen is / anders souder twee pondt sup-
 chers / naer de ghemeyne maniere moeten we-
 sen) ende soo langhe t'samen laten zieden / dat
 de Conserbe een redelijcke consistentie heeft.
 Noteert / het supcher sult ghy eerst met water
 clarificeren , ofte smelten / ende tot een heel
 dick Syroop laten zieden / ofte wel tot Tablet-
 ten / eer ghy de Pulpe daer by mengen sult.

Maniere om drooghe Conserva van Enula Campana te maken.

Nemt vijf vierendeel Brootsupcher/ smelt
 dat met schoon water/ ende laet het zieden
 tot consistentie van Tabletten / doet dan daer
 by een pont Pulpa van Enula , toebereydt als
 in de boozgaende Conserbe gheseyt is/ ende laet
 het t'samen zieden tot een harde consistentie,
 de proebe op een tailliooz nemende / ende als 't
 hern / hout zijnde / eenighsins laet aenraecken
 met een drooge vinger/ sonder aenhanghen/sult
 het van 't vuur doen / ende laten hout werden/
 hout zijnde/ sult de Pasta met gestampt broot-
 supcher op wercken / ends maken sulche forme
 of als 't u belieft.

Een

Een ander manier.

N Eemt van de witste Campana-wortelen/
maecht die schoon / ende snijdt die in klep-
ne stukkens / ende laetse in een drooge plaetse
wel hart droogen. Stampt dan dese wortelen/
ende zift die dooz eenen sijnen teems / neemt
dan een pondt Broodt-supcher / ende met water
ghesmolten zijnde / ziedt het bykans tot confi-
scentie van Tabletten (ofte wel tot consistentie
van Tabletten / ende giet het in Tabulatum,
ende snijdt daer van sulcke stukken als 't u be-
lieft / op de maniere soo ick gheseyt hebbe in 't
maken van de Tabletten) doet dan daer by een
once en half / ofte twee oncen soo ghy die sterck
begheert / van het boden-gheschreben poeper/
roert dit gedurighelijck om / tot dat het nu soo
hout is / de hanten rontomme wel af-schende:
als 't nu soo houdt is dat ghy 't met de handen
konde batten / werck dat op met sijn gestampt
Broodt-supcher / ende de PASTE met uwre han-
den / ofte met een rol-stock plat gemaecht zijn-
de / maecht daer af sulck een fatsoen als 't u
belieft. Op dese maniere kondt ghy maechen/
des noodt zijnde / alderhande ander Conserben/
als is van Majorana , Salvia , Betonica , &c.
behalven dat ghy 't Supcher niet en laet zie-
den tot Tabletten / maer tot Conserve / daer
by doende de Poepere der selve.

Noch een ander maniere om drooge
Conserve van Enula Campana te maken.

N Eemt een once / anderhalve / ofte twee on-
cen / na dat ghy die sterck begeert / sijn ge-
stampt poeper van Enula, menght 't selve met

ccc

een pondt fijn Broodt-supcher / fijn gestampt/
 ende ghesift / maecht hier van een PASTE / met
 Gomme Traganch in Koose-water ghesmol-
 ten tot een dick paphen: dit woel onder een ghe-
 stampt zijnde / ghelijck men een masse Pillen
 doet / wercht de selve PASTE met stijf-bloemen
 op / de selve wpt een wit dun Lijnwaet-sack-
 ken stuppende / ende maecht daer sulcke for-
 me af als 't u belieft / op de maniere als men
 het plat ghedrucht Supcher maecht. Dese
 drie manieren hebbe ick willen beschrijven / om
 te toonen hoe dat men sich selven in diergelijcke
 saken kan en mach helpen. Alle drie dese ma-
 nieren zijn goet / jae hebben hier beschreben / op
 de laetste maniere gemaeckt / is de Conserbe al-
 verhartst ende witst.

Conserva Rosarum rubrarum.

Nemmt knoppen van roode Roosen / plucht
 die af / weert boven de onsenlijckste bla-
 deren / is 't datter zijn / snijdt dan onder met een
 scheercken ofte mes het geel af / ende zift met
 eenen teems met groote gaten het geele zaedt
 wpt / want dit geel zaedt soude uwe Conserbe
 zwart maken. Neemt dan een pondt van dese
 Roosen / ende daer toe twee pondt Brootsup-
 cher / ende stampt het Supcher met de Roosen
 t'samen in eenen steenen moztier / met een hou-
 te stamper / maer niet te langhe / noch oock te
 klepne / want de Conserbe wordt door langh
 stampen zwart / het selve soude gheschieden /
 waert 't dat ghy de Roosen sonder Supcher
 stampte / nochte en souden boven dien haer
 soo haest niet laten byken / de Roosen nu al ge-
 stampt wesende / sult die in een panneken doen /
 ende

ende daer wat water obergieten / ende soo laten staen zieden tot eene redelijcke dicke consistencie, de proebe op een tailjoor nemende / al hiet zijnde sult die in den pot gieten / de selve open laten tot dat sy hout is / en dan bewaren tot het gebzuyck. Sommige Apothekers om de Conserbe t'eenmael root ende blijde van couleur te maken / doen daer by sommighe dzoppelen Oleum vitrioli, say van Citroenen / ofte wat Derjuss / maer door dien alle dese saechen de bozst schadelijck zijn / tot bewaernisse nochtans der selve dese Conserbe meest gebzuyck wordt / is 't beter de boden-gheschreven saechen achter te laten / namentlijck is 't dat ghy schoon Broodt-supcher neemt / de welcke utve Conserbe schoon roodt ghenoech sal maken. Soo ghy veele Conserbe wilt maecken / ende weynigh Roosen t'samen bekومت / soo is 't niet van noode t'elcke reyse de ghestamppte Conserbe op te zieden / maer doet die in een pot ofte teple / ende stroyt onder in de teple eerst wat van het selve Supcher / insghelijcks oock boden / ende als ghy van verscheyden reysen ghenoech vergadert hebt / mooght dan u Conserbe opzieden.

Conserva Rosarum Pallidarum.

WOrdt op de selve maniere ghemaect als de boozgaende / nemende in plaetse van roode Roosen / Palle ofte bleech-roode purgerende Roosen / ende in plaetse van water / om het Supcher te smelten / Infusie van Brobensche Roosen / om dus de Conserbe wat meer purgatijf te maken.

‡

Con-

Conferve van Roosen met ghe-
heele bladeren.

Nemt Roose-knoppen/ het geel af-ghesne-
den / ende het geel zaedt uyt-ghevoert een
pondt/ ziedt dese Roosen in een pot schoon wa-
ter meer ofte min / tot dat de Roosen t'een-
mael mals ende door-droncken zijn / giet dan
de Roosen door eenen teems / ende by de cola-
ture doet twee pont Broot-suycker of Doep-
suycker van alle onsuypberheydt wel gesuypert/
ende ziedt het t'samen tot een dick Syroop/
doet dan de Roosen daer by / ende laet het t'sa-
men tot een goede consistentie koocken / doet
dan de Conferve warm in de potten/laetse koe-
len/bindt die dan toe/ende bewaertse tot het ge-
bruyck. De Roosen eerst in water ziedende/sul-
len t'eenmael bleech worden/maer het Syroop
komende tot sijne consistentie, sullen wederom
tot hun colour geraken.

Conditura.

Maniere om allerley vruchten te
confijten.

Ick hebbe boven de generale maniere van
confijten beschreben/ooch sommighe in 't by-
sonder aengeraccht / om meerder klarighepdt te
gheben/sal noch sommige confijtingen in 't by-
sonder beschrijven/ met noch sommighe andere
saken.

Maniere om Kriecken te confijten.

Nemt hier pondt en half Suycker / cla-
rificeert het selve met wit van een Ey / in
een ghenoeghsamen quantiteyt waters / ghepas-
seert

seert zijnde / hoocht het tot consistentie van
 Tabletten / doet dan daer by ses pondt Krie-
 chen / de steelen half af-ghesneden / ende laet het
 soo t'samen soetjes zieden / tot dat het Sup-
 ker behoudt consistentie van een redelijck dick
 Syroop / de proebe op een tailliooz altijd ne-
 mende / het welcke ghy upt de houde druppe-
 len konde bemercken / of het Syroop tot een
 ghelepe ghekomen is. De Kriechen sult ghy
 warm in potten gieten / ende hout zijnde / toe-
 slupten / ende bewaren tot het gebuyck.

Maniere om Citroen ende Orange- schellen te confijten.

Nemt Orange ofte Citroen-schellen / soo
 veel als 't u belieft / laetse drie ofte vier
 daghen in schoon water weycken / alle daghen
 het water veranderende om de bitterheydt te
 woeren. Maecht dan een Looge van ghemey-
 ne affchen / de welke als sy klaer is / giet die
 ober de schellen / ende laet die daer vier of vijf
 uren staen weycken / giet dan de Looghe af/
 ende spoelt de schellen af met klaer water / en-
 de ziedese tot dat sy murwe zijn / maer niet te
 plat / want souden daer na in stucken van een
 ballen / giet dan het water af / ende giet daer
 houdt ober. Dese schellen upt het water ghe-
 nomen zijnde / ende verlecht / sult upt de selbe
 het water dutwen met de vingheren / ende die
 tassen in eenen pot. Clarificeert dan Doeyer-
 supcher soo veel als 't van noode is / ende ziedt
 het tot een heel dick Syroop / 't welck laeu ge-
 worden zijnde / giet het ober de schellen / tot dat
 sy heel obersoft zijn / ende laet het soo eenen
 dagh staen / u Syroop sal dun worden als wa-
 ter /

ter / het welcke af-gietende / sult wederom tot
 een dick Syroop op-zieden / ende laeu zijnde/
 wederom ober de schellen gieten / ende dit soo
 langhen tijdt contruieren / tot dat de schellen
 van het Sycker heel dooz-droncken zijn / en-
 de het Syroop sijnen stant behoudt : doch booz
 het laetste mooght de schellen een walleken of-
 te twee met het Sycker laten op-zieden.
 Sommighe en wsepcken de schellen niet / maer
 de Orangie gheheel zijnde / raspden het wpter-
 ste geel schelleken af / in het welcke alle de bit-
 terhepdt ghelegghen is / ende blijven noch geel
 genoegh / ende liefelijck van smake.

Maniere om Orangie ende Citroen-
 schellen, ende alle andere Confituren
 droogh te confijten.

Nemt Orangie / Citroen-schellen / ofte
 sulcke Confituren als ghy begeert droogh
 te confijten met hun Syroop / by het welcke
 ghy wat waters sult gieten / om het Syroop
 te dunnen / ende sijne vertighepdt wat te bene-
 men / ende ziedt het soo t'samen een walleken
 op / neemt utwe Confiture dan heet wpt het
 Syroop / ende leghtse op een hordeken ver-
 schepden van malhanderen / ende laetse in de
 Sonne / ofte in een warme plaetse droogghen.
 Neemt dan Broodt-sycker / smelt dat met
 kilaer water / ende ziedt het tot bykans confi-
 stentie van Tabletten / doet dan de Confitu-
 re daer in / ende laetse een walleken t' samen
 op-zieden / van t' vuur ghedaen zijnde / eer
 het Sycker heel stolt / neemt de Confiture
 daer wpt / ende laetse op een raemken ofte hor-
 deken in een warme plaetse droogghen / de welc-
 ke ghy

ke ghy in een drooghe doose / met tusschen-
gheleydt papier / sult tot het ghebruyck be-
waren.

Maniere om alle Confijturen droogh
te confijten , op de maniere van Parijs.

Nemt sulcke Confijturen als ghy begeert/
heel dooz geconfijnt ende dooz-droncken van
het Supcher/ tot dat het Syzooop / ghelijck ich
boven gheseydt hebbe / sijne dichte / ende standt
behoudt / doet dese Confijture met sijn Syzooop
op het vuur / maer sult eerst het Syzooop met
wat water dun maken / om de bettighheyt des
Supchers te benemen / ende laetse een walle-
ken op zieden / dan sult ghy de confituren t'ee-
nemael heet uyt hui Syzooop nemen / de selve
op raemkens / ofte hozebekens / ofte blicken leg-
gende in eene warme stobe t'eenemael hart la-
ten droogen / ende soo het Syzooop op de confi-
turen betachtigh blijft liggen/sult daer wat sijn
Bzoot-supcher oberstien / droogh wesen / sult
die in drooghe doosen bewaren / met schoon pa-
pier tusschen beyde geleydt/sult het tot het ghe-
bruyck bewaren.

Maniere om Peeren te con-
fijten.

Nemt Muscadelle-peerkens / schilt de sel-
ve/ maer laet de steert daer aen / ofte eeni-
ghe andere Peeren/die gheen steenen in en heb-
ben/ ende drooge sijn/ ziedt die in klaer water ;
Maer wacht u wel van die te sacht te zieden :
Want soude in 't Supcher in plamaye veran-
deren / doet die uyt het water / ende laetse ver-
lecken/

lecken/giet dan daer ober geclarificeert **Boeper-**
Suycker / tot een heel dick **Syrop** ghezoden/
 tot dat sy t'eenemaal oberdeckt zijn / laet die
 eenen dagh dus t'samen staen / giet dan het
Syrop af / het welcke t'eenemaal dun is ghe-
 worden / ende ziedt het wederom tot een dick
Syrop / giet het dan wederom op de **Peeren**/
 ende continueert dit soo dickmaels / tot dat
 het **Syrop** dick blijft en standt houdt. **Wilt**
 ghy die droogh confjten / soo haest het **Sy-**
rop dus sijn standt heeft behouden / dunt het
Syrop met water / ende laet het een walleken
 t'samen zieden : neemt de **Peeren** dan daer t'ee-
 nemaal heet upt/ende doet soo ick boven gesepdt
 hebbe in de **Parijssche** maniere van droogh te
 confjten ; maer noteert dat soo haest de **Con-**
sjture met **Suycker** door-droncken is / dat
 men die niet lange in het **Syrop** mach laten/
 want de **Confjturen** krijgen daer door een bet-
 tighydt / waer door sy niet wel en konnen
 drooghen / ende verliesen oock hier door hunne
 klarighepdt.

Maniere om halve Appelen droogh te confjten.

N Eemt Appelen die men noemt **Enetten**/
Blomminghen / ofte **Oepleersfen** / snijdtse
 ten halve door / weert het kloekhups daer upt/
 ende schelt die / niet in t'ronde / maer lanch-
 werpigh / neemt dan schoon gheclarificeert
Boeper-suycker / doet daer de halve Appelen
 in / ende laetse soetjes t'samen opzieden / tot
 dat het **Syrop** begint dick te worden / de **Ap-**
pelen sulken schijnen tot plameye te gaen / maer
 neemt die t'eenemaal heet met een lepel upt
 het

het Syroop soo drooghe als ghy kondt / ende legt die op blicken / de welke ghy in een warme stobe sult stellen / als sy boven droogh zijn / sult die van onder met een mes oplichten ende omkeeren / ende wederom in de warme stobe soo langhe laten / tot dat sy t'eenmael droogh zijn / om tot het droogen wat te helpen / mooght daer een weynigh sijn Broodt-suycker over zisten / droogh zijnde / bewaert die in een drooghe plaetse met schoone papieren tusschen bedekte ghelepdt.

Maniere om halve Queen te confijten.

Nemt Queen niet t'eenmael geel of rijp versch af gepluckt / snijdt de selve te midden door / schelt die / ende doet de kloekshupfen wtr. Clarificeert dan met het wit van den eyerdzie pondt Hoeyer-suycker / met drie pinten waters / doet dan daer by vijf pondt halve Queen / ende laets t'samen zieden / soo langhe tot dat ghy een druppel twee ofte drie Syroop op een taillioze latende verkoelen / hem van onder oplicht als een ghelepe / legt dan / met een lepel / de halve Queen ordentlijck in potten / ende giet daer al heet het Syroop over / houdt wessende / bint die toe / ende bewaertse tot het ghebrypck.

Maniere om Geleye van Queen te maken.

Nemt de Queen ghelijck sy zijn met schellen met al / door-snijdt die in klepne stukkens / ende maecht van de selve van slaer wa-

ter een lange decoctie, latende de selve een langhen tijdt soetelijck zieden. Clarificeert dan dese decoctie met het witte van den ey / ende tot twaelf pont van dese decoctie neemt drie pont Doeper-suycker / door gegoten zijnde / laet het langhsamelijck zieden / tot dat ghy de proebe nemende op een tailsoe / met het punt van het mes hem van onder licht / van 't buur gedaen zijnde / giet de gelepe heel heet in doosen.

Maniere om roode Marmelade te maken.

Nemt Queen versch af-gheluckit / niet t eenemael rijp / schelt die / en snijste in vier stucken / ende weert de kloekshuyzen daer uyt / thien pondt. Hier toe sult ghy clarificeren ses pont Doeper-suycker / met ses pinten waters / door den wollen doech ghepasseert zijnde / doet daer de Queen by / ende laet het t samen soetelijck zieden; maer wacht u altijt seer dat sy niet en branden / tot dat de Queen roodt zijn / ende het Syroop heel dicht is / dan sult ghy de Queen door een Craeser-becken / met groote gaten / door gieten / en de selve met een groote houtte lepel ofte stamper door wrijven / doch en is niet van noode dat sy al door passeren / als sy maer gebroken zijn; want 't en is niet van noode dat sy soo sijn zijn. De Queen dus ghebroken zijnde / mengelt die met hem Syroop / ende laetse dus koocken/gedurighlijck met een bzeede houtte spatel omroerende / op dat sy niet en branden / tot dat ghy de proebe op een tailsoe nemende / ende hout zijnde / de Marmelade haer van onder / sonder aen te hangen / oplicht / het welck gewaer wordende / sult de panne terstont van 't

van 't vuur nemen / ende met een houtse lepel
met een raffighepdt de Marmelade in doosfen
uyscheppen / de doosfen kloppende op een ta-
fel / op dat de Marmelade hoben effen ende
ghelijck mach wesen. De doosfen verhoelt zyn-
de / stopt die toe / ende behwaertse op een drooge
plaetse tot het ghebyuck. Noteert dit wel / ten
eersten om bloedt-root te maken / dat de Queen
versch af-gheplucht moeten wesen / ende niet
t'eenmael geel ende rijpe: Ten tweeden / dat
ghy de Queen soo langhe / sonder te byeken / laet
zieden / als 't mogelijk is ; want als sy gebro-
ken zyn / is 't meerder moeyte om ghedurigh-
lijck te roeren : Ten anderen / wordt de Mar-
melade / als sy lange koocht / gebroken zijnde /
zwart ende doncker roodt.

Maniere om witte Marmelade te
maecken.

Nemt een becken ofte ketel met schoon
water / stelt het op het vuur / ende als het
ziedt / doet daer Queepeeren in ongeschelt ghe-
lijck sy zyn / ende laetse zieden tot dat de schelle
berst. Neemt die dan daer uyt / ende verhoelt
zijnde / schelt die / ende snijdt al het vleesch af tot
het kloekhuys toe. Dit sult ghy dan stampen
in eenen steenen mortier / en dooz eenen teems
steken / dewelcke niet te fijn en is / de steenach-
tigheyt die op den teems blijft liggen / sult ghy
wech werpen. Dese Pulpa sult ghy dan doen in
een becken / en met een houtse spatel ghedurigh-
lijck omroerende / op het vuur laten droogen.
Tot yder pondt van dese Pulpa sult ghy nemen
een pont poepersucker / twelck ghy met water
sult clarificeeren / en laten zieden tot consistentie
van tabletten : van 't byer gedaen zijnde / mengt

daer de Pulpa onder / laet het dan een walleken / sonder meer opzieden. Van 't vuur ghe-
daen zijnde / ende noch warm / schept die met
een groote houte lepel in dosen / ende stelt in
een warme plaetse ofte stobe / tot dat sy een
koyste boben krijghen / maer de dosen en mo-
ghen niet ghesloten zijn / ende bewaert die dan
tot het gebuyck. Sommige nemen bij vier-
en-deelen sijn gestampt Wroodt-suycker / ende
menghelen dat met een pondt Pulpa onghes-
doocht / ende laten 't maer een walleken t sa-
men op-zieden. Dese Marmelade valt wit-
ter / maer moet langher in de stobe staen.

Maniere om Boccaden van Marme-
lade te maken.

Doet met de Queen gelijk ghy boben met
de witte Marmelade ghebaen hebt / maer
neemt tot een pondt Pulpa bij vierendeelen
Wroodt-suycker / ende laet het zieden als het
hoorzaende : van 't vuur ghebaen zijnde / giet
het dan in een berdeken / het welcke rontomme
kanten heeft / stelt dan 't selve in een warme
plaetse : als de Marmelade nu boben ghes-
doocht is / en dat ghy die soudt kromen han-
delen / snijdt dan die in vierkantighe ruyts-
wijse stukkens / ende keert dat onder gheweest
is boben / ende zift daer wat sijn Wroodt suy-
cker op / ende stelt de selve wederom in de stobe /
ende laetse daer soo langhe in dat sy t'eenemael
doocht is / sluyt die dan in een dose met pa-
pieren tusschen beyde / ende bewaert die tot
het gebuyck in een dzooge plaetse. Poteert /
om witte Marmelade sijn de rijpe Queen be-
quammer als de ander / is oock goet dat sy een
tydt gheplucht hebben gheweest.

Manie-

Maniere om Pasta de Genoa na te
maecken.

Nemt appelen die men Kabauwen noemt/
ofte ander drooghe Appelen daer toe be-
quaem / scheltse en ziedtse in schoon water/
sleecht de Pulpa door eenen teems / doet de sel-
be dan in een becken / ende ghedurighlijck met
een breede spatel omroerende / drooght de Pul-
pa op. Tot een pondt van dese Pulpa sult ghy
nemen vijf vierendeelen Broodt-suycker / het
welcke met water ghesmolten wesende / ende
tot consistentie van Tabletten ghezoden / sult
de ghedrooghde Pulpa daer by doen / ende een
walleken twee ofte drie t'samen laten op-zie-
den / ende dan van het buur doen/daer by men-
gelende een aefken ofte twee Muscus met wat
Broodt-suycker ghepoepert. Dese Pasta sult
ghy met een houten lepelken / in aerde vertode
fozmen / daer toe ghemaecht / uyt-scheppen/
ende in een heete stobe stellen / ende na een dagh
twee ofte drie boben ghedrooght wesende / de
Pasta uyt de fozmen doen / het onderste op-
waert leggende met wat sijn Broodt-suycker
beziften / ende wel ghedrooght wesende met
tusschen-ghelepde papieren in een dose bewa-
ren. Te Parijs nemen sy de Pasta met spaent-
jes uyt / ende leggen die op platte blicken / met
de spaentjes sulck een fozme maeckende / als 't
hun in den sin komt / ende stellen dan de blic-
ken in een warme stobe / de Pasta boben ghe-
drooght wesende / lichten die van onder met
een mes van het blick / ende heeren die om / en-
de beziften die met een weynigh Broodt-suy-
cker / t'eenemaal doordrooght zijnde / bewaren
die met schoone tusschen-ghelepde papieren in
dosen.

doosen. Sommighe nemen half Pulpa van
Queen / en half Pulpa van Appelen / 't is Ka-
bauwen / Kenetten / ofte Blommingen / andere
nemen anders niet dan Pulpa van Queen / son-
der die eerst te droogen / maer latende met het
Supcher een walleken / sonder meer / opzieden /
ende is oock goet.

Maniere om Ohernoten / Tatau-scheuten /
en groene Amandelen te confijten / heb ick ghe-
sepd in de generale maniere van confijtinghe.
Ick soude wel meer andere Confijturen be-
schrijven / maer die de boven-ghefchreven kan /
sal alle andere wel na maken. Soude oock wel
de maniere beschrijven om Penne-suycker / en
allerlepe Tragie te maken / maer dooz dien dese
meer dooz experientte / ende self te sien / gheleert
worden / sal 't selve achter laten.

Maniere om Marspeyn te maken.

Nemmt twee pondt Amandelen / laet die in
schoon water een walleken op zieden / pelt
dan de selve / ende wascht die in water heel
schoon / stampt die dan in een steenen moztier
redelijck sijn niet en vierendeel wit en ghesup-
bert Doeyer-suycker / ofte wat meer / ende met
Kroose-water : ghestamp't zijnde / smelt noch
een pondt wit Doeyer-suycker met schoon wa-
ter / ende giet het dan dooz een hazen stramijn /
ende koocht het tot een heel diech Szrooy / doet
dan de Amandelen daer by / ende laet het soo
opzieden met een breede houtse spatel gedurig-
lijck omroerende / op dat het niet en brande /
tot dat ghy de Pasta met u handt aenraecken-
de / de selve nter en besmet / doet het dan van 't
vuur / ende kroyt daer wat ghepoepert Broot-
suycker

supcher op/ en rollet daer in. Maecht dan van dese Pasta u Marssepeyn / de Pasta met ghepoepert Broodt-supcher op-werckende / ende laet die backen met een panne daer toe bequaem / onder met Broodt-supcher / ofte bloemen het papier daer het Marssepeyn op licht/ wel befcroyt zijnde/ op dat het aen 't papier niet aen en hanghe / tot dat het droogh is / ende begint eenighsins roodt te worden. Neem dan van 't fijnste Broodt-supcher t'eenmael sijn gepoepert / doet dat in een schotel / menghet daer soo veel Koose-water by/ dat het is ghelijck een dicke pap/ strijct dan dese pap met een borstelen op 't Marssepeyn dunnekens/ stelt dan daer wederom de panne met groot vuur op / en laet het soo langhe backen / tot dat den pap t'eenmael is op-geblasen/ ende ghestegghen/ ende dat de bladeren blijven opstaen/ sonder neder te vallen / als een ps. Sommighe maken de Pasta sonder koochen/ latende de Amandelen wel van het water verlecken / stampen die met sommighe droppelen Koose-water / ende menghelen daer het Supcher onder / dan nemen sy een pferre reepe / de welcke sy onder met hostien besetten / ende strijchen dan met een bzeede spatel dese reepe vol Pasta / snijden dan met een mes den reep rontomme los/ ende wercken dan met Supcher het Marssepeyn uyt / ende backen soo boven ghesepdt is.

Maniere om witte letteren, alias

Rosquillien te maken.

Maecht deegh van sijne Certoe-bloeme/ ende houde Soete-melck / ende maecht die soo hart als men deegh van Caerten ghemeyne

mepnelijck maect/ rolt dan dit deegh dunt uyt/
neemt dan Marssepeyn Pasta / ende rolt daer
een rolleken af / ende windt dat in 't uytghe-
rolt deegh / ende steekt het deegh af met een
spoze / maectit dan daer van sulck een fatsoen
af als 't u belieft/ ende snijdt in de eynden lang-
werpige sneethens in / ende hier en daer boben
op / ende leght in de bobenste sneethens noch
een beetjen Amandel-pastep / bacht dan dese
letters in een koelen Oven / als het broodt daer
uyt getrocken is.

Maniere om roode Letters te maecken.

Nemt een pont Poeper-suycker / een half
pont sijne gestampde Amandelen / ander-
half onte Caneel-poeper / een dragmae Peper-
poeper / anderhalf pont sijne Cerwe-bloeme/
ghemeyne Bolus soo veel als 't van noode is/
om de Pasta roodt te maechen / omtrent drie
dragmen / ofte wat min / twee Eperen / Koo-
se-water soo veel als ghy van doen hebt om de
Pasta te formieren. Stampt dit al te samen in
den mortier gelijk een masse Pillen / soo sacht
dat ghy die hondt uyt rollen : maectit dan daer
van sulck een fatsoen ofte letter als 't u belieft/
ende rijpt die met een getant nijperken / bacht
dan de selve in een laeuwen Oven nae dat het
broodt uyt-ghetrocken is. Van de Pasta wor-
den oock Mastachiolen in Dozmen ghedruyckt/
ende als boben gebachen op papieren/ ofte blic-
ken met boter wat vet gemaectit.

Manie-

Maniere om Mostachiolen van Napels te maken.

Nemt sijne Tertwe-bloeme / en Poeper-supcher van elcks een pondt / sijne ghesampre Caneel drie oncen / een weynighstken Parijsche Kroose / met Eperen ende Kroose-water soo veel als 't van noode is / maecht daer van in den moztier een Massa / ende sozmeert daer van lanchwerpige platte bzoothens / van satsoen als een Laurier-bladt / en bacht die in den Oben als boben.

Maniere om gemeyn Bescuyt te maken.

Nemt drie pondt sijne Tertwe-bloeme / twee pondt witte Poeper-supcher / twee-en-twintigh Eperen / de Eperen sult ghy eerst in eene teple langhen tijdt met een houten lepel slaen / ende dan het Poeper-supcher daer by doen / eerstmael ghesupbert van alle onsupberhepdt / ende daer na de bloerne / ende sult dit t'samen met de houte lepel een quartier uurs kloppen / wel gade slaende datter gheene klontjes bloerne onghemengelt in en blijben / want sy souden het Bescuyt zwaer maken. Neemt dan drie bliche Bescuyt-pannen / maecht die bet met boter / ende giet daer de materie in : steecht dan de pannen in den oben / niet diepe / maer boozen aen / want het Bescuyt soude op-treken / als het boben ghesiegen is / moet de pannen wat dieper in steecken / ende laetse soo drie quartier uurs / ofte een ure staen baken / tot dat het boben roste is / ende dan onder niet papachtigh. Noteert / den Oben en mach niet

niet heet zijn/ maer recht als het tarwen-broodt
daer upt komt / soo sy nochtans te laen ware/
mooght daer een halve Muzzaert in verbzan-
den. Apt de pannen gedaen zijnde/ laet het ver-
koelen / ende 's anderdaeghs daer naer sult dat
sijden en in een laetwen oven laten droogen.

Maniere om rondt licht bescuylt
te maken.

Nemt 25 Eperen / ende doet daer by twee
pondt ghestampt Broodt-supcher / ofte
droogh poeper-supcher / dit sult ghy t'samen
met een roepken / ofte beefemken van witte
wiffen twee uren / ofte meer kloppen / doet dan
daer by een pondt fijn ghepoeperde stijf-blom-
me / ende vijf vieren - deel Tarwe-blomme/
de welcke wel doozmenghelt wessende / sonder
langhe te kloppen / sult die op graento papier
met een lepel hier ende daer op gieten in ron-
dehens / ofte lanchtozypigh / ende in een war-
me oven baken : Daer naer sult ghy de selve
met een mes van het papier afsdoen / om-keer-
ren / ende in den oven t'eenmael laten droo-
ghen. Om dit bescuylt lichter te maken / ende
te doen gaen ende zwellen / maecht de materie
ouder het kloppen met onder-gheset vier wat
warm.

Maniere om spa- ofte Vasten-be-
scuylt te maken.

Nemt 6. pont fijne Tarwe-blomme / 12.
oncen wit poeper-supcher / twee oncen co-
riander / ende een once Wuijs t'samen grof ghe-
stampt / een half pondt boter / kneedt dit t'sa-
men

men met melch / ende gist / ende maectit daer twee ofte drie lanchtwerpige brooden af / bacht die met ander broodt in den oben / ende leght onder de brooden papieren / slappelijck gebaeken wesende / sonder de hoosten te verbranden / trecht het upt / ende laet het eenen dagh liggen / snijdt dan de hoosten rontom af / ende sijdt het in dicke sneen / maectit die een wepnigh bochtigh met kroose-water / ende wrijft daer in sijn ghepoepert Broodt-suycker / stelt dit dan in een warme plaetse inde stobe / ofte in den oben om te drooghen.

Maniere om gebacken Caneel te maecken.

Nemt een pondt sijn ghepoepert Broodt-suycker / poeper van sijne Caneel een once en half / ghepoeperde Gyneber / ende peper van elcks een halbe draghne / Bolus armenus sijn gewezen / ofte Darysche kroose twee dragnen / menghelet alle dese poeperen te samen / ende maectit in den Mortier daer van een massa, met gomme traganth ghesmolten in roose-water / dich zijnde als een stijspap. Rolt dese massa met een Rol-stock upt / de selve bestuyvende met stijffel / rolt dan dese uptgherolde pasta op dunne ronde stochkens / ende omslaende / doet den om-gheslaghen kant met de dooznoende gomme traganth aenplacken / ende laet het soo in een warme plaetse droogen. Om Giroffenagels, en Note-muscaten naer te maken: Men menghelet by het suycker naghels / ofte note-poeper t'eenmael sijn / ende sommighe dzyepelen oly van Giroffenagels / van Foelie / ofte uptgheparste Note-muscaten.

¶

Manie-

Maniere om Broodt-suycker te
rafineren.

Hetwel dit niet eyghentlijck Apothekers
werck en is / nochtans om sijne curieus-
hepdt te contenteren / en hoe dit geschiedt / hem
te leeren / om dies noodt wesende te moghen in
het werck stellen / sal de maniere in het kout
alhier beschrijven: Neemt een emer water / en
doet in het selve een pondt ongheluste halck/
roert het omme / ende laet het staen ontrent
twee daghen / giet het dan heel klaer af / ende
neemt anderhalbe stoop van dit water / ofte
wat meer / ende clarificeert daer mede thien
pondt Suycker / als het nu ziedt / neemt het
schuym af / t'eenmael af-ghedaen zijnde/
slaet noch een Ey ofte twee in water / roert
ende slaet dat dapper met een roepken / op dat
het wel schuym: Neemt dan dit schuym met
een schuymspaen / en smijt dat op het ziedende
Suycker / welke schuym zwartachtigh ghe-
wozden zijnde / sult het afnemen: slaet dan
met het roepken wederom het vooz-gaende
water / tot dat het t'eenmael schuym / wel-
ke schuym als voozen / wederom op het Suy-
cker sult werpen / ende zwart ghelwozden zyn-
de / af-nemen / 't welck ghy soo langhe sult
herbolghen / tot dat het schuym wit blijft / het
welck ghy dan door den wollen doech sult pas-
seren / en laten zieden tot consistentie van Ta-
bletten. Dan 't buur ghedaen zijnde / giet het
in een becken met een gote / ofte teple / ende
laet het soo staen ontrent een half quartier
uurs / dan stroyt daer boven op een half once
sijn ghestampyt Broodt-suycker / ende ghezift/
ende een kleyn stuccken boter / veel minder als
de

de grootte van een halve Hasenote / ende giet dit soo inde bozme / maer sp moet nat wesen. Dit soo ghedaen zijnde / roert met een stockken het Supcher van elcke bozme bysonder een wepningh omme / ende laet het soo staen. Dit sal het Supcher maken met ooghen / oock is het Broodt-supcher om het selbe te doen / ende sult de bozmen dus warm in de stobe dzaghen / want anders soude het Supcher smelten ; 's anderdaegs trecht het taphen upt / dat onder in de bozme is / ende laet het Syroop / onder in een teylken uytloopen : daer nae doet op het Supcher leem een wepningh wack ghemaect / een vingher ofte twee dick / dit sal het Syroop / 't welck in 't Supcher is / van onder doen uytloopen. Als dit leem ontrent vier daghen daer op heeft ghelegghen / sult het met een mes afdoen / ende het Supcher upt de bozme doen / en dus in de stobe stellen. Van het schuym ende Syroop / dat upt de bozmen ghe-loopen is / maectmen het ghemeyne Syroop. Dit hebbe ick met thien pondt Supcher beschreben / om te lichter te verstaen / met sommighe hondert ponden is 't al het selbe naer advenant alles vermeerderende.

Sapa. Rob. Robub.

DE Moesen / soo wy die noemen / zijn wepningh / en oock wepningh in 't gebzupck / van de Gelepe seer wepningh vershillende: ja mogen oock Gelepen ghenoemt worden / name ntlyck als sp ghecomposeert zijn / dan zijn een wepningh rken dunder van consistentie. De welke in 't gebzupck zijn / sal ick hier beschryben : Den Diamorum hoetwel sp onder de Rob gherekent

II 2 wort/

wozt / sal nochtans onder de *Sprozen* beschry-
ben / dooz dien het meer een *Sproop* is / dan
een *Rob*.

Rob de Ribes, & de Berberis Simplex.

Nemmt soo veel sap van *Genebers* / alias
Nelbesien / of sap van *Berberis* als 't u be-
liest / hoocht het selve tot dicke van honigh/
ende betwaert het tot het ghebruyck.

Rob de Ribes, & Berberis compositum.

Nemmt vier pondt sap van *Nelbesien* / ofte
van *Berberis* / doet daer by twee pondt
broodt-suycker / ofte poeper-suycker / (maer een
walleken opgezoden hebbende / moet om d'on-
suyberheydt wille dooz-gieten) laet het t'sa-
men soo langhen tijdt hoochen / tot dat ghy de
proebe met sommighe druppelen op een tail-
joir nemmende / houdt wessende / van onder hem
licht / sonder aen de tailjoir te hangen / giet het
dan heet upt / ende betwaert het tot het ghe-
bruyck.

*Rob de Cornis, & prunellorum silve-
strium.*

Nemmt sap / ofte decoctie van *Cornoellen* /
ofte flees-prupmen twee pont / suycker een
pondt / hoocht het selve als het boden gheschry-
ben / zijn beyde goet teghen het bloet-spoutwen
ende bloedt-soop.

Syru-

*Syrupus five Serapium.**Syrupus Acetosus simplex. D. Mesue.*

℞ Aceti vini ℥ j. s. sacchari in aqua clarificati ℥ ij. s. coquantur secundum artem.

In den eersten sult ghy u supcher clarificeren met het witte van een ey / met twee pondt en half water / (want een pondt water teghen een pondt supcher is de gemeyne clarificeringhe : Want met soo veel water kan het supcher ghemackelijck door passeren) maer eer ghy het supcher daer by doet / moet het witte van een ey met wat water dapper met een roepken geslaghen worden / op dat het in wit schuym berandere / ende met het water sich wel vermenghele : stelt het dan op het vuur / ende laet het doozieden / dan sult ghy 't selve dooz een witte wolle doech gieten / op een raemken ghespannen / ende wederom op het vuur stellende / laten zieden tot bpkans consistentie van Tabletten / dan sult ghy den Azijn daer by gieten / ende soo voort laten zieden tot een Szyrop. Van het vuur ghedaen zijnde / ofte noch op het vuur staende / sult al het schuym af weeren / want het schuym soude het Szyrop doen bederven. Dit sult ghy in alle Szyropen onderhouden / in welke Azijn beschreven wordet / die doende op het laetste in. Doorts sult altijd Wijn-azijn nemen / want Bier-azijn en heeft in de medijcine gheen plaetse.

Gemeyne clarificeringhe des Suickers

*schuym niet geveert, doet het Siroop bederven.

Syrupus de succo Acetosæ. D. Mesue.

℞ succi acetosæ depurati ℥ ij. sacchari ℥ ij. secundum alios ℥ j. s. coquantur secundum artem.

L 3

Deent

Neemt een deel suringh / maecht die schoon
 van alle on-kruydt / ende verrotte bladeren/
 stampt die in eenen steenen moztier / ende in een
 nen Kanebassche doech ghedaen zijnde / parst
 die wel sterck uyt in een parsse. Laet dit sap
 een dagh twee ofte drie in de Sonne / ofte in een
 nighe warme plaetse staen klaren / ende neber-
 sincken / giet het klaer dan af / ende clarificeert
 het met het witte van den eye / het supcher daer
 by doende / twee ofte drie wallekens t'samen
 gezoden zijnde / giet het dooz den wollen doech/
 ende laet het daer na koochen tot consistentie
 van Syroop.

*Syrupus Adianthinus Fernelii, sive
 Capillorum Veneris.*

℞ Adianthi albi M. iij. Adianthi nigri, Adian-
 thi simplicis, Saxifragiæ, Betonica, Pimpin-
 le, Asplenii id est Ceterach ana M. ij. coque s. a.
 usque dum remaneant ℥ v. cui adde sacchari
 ℥ iij. Mellis optimi ℥ f. fiat. s. a. Syrupus.

Sult eerst de Betonie / Steenbzeke dat is Sa-
 xifragiæ, anders wilde Pimpernelle genoemt/
 ende de gemeyne Pimpernelle in eene genoegh-
 same quantiteyt waters laten zieden / doet dan
 daer by alle de Capillaria, ende laetse een wal-
 leken ses ofte acht t'samen zieden / want alle de
 Capillaria van dunne ende subtyle deelen zijn/
 ende daeromme niet langhe en moghen zieden.
 Van 't buur ghedaen zijnde / stopt de decoctie
 naerw toe / ende laetse soo staen weechen / tot
 dat sy bykans houdt is ; daer naer sult ghy de
 kruyden met de handen wrijven / ende stijf uyt-
 duwen / ende de decoctie met het witte van den
 Ey clarificeren / daer by doende het Supcher/
 ende

ende den Honigh / ende laten zieden tot een tamelijck dick *Syrup*.

Adiantum album is (ofte immers neemt dat daer vooz) *steencruyte*/vooz *Adiantum simplex* neemt *Politrichum*, dat is *Trichomanes*.

Syrupus de Althea Fernelii.

℞ *Radicum altheæ* ℥j. *Cicerum rubrorum* ℥j. *Rad:graminis*, *Alperagi*, *Liquiritiæ rasæ*, *Passularum enuclearum* ana ℥ij. *Cymarum altheæ*, *Malux*, *Parietariæ*, *Pimpinellæ*, *Plantaginis*, *Adianthi utriusque* ana M. s. *Seminum quatuor frigidorum majorum*, & *minorum* ana ℥j. s. coque in s. q. aque ad colaturæ ℥ij. cui adde *sacchari* ℥ij. fiat s. a. *Syrupus*.

Koocht in eene ghenoeghsamen quantiteyt waters vooz eerst / de roode Cicers in den moztier wat ghekoocht / doet dan daer by de *Althea*, *Gias* / ende *Asperges-woztelen* / schoon ghemaecht / ende met een schaere doozsmeden / eenen tijdt gekoocht hebbende / doet daer by de Krozijnen van de kernen ghesuybert / daer naer de kruyden / ende een weynigh daer naer het gheschabt *Calys-hout* / ende ten laetsten de hier groote / ende kleyne verkoelende zaden grof ghestampt / ende vijf ofte ses wallekens t samen ghezoden hebbende / doet daer by de *Adiantum*, ende noch een walleken ofte twee ghezoden hebbende / doet het van 't vuur / ende laeu gheworden wesende / coleert de decoctie, sonder stijf upt te douwen / om de sijnighepdt's wille. Clarificeert dan de decoctie met het witte van den *Ep* / het *Suycker* daer by doende / ende dooz-ghegoten zijnde / ziedt

L 4

het

het tot een heel dick Syroop / ofte sult u be-
 droogen binden / ende het Syroop sal haest be-
 derben / want om de slijmighets wille / schijnt
 het dicker te wesen / dan het in der waerheit is.
 Noteert / de decoctie moet verzoden zijn tot
 drie pont / ende niet tot twee / cyma, ofte coma
 althæa zijn de opperste toppen.

*Syrupus de Artemisia Matthai de
 gradibus.*

℞ Artemisiz M. j. pulegii, calaminthæ, ori-
 gani, melissæ, dictamni cretici, persicariæ, sabinæ,
 majoranæ, Chamædryos, hyperici, chamæ-
 ptyos, comarum matricariæ, centaurii mino-
 ris, rutæ, betonica, buglossæ, radicum fœnicu-
 li, apii, petroselini, asperagi, rusci, saxifragiæ,
 radicum enulæ campanæ, cyperi, rubiæ tincto-
 rum, ireos, pæoniæ ana s. baccarum Juniperi,
 seminum ligustici, petroselini, apii, anisi, ni-
 gellæ, cubearum, radicum costi, asari, py-
 rethri, casiz ligneæ, cardamomi, radicum ca-
 lami aromatici, phu ana ℥ ij. aquæ quantum
 sufficit, sacchari ℞ ij. fiat S. a. Syrupus.

Dit Syroop dient alleene teghen de ghebre-
 ken der Droouwen / hebbe nochtans het selve
 willen beschrijven / door dien het dickmaels de
 Jonghe Apothekers vooz een Meesters Droo-
 de wordt voozgehouden / soo om de kennisse
 der Kruyden / die hier veele zijn / als om de
 Konstte van die wel te hoochen / te toonen.

Koocht dan in eene ghenoeghsamen quanti-
 teit waters eerst vooz al de wortelen van Enu-
 la van Iris, het welcke blaetwe-
 lissen zijn / ende van Peonie-
 manneken, in ronde schijffkens
 ghesneden ende Wenciel-
 wortels van hun her-
 te ge-

te ghesuybert / ende doorszneden / een woeynigh
 ghezoden hebbende / doet daer by de wortelen
 van Peterzelle / van apium , asperges , ruscus ,
 valerianæ. mee-krabbe / cypres. ende steenbzyke
 wortelen / dat is wilde pimpernelle / alles ghesuybert /
 ende doorszneden. Een tijdt daer naer
 doet daer by alle de krupden / die lange mogen
 zieden / als Sabina , Camedris , Chamepitis ,
 Betonica , Persicaria non maculata , Artemisia ,
 Matricaria , Ruta , Hypericum , Centaurium ,
 ende Buglossa : een tijdt daer na doet daer by
 alle de zaden / wat gestampt / te weten Semen
 Juniperi , Levistici , Petroselini , &c. doet daer
 na by alle de wel-riechende krupden / als Ca-
 lamintha , Origanum , Pulegium , Melissa , Ma-
 jorana alles doorszneden ende schoon gemaecht /
 doet daer na by den Asarum , Pyrethrum , ende
 Coftus , ende dooz het laetste Cardamomum ,
 Cubebes , Calamus aromaticus , en Cassia li-
 gnea wat ghestampt / de decoctie terstondt
 van 't buur nemende : laetse wel toe-ghestopt
 24 uren wepcken / 's anderen daeghs warm
 ghemaecht wesende / wijft de krupden met de
 handen / ende pers die sterck upt / de colatura
 wesende drie pondt ofte wat meer / sult ghy
 met het witte van den Eye clarificeren met
 twee pondt Suicker / ende dooz den wollen
 doech gewassert zijnde / tot een Syroop laten
 op-zieden.

Syrupus Byzantinus compositus cum aceto D. Mesue.

℞ Succi endiviæ , Apii ana ℥ j. Succi lupuli ,
 & succi Buglossæ ana ℥ s. in succis depuratis
 decoquantur florum ʒ j. Glycirrhizæ

℞ 5

rhizæ

rhisæ ʒ ij. Seminum anisi, Fœniculi, apii ana
ʒ j. s. Spicanardi ʒ j. Colaturæ adde aceti vi-
ni ʒ j. sacchari ʒ j. ʒ iij. fiat s. a. Syrupus.

Erst dooz al sult ghy de Buglossen stampen/
ende dus gestampt zijnde/ een nacht inde koude
Kelder laten staen: want anders dooz de groo-
te slijmigheid en soude het sap daer niet kon-
nen uyt-parssen. Derst dan die uyt / insche-
lijcks de drie andere krupden / welke sappen
ghy t'samen een walleken sult laten op-zieden/
ende dan dooz den wollen doech gieten. In
dese sappen sult ghy eerst het Calys-hout wat
geklopt / gheschraapt ende dooz-sneden/ sommi-
ghe wallekens laten zieden / daer by doende de
drie Zaden grof gestampt / daer naer de roode
Kroosen / ende ten laetsten van't buur afne-
mende de Spicanardi, laet het dus t'samen
wepcken / ende als 't bykans hout is / giet de
decoctie dooz / clarificeert die met het witte
van een ey met het Supcher / ende laet het tot
een dick Syroop zieden / giet dan daer by den
witten Wijn-azijn / ende laet dit boozts zieden
tot een Syroop / ende bewaert het tot het ghe-
bruyck.

Syrupus Boraginis.

℞ Succi boraginis depurati ʒ ij. Florum
boraginis recentium ʒ iij. Unica ebullitione
ebulliant, & simul aliquot horis macerantur,
colaturæ adde sacchari ʒ j. s. fiat s. a. Syru-
pus.

Gelijck ick in 't boozgaende Syroop bysan-
tinus geseydt hebbe / van Succus buglossæ uyt
te parssen / op de selve maniere sult ghy doch
het sap van Borago uyt parssen / in welke sap
(als ghy dit sult een walleken opgezoden / ende
dooz

door den wollen doech ghegoten hebben) ghy
de versche Bernagie-bloemen een walleken /
sonder meer / sult laten op zieden / van 't vuur
ghedaen zijnde / coleert uwre decoctie, parst de
Blommen uyt / ende clarificeert die met het
witte van een ey / met het Sucker / ende laet
het tot een Syroop op-zieden.

*Syrupus de succo Betonicae, Cicorei, Endi-
viae, Fumariae, Portulacae, &c.*

℞ Succi cujusvis depurati ℞ iij. sacchari
℞ ij. fiat s. a. Syrupus.

Neemt eenighe van de boozgaende sappen/
die u beliest / ziedt die een walleken op / ende
giet die dan door den wollen doech / clarificeert
dan het selbe sap met 't witte van den epe/ daer
by doende het Sucker / door ghegoten zijnde/
hoocht het tot een Syroop: Op dese maniere
worden alle andere Syropen van sappen van
krupden gemaecht.

Syrupus de Cichoreo cum Rhabarbaro.

℞ Endiviae domesticae latifoliae, Endiviae sil-
vestris, quæ vulgo lactuca silvestris vel sopori-
fera vocatur, Cichorei, taraxaci ana M. j. Ci-
cerbitæ, Hipaticæ, Scariolæ, Lactucæ, Fuma-
riæ, Lupuli, ana M. s. Hordei integri ℥ j. Al-
kekengi, Liquiritiæ, Capilli veneris, Cete-
rach, Polytrichi, Adianthi ana ℥ iij. Radicum
fœniculi, Apii, Asperagi ana ℥ j. coque in s. q.
aquæ secundum artem, colaturæ adde sacchari
℞ ij. fiat syrupus, in parte decocti infunde
Rhabarbari ℥ j. Spicænardii ℥ iij.

Ziedet

Ziedet in eene genoeghsame quantiteyt wa-
 ters eerst dooz al de onghewelde Gerste / die
 een tijdt ghezoden hebbende / doet daer by de
 Wenckel / en Asperges-wortels / een tijdt daer
 naer de wortelen van Apium, dese half ghe-
 koocht wesende / doet daer by alle de soorten
 van Cicoyze / de welcke al groen moeten we-
 sen / als oock de wortels / doet dan daer by de
 Vesicaria, anders Alkekengi ghenaeint / ofte
 Halicacabus, ende het Calys-hout: ten laet-
 sten alle de soorten van Capillus veneris, wel-
 ke een wepnighsaen ghezoden zijnde / neemt de
 Decoctie van 't buur/laetse staen tot dat sy by-
 kans houdt is / ende gietse dooz. Neemt dan
 de Rhabarber, ende Spicanardi hejde klein ge-
 sneden / doet die in een Tinne-beker / ofte aerde
 potteken / ende giet van de boben-gheschzeben
 Decoctie ziedende heet daer ober / tot dat de
 materie t'eenemael oberdecht is / ende laet het
 soo t'amen staen weycken in een warme plaet-
 se een heele nacht: sanderdaeghs stelt de In-
 fusie op het buur / ende laetse tot de 300 toe
 heet worden / giet dan de Infusie dooz / ende
 perst de Rhabarber wel stijf uyt. Dit ghedaen
 zijnde / neemt de reste van de Decoctie / clarifi-
 ceert die met het Supcher met het witte van
 den eyde / ende dooz den wollen doech gepasseert
 zijnde / koocht het tot een dick Syroop / ende
 doet dan daer by de boben-gheschzeben Infusie,
 en ziedt het wederom tot een Syroop / ende be-
 waert het tot het ghebruick. Sommige bin-
 den de Rhabarber in een poppeken / ende naer
 dat de Decoctie is geclarificeert / doet het sel-
 ve poppeken in het Syroop / ende latent t'amen
 zieden / het selve poppeken dickmaels
 uytduwende / ende laten 't daer naer in het Sy-
 roop

roop hanghen / doch al te bergheefs / want in
 eene dicke vochtighepdt / sulck als Syroop is /
 en kan gheene upt-wepchinge / nochte upt-sen-
 dinghe der krachten gheschieden in de vochtig-
 hepdt daer het in gheweycht woꝝdt / dooz dien
 de dichighepdt de materie / die in haer leghe-
 niet en kan dooz-dzinghen / ende verbolghens
 beel min de kracht upt-trecken / ten waer de
 selbe met eene stercke reucke / als Muscus , en-
 de Amber is / begaest ware.

Endivia Silvestris , noemen ander Lactucam
 Silvestrem , & soporiferam , is de Cicozepe ee-
 nigstins gelijck / hebbende op de rugge scherpe
 doornkens / het sap is wit als melck.

Taraxicon is dens leonis , anders paerde-
 bloemen genaemt.

Cicerbita is Conijne-kruydt sonder doorn-
 nen / anders melck-wiedt genoemt.

Hepatica en is het kruydt niet / hoozts bren-
 gende blaetwe bloemkens die in de Bloemho-
 ben wassen ; maer is een kruydt het welckae
 ghemepnelijck waest in de Calcpen / ofte in we-
 gen daer weynigh Sonne komt.

Scariola is kleyne Endibie.

Veficaria, Alkekengi, Halicacabus is al het
 selfste.

Syrupus Corticum citri.

℞ Corticum citri recentium & extimorum
 ℥ s. Granorum tinctorum , five Chermes ʒ j.
 in funde in s. q. aquæ 24 horis, coque dum te-
 maneat ℥ j. cui adde sacchari ℥ s. alii ℥ j. s.
 aromatizetur moschi ʒ ij. fiat s. a. Syrupus.

Beemt de uytterste schellen van Citroenen/
 dat zijn Citers / niet die men hier te lande Ci-
 troenen noemt / want dat zijn de waerachtige
 Limoe.

Lindoenen. Stelt die te woeeckie in twee pondt waters eenen nacht / ziedtse dan daer na sommige wallekens op / niet als andere schryben / tot datter twee derden verhooght zijn ; want alle wel-riekende saken en vermoghen geene lange kookinge. Onder het zieden doet daer by de Grana Chermes. De decoctie ghecoleert weseude / clarificeert die met het witte van den epe / het Sycker daer by voeghende / ende ziedt het tot een Syzooop / onder het zieden doet daer twee grepen Mustus by / in een poppen ghebonden / ende doutot het selve onder het zieden somwijlen uyt : het Syzooop gezoden weseude / laet het poppen daer in.

Syrupus Cydoniorum.

℞ Succi Cydoniorum depurati ℥ iij. Sacchari albi ℞ j. f. fiat secundum artem Syrupus.

Neemt Quee-peeren met schellen met al / raspt de selve / ende parst dan het sap daer uyt / laet dit sap door de Sonne / ofte lanckheyt van tijdt neder-sincken / ende klaren / giet het klaer dan af / ende clarificeert het met het witte van den epe / daer by doende het Sycker / door-gegoten zijnde / koocht het tot een Syzooop.

Syrupus Farfaræ, id est Tusilaginis.

℞ Succi Farfaræ ℥ iij. Sacchari ℞ j. f. fiat s. a. Syrupus.

Neemt de Hoef-bladeren / stampt die / ende pers het sap daer uyt / laet het in de Sonne sommighe daghen staen klaren / giet het klaer af / ende clarificeert het met het Sycker / met het witte van den Epe / door-gegoten zijnde /

de / koocht het tot een dick *Syrup*. Hoe klaer
ghy dit sap laet worden / nochtans *Syrup*
wesende / set het noch een dicke gront / welke
ghy sult wech werpen.

Farfara wordt oock *Tussilago*, en *Ungula*
Caballina genoemt.

Syrupus Tussilaginis Fernelii.

℞ *Tussilaginis recentis* M. vj. *Adianthi* M. ij.
Hysopi M. j. *Glycirrhizæ* ℥ ij. coque in suffi-
ciente q. aquæ ad colaturæ ℥ iiij. cui adde sa-
chari ℥ iij. fiat s. a. *Syrupus*.

Koocht in een genoeghsame quantteyt wa-
ters de groene Hoef-bladeren / doet dan daer
by het Calys-hout / gheschabte ende gheklopt/
ten laersten den *Adianthum* en *Hysopus* een
walleken vier ofte vijf gezoden hebbende / doet
het dan 't buur / ende noch laeu zijnde / perst
het upt / clarificeert de decoctie met het *Su-
per* / ende ziedt het tot een dick *Syrup*.

Syrupus Glycirrhizæ Doctoris Mesuæ.

℞ *Glycirrhizæ rasæ* ℥ ij. *Capilli veneris* ℥ j.
Hysopi aridi ℥ i. *Macerentur simul* 24 *horis*,
deinde coquantur. *Colaturæ adde mellis de-
spumati, penidiarum, sacchari ana* ℥ viij. *Aquæ*
rosarum ℥ vj. fiat s. a. *Syrupus*.

De *Glycirrhizæ* anders *Liquiritia*, sult ghy
schrabben / kloppen / ende met een schare dooz-
snijden / daer by doende de *Capillus veneris*,
ende drooghen *Hysop* dooz-sneden / ende daer
over gieten vier pondt ziedende water / ende
dus laten staen weycken 24 uren / daeghs
daer na sult ghy de *Infusie* drie ofte vier walle-
kens

kens laten op-zieden / bykans hout wesen-
 sult de krupden met de handen wrijven / ende
 stijf updubben / de colature sult ghy clarifice-
 ren met het witte van den epe met den Honig/
 Supcher ende Penne / ofte Supcher in plaet-
 se / want Penne en is anders niet dan wat ge-
 brandt Supcher. Tot een heel dick Sproop
 gezoden zijnde / doet daer het Koose-water by/
 ende laet het wederom op-zieden tot een dick
 pectorael Sproop.

*Syrupus Granatorum dulcium & aceto-
 forum Mesnes.*

℞ Succi granatorum dulcium vel acetoso-
 rum ℥ v. Sacchari albi ℥ iij. fiat s. a. syrupus.

Reemt suure ofte soete Granaten / perst up
 de selbe het sap / laet het dan in de Sonne / ofte
 dooz lanchsheydt van tijdt neder sincken ende
 klaren. Vijf pondt van dit gheklaert sap sult
 ghy met het witte van den epe met drie pondt
 Supcher clarificeren / ende dooz den wollen
 doech ghegoten zijnde / tot een Sproop op-zie-
 den. Sproop van suure ende soete Granaten
 moeten elck bysonder gemaecht worden / dooz
 dien sy van verscheyden krachten zijn. Som-
 mige maken dit Sproop anders / ende is min
 kostelijck / maer min krachtigh / seggende dat
 dooz dit langh zieden de krachten der Gzana-
 ten t'eenmael vergaen / daerom zieden sy het
 geclarificeert supcher tot consistentie van Ca-
 bletten / ende doen dan daer soo veel Granaten-
 sap by / dat het een Sproop zy / ende een wal-
 leken latende op-zieden / schuyven dat af / ende
 bewaren t' tot het ghebruyck ; maer dit Sproop
 dunckt my te onkrachtigh / nauwelijck
 nae

nae de Granaten smaechende / daerom soude
ich lieber ghelijcke deelen van sap / ende Sup-
per nemen / ende dus doende heeft min koo-
kinge van doen.

Syrupus de Hysopo Doctoris Mesuae.

℞ Hysopi aridi, Radicum apii, Fœniculi,
Petroselinii, Liquiritiæ rasæ ana ℥ x. Hordei
mundi ℥ s. Seminis maluæ, Cydoniorum, Tra-
gacanthæ ana ℥ iij. Capilli veneris ℥ vj. Jujubarum,
Sebesten ana N°. xxx. Passularum enu-
cleatarum ℥ j. f. Ficum siccarum dactilorum
pinguium ana N°. x. Penidiarum albarum ℞ ij.
Confice s. a. Syrupum.

Ziedet in een genoeghsame quantiteyt wa-
ters eerst booz al de Gerste / die een tijdt gezo-
den hebbende / doet daer by de Peterfelle / ende
Denckel-wortels / ende een wepniel; daer nae
de Celeri-wortels / alle dooz ghesneden / ende
van hare herten gesurbert / de selbe eenen tijdt
gezoden hebbende / doet daer by alle de vruch-
ten / de steenen van Jujubes ende Sebesten ghe-
kroocht / de Krozijnen van hare kernen ghe-
surbert / de Dijen ende Dadelen dooz ghesne-
den. Het Semen cydoniorum en Gomme tra-
ganth sult ghy wat stampen / ende in een pop-
pelen bindende / mede t'samen laten zieden/
daer nae doet daer by het Semen maluæ, ende
het Calys-hout geschabt / geklopt / ende dooz
ghesneden: booz het laetste den Capillus vene-
ris, ende den Hysop dooz ghesneden / de welcke
een walleken vijf ofte ses op ghezoden hebben-
de / doet het van 't vuur / laet de decoctie laen
worden / ende gietse dooz / sonder sterck upt te
perssen / om de slijmighedtes wille. Clarifi-

¶

ceert

ceert dan de decoctie met de Penpe of Doeper-
suycker / want Penpe en is anders niet dan
wat ghebzant Doeper-suycker) met het witte
van den epe / ende door ghegoten zijnde / ziedet
tot een dick Pectorael-szyrop.

Sebesten wordt oock ghenamnt Myxa ofte
Myxaria.

Syrupus de Iujubes Doctoris Mesue.

℞ Jujabas N°. lx. violarum, Semen maluae
ana ʒ v. Capilli veneris, hordei mundi, lequi-
ritiae rasa ana ʒ j. Semen cidoniorum, PAPA-
veris albi, Melonum, Lactuca, Tragacanthae
ana ʒ iij. coque s. a. colaturae adde sacchari
℞ ij. fiat Syrupus Jujubae zijn oock ghenamnt
Zizyphus, ofte Zizypha.

Ziedet in een ghenoeghsame quantiteyt wa-
ters eerst de Gerste / die / half ghebozsten zijn-
de / doet daer by de Jujuben, de steenen ghe-
kroocht / daer na het Semen cydoniorum, ende
Gomme Traganth wat ghestampt / en in een
wijdt poppeken gebonden / het welke ghy on-
der het zieden somtijlen sult opt-druven met
een spatel / een tijdt ghezoden zijnde / doet daer
by het Calps-hout gheschabt / gheklopt / ende
door-smeden / ende het Malua-zaet wat gheboz-
sten: een weynighschen daer na het Heulzaedt
wat gestampt / de Capillus veneris, ende Dio-
letten / nae drie ofte vier wallekens / het Me-
loen-zaedt en Latuwe-zaet oock wat gestampt.
Van 't vuur gedaen zijnde / coleert de decoctie
tot drie pondt verzoden / clarificeert dan die
met het witte van een epe / ende kroocht het tot
een dick Pectorael-szyrop.

Syrupus

Syrupus de succo Limonum.

R Acetofitatis limonum ℞ iij. sacchari albissimi ℞ j. s. Weckerus habet ℞ ij. dispensatorium Romanum, ana ℞ iij.

Neck sal de drie booz-gheschreben Descrip-
tten van Syroop van Limoenen achter laten/
ende een vierde alhier beschrijven / min koste-
lijck / meer tseffelijck ende krachtigh / van den
Dispensatorium Augustanum aengeprezen / en-
de niet een woordt maer aengheraecht / sonder
de manier te beschrijven / de welke dese is :
Neemt Limoenen / hier Citroenen ghenoemt/
perst daer wt het sap / laet het selve door de
Sonne / ofte metter tijdt door nederfinchinghe
t'eenmael klaer als water worden : giet het
klaer van de drabbigheyt af / ende giet de drab-
bigheyt door den wollen doeck / ende laet het
sap allentkens van selfs / sonder persen door-
loopen / door gheloopen zijnde / soo het niet
t'eenmael klaer en is / laet het wederom ne-
der-sincken ; want de onklarigheyt soude u
Syroop doen grommelen ende stollen / onste-
nelijck ende onaeghenaem maken. Neemt dan
twee pondt Doeper-sycker / clarificeert dat
niet het witte van den eyse / door ghegoten zijn-
de / koocht het Sycker tot consistentie van
Tabletten / doet dan daer by soo veel sap van
Limoenen / als het Sycker kan verdraghen
tot een Syroop / dat is een medicinael pondt
van twaelf oncen / teghen twee pondt sycker
Witwerps ghewichte van seshien oncen ; zie-
det een walleken op / neemt dan het schuym
af / ende bewaert het tot het ghezuypch. Dus
doende sal u Syroop klaer ende wit zijn / ende
de krachten door 't langh zieden behouden.

Syrupus de Mentha minor D. Mesuae.

℞ Succi menthæ depurati, succi granatorum dulcium & acetosorum ana ℥ j. Mellis vel sacchari ℥ j. fiat s. a. Syrupus.

Sult eerst het uyt-geperst sap van Munte klaren / ghelijck in 't Syrooy Byfantinus gheseyt is / ende het sap van soete ende suure Granaten ghelijck boben in het Syrooy van Granaten verhaelt is ; dese sappen sult ghy met het Supcher / ende witte van den eyde clarificeren / ende tot een Syrooy op-zieden.

Syrupus Myrtinus compositus.

℞ Myrtillorum ʒ x. Rosarum, Santali albi, Sumach, Balauftiorum, Berberis ana ʒ vij. f. Mespilorum ʒ xxv. Succi granatorum acidorum, vel Musorum, Succi pomorum agrestium ana ℥ j. Sacchari ℥ j. f. coquantur supra scripta in s. q. aquæ; colaturæ adde succos, & cum saccharo coque ad consistentiam Syrupi.

Ziedet in eene ghenoeghsamen quantiteyt waters eerst de groene / ende niet murwe Wispelen / met een mes dooz-ghesneden / die wat ghezoden hebbende / doet daer by de Myrtillen ende Sumach grof ghestampyt / enden Berberis, op het laetste de Balauftia, Roosen ende witte Santalen, kleyn ghesneden / of grof ghestampyt : een walleken ofte twee ghezoden hebbende / neemt de decoctie van 't buur / en laet ghetwozden / giet die dooz. By dese colatura van een pondt ofte daer omtrent / doet daer by het sap van Granaten / ende van wilde Wispelen : Clarificeert het t samen met het witte van

van den epe / ende dooz den wollen doech ghe-
passeert zijnde / ziedet tot een dick pectorael
Syrzooop / in een bertint becken / ofte anders
souden de suure sappen ende de decoctie na het
koper smaken. Dese discriptie is upt Cordus
genomen / Bauderon beschrijft de ghewichten
anders / Fernelius heeft maer twintigh drag-
men Mitspels.

Syrupus papaveris simplex D. Mesua.

℞ Capitem papaveris albi recentium, capi-
tum papaveris nigri recentium ana ℞ s. ʒ j. f.
aquæ pluvialis ℞ iij. coque usque dum rema-
neat ℞ j. f. colaturæ adde sacchari, penidia-
rum ana ℞ s. fiat s. a. Syrupus.

Neemt koppen van witte en zwarte Heul/
eer sp t'eenmael rijp zijn / dooz sijdt de selbe/
ende giet daer vier pondt ziedende water ober/
ende laetse soo staen wijchen 24 uren / ziedtse
dan op tot datter anderhalbe pondt ober blijft :
noch laeu wiesende / pers de decoctie upt / ende
met het witte van een ep / ende een pont Su-
cker (want Denpe en is maer Suicker wat ge-
bzant / soo ick noch gheseyt hebbe) clarificeert
de decoctie, ende dooz den wollen doech ghe-
passeert zijnde / koocht het tot een dick pecto-
rael Syrzoop.

*Syrupus papaveris ex Dispensatorio Am-
stelredamensi.*

℞ Capitem papaveris albi maturorum & sic-
catorum ʒ x. coque in s. q. aquæ ad medias,
colature, adde sacchari ℞ ij. f. coque in Syru-
pum.

Dit Syroop kan t'allen tijde des Jaers gemaecht worden / als ghy van het ander te hoort hoort / ofte als ghy den witten ende zwarten Heul niet en kondt versch bekomen / maer is min krachtigh.

Syrupus papaveris erratici ejusdem
Dispensat.

℞ Florum papaveris erratici recentium ℞ ij. coquantur in s. q. aquæ, colaturæ fortiter expressæ adde, sacchari ℞ ij. coque in Syrupum. Gandense Dispensatorium habet Infusionis. florum papaveris erratici tertio repetitæ ℞ j. f. sacchari ℞ j.

Neemt twee pont versche bloemen van roode wilden Heul / ziedt die in een ghenoeghsame quantiteyt waters tot de colatura van drie pondt / pers die sterck wpt / ende clarificeert de decoctie met twee pont Sypcher / ende koocht het tot een dick Pectorael-syroop.

Syrupus de Pomis, D. Mesuæ.

℞ Succij pomorum dulcium & acetosorum ana ℞ ij. f. sacchari ℞ j. f. fiat secundum artem Syrupus.

Neemt hooz soete Appelen Gepleersen / ende hooz sure groeningen ofte eenige andere / rasp die / ende pers daer het sap wpt / laet dit sap sommige dagen staen sincken / ofte soo andere schijben / koocht het tot de helft / ende laet het daer na staen sincken tot dat het klaer wordt : soo het nochtans niet klaer en wordt (het welke geschiedt als de Appelen te rijp zijn / ofte te lange geplucht zijnde / hebben op de solder ghelegghen)

leggen) eer het sap suur wordt / ende andere krachten bekort / clarificeert het / ende ziedt het tot een Syroop / ende hoekwel het selde t'eemael troubel ende onklaer blijft / gaet doort ende koocht het tot een Syroop / het sal metter tijdt allencxkens klaer worden / ende neder sinken / ghelijck het Syroop Tuffilaginis en Acetosæ, oock doet; maer soo ghy het sap uytperst / als de Appelen eerst af-ghelucht zijn / sult dit al ontgaen.

Syrupus de quinque Radicibus.

R̄ Radicum apii, Fœniculi, Petroselini, Ruci, Asperagi ana ℥j. coque in s. q. aquæ ad colaturæ ℥j. f. cui adde sacchari ℥j. fiat s. a. Syrupus.

De Peterfelie ende Wenchel-wortels sult ghy / van hare herten ghesuybert zijnde / waschen ende doorsznyden / ende in eene ghenoeghsame quantiteyt woters / met de Ruscus ende Asperges-wortelen oock dooz ghesneden zijnde / t'samen koochen / een tijdt daer na de Apium-wortels oock ghesuybert zijnde / daer by doen / ende tot anderhalf pondt colatura laten berzieden. Laeu ghelworden zijnde / sult de decoctie dooz-gieten / ende met het witte van den epe met Supcher clarificeren / ende dooz ghegoten zijnde / tot een Syroop laten opzieden.

Syrupus Rosatus solutivus.

R̄ Infusionis rosarum pallidarum novies recentibus rosis reiteratæ, sacchari ana partes æquales fiat s. a. Syrupus.

Neeme een aerde ofte keene pot ofte hanne /
 M 4 steecht

steekt die bol af-ghepluchte Probensche Kroo-
sen / giet dan daer ober ziedende schoon water/
dat sy recht oberloft zijn / met een stock de kroo-
sen omroerende / op dat sy het water te beter
batten / stopt den pot dan toe / ende laetse dus
staen tot 's anderen daeghs / giet dan de kroo-
sen uyt in een becken / en stelt het op het vuur/
latende de Infusie koken tot de zoo toe / sonder
nochtans te laten zieden / giet de kroosen dan
door een teems / ende perst die daer nae door
een canefas doeck / vult den stoop dan weder-
om met versche af-ghepluchte kroosen / ende
giet de boozgaende Infusie ziedende heet daer
wederom ober: laet het wederom weyken
eenen nacht / maeckt de Infusie heet / perst die
als boozen uyt / vult den stoop wederom met
nieuwde kroosen / ende continueert het selve tot
neghen keeren toe. De negenste keer de Infusie
ghecoleert zijnde / ende gheseten / clarificeert de
Infusie met eben veel Supcher met het witte
van den eyde / ende door ghepasseert zijnde / zie-
det tot een Syroop. Soo ghy de Infusie wilt
ober bewaren / doet de selve in een pot of glas/
met een engen hals tot boden toe vol / ende giet
daer wat Olie van Olijben ober / stopt den pot
ofte glas naeuwde toe / ende steltse in een koele
plaetse / op dat de Infusie niet suur en worde:
doch het Syroop is meer purgatijs / als men
sonder overhouden het Syroop terstondt af-
maeckt.

*Syrupus rosatus solutivus cum Rha-
barbaro.*

R Infusionis rosarum pallidarum, sacchari
ana ℞ ij. coquantur in Syrupum, addendo in
fine

Distilleer-konste. 185

fine Rhabarbari in s. q. Infusionis rosarum pal-
lidarum infusi & colati ℥j. Cinamomi ℥j.
Spicæ nardi ℥ f. fiat s. a. Syrupus.

Neemt een once Rhabarber / Caneel / en
Spica nardi kleyn gesneden / ende doet dit t' sa-
men in een tinne kroes ofte ander vat / ende
giet daer ober ziedende Infusie van Proben-
sche kroosen / tot dat de materie t' eenemael ober
sopt is / ende laet dit 24 uren in een warme
plaetse staen weycken / stelt het dan op 't vuur/
ende laet de Infusie tot de zoo toe komen / pers
het dan wel stijf uyt / clarificeert dan u Syrc-
ker met de Infusie van kroosen / ende dooz den
wollen doech ghegoten zijnde / hoocht het tot
een dich Syroop / doet dan de boozgaende In-
fusie van Rhabarber daer by / ende laet het we-
derom tot een Syroop zieden / ende bewaert
het tot het ghebruyck.

Syrupus de Rosis siccis.

℞ Rosarum rubrarum arefactarum ℞ f. Ma-
cerentur in s. q. aquæ 24 horis, tunc Infusio-
nem calefacito, & exprimito, colaturæ adde
sacchari ℞ j. fiat s. a. Syrupus.

Neemt twee pondt water ofte wat meer/
giet het al ziedende ober de dzooge roode kroo-
sen / stopt het vat naeutwe toe / ende laet het soo
staen weycken 24 uren / daer na ziedt het een
walleken op / laet de decoctie laeu worden/
wrijft dan de kroosen met supbere handen / en-
de pers die sterck uyt. Clarificeert dan de de-
coctie met het supker met het witte van een
ey / ende dooz den wollen doech ghepasseert
wefende / hoocht het tot een Syroop / 't welck
ghy

ghy in sijn pot gietende / sult / verkoelt wesende /
toestoppen en bewaren / ꝛc.

Syrupus de stœchade simplex.

℞ Florum stœchados ʒ xv. Thimi, Calaminthæ, Origani ana ʒ v. anisi ʒ iij. passulorum enucleatarum ʒ ij. aquæ q. s. coquantur s. a. colaturæ adde mellis ℞ ij. ʒ iij. Aromatizetur cum cinamomi, Calami aromatici, Ginziberis ana ʒ f. ʒ xviii.

Ziedet in een ghenoechsame quantiteyt waters alle het boven-gheschreben / tot het overblijffel van twee pondt Colaturæ, eerst vooz al ziedende de Krozjnen van hare kernen ghesubert / die eenen tijdt ghezoden hebbende / doet daer by de Calamintha, daer na het Anijs-zaet grof ghestampyt / ende een weynighstken daer na den Thymus ende Origanum, ende ten laetsten den Stœchas, de welke een walleken vijft ofte ses ghezoden hebbende / sult de decoctie van 't vuur doen / ende laeu ghetworzen zijnde / door-gieten / ende sterck wpt-duwen. Clarificeert met den Honigh ende witte van den eyde decoctie, ende door den wollen doeck gepasseert zijnde / koocht het tot een Syroop in een poppeken van dun lijnwaet gebonden zijnde / de boven-geschreben Aromata grof gestampyt / sult ghy in het Syroop laten zieden / dickmael onder het zieden het poppeken met een spatel wptduwende / 't Syroop tot sijn perfectie ghekomen zijnde / neemt het poppeken daer wpt / dat eerst wptduwende / ende bewaert het Syroop tot het ghebruyck.

Syrupus

Syrupus de symphito Fernelii.

℞ Radicum & Cymarum symphiti majoris
& minoris ana M. iij. Rosarum rubrarum, Be-
tonicæ, Plantaginis, Pimpinellæ, Polygoni,
Scabiosæ, Tussilaginis ana M. ij. extulsis omni-
bus recentibus exprimatur succus, coquaturque
ut exspumetur ad ℞ iij. addendo sacchari ℞ ij. s.
& fiat s. a. Syrupus.

Dit Syrooy moet in de koose tijt gemaect
worden in de Mey/ als alle de kruyden in hun-
ne meeste kracht zijn / sult dan alle de boden-
geschreyden kruyden met de koose in den moz-
tier stampen / ende daer sap uyt persen. De
Symphitum soo kleyn als groot sult ghy met
het kruyt en wortelen / wel schoon gewasschen
zijnde / oock stampen. Ziedt dit sap een wal-
leken op / ende giet het dooz den wollen doeck/
ende maecht dat ghy drie pondt daer uyt be-
komt / het welcke ghy dan met het Supcher
dooz het wit van een ey sult clarificeren / ende
dooz den wollen doeck weder ghegoten zijnde/
tot een dick Syrooy op-zieden. Symphytum
majus woçdt oock Consolida ghenoemt : Sym-
phytum minus is Prunella, sommighe nemen
Bugula, andere de ghemeyne Bellis, dat zijn
kerstautwen/ anders Madeliebekens/ de wel-
ke oock Consolida woçden genoemt.

Syrupus Violarum.

℞ Infusionis violarum ex artefactæ ℞ ij. sac-
chari clarificati & ad consistentiam cocti ℞ vj.
℞ viij. id est ponderis civilis Antverpiensis
℞ iiij. Jungantur simul, & paulisper super
prunas posito, spumam diligenter auferto.

Reemt

Neemt Violetten soo veel als 't u belieft/
 plucht die af / ende supbertse van alle groenig-
 heydt / doertse dan in een tinne ofte steene beker/
 wat ofte kroes / giet daer ober ziedende water/
 soo veel dat de Violetten recht oberdeekt zijn/
 sonder den plas langher te maken : laet dit soo
 staen weycken in een warme plaetse 24 uren/
 maecht dan de Infusie heet / maer laet die niet
 zieden ofte sult alle het schoon blaeu coleur
 verliesen. Doet dan de Violetten in een cane-
 fas doech / ende pers die wel sterck upt tot een
 Vlaemsche pinte van dese Infusie (de welke
 recht twee pondt weeght) sult ghy clarifice-
 ren met het witte van den ey / ses pondt acht
 oncen wit Doeyer-supcher / dat is vier pondt
 Antwerps ghewichte / ende dooz ghepasseert
 zijnde / zieden tot consistentie van Tabletten.
 Van het vuur doende / sult het Supcher soo
 veel laten verkoelen als ghy kondt / ende dan
 daer by de Infusie gieten / ghedurighlijck om-
 roerende / op dat het wel mach dooz mengen;
 maer siet wel toe dat ghy het Syroop niet te
 dun en maecht / want soude seer haest suur
 worden ende bederven : wel dooz-mengelt zijn-
 de / stelt het Syroop wat op het vuur / op dat
 het sijn schuym mach opwerpen (maer sonder
 zieden) het welke ghy t'eenmael sult af-ne-
 men / ende hoel wesende / in sijnen pot gieten/
 ende bewaren tot het gebruyck.

Mel Mercuriale.

R. Succi mercurialis, Mellis ana ℞ij. confi-
 ce s. a.

Neemt sap van Mercuriael, ziedet een wal-
 len op / ende giet het dooz den wollen doech/
 doet

doet den Honigh dan daer by / ziedende giet
het wederom dooz / ende ziedet tot consistentie
van Syroop.

Mel Rosarum simplex.

℞ Infusionis rosarum rubrarum ℞ ij. f. mel-
lis ℞ ij. coque s. a. ad consistentiam Syrupi.

De Infusie sult ghy maken van roode Roos-
sen / op de selve maniere als de Probensche In-
fusie, boven in het Syroop van Roosen beschre-
ven / uytghenomen dat dese Infusie maer drie
ofte vier mael met versche Roosen moet ver-
nieutot zijn. De Infusie met den Honigh en
witte van den Epe sult ghy clarificeren / ende
dooz den wollen doech gegoten zijnde / tot con-
sistentie van een middelbaer dick Syroop zie-
den.

Mel Rosatum solutivum.

℞ Infusionis rosarum pallidarum ℞ ij. f. mel-
lis ℞ ij. coquantur s. a. ad spissitudinem Sy-
rupi.

Maecht dit als 't boozgaende Mel rosarum,
behalven dat ghy Infusie van Probensche Roos-
sen moet nemen.

Oximel simplex.

℞ Mellis optimi despumati ℞ ij. aceti vini
acerrimi, aquæ ana ℞ j. coque s. a. ad spissi-
tudinem Syrupi.

Neemt twee pondt Honigh / ende een pondt
water ofte wat meer (op dat den Honigh te be-
ter dooz den wollen doech passere) clarificeert
het selve met het witte van een Ep / ende dooz
ghepas-

ghepasseert zijnde / koocht het tot de consistentie van een heel dick Syroop / ende doet dan daer by den Wijn-azijn / ende laet het wederom koochen tot de consistentie van een syroop.

Oximel scilliticum simplex D. Mesuae.

R̄ Mellis despumati ℞ j. f. aceti scillitici ℞ j. coquantur. s. a.

Neemt den geschuymden Honigh / ende den Wijn van Squillen / ende laet het t'samen zieden tot een Syroop.

Diamorum Doctoris Nicolai.

R̄ Succi mororum celsi ℞ s. Succi mororum rubi ℞ j. Mellis despumati ℞ j. coque simul ad consistentiam Syrupi.

Neemt Moerbessen ende Braembessen eerst r'eenemael rijp zijn / treckende wat nae het zwart / pers het sap daer upt / laet het neder sincken / giet dan het klaer af / ende clarificeert het met den Honigh ende witte van den Epe / ende door den wollen doech ghepasseert zijnde / koocht het tot consistentie van Syroop. Vandaaghs wordter van veele in plaetse van Honigh Supcher ghebruycht / om dat se seggen den Honigh te heet te wesen / ende min liefselijck door de quade heelen / inghelijckx ooch maer van sap van Moerbessen / door dien het aengeramer is.

Lohoch, Loch, Linctus, Eclegma.

Lohoch sanum & expertum D. Mesuae.

R̄ Cinamomi, Hysopi, Glycyrrhizæ ana ʒ ij. Jujua

Jujubarum, Sebesten ana N°. xv. Passularum enucleatarum, ficuum siccarum, dactylorum pinguium ana ℥ j. Fœnugræci ℥ ij. s. Capilli veneris M. s. anisi, Fœniculi, Ireos, Seminis lini, Calaminthæ ana ℥ ij. coquantur s. a. in s. q. aquæ ad consumptionem ℞ j. colaturæ expressæ adde penidiarum ℞ j. coque ad consistentiam Syrupi, postea in sperge sequentia minutissima tusa.

℞ Pinearum mundatarum ℥ ij. s. Amigdalorum dulcium mundatarum, Glycyrrhizæ, Tragacanthæ, Gummi Arabici, Amyli ana ℥ j. s. Ireos ℥ j. agitentur omnia donec albescant.

Ziedet in een ghenoeghsame quantiteyt waters tot de Colatura van omtrent anderhalf pondt / want een pondt is wat te weynigh om het Suicker te clarificeren / eerst dooz al de Ireos-wortels (dat zijn blauwe Lelien) in ronde schellekens gesneden / de welke een tijdt ghezoden hebbende / doet daer by de bzuchten ghesupbert / ghehroocht / en doozsneden / de welke oock een tijdt gezoden hebbende / doet daer by de Calamintha en het Calys-hout / daer na alle de zaden wat gestamp / daer na den Hysop en Capillus veneris dooz-sneden / ten laersten de Caneel grof gestamp / de welke ghy sonder te laten zieden / terstont van 't buur sult af-nemen / ende den pot naenw toe-stoppende / laten staen weycken / tot dat het laeu is gheworden / en dan uytduwen. De Colatura sult ghy clarificeren met de Penne (ofte ander Suicker / want de Penne niet anders en is / soo ick noch gheseyde hebbe / dan Suicker een weynighsken verbzant / ten ware de verbzantheidt hier goet ware) ende witte van den Epe dooz ghepasseert zijnde / ziedet tot een heel dich Spzoop / in 't welcke

welcke ghy het nabolghende poeper sult mengen / op dese maniere gestampt : De Gomme van Arabien en Tragant sult ghy / ghedrooght wesende / elck bysonder stampen / ende sijn doorziften / het Calys-hout geschnabt / gesneden ende ghedrooght / met de Treos-woortels sult ghy oock t'samen stampen ende ziften / den Amylum sult ghy oock bysonder sijn wrijven / ende dan by de hoben-gheschreben Poepere mengelen / de Dingelen ende ghepelde Amandelen sult ghy met een Mes kleyen dooz-snijden / ende dan in den moztier met de hoben-geschreben Poepere pulveriseren / ofte wel in eene steene moztier met wat van de decoctie met een houtte stamper stampen. Dit Poeper sult ghy in 't hoben-geschreben Syroop soo langhe omroeren tot dat het wit is / ende bewaren tot het gebryck.

Loboch de Pulmone Vulpis.

℞ Pulmonis vulpis ficcati, Succu glycirrhizæ, Seminum anisi, Fœniculi, Capilli veneris ana ℥i. sacchari clarificati ℥ vij. s. fiat s.a. Loboch.

Neemt de Tonge van den Vos / gheprepareert ende gedrooght op de maniere hoben onder de preparatien beschreben : stampt de selve met het saw van Calys-hout kleyen ghesneden ende gedrooght / Anijs / Wenckel / en Cappillus veneris tot een sijn poeper / welck poeper ghy sult mengen in seben oncen en half suetker met eenigh Dectozael-water / als is Tussilaginis, gheclarificeert ende tot een dick Syroop gezoden.

Loboch

Lohoch de Caulibus, alias Syrupus de caulibus, sive de Brassica.

℞ Succi caulium rubeorum depurati & clarificati ℞ j. Croci ʒ ij. Mellis & sacchari ana ℞ s. fiat s. a. syrupus.

Neemt roode koolen / stampt die / ende pers het sap daer upt / ziedet een walleken op / ende giet het dooz den wollen doeck. Dus ghesupbert / neemt daer van een pondt / clarificeert het selve met den Honigh ende Supcher met het witte van een Ey / dooz ghegoten zijnde / hanght daer in / in een poppeken ghebonden van ydel lijnwaet / den Saffraen heel soo sp is / welke poppeken ghy onder het zieden met een spatel dickmael sult wrtdruwen / ende tot een dick Pectorael-szyrop gezoden zijnde / dat daer laten in hanghen. Sommighe stampen het Saffraen / ende menghelen dat in 't Szyrop wat dicker gezoden / ende dan mach dit eenighsins Lohoch ghenaemt worden.

Pulvis sive species Aromatica.

Pulvis sive species Aromatici rosati Gabriëlis descriptionis Mesuæ.

℞ Rosarum rubrarum ʒ vij. s. Glycirrhizæ. ʒ iij. s. Ligni aloës, Santali citrini ana ʒ j. s. Cinamomi ʒ ij. s. Macis, Gariophyllorum ana ʒ j. ʒ xv. Gummi arabici tragacanthæ ana ʒ iij. s. Nucis moschatæ, Cardamomi, Galangæ ana ʒ s. Spicæ indicæ, Ambrægrisæ ana ʒ j. moschi ʒ s. misce fiat s. a. pulvis.

In den eersten sult de Santalum en Lignum
 aloës

aloës in den moztier t'eenemaal bzenen / dan
 daer by doen de Galanga, Giroffe-nagels/ Ca-
 lps-hout geschabt / ghesneden ende gedrooght/
 de Spicanardi ghesuybert en kleyn ghesneden/
 ende de Caneel / ten laetsten de roode krooßen
 ghedrooght / ende van hun wit onder ghesuy-
 bert / de Macis, Nux muschata, alle het selve
 daer nae dooz eenen middelbaren sijnen teems
 ziftende. De Gomme van Arabien en Cra-
 ganth moeten / ghedrooght wesende / bysonder
 ghepoepert wesen. De Ambergrijs en Mus-
 cus moeten oock bysonder met wat van de spe-
 cten ghewaschen worden; maer dooz dien een
 pghelijck den Muscus en Amber niet en kan
 ghelijden / soo en sal men die daer niet by doe-
 ghen / dan des noode wesende / een greyn Am-
 ber en een half greyn Muscus tot een dragma
 daer by noegen.

*Pulvis aureus sive Myricalis apud
 Gandenses.*

℞ Cinamomi, Galangæ ana ℥ s. anisi ℥ ij.
 Chalybis minutissime præparati ℥ iij. saccha-
 ri ℥ ij. Folia auri N°. iiij. misce & pulverisa.
 Diuturnis & pertinacibus uteri & lienis ob-
 structionibus medetur, & menses provocat.

De preparatie van het stael staet boven in
 de bereydinghen der Simplicia beschreven / de
 reste moet sijn gestampt sijn / ende daer by ge-
 hoeght.

*Species Diacarthami Arnoldi de
 Villanova.*

℞ Specierum diatragacanthi frigidi ℥ ij.
 Pulpæ

Pulpæ cydoniorum ꝛ f. medullæ feminis carthami, Hermodactylorum ana ꝛ ij. Ginziberis, Diagridii, Mannæ ana ꝛ j. Turbith ꝛ iij. misce s. a. fiat pulvis.

Neemt een goet deel Semen carthami, van alle onsupberheyt eerst gesupbert / ende stampt dat lichtelijck dooz / zift het selbe dooz eenen ydelen teems / op dat de kernen dooz ballen / ende de lemen boben blijven / dooz dien nochtans datter altydt sommige dooz ballen / neemt het ghewichte wat ruym: boeght dan by idit Semen carthami den Turbith kleyn ghesneden / de Synebere ende de ghedrooghte Queen: stampt dit t' samen / ende zift het tot een middelbaer sijn poeyer / doet dan daer by den Diagridium bysonder in den mortier ghewezeben / den bodem des selfs eerst met wat Olie van soete Amandelen bet ghemaecht / ende de species diatragacanti frigidi, dit wel dooz-mengelt wesen / neemt uptghelesen Manna heel supber / en met wat van de boben-gheschreven Species, wzyft die in den mortier / ende boeght daer dan alle de reste by / ende bewaert het tot het ghebruick.

Species Diagalanga Doctoris Mesue.

ꝛ Galangæ, Lingni aloës ana ꝛ iij. Gariophyllorum macis, feminis ligustici ana ꝛ j. Ginziberis, Piperis longi, Piperis albi, Calami aromatici, Cinamomi ana ꝛ f. ꝛ xv. Calaminthæ, Menthæ, Cardamomi majoris, Spicæ indicæ, Seminis apii, Fœniculi, Anisi, Carui ana ꝛ f. misce fiat s. a. pulvis.

Breect in den mortier eerst alle de wortelen ende de schozffen t' samen / ende de Spica met

een schare kleyen door ghesneden / doet dan daer by alle de kripden ende zaden / etc. stampt ende zift het tot een fijn poeyer. Cardamomum majus is de ghemeyne greyne.

Species Diaireos simplex.

℞ Ireos ʒ s. specierum diatragacanthi frigidii ʒ ij. misce.

Stampt de Ireoswortelen t'eenemael fijn / ende boeght daer by de Species diatragacanthi frigidii.

Species Dianisi Doctoris Mesuae.

℞ Anisi electi ʒ v. Glycirrhizæ rasæ, Mastiches ana ʒ ij. Carvi, Macis, Galangæ, Fœniculi, Ginziberis, Cinamomi ana ʒ j. ʒ xv. Trium piperum, Calaminthæ, Pirethri, Casiæ lignæ ana ʒ s. Cardamomi, Gariophyllorum, Cubebæ, Spicæ indicæ, Croci ana ʒ j. ʒ ij. s. fiat s. a. pulvis.

De Spica kleyen door gesneden / het Calyxhout gheschabt ende ghedrooght / de Giroffnagels en Galanga sult ghy eerst t samen byeen / daer na alle de andere droogen / behalven het Saffraen ende Mastix die ghy elck bysonder sult wrijven / ende by het boven-schreiben wel door mengheit / ende ghezift wesende / tot het ghebruyck betwaren.

Species Diamargariti frigidii D. Nicolai.

℞ Nucleorum seminis Citrulli, Cucurbitæ, Cucumeris, Melonis, Seminis portulacæ, Pappaveris albi, Santali albi, Santali citrini, Ligni aloës, Ginziberis, Rosarum, florum Nymphææ albæ,

alba, Florum boraginis, myrtillorum ana ʒ j.
 Coralli albi, Coralli rubri ana ʒ f. Margaritarum ʒ iij. misce fiat pulvis s. a.

In den eersten sult de Santels en Lignum Aloës tot een poeper stampen / ende dan daer by doen alle de reste/ende dooz eenen sijnen cordialen teemg zisten / uyt-ghehouden nochtans het Cozael ende de Peerlen/ de welcke eerst geprepareert wesende / sult in den moztier stillekens lozijben / ende menghelen by het bobenghescheven poeper. De vier verkoelende Zaden sult ghy oock eerst van hunne pellen supberen/ ende met een mes kleyn dooz-snijden/ ende met wat van de poeperen ghepulveriseert wesende/ sult met de reste menghelen/en naeu toeghestopt/ tot het gebzuyck bewaren.

Species Diamoschi dulcis D. Mesue.

℞ Croci, Doronici, Zedoariae, Ligni aloës. Macis ana ʒ ij. Margaritarum albarum, Serici crudi tosti, Charabe, id est succini, Coralli rubri ana ʒ ij. f. Galliae moschatae verae, Ocimi citrati ana ʒ j. f. Been albi, Been rubri, Folii (vel succedanei ejus macis, & Spicae celticae mundatae ana partes aequales) Spicae indicæ Gariophyllorum ana ʒ j. Zingiberis, Cubeborum, Piperis longi ana ʒ j. f. Moschi ʒ ij. misce s. a. fiat pulvis.

Breect in den moztier eerst kleyn het Lignum aloës, daer by doende den Doronicum, Zingiber, Been album & rubrum, de Spicanardi kleyn gesneden/ en Giroffenagels / ten ware ghy in plaetse van Doronicum, Galangam ofte Angelicam name / ende vooz Been album & rubrum, Radices boraginee, ende Buglossæ, dese gebzoken zijnde / doet daer by de Macis,

Spica celtica, de gherooste / niet verbrande /
raeutwe zijde / de edele Basilicum / ofte in ghe-
breck van dien de ghemeyne / ofte het zaet des
sels / Cubeben, langhe Peper / het welke te
samen tot een cordiael sijn poeper ghestampt
ende ghezift wesende / doet daer by het Saf-
raen eerstmael ghedzooght ende bysonder ghe-
stampt / als oock de Trochisci van Gallia mo-
schata. De gheprepareerde Peerlen / Cozael /
ende Succinum, stillekens in den moztier eerst
ghewezben wesende / sult ghy oock onder de
poeperen wel doozmenghelen: ten laetsten sult
ghy den Muscus met wat van de specien heel
sijn gewezben wesende / oock daer onder men-
ghelen / ende wel ghestoten zijnde / tot het ghe-
bruyck bewaren.

Species Diambre, Doctoris Mesua.

R Cinamomi, Doronici, Gariophyllorum,
Macis, Nucis moschatae, Folii (aut succedanei
ejus Spicae celticae, & macis) Galangae ana ʒ j. f.
Spicae indicae, Cardamomi minoris, Cardamo-
mi majoris ana ʒ f. Zingiberis ʒ f. ʒ xv. San-
tali citrini, Ligni aloës, Piperis longi ana ʒ j.
Ambræ ʒ f. Moschi ʒ xv. misce fiat s.a. pulvis.

De Santalum, Lignum aloës, Galanga, Gi-
rossenagels / Spicanardi sileyn dooz gesneden / en
Doronicum sult ghy eerstmael in den moztier
breken / en daer na alle de andere ingredienten
daer by doen / stampen ende ziften tot een sijn
cordiael poeper / wrgghenomen de Muscus en
Ambergrijs / de welke t'samen moeten ghe-
wezen worden met wat van het boden-schze-
ben poeper / en dan mengelen onder het ander.
Cardamomum majus is onse gemeyne grompe.

Species

Species Dianthos D. Nicolai.

℞ Florum rosmarini ℥ f. Rosarum vidarum, Glycirrhizæ ana ℥ iij. Gariophyllorum, Spicæ indicæ, Nucis muschatæ, Galangæ, Cinamomi, Zingiberis, Zedoariæ, Ligni aloës, Macis, Cardamomi, Anisi, Seminis anethi ana ℥ ij. misce fiat s. a. pulvis.

De Glycirrhiza, Gariophylli, Spicanardi dooz ghesneden / Galanga, Cinamomum, Zingiber, Zedoaria, Lignum aloës sult ghy eerst in den mortier kleyn breecken / ende daer na al het ander by doen / ende tot een sijn poeper zisten.

Species Diapæonias.

℞ Radics pæoniæ ℥ f. Macis, Spicæ indicæ, Croci, Coralli rubri, Margaritarum, Mastiches ana ḡ xv. Myrtillorum ℥ f. ḡ xv. Cinamomi, Nucis moschatæ, Gariophyllorum, Foliij (ejus loco Casiæ lignæ) Zingiberis, Piperis longi, Cardamomi, Granorum paradisi ana ℥ j. Glycirrhizæ ℥ ij. f. Anacardi ℥ ij. ḡ v. Moschi, Ambræ ana ḡ iij. misce s. a. fiat pulvis.

Sult eerst de wortels van Peonie-marmeken in den mortier breecken / ende dan daer by doen de Spica kleyn ghesneden / ende het Calys-hout kleyn gesneden / ende gedrooght Syneber / Caneel / Casiæ, Strosse-naghels / ende die gebroken zijnde alle de reste / behalven het Saffraen / het welcke gedrooght zijnde / besonder moet gepoepert worden. De geprepareerde Beerlen / en Cozael sult ghy met den Maltix stillekens in den mortier wrijven / ende dan by het boden-schreben Poeper / heel sijn gezift / by

℞ 4

menge-

mengelen. Den Mustus en Amber sult ghy met wat Doeyer heel subtyl wyjben / ende dan menghelen by het wooggaende / ende bewaren tot het gebuyck.

*Species Diarhodonis Abbatis
ex Nicolao.*

℞ Santali albi, santali rubri ana ʒ j. ʒ xv. Tragacanthæ, Gummi arabici, Spodii ana ʒ j. Afari, Mastiches, Spicæ indicæ, Cardamomi, Succu glycirrhizæ, Croci, Ligni aloës, Gariophyllorum galliæ moscharæ Nicolai, Anifi, Fœniculi, Cinamomi, Rhubarbari, Seminis ocimiculi, Cinamomi, Rhubarbari, Seminis ocimiculi, Berberis, Seminis endiviæ, Portulacæ, Nucleorum seminis cucurbitæ, Citrulli Cucumeris, Melonis, Seminis papaveris albi ana ʒ f. Margaritarum, Ossis e corde cervi ana ʒ v. Rosarum ʒ v. f. Camphoræ ʒ ij. f. Moichi ʒ j. f. misce s. a. fiat pulvis.

De Santels, Lignum aloës, Spicanardi kleynt ghesneden / ende Giroffenagels sult ghy in den moztier eerst kleynt breecken / ende dan daer by doen alle de wortelen / ende daer na alle de reste / het Calys hout-sap eerst kleynt dooz ghesneden zijnde ende ghedrooght / het selve ziftende dooz een middelbare fijne teems / de vier berkoelende zaden / na dat sy ghepelt zijn / moeten met een mes kleynt ghesneden worden / ende in den Moztier daer na met de hoven- gheschreven poeperen al wyjvende ghepulberiseert. Berde de Gommen ende het Saffraen ghedrooght zijnde / moeten bysonder ghestamp't worden. De Peerlen en Spodium gheprepareert zijnde / in den moztier gheworpen met den Campher / ende met de andere poeperen wel dooz-mengelt

gelt worden. De Gallia moschata het welcke Trochiscen zijn / die onder de Trochiscen beschreben sullen worden / ende de Muscus en worden hier ghemeynelijck niet by ghedaen / dooz dien weyniggh de Muscus vermogen / doch sy is hier in kleene quantiteyt.

Species Diatragacanthi frigidi
D. Nicolai.

℞ Tragacanthæ albissima ʒ j. Gummi Arabici ʒ v. amyli ʒ ij. Glycirrhizæ, Nucleorum feminis citrulli, Cucurbitæ, Cucumeris, Melonis ana ʒ j. Camphoræ ḡ v. fiat s. a. pulvis.

De Gomme Traganth ende van Arabien wel gedrooght zijnde / sult elck bysonder poeperen / insghelijcks het Calys-hout / den Amylum in den moztier kleyn ghewezben / sult by het boben-gheschreben mengelen. De vier zaden / nae dat sy gepelt zijn / ende kleyn met een mes dooz ghesneden / sullen met de poeperen in den moztier ver subrijlt worden / stillekens wijzende.

Species Diatriop Santalon D. Nicolai.

℞ Santali albi, Rubri citrini, Rosarum ana ʒ iij. Rhabarbari, Spodii, Succu glycirrhizæ, Seminis portulacæ ana ʒ ij. ḡ xv. Amyli, Gummi Arabici, Tragacanthæ, Nucleorum feminis citrulli, Cucurbitæ, Cucumeris, Melonis, Seminis endiviæ ana ʒ j. f. Camphoræ ʒ j. misce s. a. fiat pulvis.

Dolghet de wijze van stampen in Diarhodon beschreben / midts sy malkanderen seer ghelijck zijn.

℞ 5

Species

*Species Diaturbith cum Rhabarbaro.**D. Montagnanae.*

℞ Turbith optimi, Hermodactylorum ana
 ℥ f. Rhabarbari ℥ v. Diagridii ℥ ij. Santali al-
 bi, Santali rubri, Violarum, Zingiberis ana
 ℥ ij. ḡ v. Mastiches, Anisi, Cinamomi, Croci
 ana ḡ xv. misce s. a. fiat pulvis.

De Turbith en Santels kleyn gesneden / sult
 ghy in den moztier eerstmael t'eenmael hzeet-
 ken / ende dan de reste daer by doen / ende dooz
 eenen middelbaren sijnen teems ziften / behal-
 ven de Saffraen / die bysonder / ghezoocht
 wesende / moet ghepoepert worden / den Dia-
 gridium ende Mastix sult ghy t'samen / den bo-
 dem van den moztier wat het ghemaecht zijn-
 de / stillekens sijn wrijven / ende het boden-ge-
 schreben poeper dan daer onder mengelen / ende
 bewaren tot het gebruik.

*Species sive pulvis Haly Abbatis, apud**Valescum.*

℞ Seminis papaveris albi ℥ v. Gummi Ara-
 bici, Amyli, Tragacanthæ ana ℥ j. f. Seminis
 portulacæ & Gossipii, Seminum altheæ & mal-
 væ ana ℥ ij. f. Seminum quatuor frigidorum
 majorum, seminis cydoniorum ana ℥ ij. f. Spo-
 dii præparati, pulveris liquiritiæ ana ℥ j. f. mi-
 sce fiat s. a. omnium pulvis.

De Gomme van Arabien / en Traganth
 moeten / booz al ghezoocht zijnde / elck byson-
 der gestampt / ende sijn gezift worden / aldus
 dock den Amylum, ende gheprepareerde Spo-
 dium. De vier verkoelende zaden moeten ghe-
 pelt /

pelt / ende met een mes fijn dooz-gesneden zijnde / in den mortier met het hoben-geschzeben poeper ghepulberiseert worden. Het Semen Gossipii, anders Bombacis, dat is Catoenzaedt / moet oock ghepelt worden / ende als de hier zaden met een mes dooz-gesneden worden / ten zy ghy dat stampte / ende zifte op de wijze van Semen carthami, ende alsdan met alle de reste t' samen stampte / t' welck gezift zijnde / sult by het hoben-geschzeben poeper mengen: en maecht niet veel t' samen / want om de bettigheyt der zaden wordt dit poeper lichte ranst.

Species Hieræ Picræ simplicis Galeni.

R̄ Cinamomi, Ligni aloës, Afari, Spicæ-nardi indicæ, Croci, Mastiches ana ʒ j. Aloës ʒ ij. ʒ ij. misce s. a. fiat pulvis.

Spicanardi van alle aerde ghesupbert wesen- de / ende met een schare kleyn dooz-gesneden / sult ghy eerst met het Lignum aloës stampen / daer by doende de Canceel ende Hasel-wortels / ende t' selbe tot een middelbaer fijn poeper ziften. Het Saffraen ghedrooght zijnde / sult alleene stampen; maer den Aloës ende Mastix t' samen / den bodem van den mortier eerst met wat Olie van soete Amandelen bet ghemaecht zijnde / ende al wel onder malkander ghemen- gelt / sult tot het gebzupck bewaren.

Species lætitie Galeni.

R̄ Florum ocimi gariophyllati, Croci, Zedoariæ, Ligni aloës, Gariophyllorum, Corticum citrei mali, Galangæ, Macis, Nucis moschatæ,

schatae, Stryracis calamitae ana ʒ j. ʒ xv. Anifi, Rasuræ eboris, Thymi, Epithymi ana ʒ f. Camphoræ, Moschi, Ambræ, Margaritarum, Ossium e corde cervi ana ʒ xv. aurifoliati meri, argenti foliati meri ana ʒ v. misce s. a. fiat pulvis.

Stampt in den eersten het Lignum aloës, alle de wortelen en schozissen/ die gebroken zijn/ de/ doet al de reste daer by/ en ziftet door eenen cordialen teems. De Camphora moet bysonder gewreven worden/ met wat van de bobengheschreven poeperen/ insghelijcks den Amber en Muscus/ soo oock de gheprepareerde Deerten: Al met malhanderen wel ghemengelt wesfende/ menghelt daer onder in den moztier de bladeren goudt ende silber/ ende bewaert het tot het ghebruick. Bloemen van Ocimus gariophyllatus zijn qualijck te bekomen/ ghebruickt in plaetse de bladeren des selfs/ het welcke de edele Basilicum is/ ende in ghebruick van die/ ghebruickt de ghemeyne Basilicum.

Pulvis Regine.

℞ Seminis saxifragiæ, Granorum solis, Liquiritiæ rasæ, Seminis malvæ, Apii ana ʒ ij. ʒ ij. Petroselini macedonici, Asperagi, Dauci, Ligustici, Geniste, Cumini, Anisi, Juniperi, Rutæ, Seseleos, Pulegii, Acori, Anethi, Baccarum lauri ana ʒ j. Radicum penthaphyllonis ʒ j. f. Schœnanthi, Lapidis lycnis ana ʒ ij. Seminum quatuor frigidorum majorum ana ʒ ij. f. Sanguinis hirci ʒ ij. Croci ʒ f. misce fiat omnium pulvis subtilissimus pro calculo.

In dit tot sijn poeper te brengen/ is groote moeyte

moeyte ghelegghen / om de bettigheyt der zaden
wille / daerom ware het goet / als sy half ghe-
stamp tusschen papieren in een warme plaet-
se te dzoogen / ende dan boort te stampen ende
te ziften ; de verhoelende zaden / na dat sy ge-
pelt zijn / moeten met een mes kleyn doorzhe-
smeden worden / ende dan met wat van de
andere Poeyeren in den Mortier ghepulbe-
riseert worden Daer zijn andere Descrip-
tien met minder ingredienten , neemt die u be-
leest.

Opiatum.

Diascordium Fracastorii.

R Cinamomi, Casia lignea ana ℥ ij. Scor-
dii ℥ l. Dictamni cretici, Radicum tormen-
tilla & bistorta, Galbani Gummi arabici ana
℥ ij. Opii ℥ l. ḡ xv. Styracis calamita ℥ ij.
ḡ xv. Seminis acetosa ℥ ij. ḡ v. Gentiana
℥ ij. Boli armeni ℥ vj. Terra lemnia ℥ ij.
Piperis longi, Zingiberis ana ℥ j. Mellis opti-
mi despumati ℥ j. ℥ iij. Conserva rosarum
rubrarum ℥ l. Vini aromatici ℥ iij. fiat s. a.
Opiatum.

Sult in den eersten alle de wortelen in den
mortier byken / dan daer by doen de Caneel/
ende de Casia , die ooch gebroken zijnde / doet
daer by alle de reste / ooch den Storax en Gal-
banum (is 't dat nochtans het poeper te bocht-
tig valt / smelt beyde dese Gommen met spaen-
sche wijn / ziedese tot dicke van Honigh / ende
mengelt die warm in de gemengde composi-
tie, en zifet door zenen sijnen teems de Gummi
arabi-

arabicum ghedrooght zijnde / stampt die bysonder / ofte smelt die met den Opium. Bolus armenus en Terra lemmia moeten elck bysonder gewoeden worden / ende by het boben geschreben poeper gemengelt. Neemt dan geschuynde Honigh / ende laeu wesende / mengelt daer onder de Conferbe van roosen kleyn gestampt / ende daer nae alle de poeperen / ten laetsten den ghedissolbeerden Opium met Malbesepo ofte Spaensche Wijn. Laet dese compositie sommige daghen fermenteren , die alle dagen omroerende / ende bewaertse tot het ghebruick.

Requies Nicolai.

R̄ Rosarum , violarum ana ʒ iij. Op̄ii , seminis hyosciami albi, Corticum radicum mandragoræ , Seminis endiviæ , Lactucæ , Portulacæ , Psyllii, nucis moschatæ, Cinamomi, Sacchari ana ʒ j. s. Santali albi , Citrini , Rubri, Spodii , Tragacanthæ ana ʒ ij. ʒ v. mellis optimi despumati triplum.

De drie soorten van Santels sult ghy in den mortier eerst kleyn bzeken / ende dan daer by doen de schoossen van Mandragoza ende Caneel / daer nae alle de reste. Alles door ghezift wesende / menghelt daer onder de Tragacanthum bysonder ghestampt / insghelijckes het Supcher / ende de gheprepareerde Spodium , welke poeper ghy mengelen sult in laeutoe geschuynde Honigh / diernael meer weghende dan het poeper / dit al wel doornmengelt wesende / mengelt daer onder den Opium, met Spaensche Wijn gesmolten / ende bewaert het tot het ghebruick. Hier by soude moeten gheboeght wesen de twee voornaemste Opiaten , als in
The-

Theriaca en Mithridatium ; maer ick sal daer van op het laetste een bysonder Tractaet maken / ende daer by voeghen de Confectio hyacinthorum.

Electuarium

Benedicta laxativa Doctoris Nicolai.

℞ Turbith electi, sacchari ana ʒ x. Diagridii, Esulæ, Hermodactylorum, Rosarum ana ʒ v. Gariophyllorum, Spicanardi indicæ, Zingiberis, Croci, Saxifragiæ, Piperis longi, Calami aromatici, Cardamomi minoris, Seminis apii, Salis gemmei, Galangæ, Macis, Carui, Fœniculi, Seminum asperagi, Rusci, Miliisolis ana ʒ j. Mellis despumati triplum hoc est ʒ j. ʒ v. ʒ v. confice s. a.

Sult den Turbith ende Spicanardi met een schare kleyn doorstrijden / ende met alle de andere wortelen eerst in den Mortier t'eenmael breeken / de Radices esulæ eerst gheprepareert wesende / op de maniere in de preparatien beschreben / doet daer na alle de reste by / ende tot een middelbaer sijn poeper ghezift wesende / voeght daer by het Suicker met het Sal gemæ ghetwezen / het Saffraen bysonder ghepoepert / ende den Diagridium tot een poeper gewezen / den bodem des mortiers eerstmael met wat olte van soete Amandelen vet ghemacht zijnde : welck poeper ghy met den gheschuynden Honigh noch laeu wesende / sult mengen / ende in sijn pot ghedaen zijnde / tot het gebzupck bewaren.

Electua-

Electuarium Cariocostinum.

℞ Hermodactylorum, Diagridii ana ℥ vj.
Gariophyllorum, Costi, Cumini, Zingiberis
ana ℥ iij. Mellis despumati cum vino aroma-
tico ℥ ix. fiat s. a. electuarium.

Den Diagridium moet bysonder ghetzeben
worden / den bodem van de moztier met wat
Olie van soete Amandelen bet ghemaecht zijn-
de / alle de andere ingredienten moeten t samen
ghestampt worden / ende door eenen middel-
baren teems ghezift worden/ende met den Ho-
nigh (met wat Spaensche wijn op-ghezoden/
ende gheschuynt) noch laeu zijnde / ghemen-
gelt worden. In 't maken van dit Electuarium
is groot verschil / want sommighe en duplice-
ren maer de poeperen / het welcke de groote
purgerende kracht seer vermeerdert / waer
door den Doctoz leelijck soude bedroghen wor-
den / met schade van den Patient. Ick hebbe
de ghemeyne maniere ghevolght die triplice-
rende / volght het ghebruyck der Stadt daer
ghy woont.

Cassia extracta pro Clisteribus.

℞ Florum violarum & foliorum ejusdem,
Malvæ, Mercurialis, Betæ, Parietariæ ana M. f.
fiat horum decoctio, in cujus colatura dissolve
facchari ℥ ix. Pulpæ cassiæ fistulæ ℥ f. fiat s. a.
electuarium.

Sult in eene ghenoeghsamen quantiteyt wa-
ters zieden tot de colatura van een pondt / alle
de krupden / op het laetste daer by doende de
Dioletten / ende nae dat sy twee ofte drie maal-
lekens

lebens gezoden hebben / van 't vuur doen/ ende de decoctie laeu gelwozden zijnde/ dooz gieten : met welcke colatura ghy het Supcker sult smelten / ende tot een heel dich Spzoop op-zieden / by het welcke ghy de doozgesteken Pulpa cassia sult menghelen / ende bewaren tot het ghebruyck ; maer en maect niet veel t'samen/ want dit Electuarium seer haest verzooght/ namentlijck in den Sommer. De Pulpa cassia wordt op dese maniere bereydt: Maniere om Pulpa cassia fistula uyt te trecken. Reent vier oncen zwaer/ niet ratelende pijpen cassia, de welke ghy met een hamerken op den middel-naet slaende / sult kroochen / ende met de handen open treckende / met een spatel al uyt weeren/ 't welck daer in is / dit mergh sult ghy met de hoben gheschreben decoctie wat verbochtighen/ ende daer naer met een houtte kepel dooz een omghekeerden Ceems dooz-wyssen / den Ceems dock met de selbe decoctie nat maeckende (ofte hebt ghy de Pulpa om in te nemen van doen / met wat Spzoop van Violetten/ ofte van kroosen / ofte eenigh ander nat) van onder sult ghy met een spatel de Pulpa af nemen / ende sult van vier oncen Cassia een once Pulpa behomen.

*Electuarium Diacarthamum Doctoris
Arnoldi de Villanova.*

℞ Spicierum diatragacanthi frigidi ℥ f. Pulpæ cydoniorum ℥ j. Medullæ seminis carthami ℥ f. Zingiberis albi, Diagridii ana ℥ ij. Turbith ℥ vj. Mannæ granatæ ℥ ij. Mellis rosati colati ℥ j. Hermodactylorum ℥ f. Sacchari albissimi ℥ x. ℥ ij. fiat s. a. electuarium.

De maniere om dit poeper te stampen/ hebbe boden in Species diacarthami beschreven/ welke poeper ghy sult mengen in het Supcher met Aqua boraginis, ofte ghemeyn water tot een dick Szyoop gheloocht / dan in plaetse van ghezyooghde Queen / mooght ghy Marmelade nemen / welke in den moztier met de Manna / van alle onreynigheyt ghesuybert ende Mel rosarum wel onder malkanderen gebroken ende gemenghelt/ by het ander sult voegen/ en bewaren tot het gebruyck.

Electuarium Diacarthamum tabulatum.

Deemt het boven-gheschreven Supcher/ ziedt het tot consistentie van Tabletten / mengelt van daer onder de Marmelade (maer beter is 't ghezyooghde Queen-peeren te poeperen) met de Manna in den moztier t'samen gebroken / ende daer naer de Poepere/ verhoelt wessende / giet het wyt tot Tabulatum, ende snijdt het / eer het heel houdt wordt / in ruyte-sneen : Mel rosarum moet hier achter-ghelaten worden / want de Tabulata en soude om de drooghtigheyt ende vertigheyt wille / niet bewaerlijck zijn ; bewaert de selve in een zyooch plaetse.

Diacatholicum Nicolai.

Rj Pulpæ cassiæ fistulæ, Pulpæ tamarindorum, senæ mundatæ ana \mathbb{z} j. Rhabarbari, Vio-larum, Polypodii, Anisi ana \mathbb{z} l. Glycirrhizæ, Seminis citrulli, Cucurbitæ, Cucumeris, Melonis ana \mathbb{z} j. Penidiarum, Sacchari candi ana \mathbb{z} l. Extrahenda extrahantur, Conterenda con-terantur,

terantur, & seminum nuclei incidantur, & postea conficiantur cum sequenti syrupo.

℞ Polypodii quercini ℥ j. i. coque in s. q. aquæ ad colaturæ ℥ j. f. cui adde sacchari ℥ j. fiat s. a. electuarium.

De Polypodium kleyn dooz-ghesneden wesende / sult ghy booz al hoochen in een genoeghsame quantiteyt waters / tot datter anderhalf pondt oberblijft. Met dese decoctie sult ghy de Tamarinden ende Cassia verbochtigen / ende wat te weyckht hebbende / sult die met een houtte lepel dooz den Ceems steken / met de reste van de decoctie sult ghy het Supcher smelten / ende hoochen tot een heel dick Syroop / onder welck Syroop ghy eerst wel sult bzeken ende doozmenghelen de Pulpen. Daer naer het Calys-hout / en Polypodium geschraht / doozsneden ende wel ghedrooght / de Senebladeren / Rhabarber / Violetten / en Anijs r'samen tot een poeper ghestampt / onder welck poeper ghy menghelen sult de verkoelende zaden ghepeelt / kleyn met een mes doozsneden / ende met wat van het bodenschreben poeper eerst in den mortier versubtylt. Al wel dooz-menghelt ende verkoelt wesende / doet het in sijn pot / bewaerende tot het ghebruyck.

Electuarium Diaphenicum D. Mesue.

℞ Dactylorum enucleatorum tribus diebus in aceto maceratorum ℥ ij. ℥ ij. f. Penidiarum ℥ j. ℥ j. Amigdalarum dulcium ℥ v. Turbith ℥ v. ℥ ij. Scammonei ℥ ij. (alii habent ℥ iij. ℥ ij.) Zingiberis, Piperis longi, Foliorum rutæ, Cinamomi, Macis, Ligni aloës, Anisi, Fœniculi, Dauci, Galangæ ana ℥ j. ¹⁰⁰⁰℥ v. Mellis despumati tri-

ti triplum, hoc est ꝑ j. ʒ vj. fiat s. a. electuarium.

De Dabels de steenen wyt ghebaen zijnde / ende van de binnenste hartzkens schoon ghemaecht / ende kleyn doorsneden / sult ghy laten wepcken drie dagen in Wijn-azijn / recht oversopt : sult de selve dan in eenen steenen moztier met de Amandelen / ende Penpe stampen / en dooz eenen seer fijnen Ceems met een houte lepel steken. Dan sult ghy den Turbith kleyn doorsneden zijnde / met het Lignum aloës ende Galanga in eenen koperen moztier kleyn breeken / ende dan daer by doen alle de andere Correctiven, ende die dooz eenen middelbaren fijnen Ceems ziften. Den Scammonium sult ghy bysonder wrijven / den bodem des moztiers met wat Olie van Soete Amandelen betghemaecht / ende dan by het boben-gheschreven poeper mengen. Mengelt dan in den geschuynden honigh / noch laeu zijnde / de doozgesteken Pulpa der Dabelen / eerst in een panneken ober het vuur wat gedzooght / ende daer naer de poeperen / ende wel doozmenghelt wessende / bewaert het tot het gebryuck. Wat ick van de Diaphœnicum noch gheschreven hebbe / leest in het beginsel van het tweede Boeck.

*Electuarium sive Confectio hamech major
Doctoris Mesue.*

ʒ Mirabolanorum citrinorum ʒj. Mirabolanorum chebulorum, Indorum, Rhabarbari, Epithymi ana ʒ f. Agarici, Colocynthis, Polypodii quercini ana ʒ iiij. f. Violarum ʒ iij. Absinthii Thymi. Senæ, Anisi, Fœniculi, Rosarum ana ʒ j. f. Succu fumiterræ ʒ iij. Prunorum

N°. xv.

N^o. Passularum enucleatarum ℥ j. s. fiat horum omnium s. a. decoctio, & postea infusio in s. q. feri lactis per 24 horas, aut longius si serum non acefcac, ferve-fiat, & colerur infusio. Tunc

℞ Sacchari ℥ iij. s. & cum parte colaturæ ad spissitudinem coque & immisce mannæ cum parte colaturæ dissolutæ ℥ i. Pulpæ cassiæ cum colatura extractæ ℥ j. Pulpæ tamarindorum cum colatura extractæ ʒ x. Quibus bene mixtis adde sequentium rerum pulverem.

℞ Scammonei ʒ iij. Mirabolanorum citrinorum, Chebulorum, Indorum ana ʒ j. Belle-ricorum, emblicorum, Rhabarbari, Seminis fumaris ana ʒ ij. ʒ vj. Anisi, Spicæardi ana ʒ s.

Deze Confectie wordt van verschepden op verschepden manieren ghemaect: Deze houde ich de alderbeste. Ziedet in eene ghenoeghsame quantiteyt klare wey / eerst vooz al den Polypodium kleyn doorszneben / daer naer bydoende de Puzymen de steenen gekroocht / ende de Rozijnen van hunne keernen ghesupbert / en den Alfem / de welcke een tijdt gezoden heb- bende / doet daer by de Mirabolanen van hunne steenen gesupbert / ende grof gestampt / ende alle de andere Ingredienten, ende laet het een weynighstien t'samen zieden / neemt het dan van t'byer het sap van Grisorie daer by gies- tende / ende laet het te samen staen weycken 24 uren / andere segghen drie daghen / de andere vijf daghen / doch al te langhe. Maect de Infusie dan wederom heet tot op de Zoo / en parst de selbe sterck upt. Met wat van de colatura sult ghy de Cassia ende Tamarin- den verbochtighen / ende daer naer met een houte lepel dooz den Ceems steecken: by dese Pulpa sult ghy de Manna menghele (ten

zy ghy die met het Supcher smelt) met een weynigstken van de Infusie ghesmolten: met de reste van de Colatura sult ghy de Supcher smelten / ende tot een heel dick Syroop zieden / waer onder ghy de Pulpen sult mengen / daer na de poeperen laetst beschreben. Den Scammonium bysonder gewzeben zijnde / den bodem van den Moztter met den stamper vet ghemaecht / sult ghy eerst onder het poeper mengen. Dus wel dooz-ghemengelt zijnde / sult het in zyn pot doen / ende tot het gebzupch bewaren.

Electuarium Hiera picra Galeni.

Reemt de Species hieræ picræ Galeni, ho-
ben onder de species beschreben / ende mengelt
de selbe in driemaal meer gheschuynden Ho-
nigh / dan het poeper weeght / ende bewaert
het tot het gebzupch.

*Electuarium Hiera picra composita
D. Nicolai.*

Rj Cinamomi, Spicænardî indicæ, Schœ-
nanthi, Afari, Croci, Casiæ ligneæ vere, Ligni
aloës, Cubebæ, Violarum, Absinthii, Epi-
thymi, Agarici, Rosarum, Turbith, Colocyn-
thidis, Mastiches ana ʒ ij. Aloës ʒ x. ʒ ij. mel-
lis despumati ʒ viij. misce s. a. fiat electua-
rium.

De Turbith, Spicanardi, Schoenanthum,
Lignum aloës kleyn dooz gesneden zijnde / sult
ghy eerst in den moztter kleyn bzeken / en daer
na alle de andere Dzooghen daer by doen / en
zisten dooz eenen middelbaren sijnen teems /
uptge-

uytgenomen de Saffraen / 't welck gedrooght
zijnde / alleene moet ghestampt worden: dus
noech de Colocynthis, dat zijn Trochisci alhan-
dali, welke gheprepareerde Colocinthis zijn/
soo ick noch gheseyt hebbe. Den Aloë sult ghy
noech bysonder poeperen / den bodem ende stam-
per des mortiers eerst wat bet gemaecht / alle
dese poeperen by een geboeght zijnde / sult ghy
met den gheschuynden Honigh / noch laeu
zijnde / mengelen / ende bewaren tot het ghe-
bruyck.

*Electuarium Hiera picra composita Ma-
gistralis incerti autoris.*

℞ Aloës lucidæ ʒ v. f. Pulpæ colocynthidos
Diagridii ana ʒ j. Myrrhæ, Tartari vini albi
ana ʒ vj. Turbith, Croci ana ʒ f. Agarici ʒ iij.
Rhabarbari, Afari, Calami aromatici ana ʒ ij.
Gariophyllorum, Cinamomi ana ʒ j. f. Carda-
momi ʒ j. ʒ xv. Zingiberis, Macis, Radicum
zedoariæ ana ʒ j. Schœnanthi, Spicænardi, A-
nisi, Fœniculi, Carui ana ʒ ij. ʒ v. Salis nitri,
Salis gemmæ ana ʒ xv. Mellis optimi despu-
mati triplum. Maximarum virium est hæc hie-
ra, præcipue in mulierum morbis, & menstru-
orum retentione, & stomachi doloribus ex te-
naci phlegmate provenientius.

Volght de maniere van maken van de hooz-
gaende compositie, want sp seer een is.

Electuarium Lenitivum.

℞ Passularum enucleatarum ʒ j. Adianthi
nigri, Violarum, Hordei mundi ana M. f. Ju-
jubaru m, Sebesten ana N°. x. Glycirrhizæ ʒ ij.

Ⓢ 4

Pruno-

Prunorum enucleatorum, Tamarindorum ana
 ʒ iij. Foliorum senæ, Polipodii ana ʒ j. Mer-
 curialis. Pii coquantur s. a. in s. q. Aquæ ad
 colaturæ ℥ j. in qua dissolve sacchari optimi,
 sacchari violati ana ʒ iij. coque simul in syru-
 pum densioris consistentiæ, in quo immisce
 pulpæ cassiæ, pulpæ tamarindorum, pulpæ
 prunorum ana ʒ iij. Pulveris foliorum senæ ʒ j.
 ʒ v. ʒ ij. ḡ v. fiat s. a. electuarium.

Koocht in eene ghenoeghsame quantiteyt
 waters / tot de colatura van een pondt / eerst
 vooz al de polypodium kleyn ghesneden / ende
 de ghepelde gerste / de welcke een tijdt gekoocht
 hebbende / doet daer by den Mercuriael, een
 tijdt daer na alle de vruchten / daer naer het
 geschabt ende gheklopt Calys-hout / ten laet-
 sten de Adianthum, ende Zerebladeren / ende
 op het alderlaetste de Dioletten / de welcke een
 walleken gezoden hebbende / neemt de decoctie
 van 't byer / laet die weycken / ende laetw wo-
 den / ende douwt die dan upt / met de colatura
 sult ghy het Sympcher / ende het Diolette-symp-
 cher smelten / het welcke is het Candijs het
 welck men in 't Syzooop van Dioletten bindt /
 ofte in ghebreck van dien / neemt Syzooop van
 Dioletten / dit t'samen tot een dick Syzooop
 ghezoden zijnde / menghelt daer onder de Pul-
 pen van cassia, en Tamarinden, met wat van
 de bobenschreben decoctie dooz ghestreecken /
 ende de Pulpa van Pruymen (welcke eerst met
 water moeten sacht ghezoden worden) ende op
 het laetste het poeper van Zerebladeren / ende
 bewaert het dus tot het gebruyck. En maecht
 noyt veel van dit Electuarium seffens / want
 verzooght seer licht / namentlijck in den So-
 mer.

Pasta

Pasta Magistralis.

℞ Tartari crudi, Sacchari rubri ana ℥ iij.
Pulveris foliorum senæ ℥ ij. Zingiberis albi
℥ ij. Syrupi rosati ℥ viij. fiat s. a. electuarium.

Sult het Bupn-sucker wel ghesuipert
zijnde / met poeper van Zenebladeren t'samen
menghelen ende de Tartarum, ende Spneber
sijn gepoepert daer by mengelen / welck poeper
ghy by acht oncen Szyrop van Provensche-
roosen sult voegen / ende al-hoe-wel den Au-
theur van het Gents Dispensatorium seght/
dat men Tartarum crudum soude nemen / dooz
dien dat men dit te Komen so dede als hy daer
woonde/ daerom en laet nochtans den Cremor
tartari niet beter te wesen / dan Tartarum cru-
dum, het welckie ick rade in plaetse te stellen/
dooz dien alle de buplighepdt uyt den cremor
getweert is / die het lichaem niet dan quaedt en
kan doen: boben dien laet ick my boozstaen
dat de Cremor als dan te Komen wepnigh/
ofte niet bekend en was.

Diaprunum Solutivum D. Nicolai.

℞ Pulpæ prunorum damascenorum ℥ j. pul-
pæ tamarindorum, pulpæ cassiæ ana ℥ j. Sac-
chari clarificati ℥ ij. misce supra ignem hæc
omnia simul: deinde insperge sub sequentium
rerum pulverem.

℞ Santali albi, Santali rubri, Spodii, Rha-
barbari, Cinamomi ana ℥ iij. Rosarum rubra-
rum, Violarum, Seminum portulacæ, Scario-
læ, Berberis, Succu glycyrrhizæ, Tragacanthæ
ana ℥ ij. Seminum cucurbitæ, Citrulli, Cucu-

⑤ 5

meris

meris, Melonis ana ʒj. confice s. a. Electuarium & hoc modo compositum vocatur diaprimum compositum non solutivum, quod si solutivum desideres, adde huic ad ʒj. Scammonæ præparatæ ʒi. misce & repone.

Siedt in eene genoeghsame quantiteyt water de Pruymen soo veel als 't van noode is/want het is onnoodigh te disputeren / of men hondert Pruymen moet nemen / ofte een pond aengesien men een pond Pulpa daer van moet bekomen. De Pruymen sacht gezoden zijnde / giet die dooz een Teems / ende steect de Pruymen dooz met een houtse lepel / tot dat ghy een pondt hebt / in 't restant vant de decoctie sult ghy een half once Violetten zieden / ende met de colatura steect daer mede dooz de Camanden ende Cassia, ende met het overschot smelt daer mede twee pondt Supcher / het welke dooz gepasseert zijnde / ende tot een dick Schroep gekoocht / doet daer by alle drie de Pulpen, eerst in een panniken op het vuur wat ghebrooght / ende wel doozmengelt zijnde / voeght daer by het naerfolgende poeper / op dese maniere ghestampt : Reemt eerst beyde de Santels / ende breecht die in den moztier heel kleyen / doet dan daer alle de reste by / oock het sap van Calys-hout maer eerst kleyen gesneden en by 't vuur gebrooght / ende zift het tot een middelbaer sijn poeper / maer den traganth moet bysonder gestampt worden / ende dan hier bygevoeght / als oock den Spodium præparatum, eerst stillekens in den moztier ghewezhen. De hier verhoelende zaden moeten eerst ghevelt zyn / ende met een mes kleyen doozsneden zijnde / met wat van de boven-gheschreven poeperen in den moztier ghestooten worden. Dit aldus
dooz-

door-mengelt wesende/ bewaert het tot het ge-
 bypck: dese compositie woordt van ghenoemt
 Diaprunum compositum non solutivum. Soo
 ghy die Solutivum wilt maechen / doet tot een
 pondt van dit Electuarium een half once Dia-
 gridium, het welck Scammoneum præparatum
 is / eerst in den moztier sijn gewoeben/ den bo-
 dem des selfs eerst bet gemaect zijnde.

Electuarium de succo rosarum D. Nicolai.

℞ Succi rosarum rubrarum, Sacchari albi-
 fimi ana ℥ viij. Diagridii ℥ vj. Santali albi,
 Santali citrini, Santali rubri ana ℥ iij. Spodii
 de ebore ℥ j. s. Camphoræ ℥ l. misce fiat s. a.
 electuarium.

De drie soorten van Santels sult ghy t'sa-
 men stampen met sommighe droppels kroose-
 water / tegen het upstuyben / ende door eenen
 sijnen teems ziften: hier onder sult ghy men-
 gelen den Diagridium bysonder gewoeben / den
 moztier met den stamper eerst met wat Olie
 van Amandelen bet gemaect / den gheprepa-
 reerden Spodium ghewoeben in den moztier/
 sult ghy hier oock by mengelen / insgelijcks de
 Camphora met wat van het poeyer van San-
 tels sijn gewoeben. Deemt dan say van roode
 kroosen (om meer purgatijs te maken / nemen-
 de heele Infusie van Provensche kroosen / het
 welck oock den Diagridium corrigeert) en zie-
 det met het Suicker tot een dick Sproop/lacu
 zijnde/ mengelt daer onder het boven gheschre-
 ven poeyer / doet het dan in sijn pot / ende be-
 waert het tot het gebuyck.

Tabulatum.

Van de Tabulata, Tabellæ, Morfelli, Ro-
 tulæ,

rule, hoe sy ghemaect worden / hebbe in het derde Boeck oberbloedigh ghetoont.

Pilula sive Catapotium.

Pilula aggregativæ D. Mesuæ.

R̄ Myrabolanorum citrinorum, Rhabarbari ana ʒ ij. Succu eupatorii, Succu absinthii ana ʒ j. s. Diacridii ʒ ij. Myrabolanorum chebulorum, & Indorum, Agarici, Colocynthis, Polypodii ana ʒ j. Turbith optimi, Aloës ana ʒ ij. s. Mastiches, Rosarum, Salis gemmei, Epithymi, Anisi, Zingiberis ana ʒ s. Electuarum de succo rosarum Mesuæ q. s. fiat massa.

Den Turbith dooz ghesneden met een schare / sult ghy in den moztier eerst bzeken / ende daer na de Myrabolanen / van hunne steenen gesupbert / daer by doen / met den Polypodium daer na alle de reste / oock den Agaricus, maer neemt Trochiscatus. Dit al dooz eenen middelbaren sijnen teems ghezift wesende / men gelt daer by den Aloës, bysonder in den moztier ghetwezen (den bodem ende stamper des selfs eerst met wat Olie van soete Amandelen bet ghemaect zijnde) met den Mastix ende Sal gemmæ. De Colocynthis, dat zijn Trochisci aliandali sult ghy / kleyn getwezen zijnde / daer oock by doen. Soo verre de sappen Absinthii en Eupatorii heel droogh zijn (welker maniere van bereyden ick boven beschreven hebbe) mooght ghy met de andere Drogen stampen / soo sy noch wat vochtigh zijn / breekt die eerst in den moztier met het Electuarum de succo rosarum Mesuæ, ofte in gezeke van dien de Succo rosarum Nicolai, geboeken

broken zijnde / doet daer alle de poeperen by/
 ende brenghet het door veel stampen tot een
 massa pillen / daer soo veel Electuarium de suc-
 co rosarum by doende / als 't van noode is. De
 massa sult ghy in een wit leerken met Olie van
 soeten Amandelen vet ghemaecht zijnde / in-
 toinden / om dus te bewaren / ofte in een blaef-
 ken / ende aldus sult ghy alderlepe Pillen be-
 waren.

Pilula Alephanginae D. Mesuae.

R̄ Cinamomi, Cubeborum, Ligni aloës, Ca-
 lami aromatici, Macis, Nucis moschatae, Car-
 damomi, Gariophyllorum, Afari, Mastiches,
 Schoenanthi, Spicæ indicæ, Carpobalsami, ejus
 loco cubebes ana ʒ ij. Absinthii ficci, Rosarum
 ana ʒ j. ʒ xv.

Stampt dit al t'samen grof / ende giet daer
 ober drie pinten ziedende klaer water / ende
 laet het soo staen wepcken een dagh twee ofte
 drie. Ziedt het dan op met een kleyn vuur-
 ken / tot datter twee pondt verzoden is / ende
 pers het dan wel sterck wyl / doet dan in dese
 colatura kleyn ghestampde Aloës lucidæ succo-
 trinae ʒ iij. Koert het onder malkanderen / en-
 de laet de decoctie in de stralen der Sonne wyl-
 drooghen / ofte in een warme stove. Soo ver-
 re u het eene ende het ander ombreecht / laet
 het op laeuwe aschen / ofte op een kleyn vuur-
 ken wyl-drooghen / maer wacht u van te ver-
 branden. De proebe sult ghy nemen op het
 aberechte van den moztier / ende / als 't begint
 hart te worden / doet daer by Myrrhæ, Ma-
 stiches ana ʒ j. ʒ xv. Croci ʒ ij. ʒ xv. alles
 kleyn gepulberiseert / ende laet het soo voort
 tot

tot een goede consistentie wylt droogen: giet het dan op het aberechte van den moztier/een wopnighshen met Amandel-olie vet ghemaect/ en laeu zijnde / maect daer van als een massa pillen / ende doet het in een leerken ofte blaefhen / soo ick voben gesepdt hebbe. Dese pillen zijn meer een Extract dan Pillen. Doozts hier woorden tegen alle konste de Aromata ghezoden/ die van subtylder deelen zijn / wiens krachten in het zieden terstonde verblieghen; maer dooz dien Mesues dit aldus begeert / een peghelijck volghet hem/ seggende dat hy wel wiste wat hy dede / ende dat hy yet anders hier sochte/ waer toe hy de subtyle deelen der Aromata onnoo- digh achte.

'Aloës Rosata.

Tot mi toe hebben schier alle Meesters in de Medteijne middelen ghesocht / om den Aloë ('t welck anders een uytneemende goetd medicament is) sijne drooghete te benemen; maer niemandt en heeft het selve beter ghedaen/ hoe wel niet ten vollen / dan die dit met sap van roode Roosen / ofte met Infusie van Voben- sche Roosen hebben ghedaen; want gheen medicament is de nature meer aengenaem dan de Roose: soo dat sommige schrijben / dat hoewel de roode Roose van aert-weghe stopt / dat sy nochtans hamerganch sal verwecken / soo bere de nature die van doen heeft/ hierom ist mis- schien / dat sy het sap der roode Roosen / het welck anders stopt / by dit purgerende medicament hebben ghedaen / 't welck my verwon- dert in soo groote quantitept / te weten twaelf pondt sap tegen een pondt Aloë, en hebbe met- ter

ter daet bevonden dat het soetelijck ende wel
 purgeert. Niet teghenstaende dit / hoeghe mi
 met de gene die dit met Infusie van Proben-
 sche purgerende Kroosen doen / om den Aloë
 wat meer purgatijs te maecten / ende lichter/
 want sy van trager operatie is / ende ick en sie
 geen reden waerom het niet beter soude wesen.
 Dus neme ick een pont schoon klare Aloë ge-
 pulberiseert / ende doen daer by niet twaelf
 pondt / maer acht pondt / dat is een stoop In-
 fusie van Probensche Kroosen / ende stelle die in
 de heete Sonne-stralen / waer hem alle de In-
 fusie verteert / in een bzeede gelepersche schotel /
 ende byhans hart toesende / doet die in en bla-
 se / ende hanght die in de Sonne / tot dat de
 Aloë t'eenmael hart is / ende bequaem om
 Pillen daer van te maken.

Pilula Aurea D. Nicolai.

℞ Aloës, Diagridi ana ʒ ij. s. Rosarum, fe-
 minis apii ana ʒ j. ʒ xv. Anisi, Fœniculi, Ma-
 stiches ana ʒ ij. ʒ v. Croci, pulpæ colocynthi-
 dis ana ʒ l. cum mucilage tragacanthæ, seu
 potius syrupo rosato fiat massa.

De Kroosen wat ghedrooght zijnde / sult ghy
 met de zaden stampen / ende door een middel-
 baren sijnen teems ziften / het Saffraen ghe-
 drooght zijnde / sult bysonder poeperey / ende
 by het boben-gescheven hoegen / de Trochisci
 alhandali t'welck Colocynthis præparata is /
 van ghelijcken. Den Aloës sult ghy met den
 Mastix wrijven / den moztier met den stam-
 percerst het ghemaecte / insghelijcks oock den
 Diagridium. Dese poepers al t'samen ghe-
 boeght zijnde / sult ghy met Sprooy van Kroo-
 sen

sen een massa daer van maecten / ende niet met
gesmolte Gomme Traganth / want de massa
soude terstondt t'eenemael hart en onbequaem
tot het ghebruyck worden ; maer om den Nu-
theur eenighsins te voldoen / doet daer een scrup-
pel Tragacanthæ pulverisatæ by.

Pilulæ Cochis D. Rhafis.

℞ Specierum hieræ picræ Rhafis, id est, Ro-
farum rubrarum, Spicæ nardi indicæ, Mastiches,
Ligni aloës, Cubebærum, Cinamomi, Casiæ
lignæ, Asari ana ʒ i. f. ʒ iij. Aloës ʒ iij. ʒ j. Co-
locynthidis ʒ j. ʒ ij. Scammonæ ʒ j. ʒ xv.
Turbit, Stœchados ana ʒ ij. f. cum syrupo
stœchados fiat massa.

Stampt eerst de Spica kleynt doorszieden/
Lignum aloës, Turbit, en Stœchas, dese gebro-
ken zijnde / doet al de rest daer by / en ziftet door
eenen middelbaren sijnen rems. De Trochi-
sci alhandali (dat is Colochynthis) sult ghy
byzonder stampen / ende by het bobenschzeben
mengelen : insghelycks den Aloë met den Ma-
stix t'samen ghelozeben / den moztier met den
stamper wat het ghemaect zijnde / dus oock
de Scammonæa. Dit poeper sult ghy met Sy-
roop van Stœchas incozpozeren / ende tot een
massa formieren / die ghy in een bet ghemaect
leercken ofte blaefken sult bewaren.

Pilulæ de fumaris, D. Avicennæ.

℞ Myrabolanorum citrinorum, Chebulor-
um, Indorum ana ʒ ij. f. Aloës ʒ iij. f. Scam-
monii ʒ ij. f. cum succo fumaris ter formetur
massa.

Stampt

Stampt de Myrabolanen r'samen / den
Aloës en Scammonea eick bysonder / den moz-
tier met den stamper met wat Olie det ghe-
maecht zijnde / ende met gheclarificeert sap
van Fumaria formeert de massa, de welke ge-
drooght zijnde / herhaelt het selve noch twee-
mael; maer door dien de massa soo hart / ende
tot het ghebruyck onbeguaem wordt / is het
deel beter deel sap van Fumaria met weynigh
Supcher ofte Honigh tot een Syroop te zie-
den / en met dit Syroop de massa te formen.

Pilula de Hermodactylis D. Mesuae.

R Hermodactylorum, Myrabolanorum ci-
trinorum, Aloës, Turbith, Colocynthidis,
Bdellii, Sagapeni ana ʒ ij. Castorei, Sarcocol-
la, Euphorbii, Opopanacis, Seminis ruta,
Seminis apii ana ʒ j. Croci ʒ s. cum succo cau-
lium, & parum sacchari, vel mellis in Syru-
pum cocto fiat massa.

Den Turbith door ghesneden / ende in den
moztier ghebroken zijnde / sult daer by doen de
Hermodactels, Myrabolanen, Bdellium, Ca-
storeum, ende de zaden / dese ghezift wesende/
sult daer by doen de Colocynthis, dat zijn Tro-
chisci alhandali ghepulberiseert / insghelijcks
het Saffraen bysonder ghepoepert / alsoo oock
den Euphorbium met een stuerken Amandel
teghen het stupben / want het stof seer doet nie-
sen / ende is schadelijck: de Sarcocolla moet
oock bysonder gepoepert worden / ofte met den
Euphorbium: de Sagapenum ende Opopanax
sult ghy met het sap van koolen smelten / ende
met het selve ube massa formen / wat kool-
sap met wat Honigh tot een dick Syroop ghe-
zoden

zoden zijnde / daer by doende / op dat de massa
versck blijven / ende niet en verdrooghe. Alle
Pillen / maer namentlijck dese / moeten nae
deel slaghen in den moztier gefozmeert worden.

Pilula de Hiera cum agarico.

℞ Specierum hieræ simplicis Galeni, Aga-
rici trochiscati ana ʒ ij. Aloës optimæ ʒ f. cum
mellis rosati q. s. fiat massa.

Den klaren Aloë sult ghy / den moztier met
den stamper eerst bet ghemaectt zijnde / byson-
der poeperen / insghelijcks den Agaricus tro-
chiscatus, ende de Species hieræ daer onder
menghelen / ende met Honigh van Koosen de
massa fozmeren / ende dan in een bet gemaectt
lecken ofte blaefsen winden om die versck te
houden.

Pilula de Lapide Lazuli D. Mesuae.

℞ Lapidis lazuli abluți ʒ j. f. Epithymi, Po-
lypodii ana ʒ ij. Scammoneæ, Hellebori nigri,
Salis gemmæ ana ʒ f. ʒ vij. f. Agarici ʒ ij. Ga-
riophylorum, anisi ana ʒ ij. ʒ v. Specierum
hieræ simplicis Galeni ʒ iij. ʒ ij. ʒ v. cum syr.
endiviæ simplici q. s. fiat massa.

De Polypodium ende Giroffe-nagels sult
ghy eerst bezeken / daer na de reste daer by doen /
ende tot een middelbaer sijn poeper ziften / de
Scammonea moet bysonder gheboezen wor-
den / den moztier met den stamper eerst wat
bet ghemaectt / insghelijcks de Sal gemmæ,
voeght dan daer by de Lapis lazuli, ghepepa-
reert als in de preparatien boven ghesepd is /
ende de Species hieræ, ende met Syrop van
Endi-

Endlike / lieber dan met sap (want de massa soude te hart worden) formeert de massa, ende betoert die in een bet ghemaecht leerken ofte blaesken.

Pilulae lucis majores D. Mesuae.

℞ Rosarum, Violarum, Absinthii, Colocynthis, Turbith, Cubebarum, Calami aromatici, Nucis moschatæ, Spicænardii indicæ, Epithymi, Carpobalsami, vel succedanei ejus cubebes, Ligni aloës, Seseleos, Seminis rutæ, Schœnanthi, Asari, Mastiches, Garyophyllorum, Cinamomi, Anisi, Fœniculi, Apii, Castiæ lignæ, Croci Macis ana ℥ i. Quinque generum myrabolanorum; Rhabarbari, Agarici, Senæ ana ℥ j. ꝑ xv. Euphrasiæ ℥ j. ꝑ ij. ꝑ v. Aloës lucidæ ad pondus omnium id est ℥ iij. ꝑ xv. ℥ f. & cum succo fœniculi cum paucis saccharo vel melle in syrupum cocto fiat massa.

Alle wortelen ende harde sâcken sult ghy eerst in den moztier breken / als zyn Spicanardi, Schœnanthum, Turbith, Lignum aloës, &c. daer na sult ghy alle de reste daer by doen / oock den Mastix, Saffraen moet bysonder gepoepert zyn / oock de Trochisci alhandali, dat is Colocynthis præparata, soo oock den Aloë, den bodem des moztiers met den stamper eerst wat bet ghemaecht zijnde. Al dit poeper wel onder een gemengelt / sult ghy met het sap van Wenthel met Suicker ofte Honigh tot een Snyoop ghehoocht / tot een massa van Pillen formen / naer veel stampen in den moztier.

Pilulæ Mastichinæ Petri de Ebano.

℞ Agarici trochiscati ʒ j. s. Mastiches ʒ ij.
Aloës electæ ʒ v. cum syrupo stœchados, vel
melle rosato fiat massa.

Stampt elck bysonder / den Mastix met een
druypel water twee ofte drie / ofte beter met
den Aloë, den bodem des mortlers met wat
Olie van Amandelen het ghemaecht zijnde/
ende met Syroop van Stœchas, ofte Mel ro-
sarum formeert de massa. Sommighe ordne-
ren den Agaricus 24 uren te weycken in Oxi-
mel, dat is Honigh en Wijn/dat naer latende/
de selve drooghen; maer aenghesten den Aga-
ricus trochiscatus is de waerachtighe ghecorri-
geerde Agaricus, hebbe met meer andere Aga-
ricus trochiscatus gheschreven.

Pilulæ pectorals five de Styrace.

℞ Myrrhæ, Thuris, Opii, Storacis calami-
tæ (alii styracis liquidæ) Succu Glycirrhizæ ana
ʒ j. cum syrupo papaveris, vel violarum fiat
massa. Vel

℞ Myrrhæ, Thuris, Opii, Styracis calami-
tæ ana ʒ j. Succu Glycirrhizæ, Sacchari penidii
ana ʒij. & cum syrupo supra scripto fiat massa.

Het sap van Calys-hout kleyn ghesneden/
ende gedrooght zijnde / sult dat bysonder stam-
pen / insgelijcks den Myrrha en Thus, soo ghy
Storax liquida neemt / sult den Opium daer
lichte mede konnen byken / namentlijck den
mortier ende stamper heet ghemaecht zijnde/
soo niet / doet het ebentwel t'samen in den mor-
tier t'eenmael heet / met wat Syroop van
Dia-

Violetten / ofte Papaveris, het welke gesmol-
ten / ende dooz het stampen ontbonden wesen-
de / doet de andere poeperen daer by / ende na
langhe stampen maecht daer van een massa.
Maecht ghy die met Penpe-suycker / moet de
massa bewaren in een drooghe plaetse / ofte de
Penpe maecht de massa heel sacht. Voorts
neemt hier toe upt-geperste Storax, wilt ghy
het Calys-hout-sap niet poeperen / de hitte des
moztiers sal de selbe / als den Opium, oock ge-
noegh sacht maken.

Pilula pestilentialia Russi.

℞ Aloës lucidæ ʒ j. Myrrhæ ʒ ss. Croci ʒ ij.
cum syrupo rosarum fiat massa.

Den bodem des moztiers met den stamper
bet ghemaecht zijnde met Olie van Amande-
len / poepert daer in de Myrrhe ende Aloë t'sa-
men; want de drooghte van den Aloë helpt de
vochtigheyt van de Myrrha, doet dan daer by
het Saffraen bysonder (gedrooght zijnde) ge-
wozen / ende met Snyoop van Kooften / ende
niet met Wijn / soo de descriptie ghemeynelijck
heeft / want de massa wordt te hart / sozmeert
de massa, welke ghy in een bet gemaecht leer-
ken of blaesken tot het gebuyck sulc bewaren.

Pilula sine quibus esse nolo. D. Nicolai.

Aloës optimæ ʒ ss. ʒ ij. quinque generum
myrabolanorum, Khabarbari, Mastiches, Ab-
sinthii, Rosarum, Violarum, Senæ, Agarici,
Cuscutæ ana ʒ j. Scammonæ præparatæ ʒ ij.
ʒ ss. cum succo fœniculi & pauco saccharo in
tyrupum cocto fiat massa.

℞ 3

Den

Den Aloë, en Scammonea moeten elck bysonder ghetreiben worden in den moztier / den bodem en stamper des selfs eerst bet gemaecht zijnde / poeper dan alle de andere ingrediënten / en door eenen middelbaren fijnen Ceemts gezift zijnde / boeght den Aloë en Scammonea daer by / ende met sap van Venichel met wat Supcker / ofte Honigh tot Sproop ghezoden (want met sap alleene de massa wordt hart en onbequaem / ende droogh zijnde / verliesen de pillen veel eer hare krachten) formeert naer veel stampens een massa, de welke ghy in een bet ghemaecht leerken ofte blaesken sult bewaren.

Pilule Stomachicæ D. Mesue.

℞ Myrabolanorum citrinorum, Aloës, Turbith ana ʒv. Rosarum, Spicæ indicæ, Maltiches ana ʒj. ḡ xv. Anisi ʒij. ḡ v. Salis gemmæ, Croci ana ʒf. Formetur massa cum syrupo absinthii.

Den Aloë, Mastix, en Sal gemmæ, sult ghy t'samen / in den moztier wrijven / den bodem des selfs eerst bet gemaecht zijnde / alle de reste sult ghy dan t'samen stampen / en tot een middelbaer fijn poeper ghebrocht wesende / boeght daer by het boden-schreiben poeper/en met Sproop van Alfem formeert daer van een Massa.

Pilule ex Terebinthina.

℞ Terebinthinæ Venetæ quantum volueris, coque ad duritiem, cui tunc adde sacchari candi albi pulverisati q. s. fiant pilulæ, & involvantur pulvere sacchari candi albi.

Neemt Venetschen Termentijn soo veel als t

als 't u belieft / stelt die in een pannenken op een kleyn vuurken / tot dat sy hart is / de proebe sult ghy nemen op het aberechte van den moztiger / ende als 't / hout wesen / hem laet handelen / is 't genoegh / doet dan daer by sijn gestampt wit Candy-sucker / soo veel als 't u belieft ende goet duncht / roert dit t'samen wel onder een / ende als 't bykans hout is / rolt den Termentijn op een wit papier / met een deel poeper van Candy / ende maecht daer Pillens af. Wordt de massa te hart / houdt de selbe wat by het vuur / ende sult die gemackelijck formieren / doet de Pillen dan in een doosken / ende in wit Candy-poeper / bewaert die tot het gebuyck.

Maniere om Pillen schoön ende profijtelijck te vergulden.

Doet draepen een kleyn doosken van binnen hol gaende te midden in twee / soo groot als een ghemeyne Caetsballeken / hebbende onder een voetjen om te staen / ende boven een chelleken ofte een bolleken om te moghen op doen / doet daer in bladeren Goudt soo veel als 't u duncht van noode te wesen / leght daer de Pillen op / en sluyt het doosken toe / en schut dat om end' om / en open doende sult de Pillen heel schoon vergult vinden : Ende soo ghy daer te veel gheslaghen Goudt hebt in-ghebaen / en sullen nochtans de Pillen niet meer aen batten als sy van noode hebben / ende het overblijffel sal u daer naer te passe komen / soo de Pillen wat te drooghe zijn als Panchymagogum, ofte Aloës coltata soude mogen wesen / eer ghy die in 't doosken doet / beaseunt die wat / op dat het Gout te beter mach aenhouden.

Extractum.

Door dien de Extracta een Chymische bon-
 ende werckinghe is / sal verscheyden Extracta
 in het Tractaet van de Chymie beschrijven/
 ende de selve hier achter laten / den Leser tot
 de selve sendende.

*Trochiscus.**Agaricus Trochiscatus.*

℞ Agarici albi, & raspati & electi ℥ iij. Vi-
 ni infusionis Zingiberis q. s. fiant trochisci.

Neemt witte ende uptghelesen Agaricus,
 raspt de selve/ ende soo verre daer eenige dzaep-
 kens in loopen/ weert die/ want sy quaedt van
 aert zijn; maer de selve vint men ghemeynlijck
 maer in berouderde / roste / ende zware Agari-
 cus. Stampt die dan in een steenen moztier
 met een houte stamper wel kleyn / met witte
 Fransche wijn / in welke witte / ende van ha-
 re schoyssen gesuyverde Spneber heeft 24 uren
 ghesweycht / maecht dan daer van op wit pa-
 pier / met supbere handen / Trochiscen, als
 platte witte hooftkens / ende laetse droogen in
 eene koele place in de schaduw. Wilt ghy
 die heel sneeu-wit hebben / maecht de selve in
 de Winter als 't vliest / in den Sommer sullen
 sy graeu worden. Neest alle de Nutheuren
 beschrijven dat men de Trochiscen, droogh we-
 sende / wederom soude stampen / ende als eerst
 met Spneber-wijn Trochiscen daer van for-
 meren/ tot drie keeren toe; maer ick en sie geen
 reden / om dese onnoodige moeyte soo verre dit
 gheschiedt / om dat den Agaricus te beter soude
 geco-

gecorrigeert worden / en heeft men maer in een
keer soo veel Syneber daer by te hoeghen / als
de drie keeren t'samen bedragen / aengesien niet
den Wijn / maer de Syneber het waerachtigh
correctief van den Agaricus is.

Trochisci Alhandal D. Mesue.

℞ Pulpæ colocynthidis ℥ ij. s. incidantur mi-
nutissime & fricentur cum ℥ ij. Olei rosarum,
tunc ℞ gummi arabici, Tragacanthæ, Bdellii
ana ℥ j. s. Macerentur in aqua rosarum donec
liquefiant, & dissolvantur, & cum diluto for-
mentur trochisci.

Sult de drie Gommen / gestampt wesende/
te weyck stellen in Koose-water in een war-
me plaetse / dat sy recht obersoft zijn / gesmol-
ten zijnde / wzyft die in een koper moztier heel
kleyen / ende soo de Gommen supber zijn (het
welcke ghy doen kondt / ende dus groote moep-
te ontgaen) en ist niet van noode door te passe-
ren. By dese Gommen dus heel ontbonden /
sult ghy de ghepoepede Colocynthis by doen /
de welcke eerst van haer zaedt moet ghesupbert
wesen / kleyen doorszneben / ende met twee drag-
men Olie van Koosen ghestampt / ende door
beel stampen tot eene massa brengen / van de
welcke ghy kleyne ronde Trochiscen sult ma-
ken / ende in de schaduwte laten droogen. Soo
berre nochtans datter van de ghesmolste Gom-
men overschote / sult ghy de Trochiscen noch
eens poepere / ende met het overschot weder-
om Trochiscen daer van formieren. Soo ghy
nochtans doet soo ick boven gheseydt hebbe / en-
de niet te veel Koose-water en neemt / sult dit
t'eender repse afdoen.

Soo dicke maels alffer in eenige compositie,
Pulpa colocynthidis wordt dooz beschreiben/
sult altydt in plaetse van die / dese Trochiscen
nemen / want sy de waerachtige geprepareer-
de Colocynthis sijn.

Trochisci Bechii Albi.

R Sacchari albissimi ℞ s. Sacchari candi
optimi, sacchari penidii ana ℥ ij. Ireos ℥ vij. s.
Amyli ℥ x. Mucilaginis tragacanthæ albissimæ
cum aqua rosarum factæ q. s. forma massam,
& ex ea trochiscos parvos & figentur.

Het Supcher sult ghy elck bysonder sijn
stampen / insgelijck de Ireos-wortels / ende stijf-
bloeme / van welke poeperen al t'samen ghe-
mengelt zijnde / sult in den moztter een pasta/
ofte deegh maken / dooz sterck stampen ende
slaen des moztters stock / met schoone witte
Traganth met kroose-water ghesmolten / dick
zijnde als een stijfpap. Welcke massa met stijf-
bloeme bestuybende upt een lijnwaet saccken/
ende upt rollende / sult ronde bollekens daer af
maken / ende met een teecken / ofte signet tee-
kenende ende plat dukwende / platte bzoothkens
daer af maechen / de welcke ghy in een warme
plaetse / ofte in de Sonne sult bzooghen / ende
naeu toesuytende / bewaren tot het gebruyck.
Dese Trochiscen worden oock genaemt Pilulæ
sub lingua. Sommighe maechen dese anders
niet als van louter sijn Bzoot-supcher.

Pilulæ
sub lin-
gua.

Trochisci de Cappare D. Mesuæ.

R Corticum radicum capparidis, feminis agni
casti ana ℥ ij. Seminis nigellæ veræ, Calamin-
thæ, Succu eupatorii, Calami aromatici Amig-
dalæ-

dalarum amararum seminis nasturtii, Gummi ammoniaci, Foliorum rutæ, Radicis aristolochiæ rotundæ veræ ana ʒ j. Radicum cyperi, Ceterach ana ʒ s. Misce & cum gummi ammoniaco in aceto dissoluto fiat massa, & formentur inde trochisci in umbra siccandi.

Stampyt in den eersten de schozffen van Kapper-wortels / met alle de andere wortelen / de welcke gebroken zijnde / doet daer by de Mandelen / ende alle de zaden / ende daer nae alle de krupden / het welcke alles tot een sijn poeper ghebrocht wesende / sult de Gomme Ammoniac / die sommige uuren in Wijn gheweecht heeft / smelten / ende van haer byplighepdt gesuybert wesende / tot de dicke van Honigh koken. Met dese Gomme sult ghy eerst in den moztier bzeken het Succus eupatorii, soo het eenighsins bochtigh is / want soo het selve heel droogh is / sult het met de andere tot poeper stampen : dan sult ghy de poepere daer by doen / ende dooz veel stampens een massa ofte deegh daer van maken / van welcke massa ghy Trochiscen sult maken / rondt / dziehant ofte vierkant / soo het u belieft / ende in de schadukwe wel ghedrooght zijnde / bewaert die tot het gebropck.

Trochisci cyphi Damocratis.

ʒ Carnium uvæ passæ albæ & pinguisimæ, terebinthinæ coctæ ana ʒ vj. Myrrhæ, Schœnanthi ana ʒ iij. Calami aromatici ʒ ij. ʒ xv. Cinamomi ʒ j. Bdellii, Onychis, Spicænardii, Casiæ lignæ, Radicum cyperi, Baccarum juniperi ana ʒ ij. ʒ v. Aspalathi, vel ejus loco seminis agnicasti, vel Ligni aloës ana ʒ s. ʒ vij. s. Croci

Croci ꝑ xv. mellis optimi, vini generosi ana
q.s. ad incorporandos & formandos trochiscos.

De Schoenanthum, Spicanardi met een
schaer kleyn dooz ghesneden / sult ghy met alle
de andere t' samen stampen / de Myrrha en Bdel-
lium sult ghy oock daer by doen / soo sy noch-
tans te bochtigh waren / sult die grof stampen /
en tusschen twee papieren by 't vuur wat droo-
gen / anders sult daer groote moeyte mede heb-
ben / en soude u poeper te bochtigh maken / want
sy laten hun seer qualijck smelten / daerom is 't
beter wat te droogen / en met het ander te stam-
pen. Tot een sijn poeper gezift wesende / maecht
de rozijnen van hunne bellen en hernen schoon /
stamp die in een steenen moztier / en steecht de
Pulpa dooz een teems met een houtlepel / ende
neemt daer van soo veel als ghy moet hebben ;
neemt dan de ghehoockte Termentijn / wiens
maniere van hoocken ick boven beschreven heb-
be / en smelt die met wat wijn / dooz dien sy haer
qualijck sijn laet stampen / ghesmolten zijnde /
giet die in den moztier / ende mengelt daer ter-
stont onder de doozgesteken Rozijnen / ende daer
naer alle de poeperen / ende formeert daer van
een massa, met soo veel wijn als ghy daer toe
van noode hebt / ende al is 't sake dat den Zu-
thour schrijft / dat men by den wijn wat droo-
nigh soude doen / en rade u nochtans dat niet /
dooz dien den Houtigh belet de Trochiscen hart
en droogh te worden : van dese massa formeert
de Trochiscen, ende laet die in de schaduwte
droogen / ende bewaert die tot het maken van
den Merridaet. Onychis ende Bdelium wor-
den van sommighe booz twee verscheyden sa-
ken ghelesen / de ander maer booz eene welcke
sententie ick volghhe. Sommighe hoocken de
Rozijnen

Krozznen in water / ende steken dan die dooz
den teems / het welcke ick dooz goet houde.

Trochisci Gallie Moschatæ

D. Mesuæ.

℞ Ligni aloës ʒ v. Ambrægrisæ ʒ j. Moschi
ʒ j. Mucilaginis tragacanthæ aqua rosarum
dissolutæ q. s. ad formandam massam ex qua
parvi trochisci fiant.

Stampt het Lignum aloës, ende zift het
dooz eenen sijnen Teems / met een deel van dit
poeper sult ghy den Amber ende Muscus pulbe-
riseren / welch poeper ghy met Gomme Cra-
gantch in Koose-water ghesmolten / dick zijn-
de / als een stijf-sap / tot een massa sult maken/
van de welcke ghy klepne Trochiscen sult for-
meren / ende laten in de schaduwte droogen.

Trochisci Aiptæ Moschatæ D. Nicolai.

℞ Laudini purissimi ʒ j. f. Styracis calami-
ræ ʒvj. Styracis rubræ ʒi. Ligni aloës ʒj. Am-
bræ ʒ f. Camphoræ ʒi. Moschi ʒv. Aquæ ro-
sarum q. s. Formentur trochisci s. a.

Deze Trochiscen worden oock Gallia mo-
schata Nicolai ghenoemt. Het Lignum aloës
sult ghy bysonder stampen / ende dooz eenen
cordialen Teems ziften : met welcke poeper
ghy den Amber, Muscus, ende Camphora, in
den moztier kleyn sult wrijven / de Ladanum,
soo sy droogh is / moet bysonder ghepoepert
worden. Soo oock den Storax, Storax rubra
is Storax in guttis. Soo verre de Ladanum
om sijne vochtigheyt ofte bettigheyt hem niet
en laet

en laet tot poeper brengen / maecht den mortier ende stamper t'eenemaal heet / ende wat Koofse-water daer by doende / dissolbeert de selbe / ende doet dan daer by den wt-ghepersten Storax in plaetse van in Guttis (wiens maniere van wtperffen ick in den Triakel sal beschrijven) daer na alle de andere poeperen / soo veel Koofse-water daer by doende / als 't van noode is / om de massa te formieren / en warm zijnde / maecht daer klepne Trochiscen af.

Trochisci Hedychroi Galeni.

R Mari, amaraci id est majoranæ, asari, aspalathi ana ʒj. Schoenanthi, Calami aromatici, Phu pontici, Ligni aloës, Opobalsami loco ejus olei gariophyllorum, Cinamomi, Costi ana ʒj. s. Myrrhæ, Malobathri, ejus loco maccis & spicæ celticæ purgatæ partes æquales, Nardi indicæ, Croci, Casia ana ʒiij. Amomi ejus loco galangæ majoris ʒvj. Mastiches ʒl. Vini falerni q. s. ad formandam massam.

Alle de wortelen / Lignum aloës, Spicanardi, en Schoenanthum klepn met een schaer dooz gesneden / sult ghy eerst in den mortier brengen / dan sult ghy alle de reste daer by doen / ende dooz eenen fijnen cordialen Ceems zisten. Het Saffraen sult ghy bysonder poeperen / ende by het boven-geschreven gemengelt wesen / met Malvaspe eene massa formieren / de Olie van Giroffe-nagels in plaetse van Balsen daer by doende / van dese massa sult ghy Trochiscen maken / ende ghezegelt zijnde / in de schaduwelaten droogen. Zoo ghy geene Marum en hebt / neemt Folia diptamni in plaetse / ende booz Aspalathum, Santalum citrinum.

Tro-

Trochisci Scillitici Andromachi.

℞ Scillæ assaræ ℥ j. Farinæ orobi ℥ viij. for-
mentur s. a. trochisci.

Neemt schoone witte ende wel gheboeyde
schillen / trecht de uytterste bladeren af / ende
onder het dick gat / aen welcke al de schelferen
hanghen / bekeet die met terwen-deegh / ende
bacht die met het broodt in den oben / tot dat
de schille soo murtwe is / dat de selve met een
spintex / stoccken / ofte strophen licht kan dooz-
steecken worden : weert dan met een houten
mesken / want met yser aengheraecht zijnde /
verkeert in fenijn : alle de schellen ofte schelse-
ren / van welcke ghy oock de bellekens sult
weeren / ende het binnenste herte wech werpen.
Dese schillen sult ghy stampen in eenen steenen
Mortier met eenen houte stamper / ende dooz
een teems doozsteken : onder twaelf oncen van
dese Pulpa sult ghy stampen acht oncen Farina
orobi, ofte Ervi, welke bloeme ghy in een
panneken op het vuur wat sult dozooghen / ofte
roosten (ghelijck verscheyden Nutheuren dat
begeeren) welke dozooginge utwe massa dooz-
ghe ende handelbaer sal maecken / soo dat ghy
daer licht Trochiscen sult konnen af forme-
ren / ende de selve met een signet zegelen / en-
de dies te beter / soo verre ghy die met wat
Farina orobi bestuyft / ofte soo andere schij-
ben / utwe handen met Olie van Croosen bet ge-
maecht : sommighe beter doende / dozoogen de
dooz-ghesteecken schillen in een aerde panneken
op het vuur. Dooz dien men gheen waerachtig
Eryum en bindt / nemen sommighe witte
Orobis, ander de roode / ander de wilde zwart-
te.

te. Het Dispensatorium Augustanum hebeelt Radices dictamni albi, id est fraxinellæ, te nemen: andere de roode Cicers, welker sententie ick volge / sommighe nemen gemeyne Ditsen. Dese Trochiscen sult ghy in de schaduwte laten droogen.

Trochisci sive Collyrium album Rhasis.

℞ Gummi arabici, Tragacanthæ, Amyli ana ℥ i. cerussæ aqua rosarum lotæ ℥ vj. Sarcocolle ℥ iij. cum albumine ovi fiant trochisci parvi, in umbra siccandi.

Eck moet bysonder gepoepert wesen / maer dooz dien Sarcocolla het is / kan sy niet wel kleyen gestampt worden / daeromme eer ghy de andere poeperen daer by doet / sult die met het witte van den eye / waer mede dese Trochiscen moeten gefozmeert worden / langen tijdt in den moztier t'samen ommeroeren / gelyck men den Nutritum doet / ende dan de andere poeperen daer onder mengelen / ende tot eene massa fozmeren / van de welcke ghy met supbere handen kleyne Trochiscen sult maken / ende in de schaduwte droogen.

Aqua distillata.

Ich hebbe in het tweede Boeck oberbloedigh ghenoech ghesproken van het distilleren der watenen / ende wat daer toe te seggen valt / in de Alchymie (dooz dien het een Chymische inbentte is) noch breeder beklaren sal / ende sommighe bysondere descriptien daer by boeghen.

Acc-

Acetum medicatum.

Ich hebbe boven van de Medicinale Azijn in 't kort ghenoegh ghesproken / om alderley soorte van Azijn te maechen / want in de selve wepnighe konste ghelegen is.

Oleum.

De Olien worden selden ghemaecht van de Apothekers naer de boorschrijvinghe der Auteurs. Ten eersten / se begheeren dat men alle Olien sal koochen in duplici vase, dat is in Balneo Mariæ, waer toe ich gene zamende redenen en sien / waerom het selve soo moet geschieden / aenghesien de Olien / die per impressionem ghemaecht worden / maer uptoendige remedien en zijn / ghelijckerwijs de Unguenta, Emplastra, en Cerora, die niemant en ozbonneert in duplici vase gekoocht te worden / waer van datter veele / sonder eenighe by-ghedane bochtigheyt gekoocht worden / ende dus verbolghens van krachten souden moeten veranderen / ende van houdt / heet worden. Unguentum Populeum het welcke een pegelijck schijft / op het vuur moeten gekoocht te worden / is t'eenmael houdt van aert / men bevindt nochtans niet dat het / door het koochen / zijnen houden aert verliest / want niemant maecht daer mentie af / ende segghen de selve salbe t'eenmael houdt te wesen / ghelijck ons d' experientie oock betuyght. Soo segghe ich dan oock / dat de Olien met een kleyn vuurken gekoocht wessende / al zijn se houdt / niet min hunne krachten verliesen / als de Populeum, en meer andere / als Unguentum alabastrinum, Rosarum, &c.

Q

Ten

Ten tweeden begheeren de selve Auctheuren/
dat alle de simpele Olien / de welke dooz Im-
pressie ghemaecht worden van bloemen / ofte
krupden dooz drie verscheyden Infusien worden
gemaecht / op dat sy dus te krachtiger souden
wesen / het welke prijselijck is / ende moet ge-
daen worden ; soo verre ghy nochtans soo veel
materien in een ofte twee Infusien doet / als
ghy in drie soude doen / en sien gheene redenen
waerom dat men drie verscheyden Infusien
soude maecten ; want de bloemen / ofte krup-
den souden u dickmael ontvallen / ende ontbre-
ken in dese groote tusschen-spacie van tijdt. By
exempel in Oleum liliorum worden in den Auf-
burghschen Dispensatorium, en andere drie In-
fusien begeert : te weten in een pondt Olie t'el-
ken keer hier oncen Tellen / in de welke men
kan gemakelijck doen ses oncen / jae oock meer /
ende dus doende kan ick met twee Infusien ont-
gaen. In 't maken van Oleum cydoniorum
en is maer eene Infusie van doen ; want alle
de materie van drie Infusien , kan men gemak-
elijck in eene Infusie stellen / ende af-hoocken/
sonder dat de Olie in 't minste wordt ver-
krencht / 't selve sult ghy in andere Olien oock
bebinden / volghet hier in uwte erbarenthepdt.

Ten derden is eene botte faute / de welke
geschiedt dooz onachtfaemheyt der Apothekers
die niet ontschuldelyck en is / in het uyt-perssen
van Olie van Amandelen / de welke sy met
schellen / met alle buyghsheyt / ende rotte / ende
ranse Amandelen stampen / roosten / ende uyt-
perssen / waer dooz de Olie vnaenghenaem / van
guade smake / ende van andere krachten wordt.
Om dit van te ontgaen / doet de Amandelen
in ziedende water / pelt van die / ende weert
daer

Olie van
foere A-
mande-
len.

daer upt alle ransche ende quade Amandelen/
de welcke hun in het pellen terstont vertoonen/
laet dan de selve drooghen / ende droogh zijnde/
bewaert die tot dat de versche Olie wozt booz-
geschreven (want als de Amandelen nat zijn/en
sullen niet veel Olie geben) doch niet te kleyen/en
maecht die op een kleyen buurken in een panne-
ken wat warm / sonder de selve te roosten / ofte
bzanden / doet die dan in een hayze teems-stra-
mijne / ende perst de selve sterck upt / ende sult
eene goede ende smaechelijcke Olie hebben/ ende
soo goet als of sy sonder buur ware uptgetroc-
ken/ ende niet min lieffelijch/want dit wepnigh
warm maken/ en sal daer gheene andere kracht
indzucken / ende sult meer Olie bekomen.

Oleum absinthii.

℞ Absinthii recentis & contusi quantum suf-
ficat, vel libuerit; pone in vase vitreo vel lapi-
deo, & affunde ei olei clarissimi mensuram con-
venientem, & macera ad solem, vel aliquo in
loco calido diebus quindecim, deinde coque, &
exprime, & expressio adde recens absinthium,
iterum macera; coque & exprime, & novum
absinthium adde, & id tertio repete.

Reemt Wsem soo veel als 't u belieft / dooz-
snijdt die/ende stampse/ende giet dan daer ober/
in een glas/ofte steene pot ghedaen/soo veel kla-
re Olie van Olijven/ dat den Wsem eenmael
oversopt is / stelt dit dan 15 dagen in de Son-
ne / ofte in eene warme plaetse : Adelt dan de-
se Infusie in een panneken/ ende hoocht de Olie
tot dat de bochtighepde des Wsem's verzoden
is / het welcke ghy sult sien / is 't dat ghy eeni-
ghe druppelen Olie in 't buur latende vallen/

② 2

sonder

sonder kraecken licht dooz branden/ doet het dan van't vuur/ perst uyt den Alsem alle de Olie/ en doet daer wederom nieuwen Alsem/ als boozen in / laet woepcken als boozen / koocht ende perst uyt/ ende doet booz de derde keer nieuwe Alsem daer in/ gewoepcht/ ende gehoocht/ en uytgeperst wesen/ ende / bewaert de Olie tot het ghebruyck.

Een saeche staet in het koochen der Olien te bemercken / dat men noyt te seer de vochtigheden der krupden uyt en mach koochen ; want de krupden in de Olie verbrandende / bederben de geheele compositie is oock niet van noode soo langhe tusschen-spacie / in de vernieuwinghe te laten/ soo ich boven seide. Dooz dien dat onsen gemeynen Alsem gheene ofte luttel Adstringentie heeft/ gelijk de Absinthum ponticum heeft/ ende in dese Olie bereyscht wordt / raden de Aelcheuren de halbe deel koozen daer by te doen / ofte om lichter / neemt een pondt van de boozschreben Olie / ende doet daer by een half pondt Olie van koozen. Op dese maniere koozen alle simpele Olien van krupden / ende bloemen gemaect/ als Oleum anethinum, Camomilla, Liliorum, Menthae, Myrtinum, Rosarum (maer dese is beter seer woepnigh ghezoden te worden/ ende daer naer het sap laten te gronden sincken) Rutæ, Violarum, &c.

*Oleum amigdalorum dulcium &
amararum.*

De wijze om dese Olien uyt te perffen/ staet beschreben op het voorgaende blad.

Oleum

Oleum de Cappare.

℞ Corticis radicis capparis ℥ j. Corticum tamarisci, Foliorum ejusdem, seminis agni casti, Ceterach, Radicum cyperi ana ℥ ij. Rutæ ℥ j. Aceti, Vini optimi ana ℥ ij. Olei communis ℥ j.

De wortelen sult ghy doorsnijden / ende grof stampen / insgelijck de zaden / de krupden sult ghy met de schaer kleyn doorsnijden / ofte grof stampen ende t'samen de Olie / Wijn / en Azijn 24 uren in eene warme plaetse laten wepken : dan sult ghy de Infusie in een pannen / op een kleyn vuurken laten zieden / tot dat den Wijn en azijn verzoden zijn / ende sterck uytgeperst hebbende / sult de Olie tot het ghebruyck bewaren.

Oleum cydoniorum D. Mesue.

℞ Cydoniorum non excorticorum, succi eorum ana ℥ iij. Olei communis ℥ j. s. Macerentur omnia simul in loco calido vel in sole diebus quindecim, coque ad consumptionem succi, exprime & novum succum, & nova cydonia impone, & istud tertio, ut ante reitera, omnium horum quantitatem præscribit dispensatorium Augustanum, reliqua habent ana q. s.

Doet in anderhalf pont Olie de gherasppte Queen / ende het sap der selve ghetripliceert ; want soo ick boozen gheseyt hebbe / en is niet van noode drie verscheyden Infusien te maken : laet het dus t'samen in de Sonne / ofte in een warme plaetse vijftien daghen / koocht het dan /

dan / tot dat het sap verzoden is / persf het uyt
ende bewaert het tot het gebuyck.

Oleum Hyperici Jacobi de Manliis.

℞ Florum hyperici ℥ iij. macerentur tribus
diebus in vino adorifero, deinde bulliant, &
exprime, & recentis hyperici par pondus inji-
ce, & iterum macera, coque & exprime, & ter-
tio id repetè, postea adde olei veteris clari ℥ vj.
coque ad vini consumptionem, ab igne depo-
sito adde terebinthinæ venetæ claræ ℥ iij. Cro-
cipulverisati ℥ j. misce & reserva usui.

Deze Olie wort herscheydenlijck gemaecht
van de Apothekers / sommighe maechen die
als boven gheschreven staet / dziemael dzie on-
ren bloemen / in dzie dagen in witte ofte roode
Wijn weyckende / dan een walleken opziedende /
ende daer naer uyt perssende / by welke In-
fusie sijn de Olie doen / ende laten t' samen zie-
den tot dat den Wijn verzoden is / dan doen sijn
daer den Termentijn en Saffraen by. De an-
dere en weycken de bloemen niet / maer hoo-
cken die dziemael achter malkander af / de de-
coctie dan verziedende in de Olie. De derde
doen t'eenemael anders / om de Olie te schoon-
der root te maken / nemen de Hypericum- bloe-
men / eer sijn noch heel open sijn / insunderende
die met den Wijn ende Olie t' samen in een
warme plaetse sommighe dagen / de welcke sijn
dan hoocken tot verziedinghe van den Wijn /
ende van t' nuur ghedaen zijnde / ende uyt-ge-
perst / doet daer by den Termentijn ende Saf-
fraen. Deze maniere is wel de lichste ende de
beste; maer soo ghy daer so veel bloemen t'een-
der keer niet en konde in doen / hoocht een der-
de deel

de deel met den Wijn/ ende d'ander twee deelen
insundeert t'samen.

Oleum irinum D. Nicolai.

℞ Olei communis ℞ j. ℥ viij. s. ℥ ij. ℥ ij.
aquæ ℥ iij. s. ℥. xv. Radicis iridis ℥ v. Radicum
crini domestici, id est liliorum alborum ℥ j.
℥ vij. Radicum enulæ campanæ ℥ iij. Anchusę,
vulgo orcanetta ℥ ij. Cinamomi, assæ dulcis,
id est Benzoin, Spicænardiana ℥ j. contundan-
tur radices, & aliæ species & macerentur in
oleo, & aqua diebus 15. postea coque ad con-
sumptionem aquæ, & oleum feruetur usui.

In het Emplastrum diachylon gummatum
wordt Oleum irinum booz geschreven / maer
niemandt en schrijft of het Oleum irinum Me-
suae ofte Nicolai moet zijn: Om dat heele O-
leum Nicolai gebuycken/ ende lichtst om ma-
ken is/ hebbe Nicolai hier booz-gehouden. De
wortelen ende andere ingredienten moeten grof
ghestampt zijn / ende in de Olie ende water 15
dagen in de Sonne / ofte in een warme plaetse
geinsundeert worden / ende dan op-gezoden tot
het bezieden van 't water / booz gedaen zijnde
de / wordt bewaert tot het gebuyck.

Oleum Lumbricarum terræ.

℞ Vermium terræ ℞ s. Olei olivarum, alii
olei rosarum ℞ ij. Vini rubri ℥ ij. fiat s. a. O-
leum.

Een half pondt Aerdt-wormen sult ghy in
witte Wijn wasschen / ende eenen tijdt daer in
laten / op dat sy haer van de buyghigheyt ontladen:
hier by sult ghy dan de Olie doen / ende
roode

roode Wijn / ende met een kleyn vuurken laten op-zieden / tot dat den Wijn berzoden is / giet die dan door / en bewaert die tot het gebzupck.

Oleum Mastichinum D. Mesuae.

R̄ Olei rosati ℞ j. Vini odoriferi ℥ iij. Mastiches electæ ℥ iij. coque s. a. ad consumptionem vini.

Stamp den Mastix grof / ende doet hem by de Olie en Wijn / ende laet hem t samen met een kleyn vuurken zieden / tot dat den Wijn berzoden is / coleert dan de Olie / ende bewaert se tot het gebzupck.

Oleum Nucis Moschatae.

Neemt een deel Note-muscaten / stamp die grof / ende doets in een nieuwen Canebasche doeck / de welke ghy hanghen sult boven in den damp van ziedende water / welke Noten / soo haest als sy door warm zijn gheworden sult den doeck wel toe-slypen / en de platen warm ghemaect zijnde / in de persse met eene blijthepdt heel sterck uyperssen / welke Olie geel als goudt / terstont stolt / welke ghy wederom sult smelten / ende in een papieren ofte francijne hupfken uypgieten / op dat de Olie een forme hebbende / in 't dispenser en van den Triackel / eerlijck mach voor-ghestelt worden / waer sy in plaerse van balsen wordt gebzupck. De Apothekers maechen de selve sacht met Olie van soete Amandelen berch uyp-geperst / om te verkoopen / ende gheswigh te maken om te strijcken.

Oleum

Oleum Spicanardi D. Mesuae.

℞ Spicanardi aromaticæ ℥ iij. Vini, aquæ ana ℥ ij. s. Olei sesamini, vei olivarum ℥ j. s. coque ad consumptionem vini & aquæ.

By de Olie sult ghy den Wijn en water mengen/ en daer by doen de Spicanardi, met een schaer kleyn gesneden/ ende sommige uuren gheuepcht hebbende/ met een kleyn vuurken t'samen laten zieden/ tot dat den wijn ende water verzoden zijn. Aytgheperst zijnde/ sult de Olie tot het ghebzuyck bewaren. Dese Olie komt in het Emplastrum de meliloto.

Oleum sampsuchinum id est majoranæ.

℞ Sampsuchi id est majoranæ M. iijj. Serpylli, id est thymi M. ij. Foliorum myrthi M. j. Abrotani, menthæ aquaticæ ana M. s. Casiæ lignæ veræ ℥ ij. Olei communis q. s.

Dese Olie wordt ghemaect op de maniere van Olie van Alfem/ alle de Species ditzemacl veranderende. Bauderon neemt tot dese Olie anders niet dan majorana, dese Olie komt in het Emplastrum de meliloto.

Oleum Vitellorum ovorum.

Neemt soo veel Eperen als ghy wilt/ ziedt de selde t'eenemaal hart/ pelt die/ ende weert het wit/ neemt dan alle de doiren/ breekt die/ ende doerse in een pannetken/ het welcke ghy op het vuur stellende/ ghedurighthch sult omme-roeren/ tot dat de Eperen t'eenemaal roste zijn/ doet die dan in een Canevaschen doech/ ende

℞ 5

perst

perst die wel sterck uyt / de Olie sal geel als
gout daer uyt komen / die ghy tot het gebzuyck
bewaren sult. Soo ghy die eenemael zwart
fricasseert / is 't niet van noode uyt te persen /
want de Olie scheidt dan haer selven / ende sult
dus meer Olie hebben ; maer hzeese dat den
vzant schadelijck is / dooz dien sommige schrij-
ben / dat men hem soude wachten van te laten
vzanden.

Oleum Vulpinum D. Mesua.

℞ Vulpem detracta pelle, & abjectis intera-
neis, incidatur in partes, & coquito in aqua
fontana, & aqua marina ana ℞ iij. ℥ iij. Olei
veteris clari ℞ iij. ℥ ix. Salis ℥ iij. inter co-
quendum adjice anethi thymi ana ℞ j. co-
quantur autem donec ab ossibus recedat caro,
& aqua consumatur, deinde coletur oleum,
& usui seruetur.

Hyt dese discriptie blijck klaerlijck hoe wep-
nighe erbarentheydt die sommighe oude / ende
noch sommige jonghe Meesters hebben van de
konste der Apothekerpe ; want hoe is 't moge-
lijck dat men in ses pondt acht oncen waters /
daer by doende drie pondt neghen oncen Olie
enen gheheelen Dors sal hommen kroocken / daer
twee pont kruydt op het laetste by doende / dat
de beenen van het bleesch af-scheyden / want
nauwelijcks sal de bochtigheydt het kruydt /
ende den Dors oberdecken. Dierghelijcke Re-
cepte is my van een van de vermaertste Doc-
tozen van Franckrijck ter handt gekomen / die
tot een decoctum galli veteris soo beele wortel-
len / kruyden / zaden / &c. beschreef dat men de
selbe nauwelijcks met drie stoop waters hadde
komen oberfoppen / daer by nochtans maer
drie

Dize pondt colatura en begheerde. Dus wordt
 den Apotheker somtijds bedwonghen de Re-
 cepten der Doctoren niet te volbrengen / want
 sy niet makelijck en zijn / hier in sal hy sijne er-
 barentheydt ende consciencie te rade gaen / soo
 hy het selve / om wettelijcke redenen den Doc-
 toor niet en derst seggen. In diergelijcke ghe-
 bal sal alle de boozgheschreven medicamenten
 nemen / doch in minder quantiteyt / op dat hy
 de intentie des Doctoozs voldoe / ende niet met
 eenen slag alle weerende / ende achter laten-
 de / ofte in plaetse yet anders stellende / 't welck
 somtijds de siechte t'eenemaal contrarie is. Te
 Parijs woonende / is my ter handt gekomen
 een boozgeschreven Clisterie / in de welke den
 Doctoer vier oncen Seminum quatuor calido-
 rum majorum begeerde ingemengelt te hebben;
 maer om dat hun scheem onmoghelijck de sel-
 ve Clisterie te setten / om de dichte wille / lie-
 ten alles achter / ende namen een ander Cliste-
 rie in plaetse / hadden sy naer behooslijcke on-
 derbindinge / de vier oncen zaden in de decoctie
 gekoocht / ofte van eichs wat min ghepoepert
 zaedt genomen / souden sy met hunne conscien-
 tie voldoen / ende des Doctoozs meyninghe
 volbrachte / ende stilzwijgende sijn eere bewaert
 hebben. In dese Recepte dan is te weynigh
 water / ende te veel krupt / neemt dan soo veel
 Fonteyn- ofte Zee-water (ofte pekcl in fauts
 van dien) als 't van noode is / ziedt in het selve
 den Bos het vel af-getrocken / ende van het
 binnenste gesupbert / in kleyne stucken gekapt /
 met drie oncen zout / op het eynde een deel Ane-
 thum ende Thymus daer by doende / tot dat het
 vleesch van de beenen valt / coeleert dan de de-
 coctie , ende perst die stijf upt / doet dan daer
 by de

by de Olie / ende de reste van het kwydt / soo het nochtans droogh is / moet minder gewicht te nemen / ende laet het dus t'samen zieden tot dat de vochtigheydt verzoden is / persf de Olie wylt / ende bewaert die tot het gebuyck.

Oleum sive Balsamum vulnerarium.

R Olei olivarum ℞ j. Terebinthinæ clarissima ℥ ij. Florum camomillæ, Prunellæ, vel Brunellæ, vel Bugulæ ana M. j. Florum hyperici M. iij. Florum centaurii minoris, Chelidonix ana M. s. fiat s. a. Oleum, vulgo vocatum balsamum vulnerarium.

Stelt alle de bloemen schoon / ende wel ghesuybert zijnde in de Olie / in de Sonne te weycken 24 daghen / koocht die dan op / tot dat de vochtigheydt verzoden is / persf die dan dooz / ende doet dan den Tementijn daer by / ende bewaert het tot het gebuyck.

Unguentum.

Unguentum Aegyptiacum D. Mesuæ.

R Æraginis aris ℥ v. Mellis optimi despumati ℞ j. ℥ ij. Aceti vini fortis ℥ vij. coquantur simul, & fiat unguentum.

Hoewel hier gheene bettighedyt in en komt / woedt nochtans een salbe genoemt / dooz dien men de selbe maer uytwendighlyck en ghebuyckt. Deemt dan het Spaens groen sijn ghepoepert / doet het selbe by den gheschuynden Honigh ende Wijn azijn / ende laet het te samen zieden tot dat het heel purper is / ende consistentie van salbe heeft.

Unguen-

Unguentum Alabastrinum D. Faventini.

℞ Succi camomillæ ℥ ij. Succi rosarum ℥ j.
 Succi rutæ, Succi betonicæ ana ℥ vj. Succi radicum altheæ ℥ j. Olei rosati ℥ ix. Alabastrum optimi & purissimi ℥ j. s. Alabastrum subtiliter pulverisatum per diem naturalem infundatur in oleo, tunc additis succis, & cum oleo consumptis adde ceræ albæ q. s. & fiat unguentum.

Den Abaster heel sijn ghepoepert wesen-
 sult ghy in Olie van Roosen eenen dagh wep-
 ken / de selve wel omroerende / daer na alle de
 sappen daer by doende / sult ghy t'samen koo-
 ken tot dat de sappen berzoden sijn. De Olie
 nu van 't buur zijnde / ende nu neder gheseten/
 sult ghy het klaer af-gieten (want ich en kan
 niet recht verstaen of den Nurheur het Abas-
 ter daer by begheert) ende weder op het buur
 settende / daer soo veel Was by doen / als het
 tot eene consistentie van salbe van noode is.

Unguentum album Caphuratum Mesue.

℞ Olei rosati ℞ j. Ceræ albæ ℥ iij. Cerus-
 sâ ℥ vj. salbumina ovorum N°. iij. Caphuræ
 dissolutæ ex aqua rosarum ℥ ij. fiat s. a. Un-
 guentum.

De Olie van Roosen sult ghy met het Was
 t'samen smelten / en van 't buur gedaen zijnde
 ghedurighlijck omroeren / tot dat het ghestolt
 is / dan sult ghy daer allentkens by menghe-
 len de gepulveriseerde Cerussa, die ghy dus sult
 poeperen : Beemt een Ceems / keert die abe-
 rechts om / ende wijst daer al stillekens op de
 Cerussa, de welcke op een papier / 't welck on-
 der

derleydt / sijn ghenoech sal dooz ballen. Men-
ghelt dan daer by het witte van drie Eperen/
en ten laetsten de Campher eerst in den moztier/
kleyn geroezen / en met kroose-water daer na
wel gebroken / ende bewaert de salbe tot het ge-
bruyck. Pharmacopœa Amstelredamensis laet
het witte van de eperen achter / want als men de
salbe bewaren wilt / doet die bederben / ende
mengelt de Campher met Olie van kroosen.

Unguentum Apostolorum D. Avicennæ.

℞ Terebintinae, ceræ albæ, Resinæ, Gum-
mi ammoniaci ana ʒ vij. Aristolochiæ longæ,
Thuris masculi, Bdellii ana ʒ iij. Myrrhæ,
Galbani ana ʒ ij. Opopanacis, Viridis æris
ana ʒ j. Litargirii ʒ iij. f. Olei si fuerit æstas
℞ j. si fuerit hiems ℞ j. f. Aceti q. s. ad dissol-
venda gummata de Aristol.

De Aristolochia, Thus, Bdelium, soo verre
sp doogh is / Myrrhe, Spaens-groen / en Li-
targe sult ghy elck bysonder tot poeyer bren-
ghen : daer naer sult ghy alle de Gommen in
Wijn-azijn te weycke stellen een nacht / 's an-
drew daeghs sult ghy die smelten in een aerde
panneken / ende dooz een canebasche doech pas-
seren / ende dus supberen / waerom ghy oock
het ghewichte wat zwaerder sult nemen / dooz
het gepasseert zijnde / laet het selve staen / daer-
entusschen sult ghy de Litarge met de Olie (een
pondt is vooz Winter en Sommer genoegh) als
de Litarge bequamelijck ghesmolten is / ober
een kleyn buurken doen / met een spatel ghedu-
righlijck omroerende / op dat de Litarge niet
en verbrande / tot dat sy t'eenmael gesmolten
is / doet dan daer by het Was ende Spiegel-
harst/

harst / ghesmolten zijnde / doet het van 't vuur /
 ende laet het / altydt omroerenden / stollen / on-
 der-en-tusschen sult ghy de Gommen op ko-
 len tot de dichte van Honigh / ende van 't vuur
 ghedaen zijnde / doet daer den Tementijn by /
 ende dus warm zijnde / menghelt dat in de bo-
 ven gheschreben verhoelde ende ghestolte Olie
 met was / Sc. gesmolten : dit wel onder een ge-
 mengelt wesen / menghelt daer onder alle de
 poeperen / en ten laetsten het Spaens-groen.

Unguentum aureum D. Mesuae.

R Ceræ citrinæ ℥vj. Olei communis ℞ij. s.
 Terebinthinæ ℥ij. Resinæ, Colophonæ ana
 ℥j. s. Thuris, Mastiches ana ℥j. Croci ℥j.
 misce s. a. fiat unguentum.

De Olie / Was / Spiegelharst / en Colo-
 phoni sult ghy t'samen op een kleyn vuurken
 smelten / van 't vuur gedaen zijnde / doet daer
 by den Tementijn / en ghedurighlyck omroe-
 rende / laet het stollen ende koelen / menghelt
 dan daer by den Thus, Mastix ende Saffraen
 elck bysonder ghepoepert / ende bewaert het in
 sijn pot tot het gebuyck.

Unguentum Basilicum minus D. Mesuae.

R Ceræ citrinæ, Picis navalis, Resinæ ana
 ℥iiij. Olei communis ℞j. misce, liquefac, &
 fiat unguentum.

Het Was en Spiegelharst sult ghy in kleyn-
 ne brockkens kappen / op dat sy te eer sonder
 te verhanden smelten / en met het Schip-peck /
 en Olie op een kleyn vuurken stellen / tot dat
 alles gesmolten is: van 't vuur ghedaen zijnde /
 roert

roert het omme tot dat het houdt is / ende he-
waert het tot het ghebruyck. Die dese Salbe
harder begeeren / nemen Ana partes æquales.

Unguentum Dialthea simplex D. Nicolai.

℞ Radicum altheæ ℥ j. Seminis lini, Fœ-
nugræci ana ℥ s. Olei ℥ ij. Ceræ ℥ s. Tere-
binthinæ ℥ j. Resinæ ℥ iij. fiat s. a. unguentum.

De wortelen kleyn door-gesneden / met bey-
de de zaden grof gestampt; sult ghy laten wep-
ken in ghenoeghsamen quantiteyt waters twee
of drie dagen / dan sult ghy dat al soetjes laten
opzieden / tot datter maer een pondt / ofte waer
meer ober en blijbe. Dit sult ghy heel stijf wyt-
dulwen / het welcke als een sijn sal wesen / het
welcke men Mucilago noemt. By dese Muci-
lago sult ghy dan de Olie doen / ende te samen
laten zieden / tot dat de Mucilago t'eenmael
dick is gheworden / maer wacht u van te heel
te zieden / ende te verbranden: van 't vuur af-
ghesteelt zijnde / ende de Mucilago neder-ghe-
seten / sult ghy de Olie daer klaer af-gieten/
ende by de selbe doen het Was / ende Spie-
ghelharst in kleyne stukshens ghebroken / en-
de t'samen laten smelten. Ghesmolten zijnde/
doet den Termentijn daer by / ende giet de sal-
be warm in haren pot / tot het ghebruyck.
Sommighe Apothekers doen daer gestampte
Radices curcumæ by in het verhoocken van de
Mucilago, om de salbe gelutwer te maken / het
welcke de salbe niet en hindert ghelijck Baude-
ron ghetuyghet.

Unguentum Martiatium D. Nicolai.

℞ Ceræ albæ ℥ s. Olei ℥ ij. aut quantum
sufficit, Rosmarini, Foliorum lauri ana ℥ ij.
Rutæ

Rutæ ꝑ j. ꝑ vj. Foliorum tamarisci ꝑ j. s. f. Majoranæ, Sabinæ, Menthæ aquatica, Salviæ, Basiliconis, Polii veri, Calaminthæ, Arthemisiæ, Enulæ, Beticæ, Brançæ ursinæ, Gallion, Parietariæ, Pimpinellæ, Agrimonix, Absinthii, Primulæ veris, Perficariæ, Cymarum lumbuci, Herbæ crassulæ, Mille folii, Sempervivæ, Camedrios, Centauriæ, Plantaginis, Fragulæ, Tetrabit, Quinque folii ana ꝑ ix. Radicum althææ, Cumini, Myrrhæ ana ꝑ vj. Fœnugræci ꝑ iij. Butyri ꝑ ij. s. f. Urticæ, Violarum, Papaniveris nigri, Menthæ saracenicæ, Menthæ crispæ, Acetosæ, Polytrichi, Cardui benedicti, Martris-silvæ, Valerianæ, Herbæ moscharæ, Alluyæ, Lingvæ cervinæ, Cotulæ majoris, Abrotani, Stryracis calamitæ, Medullæ cervinæ ana ꝑ j. Adipis ursini, Gallinacei, Mastiches, Thuris ana ꝑ ij. Olei nardi ꝑ s. f. fiat s. a. unguentum.

Sullen alle de hoven-gheschreben krupden ende wortelen in den Wey plucken / dooz-snijden / ende wat stampen / ende niet in Wijn / soo de meestendeel schijben / maer in twee pondt Olie / ofte soo veel als 't van noode is / met een deel Wijn te woepke stellen / ende vijftien ofte dertigh daghen laten in de Sonne staen ; want dooz dien datter veele krupden inkommen kan men die soo licht niet al t'samen bekomen / ende daer-en-tusschen souden de krupden verrotten ende bederben. Als die dan al bergadert zijn / ende ghenoech gheweect hebben / sult de gheseele Infusie koocken / tot dat den Wijn ende sappen der krupden bezoden zijn / dan sult ghy de selve dooz eenen Canebaschen doech wyperffen / ende de Olie in de panne doende / sult daer by doen het Was / Boter / ende andere vetten : gesmolten zijnde / sult dat

¶

van 't

van 't vuur doen / ende omroeren tot dat het gestolt is / waer by ghy dan menghelen sult de Nardus-olie / Storax, Maltix ende Thus bysonder ghepoepert / ende toe-ghestopt zijnde / bewaren tot het gebuyck.

Unguentum nutritum.

℞ Lytargyrii auri ℥ iij. Cerussæ ʒ vj. Olei rosati vel communes ℞ j. aceri vini ℞ l. misce in mortario paulatim nutriendo, ut e bibere possit donec albescat.

Deemt eerst de Litarge soo sijn ghestampt als 't mogelijk is / want anders en kan 't soo wel niet smelten / ende haer met de Olie incozpoeren / doet die in den moztier met de Cerussa, ende giet daer een weynigh Olie by / soo dat ghy die met den stamper ghemackelijck hondt ommeroeren / het welke een quartier uurs omgheroert zijnde / giet daer wat Azijn by / ende roert dit soo langhe om / tot dat den Azijn t'eenmael gheinczpoert is ; maer wacht u altijd wel van daer te veel Azijn t'seffens in te gieten / princijpalielijck in het eerste / want en soude noyt een goede salbe daer van horen maken. Als den Azijn geinczpoert is / giet daer wederom een weynigh Olie by / daer naer Azijn / daer naer wederom Olie / ende soo oberhandt nu het een / nu het ander / tot dat alle de Olie en Azijn daer in is / welke omroeringe sommige uuren geduurt / ende de salbe van root t'eenmael wit maecht / ende van goede consistentie, sonder daer eenigh Was by te doen / in den Sommer nochtans is 't wel van noode wat wit Was by de Olie te smelten / soo ghy die met Olie van kroosen maecht / sal veel krachtiger wesen / maer meer geel dan wit.

Unguen-

Unguentum pectorale.

℞ Mucilaginis seminis lini, Fcenugræci,
Pflylli, Tragacanthæ, Gummi Arabici ana ℥ j.
Axungia vituli, Adipis gallinæ, Butyri recentis
ana ℥ iij. Olei violarum, Amigdalorum dulcium
ana ℥ ij. Ceræ novæ ℥ ij. s. Refinæ ℥ j. s.
misce fiat unguentum.

Tot makinge van dese Salbe volghet de wijse
van Unguentum altheæ.

Unguentum Pomatum apud Romanos.

℞ Axungia Porci ℔ j. sevi castrati ℥ iij.
Olei Amigdalorum dulcium recentis ℥ j. Aquæ
rosarum, & Lavendulæ ana ℥ iij. Poma redolentia
quadripartita impleta Caryophyllis &
cinamomo ana N^o. vj. Benzoini, Storacis calamitæ
ana ℥ j. Moschi ḡ vj. Bulliant omnia simul
ad consumptionem aquæ coletur, & dealbetur
aqua rosarum.

Neemt versche witte Berckens-liese ende
Schape-roet wel ghewasschen / ende met wat
Kroose-water gesmolten / versch geperste Olie
van soete Amandelen / Kroose ende Lavender-
water / doet het al t' samen in een pannicken op
het vuur / doet daer in ses geschelde Oepleers
ghebierendeelt / vol Groose-nagelen ende Ca-
neel ghesteken / ende laet het t' samen opzieden /
met een kleyn vuurken / tot dat het water is
verzoden / het welcke ghy sult sien / als in alle
andere Olien / ist dat ghy een druppel ofte twee
In t' vuur latende vallen / dooz brandt sonder
kraecken / onder het zieden sult daer in doen
den Storax, ende Benzoin grof gestampt / ende
den Muscus in een sijn pdel doercken ghebon-
den /

den / 't welck ghy in het zieden met een spatel dickmael sult wytduwen. Volkhoockit wesende / perst de selve dooz een schoone Canebaschen doeck / ende verhoelt zijnde / sult de salbe in een aerde teple doen / de nederzittinge der salbe onder afwoerende / ende dan de salbe met een houtte stamper wel dapper omroeren / wat kroosewater daer by doende / dit omroeren ende wasschen sal de Pomade soo wit maken als sneeu.

Unguentum Populeum D. Nicolai.

℞ Oculorum, id est gemmarum, Populi arboris recentium ℞ j. s. Axungia porcinae preparata ℞ iij. Oculi populi contundantur & macerentur in axungia donec sequentes herbæ colligi queant æstate & tunc.

℞ Papaveris agrestis Foliorum mandragoræ, Cymarum rubi tenerimarum, Foliorum hyoscyami, Solani, Sempervivi minoris linguam non mordicantis, Lactucæ, Sempervivi majoris, Lappæ majoris, violariæ, umbilici veneris ana ℞ iij. fiat s. a. Unguentum.

In de maent van Martius sult ghy de Populier-botten doen plucken / de selve stampen / ende laten weycken in ghewasschen Werckens-liese / ende dus laten staen tot den Somer / ofte eynde van den Mey / ofte dat men de andere kryyden bindt / de welke ghy wel ghesuybert hebbende / sult stampen / ende by de vooznoemde Populier-botten doen / ende dus 15 of 20 dagen in de Sonne laten staen weycken / ende op het vuur doende / sult daer by doen een ghe-noeghsame quantiteyt Wijn (als Cordus schijft) ofte sap van Solanum ende Wijn-azijn (na Bauderons opinie) om de salbe meer hout te ma-

te maken/ ofte Succus solani alleen/ het welcke de salbe oock t'eenemaal groen maectt / en dus laten koochen/ tot dat alle bochtigheydt verzoeden is / ende dooz perssende / sult de salbe tot het gebzuyck bewaren.

Unguentum pompholigos D. Nicolai Alexandrini.

℞ Olei rosarei , Ceræ albæ ana ʒ vj. Succus solani scilicet fructus quantum sufficit , Cerussæ ʒ ij. Plumbi usti & loti , Pompholygis , Thuris ana ʒ j. confice s. a. Unguentum.

Reemt Olie van roosen / ende doet daer by sap van het zaet van Solanum, koocht het t'samen tot dat het sap verzoeden is / smelt dan daer by het Was / te weten de Olie klaer afgegoten zijnde / ende de dzabbe van het sap geweert / en van 't buur gedaen zijnde / roert het om tot dat het gestolt is : mengelt dan daer by de Cerussa, op het aberechte van den teems dooz gheszeben / het gebzandt en gewasschen loot bysonder gepoepert / insgelijcks den Pompholyx ofte geprepareerde Tutia in haer plaetse / ende ten laetsten het ghepulberiseert weroock. Sommige begheeren het sap van Solanum in den mortier by de salbe gemengelt te hebben / gheelijck den Azijn in de Nutritum , andere nemen min Was / om de salbe dunder te hebben / want met ses oncen Was is de salbe soo hart als een Plaster : daerom na dat ghy die hart of sacht wilft hebben / moet na adbenant Was nemen.

Unguentum Regine.

℞ Foliorum lauri Rosmarini , Majoranæ , Lavendulæ , Costi , Verbenæ , Saniculæ , Pimpinell-

pinellæ, Abrotani, Morsus gallinæ utriusque ana M. j. Rutæ, Apii, Arthemisiæ, Agrimonix, Plantaginis majoris, Urticæ mortuæ, Bugulæ, Consolidæ minoris, Mille folii, Hysopi, Folliorum vitis, Tanaceti, Rosarum albarum & rubrarum ana M. ij. Peti maris M. j. Butyri infulsi ℞ iiij. Ceræ ℥ iiij. Olei communis ℥ ij. Pulveris mastiches ℥ j. misce fiat s. a. unguentum.

In het maken van dese salbe volghyt de maniere van Unguentum martiatum, waer mede de krachten oock seer ober een komen.

Unguentum rosarum Mesues.

℞ Axungia porcina novies aqua calente, & novies aqua frigidâ lotæ ℞ j. Rosarum rubrarum recentium totidem, probè tercantur, & marcescant cum ea dies septem: coque lento igne, cola, rursus tantundem rosarum recentium cum ea tere, ut supra fac tertio. quarto autem præter rosas affunde succi rosarum rubrarum ℥ vi. Olei amigdalarum dulcium ℥ ij. alii habent ℥ iij. aliqui ℥ iiij. coque lento igne ad succi consumptionem, cola & repone.

Roode
salve van
Roosen.

Dit is de descriptie van Mesues, maer de consistentie en kan niet goet wesen/ ten zy daer schape-roet / ofse wit Was wordt by ghedaen/ ende hier te lande is sy weynigh in 't gebruyck om dat de rootheydt der salbe het lijnwaect besmet / de welcke van sommighe Apothekers/ door by doeninghe der Orcanette-wortelkens noch vermeerderd wordt / ende daerom wordt de witte salbe meer begeert / die ghemeynelijck door dize Infusien wordt ghemaect / seben dazghen elcke Infusie latende in de Sonne staen/ dan wat opghesoden / ende doorgedaen; maer hebbe

hebbe by erbarentheydt behonden / dat de Sonne den reuck upt trecht / ende de Werckens-liese zwart wordt / daeromme. maect die op de naebolghende maniere / op twee dagen tijds / vol van soete reucke / ende wit als sneeuw.

Neemt dan twee pondt Werckens-liese / van hare bellen ghesuybert / laet die een dagh ende nacht in schoon water legghen / t selve dickmaels vernieuwende / om het bloet / ende alle reucke upt te trecken / smelt dan dese Liese met Roose-water / met een kleyn buurcken / sonder roosten ofte branden : giet die dan in een pot / ende steecht dese Liese vol witte Roosen / ende doet daer sommighe Hovenische by / doch niet veel. Laet dese Infusie een dagh ende nacht in Balneo Mariæ staen t'eenmael heet / soo dat de Roosen t'eenmael berstensen. Doet dan de selve ziedende heet dooz / ende steecht die wederom vol Roosen als boozen / ende dese Infusie wederom in het ziedende / ofte immers t'eenmael heet badt staen een dagh ende nacht / lozinght dan de Roosen ziedende heet upt / ende doet daer by een half pondt Schape-roet / gesmolten als de Werckens liese / ende laet het in den kelder stollen sonder aen te roeren. Koudt zijnde / sult de salbe upt de teyle nemen / sonder den grondt aen te raecten / de welcke van het Roose-sap zwart is / welcke ghy met Roose-water sult wasschen / op de maniere als in de Pomade gesepdt is / ende sult eene sneeu-witte welriechende salbe hebben.

Witte
salve van
Roosen.

*Ceratum sive Cerotum.**Ceratum infrigidans Galeni.*

℞ Ceræ albæ ℥ ij. Olei communis ℥ iiij. con-
quassantur simul cum modico aceti vini albi.

Smelt de Olie ende Was t' samen / gestolt
zijnde / roert daer met eenen spatel onder wat
witte Wijn-azijn / in forme van waasschen.

Ceratum Santalinum D. Mesuæ.

℞ Rosarum ℥ j. s. Santali rubri ℥ x. Santali
albi, & citrini ana ℥ vj. Boli armeni ℥ vij. Spo-
dii ℥ f. Camphoræ ℥ ij. Ceræ albæ ℥ xxx. Olei
rosati ℥ j. fiat s. a. ceratum.

De Santels doorsneden sult ghy eerst met
kroose-water stampen / ende kleyn breken / en-
de dan de kroosen daer by doen / ende door eenen
sijnen teems ziften / den Bolus, ende geprepa-
reerde Spodium sult ghy bysonder kleyn wrij-
ben / ende by het bobenschzeben poeper mengel-
en. De Camphora sult ghy oock kleyn wrijben
met wat van de specien. Dan sult ghy de Olie
ende Was t' samen smelten / de welke ghy om-
roerende sult laten stollen / ende dan allency-
kens de bobenschzeben poeperen daer onder
mengen / ende dan bewaren tot het gebruik.

*Emplastrum.**Emplastrum album coctum.*

℞ Olei ℥ j. Cerussæ ℥ ix. Ceræ albæ ℥ ij.
fiat s. a. Emplastrum.

Sult eerst de Cerussa op het aberechte van
den teems doorwrijben / ende ghemengelt zijn-
de met

de met de Olie / sult dat op een kleyn vuurken stellen / gedurighlijck met een bzeede pferre spa- tel omroerende / op dat de Cerussa niet en ver- brande / ende te eer mach gesmolten / ende tot consistentie ghebracht worden : het welcke ghy sult sien / is 't dat ghy sommighe druppelen op het aberechte van eenen kleynen moztter / ofte op een steen latende druppen / bebindt dat het Plaester hem laet handelen / sonder aen de vin- geren te hanghen : doet dan daer het wit Was by in klepne stucxens ghebroken ; maer siet toe dat het ter panne niet wpt en loopt: gesmol- ten zijnde / doet het van 't vuur / ende laet het houdt worden / gedurighlijck omroerende. Soo ghy dit Plaester wilt zwart hebben / want daer van heeft het den naem Emplastrum album , coctum ad ingredinem , maecht op het laetste sterck vuur / ende omroerende / laet het daer op tot dat het zwart is geworden. Doet het Plae- ster dan wpt / en rolt het op een effen steen / met Olie / in rollen toegende elck twee ofte vier on- cen / de welcke ghy naer de konste in wit papier windende / sult tot het gebzuyck bewaren.

Emplastrum capitale Vigonis.

R̄ Furfuris ex siccati ℥ iij. Farinæ fabarum ℥ iij. Rosarum rubrarum. Myrtillorum ana ℥ i. Meliloti M. f. Stechados P. f. Coriandri ℥ iij. Betonice, Anethi, Matricariæ ana P. j. Absin- thii M. j. omnibus tritis adde vini ℞ j. f. Bul- liant ad spissitudinem addendo in fine Olei camomillæ, Anethi, Rosarum, Myrtillorum ana ℥ ij. Ceræ ℥ iij. f. Croci ℥ j. Calami aroma- tici ℥ j. fiat s. a. Emplastrum.

Alle de boozgheschreben ingredienten tot een
 ff 5 poepet

poeyer gebzacht wesen-
 den / sult daer onder men-
 gelen anderhalf pondt Wijn / ende laten hooc-
 ken tot de forme van een dick Cataplasma,
 mengelt dan daer onder het Was ende Spte-
 ghelharst eerst met de Olien bysonder gesmol-
 ten / ende verhoelt wesen-
 den / den Calamus ende
 Saffraen sijn gepoepert / ende rollen daer van
 gemaecht zijnde / bewaert die tot het gebzuyck.

Emplastrum de Althea magistrale.

R Pulveris radicum altheæ ℞ s. Olei camo-
 millæ, Anethini ana ℥ ij. Olei rosarum, Pingue-
 dinis anatis ana ℥ j. Olei liliorum ℥ x. Em-
 plastri diachylonis cum gummis ℥ iij. s. Me-
 dullæ crurium vaccarum vitulorum ana ℥ vj.
 sæpi vaccini ℥ iij. Ceræ flavæ ℥ ix. fiat secun-
 dum artem cerorum.

Smelt alle de Olien met alle de betten ende
 Was r'samen / doet dan daer by Diachylum
 cum gummis in klepne stucckens gesneden / op
 dat het met een klepni buurken te beter mach
 smelten / sonder dat de Gommen / die daer in
 zijn / klonteren / ende ghedurighlijck omroe-
 rende / sult dat laten stollen / en dan het poeyer
 van Althea-woztelen daer onder menghelen :
 sommige schrijben dat men de woztelen soude
 hoocken / ende dan ghestampyt zijnde / dooz den
 reems soude dooz-steecken / maer hoe dat ghy
 doech de Pulpa opdzoocht / komt daer naer in
 het plaester te beschimmelen / daerom is 't beter
 het poeyer hier toe genomen. Verhoelt zijnde /
 maecht daer rollen af / die ghy bewaren sult tot
 het gebzuyck. Sommighe laten beyde de Me-
 dullen achter / als oock het sæpum of sævum.

Empla-

Emplastrum diachylon simplex D. Mesuae.

℞ Mucilaginis feminis lini, Fœnugræci & radicum althææ ana ℥s. Olei veteris clari ℞j. s. Litargyrii ℥ix. coquantur s. a. & fiat Emplastrum.

Wepde de zaden grof gestampt zijnde / ende de wortelen kleyn dooz ghesneden / sult ghy te weycke stellen in een ghenoeghsame quantiteyt waters / ziedende daer ober-gegoten drie ofte vier dagen: dan sult ghy dit op een kleyn vuurken opzieden / tot datter maer anderhalf pondt ober en blijbe; Derst dit dan wel stijf uyt. By dit slijm ofte Mucilago sult ghy de Olie mengen / ende op een kleyn vuurken zieden tot dat dit slijm bykans verzoden is / ende heel dick geworden / maer wacht u van die te verbranden. Van 't vuur gedaen zijnde / ende nedergeferen / giet de Olie af / ende werpt de uytgedzooghde Mucilago wech/ doet dan de Olie wederom in een becken / ende doet daer by de Litarge (de Apothekers nemen hier gemeynelijck Silber-litarge / de welcke het Plaester root maecht) t'eenemael sijn ghestampt / ende laet dit t'samen op een kleyn vuurken zieden / op dat de Litarge niet en verbrande / namentlijck in 't beginsel / gheduurighlijck met een breede pfer spatel omroerende / op het laetste mooght wat groeter vuur maken. Als de Litarge nu gesmolten is / neemt de proebe op het aberechte van den Mortier / laet het Plaester houdt worden / ende is 't dat het / sonder de bingeren te besmetten / hem laet handelen / neemt de panne van 't vuur / ende roert het gedurighlijck omme / tot dat het bykans houdt is / rolt dan

dan daer rollen af / de handen ende steen met
Olie vet gemaecht zijnde / bekleet die dan met
witte papieren / ende bewaert die tot het ghe-
bruyck. Men neemt ghemeynelijck soo veel za-
den ende wortelen / om Mucilago te maechen/
als daer Mucilago wordt voorgescreven.

Emplastrum Diachylon cum gummis.

R^{ij} Litargyrii auri ꝯ s. Olei irini , Camomil-
læ , anethini ana ꝯ iij. Mucilaginis feminis
lini , Foenugræci , Radicum althææ , Ficum,
Uvarum pastularum, Succu ireos, Succu scillæ,
Oesipi humidi, Glutinis alchanach ana ꝯ vj.
ꝯ xv. Terebinthinæ ꝯ j. f. Resinæ pini, Ceræ ci-
trinæ ana ꝯ j. Gummi bdellii, Sagapeni, Ham-
moniaci Galbani, ana ꝯ s. Misce s. a. fiat Em-
plastrum.

Maecht in den eersten Mucilages van lijn-
zaet / Fenegriech beyde grof gestampt / Althea-
wortelen / Dijen / Rozijnen / ende gedrooghte
schillen (soo ghy ghene versche en hebt om sap
upt te persen) op de maniere als ick in 't booz-
gaende Plaester geseyt hebbe. Doet dan by de
Mucilages de Olien / ende ziedt het t samen
tot dat de Mucilages bykans heel zijn verzo-
den ; maer wacht u van die te branden : van
't vuur ghedaen zijnde / ende nederghesoncken/
giet de Olie af van de resterende Mucilago , en
doet by de Olie de Litarge heel sijn ghepoepert/
ende laet het t samen met een kleyn vuurken/
namentlijck in 't beginsel / koocken / gedurigh-
lijck met een bzeede pfer spatel de Litarge om-
roerende / op dat sy niet en verbrande / tot dat de
Litarge heel ghesmolten is / ende haer niet meer
en vertoont. Doet dan daer by het Spieghe-
harst

harst ende het Was : gesmolten zijnde/ doet het van 't vuur / ende doet daer by het Gluten alchanach, dat is Hupsenblas / op dese maniere bereydt : Klopt den Hupsenblas dun met een hamer/ snijdtse in klepne stukkens/ ende steltse met een weynigh ziedende water te weyche / ziedt daer nae het selve op / ende passeert het dooz een doercken / hout wesen / sal het wesen als een lijn. Laet dan het Plaester laeu worden/ ende doet daer by de Gommen / eerst een nacht met Wijn / andere seggen met Wijn te weyche gestelt / daer nae op het vuur ghesmolten / ende dooz ghepasseert / ende ghezoden / tot dat men de proebe op het aberecht van den moztier nemende/ met de bingeren/ hout zijnde/ kan handelen/ by de welcke terstont den Termentijn ende Oesipus moet by ghemengelt worden; want dit moet altijd gade gheslagghen worden in alle Plaesters daer Gommen in komen / dat de Gommen in 't menghelen moeten heel warm zijn / ende het ander daer men de Gommen by mengelt/ laeu ofte hout. Dit al wel dooz-mengelt wesen / laet het hout worden / gedurighlijck omroerende/ doet dan het Plaester in hout water / ende maecht daer rollen van / die met wit papier bewonden zijnde/ tot het ghezuwck sult bewaren. Noteert/ aengaende het sap van Treos / het welcke allencxkens moet in-ghegoten worden/ terwijle de Litarge met de Olie koocht / het welck de Litarge te beter sal doen smelten. Het sap wordt dus bereydt : Neemt groene Treos-wortelen / dat zijn ghemeyne blautwe Lissen / wascht die schoon / ende gherafyt zijnde / perst het sap daer wyt.

Empla-

Emplastrum Diapalma, alias Diacalciteos D. Mesuae.

℞ Axungiaē porci ℥vj. Olei veteris, Litargyrii ana ℥ix. Vitrioli albi ℥j. Aquæ salis q.s. coque s. a. fiat Emplastrum.

In den eersten neemt de Olie / Berckensliefe / ende de Litarge seer sijn gepoepert / want anders soude sy soo licht niet konnen smelten / ende laet dit t' samen met een kleyn vuurken / namentlijk in 't beginsel / koken / op dat de Litarge niet en verbrande / want u Plaester soude swart worden / en qualijck tot consistentie konnen gheraken / ghedurighlijck omroerende met een breede spatel sonder de Litarge stille te laten op den bodem : op het laetste als de Litarge bykans ghesmolten is / mooght wat grooter vuur maken / doch niet beheement / onder het hoocken sult daer allencrkens de ghypoeperde witte Vitriolum by doen / maer wepnigh tsefens / want het Plaester soude ter panne upt loopen / insghelijckes sult ghy daer ober handt een wepnigh water / daer zout in ghesmolten is / in gieten / het welcke het Plaester wit sal maken : als ghy nu siet dat de Litarge t'eenmael is gesmolten / ende haer niet meer en verdoont / neemt de proebe op het aberecht vanden moztter / houdt zijnde / steeckt het in hout water / soo het hem laet handelen sonder de bingeren te besmetten / is het ghenoegh / ende van 't vuur doende / roert het ghedurighlijck om tot dat het gestoft is / doet het dan in hout water / treckt het als een peck upt / ende rolt het op eenen steen met water upt tot rollen / welcke ghy met wit papier bekleedende / sult bewaren tot het gebruik.

Empla-

Emplastrum de Meliloto D. Mesuae.

℞ Meliloti ℥ iij. Florum camomillæ, Fœnugræci, Baccarum lauri, Radicum althææ, Ablinthii ana ℥ j. f. Seminis apii, Cardamomi, Ireos, Cyperi, Spicanardi, Casiæ lignæ, Ammeos ana ℥ j. ḡ xv. Majoranæ ℥ j. f. Hammoniæci ℥ v. Styracis calamitæ, Bdellii ana ℥ ij. f. Terebinthinæ ℥ vj. Ficum pinguium N^o. vj. Sævi caprini, Resinæ ana ℥ x. Ceræ ℥ iij. Olei sampsuchini & spicæ ana q. s. confice s. a. Emplastrum.

De makinghe van dit Plaeſter wordt van verscheyden verscheydenlijck booz gheschreyben / ende ooch ghemaect / de beste ende lichtste maniere houde ick dese : Stampt eerst tot poeper de wortelen ende schozssen / doet daer nae by de kwyden / zaden ende bloemen insghelycks den Styrax ende ooch den Bdellium, soo verre sy droogh is / anders moet sy met den Ammoniacum ghesmolten wesen / ende zift dit dooz een middelbare teems / niet te seer grof / noch ooch te sijn : soo verre de Wygen droog en out sijn / sult die / dooz gesneden zijnde / met de andere poeperen stampen / waer toe u veel helpen sal / is 't dat ghy de bloemen ende kwyden te boozen wat drooght; soo nochtans de selbe te bet sijn / sult die in eene steenen moztier stampen / ende met een houtte lepel dooz eenen teems steken / en dus by het Plaeſter mengen: dit dus gedaen zijnde / neemt de Olie van Majorleynne ende van Spicanardi, van elcks omtrent drie oncen / het Was / Spiegelharst / ende Geyte-roet / ende laet het t' samen smelken. Dan't vuur ghedaen zijnde / sult dat omroeren tot dat het gestolt is / en daer by mengen de poeperen / ende

ende op het laetste de gediffolbeerde Ammoniacum tot consistentie ghezoden / ende heel heet woefende / den Termentijn daer by ghemengelt / ende noch heel warm zijnde / in het Blaester wel omroerende / by mengelen. Laet het plaester dus in een koude plaese een dagh en nacht staen / ende maecht van rollen daer van / de handen met Olie bet gemaecht zijnde.

*Emplastrum de Mucilagimibus
Textoris.*

R Mucilaginis radicum althææ , Seminis lini, Medianæ corticis ulmi , Seminis foenugræci ana ʒ ij. Olei camomillæ, Liliorum , Anethini ana ʒ vj. Gummi hammoniæci, Galbani, Opopanacis , Sagapeni ana ʒ ij. Ceræ novæ ʒ vij. s. Croci ʒ j. Terebinthinæ ʒ j. Misce & s. a. fiat Emplastrum.

Sult van Althea-wortelen kleyn ghesneden / Fenegriech / ende Lijn-zaet grof gestampt / ende de middel-schozse van Oim-hoom Mucilago maken / van yder twee oncen nemende / ende giet daer soo veel ziedende water ober / als het van noode is / ende laet het eenen dagh ofte twee staen wepcken : ziedt het dan op / altydt omroerende / tot datter maer acht oncen ober en blijven / perst de Mucilago sterck uyt / ende doet de Olie daer by / ende laet het t'samen zieden / tot dat de Mucilago bykans geconsumeert is / maer waecht u van die te byanden / van 't huur gedaen zijnde / ende nedergefoncken / giet de Olie af van de oberblijvende Mucilago, ende doet daer by het Was / ende smelt het t'samen / gesmolten zijnde / doet het van 't huur / ende roert het gedurighlijck omme / de kanten om en om gedurighlijck afstekende / op dat het Was hem
wel

wel mach vermengelen. Als dit nu begint te sijben/ en laeu is geworden/ sult daer de Gomme met het Saffraen en Termentijn t samen eerst ghemenghelt / allenghskens by mengelen/ eerstmael op dese maniere aldus bereept: Neemt het ghewichte der Gommen wat zwaerder om de buylighepts wille die daer binnen in is/ het welcke men altijd in de Gomme moet onderhouden/ ten 3p sp in Guttis/ en supber zijn: stelt dese Gommen in Wijn ofte Azijn te wepke 24 uren / steltse dan in een aerde panneken op het vuur / en gesmolten zijnde / passeert die dooz een Canadaschen doech / ende wzinght de selde wel stijf uyt. Stelt de Gomme dan wederom op 't vuur / ende laetse zieden / tot dat ghy de proebe op het aberecht van den moztier nemende/ de selbe haer laet handelen: van 't vuur komende / doet daer terstont den Termentijn by / ende daer na het Saffraen. De Gomme aldus t eenemael warm wefende / sult ghy by het bobengheschreben menghelen / het welcke nu laeu is geworden/ ende gestolten / gedurighlijck omroerende / ende de kanten wel affstekende / op dat haer daer naer geene ongemengelde byochskens en vertoonen / tot dat het Blaester kout is / waer van ghy dan rollen sult maken/ de handen ende den steen daer ghy die op rolt/ met Olie het gemaecht.

Emplastrum Opodelticum.

℞ Galbani, Poppanacis ana ʒj. Hammoni-
 aci Bdellii ana ʒij. Olei olivarum ℞ij. Li-
 targyrii auri ℞j. l. Ceræ novæ ℞s. Aristolo-
 chix longæ, & rotundæ, Calami aromatici,
 Myrrhæ, Thuris, Olei laurini, Olei hyperici
 ana

℞

ana ꝑ j. Terebinthinæ ꝑ iiij. fiat s. a. Empla-
strum.

De Litarge heel sijn ghepoepert zijnde / doet
daer by de Olien/ende mer een seer kleyn buur-
ken laet het t'samen koocken / tot dat de Litar-
ge heel ghesmolten is / soo ick in de Diapalma
geseyt hebbe / ghesmolten zijnde / doet daer by
het Was kleyn gekapt/ welcke als het gesmol-
ten is / neemt de panne van 't buur / ende ghe-
durighlych omroerende/ laet het hoelen en stol-
len / waer by ghy dan mengen sult t'eenemael
warm den Galbanum, Opopanax, Hammonia-
cum, ende Bdellium (soo sy weech is / anders
moet sy gepoepert worden) eerst in Wijn / ofte
Wijn te weycke gestelt / daer naer op het buur
gesmolten/door eenen Canebasche doeck gepas-
seert/ ende tot consistencie ghekoocht / ende den
Termentijn daer in ghemengelt : dit wel door-
mengelt zijnde/ roert daer de Myrrhe, en Thus
t'samen ghepoepert / den bodem des moztiers
eerst vet gemaecht/ ende soo sy te bochtigh bal-
len/sult die half gepoepert wesende/tusschen pa-
pieren by het buur droogen/ daer naer beyde de
Aristolochien, en Calamus t'samen sijn gepoe-
pert. Dit alles wel doormengelt wesende/maecht
daer rollen af/ windt die in wit papier / en be-
waert die tot het gebuyck. Dit plaester wort
oock genoemt Stichticum Paraseli, is genomen
uyt het Emplastrum divinum, met het welcke
het seer ober een komt / behalben dat door den
Magneet-steen, Spaens-groen en Mastix is ge-
stelt Aristolochia rotunda, Calamus aromaticus
en Oleum Laurinum, dus mach het een door
het ander gebuyckit worden. Sommighe om
dit Plaester root te maechen nemen in plaetse
van Litargyrium auri, Litargyrium argenti.

Empla-

Emplastrum Oxicroceum D. Nicolai.

℞ Ceræ, Picis, Colophonix, Croci ana ʒ iij.
Terebinthinę Galbani, Hammoniacy, Myrrhę
Olibani, Mastiches ana ʒ j. misce & s. a. fiat
Emplastrum.

Den Galbanum ende Hammoniacum sult
ghy een dagh ende nacht in Wijn laten wep-
ken/ dan in een aerde panneken opzieden / ende
ghesmolten zijnde / door een Canevasche doeck
heel sterck doorwozingen/en dan laten zieden/tot
dat sy haer laet handelen/ hout zijnde de proebe
op het aberecht van den Mortier nemende :
van 't vuur ghedaen zijnde / mengelt daer ter-
stont den Cermentijn onder / en het Saffraen/
ende laet het dus staen. Smelt dan het Was/
Beck/ en Colophzon t'samen met een seer kleyn
vuurken/ ofte het Beck soude verbzanden/ ende
hem noyt mengen : daerom smelten sommi-
ge het Beck alleene met wat Wijn / ende men-
gelen by het warm Beck/ het Was ende Colo-
phon t'samen gesmolten / nu laeu gheworzen
zijnde/ ende gestolt / dit wel onder een gheroert
zijnde/ ende laeu gelworzen/ mengelt daer onder
de Myrrhe, Wierroock / ende Mastix, elck by-
sonder tot poeyer ghebrucht. Maecht dan de
Gomme wederom warm/ dat sy dunne vloeyt
ende menghelt die daer onder. Maecht dan
hier van rollen/ de handen bet gemaecte zijnde/
ende windt die in witte papieren tot het ghe-
bruyck. Sommighe Nuthuren schryben dat
men het Saffraen met Wijn-azijn moet men-
gelen (ende dat het daerom Oxicroceum, dat
is Wijn en Saffraen wort genoemd / ende dan
onder het Plaester ghedaen ; maer wordt van
wep-

weynige na gebolgh/ dooz dien men het Plae-
ster soo wel niet en kan wvrsprepen. Weynighe
Apothekers/ jae gheene nemen de boozgeschre-
ven quantiteyt des Saffraens / om de vierte
wille/ maer nemen maer ses dragmen/ ofte een
half once/ het welck Bauderon niet en misprijst:
jae seght dat soo groote quantiteyt de kracht
niet en vermeerdert. Dispensatorium Amste-
lodamense neemt een heel once.

Emplastrum de Pelle Arietina
N. Præpositi.

℞ Picis navalis , Aloës ana ℥ ij. Litargyrii,
Cerae albæ, Colophonix, Galbani, Hammonia-
ci ana ℥ ij. Visci quercini ℥ vj. Aristolochia
longæ , Rotundæ , Gypsi ana ℥ iiij. Myrrhae,
Thuris ana ℥ vj. Terebinthinae ℥ ij. Vermium
terrae , Gallarum, Symphiti majoris, Symphiti
minoris , Boli armeni ana ℥ iiij. Sanguinis hu-
mani , vel suilli ficci (aliqui legunt sanguinis
draconis) ℥ j. Olei cydoniorum & massiches
ana ℥ s. Juris pellis arietinae quod sufficit fiat
s. a. Emplastrum.

Dooz eenen goede vriendt versoecht zijnde/
hebbe dit / (doch seer noode / dooz dien het in
weynigh ghebruyck is) ende het navolgende
Plaeſter hier by ghevoeght / want het schier
onmoghelijck schijnt het selve behoorzijck te
maecken / dooz dien datter 57 oncen poeperen
met 31 oncen Olie/Was/ Gomme/ ende Mu-
cilago moeten vermenghelt worden. Boven
dien en meyne niet datter eene compositie is/
in de welckie de Auctheurs meer verschillen tus-
schen elckander als in dese / niet alleenlijck in
de ingredienten / maer oock in gherichtte ende
maniere van maecken. Doch ick en kan oock
niet

niet begrijpen hoe sy alle ober een hornen in een sake / die heel tegen de konste ende reden is / te werken een heel jongh Kams-bel met wolle met al / kleyn ghesneden zijnde / een gheheelen dagh langh te koochen / tot dat het bel af-ghezoden is tot een Lijm / ende dat sy nochtans maer een pondt van dit Lijm ofte Mucilago en begheeren tot de geheele compositie : daerom schrijft Renodeus ailder-best / Juris pellis arietinæ q. s. Voorts den een schrijft bloedt van een ros mensch / den ander van een phlegmatijck / den derden van een Vercken / den vierden sanguis Draconis , Draken-bloet : den een het bloet vloepende / den ander ghedzooght ende gepoepert. Den een wit / den ander geel / den derden roodt Was / ende soo voorts. De maniere van maken dunckt my de nabolgende de lichtste ende beste te wesen : Neemt een stuck van een Kams-bel / ende niet een heel versch af-geblegen met sijne wolle / snijdt dat in kleynne stucken / ende laet het koochen in ghenoeghsamen quantiteyt waters / ende doet daer by de Herdtwozmen in Wijn gewasschen / ende laet dit t samen soo langhe koochen / tot dat het bel af-ghezoden is / ende de decoctie als een dick Lijm is / neemt van dit Lijm ofte Mucilago een pondt / smelt in de selve de ghestampde Besien van Eycken marentacken (ofte in gebreck van die van Peeren ofte Bruyzen) kondt ghy die niet bekomen / neemt Vogel-lijm / t welck van de selve Besien ghemaecht wordt / ende dooz ghepasseert zijnde / doet daer by beyde de Olien / het Bech / Was / ende Colophon / ende laet het t samen soetelijck op het vuur smelten / ghesmolten zijnde / doet het van t vuur / gheurtighlijck omroerende tot dat het ghestolt is /

menghelt dan daer onder beyde de Gommen
 t'eenemaal warm / eerst met Wijn te weyche
 ghestelt / ghesmolten / dooz enen doeck ghe-
 wongen / ende tot consistentie ghehoocht / soo
 ick in de voozgaende Plaesters gheseyt hebbe/
 ende in deselve gemengelt / soo het van 't buur
 konnt / den Termentijn. Dit wel dooz-mengelt
 wesende / mengelt daer onder alle de poeperen
 t'samen gemengelt wesende; maer de Aloë, Li-
 targe, Gypsum, dat is Parijs-plaester/ Myrrhe,
 Thus, Bolus armenus, en het Derckens- bloedt
 (in enen laeuwen Oven gedrooght tot dat het
 ghepoepert kan worden) moeten doch bysonder
 gestampt worden/ de Galnoten moeten t'samen
 gestampt worden met de wortelen / ende gezift
 zijnde / by het voozgaende gemengelt. 't Plae-
 ster hout wesende / maecht daer rollen af / de
 handen ende den steen met Olie van Queen het
 maechende. Soo dese Plaester te droogh valt/
 vermeerdert byelijck de quantiteyt van Olie
 en Termentijn / en aenghesien de meestendeel
 bloeyende bloedt nemen : neemt een pont bloei-
 jende ende laet het droogen / ende niet een pont
 droogh bloedt.

*Emplastrum de Ranis Ioannis Vigonis
 cum & sine Mercurio ex Renodeo.*

℞ Oleorum camomillæ, Anethi, Despica,
 Liliorum ana ℥ ij. Olei de croco ℥ j. Axungia
 porci, & Vituli, ana ℥ j. Euphorbii ℥ v. Thu-
 ris ℥ x. Olei laurini ℥ j. s. Adipis viperæ ℥ ij. s.
 Raparum viventium N^o. vj. Lumbricorum vi-
 no lotorum ℥ iij. s. Succorum radicum ebuli,
 & euylæ ana ℥ ij. Schönanthos, Stæcha-
 dos,

dos, Matricariæ ana M. j. Vini odoriferi ℥ ij.
 Litargyrii ℥ j. Terebinthinæ ℥ ij. Ceræ ci-
 trinæ q. s. Styracis liquidæ ℥ j. i. Argenti vivi
 terebinthina extincti ℥ iiij.

Uyt de Comentarien van Renodeus blijkt
 klaerlyck dat den Zucker heeft achterghela-
 ten de Berckens-liese / die ick hier by hebbe
 geboeght / want schryft aldus : ziedt eerst vooz
 al in de Berckens-liese / in het Halber-bet / en-
 de Wijn de Aerdt-wozmen eerst in Wijn ghe-
 wasschen / ende de lebende Wozsichen in staen-
 de water ghebangen / tot het verzieden van het
 derde deel des Wjns. De tweede faute is
 hier by ghekomen / want hy en schryft maer
 een half pondt / daer het moet wesen van elcks
 een pont / soo alle andere Dispensatoria schry-
 ven : doet dan daer by alle beyde de sappen/
 de Matricaria, Stœchas, ende Schoenanthum,
 ende de Olien / behalven de Spijck-olie / die
 daer by ghemenghelt wordt als het Plaester
 volkoocht is / ende laet het t'samen zieden / tot
 dat alle de vochtighejdt verzoden is / perst het
 dan sterck uyt / ende doet dan daer by de Litar-
 ge, ende de panne stellende op een kleyn vuur-
 ken / soo ick in de Diachylon en Diapalma ge-
 sept hebbe / ghedurighlyck omroerende / hoocht
 het sonder handen / tot dat de Litarge heel is
 gesmolten / ende een goede consistentie bekomt /
 en dus doende en sal niet van noode wesen daer
 veel Was by te doen. De panne van't vuur ge-
 daen zijnde / doet daer by de Spijck-olie / en roert
 ghedurighlyck om tot dat het ghestolt is / doet
 dan daer by Storax liquida, en de ghepoeyerde
 Wierrooch en Euphorbium, als oock den Cer-
 mentijn / ende wel vooz - menghelt wesen-
 de / maecht daer van rollen / de handen ende steen veer
 gemaeckt

gemaect met Olie ofte Verckens-liese ; maer soo ghy dit met Quicksilber begeert / doet het Quicksilber / 't selve eerst dooz een zeme-leer ghepasseert zijnde / in den moztter / ende doet daer by den Termentijn / met wat van de boozscheyben Verckens-liese / ende roert het selve t'samen soo langhen tijde omme / tot dat men gheen Quicksilber meer en siet / ende menghelt dit dan onder het Plaester. Die schrijven van het Quicksilber te dooden met het speecksel van een nuchter mensch / is louter geckernpe / want sulcx en kan niet gheschieden aengaende het vet van de Wipers / dat is hier te lande niet te bekomen / ende het Dispensatorium Amstelredamenſe laet het selve daer uyt / ofte neemt Axungia Porcina.

Beminde Leser, hier hebt ghy den meestendeel van alle de compositien die hedensdaeghs in 't gebruyck zijn, soo verre nochtans datter u ander voorgheschreven worden die om de kortheyd wille hebbe achter-gelaten, volght de Recepten der Autheuren, ende soo verre ghy in het maecken twijffelt, gaet met dit Tractaet te rade, ende het sal u uyt uwe twijffelinghe helpen, want die van alle compositien drie ofte vier soorten kan maecken, op de selve wel lettende, sal alle andere wel naer volghen.

Het

Het Sefte Boeck.

Voor-Reden.

AEngesien ick alderleye compositien, die men tot den overkomende noot in de Apotheken bewaert, een groot deel die hedendaeghs in't gebruyck zijn, beschreven hebbe, op de welcke lettende, den leerende Apotheker, alle andere compositien lichtelijck sal nae maecten. Nu dan in dit sefte Boeck en reesteert ons anders niet, dan de Theriaca, Mithridatium, ende Confectio hyacinthorum te beschrijven, het welcke ick bysonder, ende buyten ordre hebbe willen doen, en met veele byvoeghselen verciere, door dien dese drie, als Koninginnen boven alle andere medicijnen, mogen en moeten gepresen worden, van welke drie de Triakel met recht de eerste plaetse heeft, ende is de edelste ende fraeyste inventie van de geheele Apothekerye, in de welke het Viper-vleesch voor Vehiculum, dat is, als voor een wagenken dient, om alle de bygevoeghde medicamenten, die gift verdrijven, tot het herte toe te voeren, ende daer wesende, om alle gift van daer te drijven, het welcke men met de dagelijcksche ervarentheydt bevint dus te wesen, wat dat de Triakel-haters daer tegen oock nyt rasen. Het is voorwaer een stout bestaen gheweeft yemandt Viper-vleesch in te geven, daer men fiet dat alle menschen, die van de Vipers gebeten worden, noodtsakelijck moeten sterfen, ten zy het lidt afgesneden wordt, ofte met aldervlijtigheydt eenige stercke gift-drijvende remedien daer toe worden gebruyct, door dien

het venijn des Vipers terfcondt naer het herte loopt ; maer door de ervarentheydt heeft men bevonden dat het venijn maer is gelegen in het hoofd, steert en ingewant, en niet in het vleesch, het welcke in Italien sonder eenigh byvoeghsel op den rooster ghebraden zijnde , teghen verscheyden sieckten wordt in-ghegheven. Mithridaet is de Vader van de Triakel (door dien de Triakel uyt, ende na den Mithridaet gemaect is) eerst gevonden door Mithridates Koningh van Ponten , die de selve alle daghen was ghe- woon in te nemen , om hem van het gift te bevrijden, het welcke hem soo wel bevrijdt heeft, dat hy 't fenijn innemende , zijnde van de Romeynen gevangen, dat het selve hem (hoewel tegen sijnen danck) niet en heeft konnen werken. Mithridaet heeft alle de krachten des Triakels ; maer om datter veel stercker saken by den Triakel zijn ghedaen, werckt hy veel stercker : om dat nochtans in de Triakel meer Opium komt, wort de Mithridaet meer geacht in de vochtige sieckten des hoofts dan de Triakel.

Confectie van Hyacinthen hebb' ick hier by ghevoeght , soo om dat het een kostelijcke ende seer goede compositie is, als om dat sy de Peste verjaeght , ende de menschen daer van bevrijdt, als de Triakel doet.

Theria-

*Theriaca Andromachi Senioris ex Car-
mine ejusdem elegiaco translata.*

℞ Trochiscorum scilliticorum ℞ f. Trochiscorum de vipera, Piperis longi, Opii thebaici, Magmatis hedychroi ana ℥ iij. Rosarum rubrarum, Iridis illiricæ, Succu glycyrrhizæ, Seminis buniadis, id est napi oblongi, Scordii, Opobalsami, Cinamomi, Agarici ana ℥ j. f. Myrrhæ, Costi, Croci orientalis, Casiæ lignæ veræ, Nardi indicæ, Schœnanthi, Thuris, Masculi, Piperis albi, Piperis nigri, Foliorum dictamni cretici cum floribus, Comarum marubii, Rhabarbari electi, Stœchadis arabicæ, Petroselinii macedonici, Calaminthæ montanæ, Terebinthinæ cypriæ, Zingiberis albi, Radicum pentaphylli ana ℥ vj. Polii montani cretici, Chamepitios, Styracis calamitæ, Radicum meû, Amomi vel succedanei ejus nardi celticæ, Terræ lemnizæ sigillatæ, Phu pontici, Chamædryos, Folia aut succedanei ejus, Calchitidis tostæ, Radicum gentianæ, Anisi, Succu hypocistidis, Carpobalsami aut succedanei ejus, Gummi arabici splendidi, Seminis fœniculi, Cardamomi minoris, Seminis seseleos, Succu acaciæ, Seminis thlaspios, Comarum hyperici, Ammeos, Acori hoc plurimi addunt, Sagapeni ana ℥ iiij. Castorei, Aristolochiæ tenuis, Seminis dauci, Bituminis judaici, Opopanacis, Florum centaurei minoris, Galbani ana ℥ ij. Mellis despumati triplum, id est ℞ xiiij. ℥ iiij. f. Vini falerni quantum succis, & liquoribus solvendis sat est.

Tria-

*Triakel van Andromachus de Oude, in Griecck-
sche verffen beschreven, ende in Neder-
duytsche na-ghevolght.*

SO ghy Triakel maect van oudt soo seer verheven,
Volght 't welck *Andromachus* in Griecx verff heeft
beschreven.

Neemt Scilla Zee-anjuyn met deegh rontom bekleet,
Doorbackt hem morwe sacht in eenen oven heet :
Weert met een houte mes sijn hert' en buyte schellen,
In een mortier van steen door stoot hem all' sijn vellen:
Voegt daer toe tot een pont, acht oncen erwten-blom,
Maect daer Trochiscen van, doordroogtse wel rontom.
Neemt dan de waegh in d'handt, en werpt in een der
schalen

Een half pont, d'ander moet de scille doen neerdalen.
De helft van dit gewicht gheeft aen het Viper-vleesch
Met zout, dill', ende broodt bereyt wel na den eesch,
Langh Peper even veel, en soo veel insgelijcke (ke.
Van 't swart sap vanden heul van het Thebaensche rij-
Trochiscen die men noemt, in 't Griecx, lief van gesicht
Moet ghy dus insgelijcks oock geven 't self gewicht
De witte Ireos met reuck der Violetten,
Sult ghy half dit gewicht' twaelf dragmen daer by set-
ten :

Met haer de roode Roos gedrooght, 't geel afgeweert,
Dat het Calyshout-sap hier oock niet en ontbeert,
Het Raepzaet, welke men *Naveusen* geeft de name,
Is dienstelijck, en in het self gewicht bequame,
Dus oock het Water-loock, de Jodtsche balssem-traen
Die is schier boven al hier weerdigh by gedaen :
Weeght met de selve schael de rieckende Canele,
En maect Agaricum met haer gelijck van deele.
Verandert weer 't gewicht, geeft Myrrhe, Costus soer,
Alfoo oock het Saffraen, het welke lacchen doet,

Ses

Ses dragmen in de waegh : wilt Casi' schorffe geven ,
 En Nardus celtica 't gewichte nu beschreven ,
 Soo oock het Kemel-hoy, d'eer van Araber landt ,
 Wit en swart Peper oock , het welck de tonghe brandt ,
 Des wieroocks wittigheydt wacht u van te vergheten ,
 Dictamnium, 't welck geneest van het Serpent gebeten .
 Wilt oock Rhaponticum en Stæchas daer by doen ,
 Malrouwe insgelijcks van verruwe zee-groen .
 Ghy Peterfelie ghy die wast in de steenen ,
 Gy Berghmunt insgelijcx, wilt hier u kracht verleenen .
 Geeft oock u kleef ghetraen , ò vetten Termentijn !
 Uw wortel insgelijcks moet hier, ò Vijf blad zijn ,
 Ghy Gynibere sult nu dese rote staken ;
 Maer Polium ghy sult weerom een nieuwe maken ,
 Met u den legen pijn , Veldt-cyperes genaemt ,
 Amomum kleyn gedruyft , de Nardus wijdt besaemt
 In het Celtycx geweest , de Stryax soete Gomme ,
 En Meon 't heet gewas dat het hier oock by kome ,
 Soo oock de kleyne eyck , en het Pontische Phu ,
 Dat Lemnos vette aerd hier oock bykom' als nu :
 Het Malabathri blad sult ghy hier oock by ming'len ,
 Calchitis wat gebrandt, de Gentiaen die ting'len ,
 Door bitterheyt de tongh , dat d'Arabische Gomm' ,
 En Hypochistis-sap hier van gelijk by kom' ,
 En uwe kleyne vrucht , ò Balsen hoogh gepresen :
 Anijs en Sefelis moet oock by 't selve wesen ,
 Het Cardamomi-zaet en Venckel wel bekend ,
 Dat het Acacisap hier oock sijn krachten send ,
 Soo oock het Thlaspi-zaedt : Hypericum vol gaten ,
 Het Ammi , Sagapeen mooght ghy niet achter laten ,
 En geven yder een maer recht vier dragmen swaer ,
 Castoreum volght eerst met half gewicht daer naer ,
 De Oosterlucie , het droogh en swart peck mede ,
 't Welk van Gomorraha komt, voortijts die boose stede :
 Dat Dauci witte zaet hier oock nu kome by ,
 En Panax vette sap , al rieckt het al wat vry .

Dat

Dat hondert gulden-blom, en Galbanum de kroone
 Zy van dit eel gemaect, het welck hier staet ten toone,
 't Welck ghy doormenglen sult met honig en met wijn,
 Soo veel als 't noodigh is, en na de konst mach zijn.

Van de name ende oorspronck des
 Triakels, ende wie de selve eerst ghemaect
 heeft.

ANdromachus ghebozen van Creten / eerste
 ende Opper-Medicijn-meester van den
 Roomschen Keyser Nero, heeft eerst de Triak-
 tel ghemaect / de welcke hy in 't Grieksch
Galénén heeft ghenoemt / dat is / rust aenbren-
 gende / op dat de gene die van de Peste besmet/
 ofte van de Serpenten gebeten waren / tot ru-
 ste en ghesontheydt brochte. Daer na is sy van
 andere Theriaca ghenoemt / volghende den
 Griekschén Doect Nicander, die alle gift-
 wederstaende medicament Theriaca noemt/
 ghelijck doek Galenus doet / die Looch noemt
 Triakel der Armen. De andere brenghen dit
 woordt Theriaca van het Grieksch *apo tou thy-
 riou*, dat is van het alderfelste dier *echidny*,
 't welck Vipera gesept is / soo wele als Vivi-
 para, om dat sy hare Jonghen lebendigh ter
 Werelt brenghet / ghelijck gewuyght Aristoteles
cap.ultimo, libro quinto animalium. De ma-
 niere om de selve te maecken / heeft Andromach-
 us in Grieksche verssen beschreven / de welcke
 hy genomen heeft wyt de *Mithridaet* / sommige
 medicamenten veranderende / in welker plaet-
 se hy ander heeft gestelt / tegen de beten der be-
 nijnige dieren meer bequaem / hondert en beer-
 tigh Jaren nae dat de *Mithridaet* ghebonden
 was. Andromachus sijn Sone heeft daer hy
 geboeght

geboeght Caneel/Agaricus en Acorus, en verandert somtijden het ghewichte / ende daer den Vader in de tweede oorden langhe Peper boozschrijft / schrijft Damocrates zwarte Peper/ ende ter contrarie/ in alle andere komen sy ober een. Wy hebben liever ghevolght de descriptie des Vaders / die de selve in verffen beschreuen heeft / dan des Soons / die de selve in gheen Dicht en heeft ghestelt / in welke veel lichter fouten konnen geschieden.

Waerom men meer vleesch van Viperen als van andere Serpentes moet ghebruycken.

Wozt verantwoort: ten eersten/dat het benijn van andere Serpentes het gheheele lichaem dooz verspreet is/ te weten in 't hooft/steert/ bettigheyt / ingelwant / en bleesch/ maer niet in de Viper, de welke haer benijn in het hooft/steert/ bettigheyt / en ingelwant maer en heeft en beslupt / de welke wech gheworpen worden: daer-en-boven soo verre daer eenigh benijn in het bleesch ober blebe / wozt het selve met wat zout en Dille / het welke het benijn wederstaet/gehoocht. Ten tweeden/ om dat het Viper-bleesch min verdozventheydt veroorzaeckt/ en updroogentheydt booztbrengt/ gelijk als Galenus op veele plaetsen betuyghet. Ten derden / om datter geen geslachte van Serpentes en woerde bebonden / wiens benijn soo haest na het herte loopt / en dat besmet als de Viper, in wiens bleesch/ al is het sake dat men dat kokende het benijn woert / so daer eenig noch ober gebleben ware / de selve en boozige qualiteyt en hoedanigheyt nochtans in blijft / daerom wozt het

het

het by de benijn-drijvende Triakel soo seer niet by ghedaen / als een basis ofte fondament ; maer oock als een Vehiculum, ofte wagenken/ op dat het volghende sijne nature naer het her- te loopende/ nu niet meer het fenijn/ het welcke gewoert is / maer de benijn-drijvende medicij- ne/ in plaetse des selfs / daer by ghedaen / sou- de toe-boeren.

Verklaringe hoe ende waerom yder bovengeschreven medicament in de Triakel wordt gemengelt , ende by gedaen.

HEt fundament des Triakels is het Viper- vleesch , ofte wel de Trochiscen daer van ghemaect : wiens benijn-drijvende kracht wordt vermeerdert dooz de Trochiscen van Scilla ende Hedychroi : Item/ dooz de Peper/ Scordium , Castoreum en Agaricus , die hier niet als purgerende / maer als gift-drijvende woordt by geboeght (soo Galenus , en Diosco- rides getuygen) soo oock Pentaphyllon, Sinapi, Thlaspi, Terra sigillata.

Alle de aromatische ende welriekende saec- ken zijn daer by gheboeght om te doozsnyden/ ende te verdunnen de grobe materien / ende om te verstercken het inghelwant / dooz hunne lichte ende soete t samen-trechinghe : dese zijn Nardus indica, en Celtica, Zingiber, Schœnan- thum, Folium indum, Meum, Acorus, Amo- mum, Iris, Styrax, Stœchas, Rhabarbarum, Prassium, Valeriana, Opobalsamum vel succe- daneum ejus, Myrrha, Thus, Galbanum, Saga- penum, Opopanax, Styrax, Terebinthina, &c. baghen af / ende versachten de hardighepde (so daer eenige is) des ingewants. De dunni- ghepde

heeft ende de drooghte der voorschreuen be-
nemen de Roosen / het Calys-hout-sap / Aca-
cia, Hypocistis Gummi Arabicum. De Opium
maticht de hitte / ende belet dat de krachten
niet haest en verblieghen / op datter beele qua-
litepten malkander bevechtende / ende onder
elckander werckende / een gift-drijvende me-
dicament daer uyt soude spuyten / haer scha-
delijcke ende slaep-makende kracht woort ber-
hetert / dooz Castoreum, Crocus, en Myrrha.
De zaden worden daer by ghemenghelt om te
verteeren de windighe materie / ende weder-
stant te doen aen het fenijn / de welcke sp
dooz de urine af-jagen. De Wijn woort daer
by gemengelt / op dat sp de kracht des Basis, en
alle andere fenijn-drijvende medicamenten tot
het herte soude voeren / welcke fenijnen dooz
eene bysondere ende verholen kracht veel meer
het herte / dan eenighe andere deelen bevech-
ten. Den Honigh woort daer by ghemenghelt
om af te baghen / ende de krachten van alle an-
dere te vermeerderen tot de sozme / ende be-
waernisse des selfs.

Van de *Antiballomena, Succdanae*,
ofte *quid pro quo* die men bedwongen is in de
Triakel te gebruycken.

Dooz dien dat men alle Drooghen tot den
Triakel dienende / niet en bindt / niet en
kient / te oudt zijn / ofte verstorven / ofte wel niet
t'eenemaal ober een en komen met de teech-
nen / met de welcke de Ouderlinghen die be-
schreuen hebben / soo zijn wy bedwonghen an-
dere in plaetse te stellen / gheheel ofte bykans
van aerdt / kracht / ende werckinge met de sel-
ve ober een komende.

C

In den

In den eersten / wy zijn onboorzien van de waerachtige Joodefche Balssem / dooz dien den Turckschen Keiser die niet en laet wptgaen / ende alleene dooz hem houd / ofte soo andere seggen / om dat de plante aldaer is vergaen. In plaetse van de selve stelt Cordus Olie van Giroffe-naghels / ende in sijne Succedaneis Myrham stacten , ghelijck oock Rondelerius doet. Bauderon stelt Olie van Giroffe-nagels Myrham stacten , ofte Olie van Muscaten ; maer Thomas Erastus, Weckerus, Maranta, Dispensatorium Auguſtanum stellen al gelijck Oleum nucis muscatæ, welckers sententie ich toestemme / mits sy met den balssem in den tweeden graet heet is en dzooge / en ober een komt / daer de Olie van Giroffe-nagels de selve een graet oberwint / ende verbolghens behoorde sy onbequaem geacht te worden. Dispensatorium Romanum stemt oock de Olie van muscaten toe / of in plaetse Olie van Citroen-zaet / ofte West-Indischen balssem / welckie balssem Stephanus Sprengerus , ende Clusius seggen / dat men behoorde in de plaetse vande waerachtighe Balssem te gebuycken / mits sy de selve in krachten aldernaest komt / ende seght aldus : In nieu Spangien bindt men een seer krachtigen Craen / naer de gelijckenisse van de waerachtighe balssem / dese woardt op twee versheyden manieren bergadert : d'eerste is taep witachtigh / van grooter krachten ende weerden / dan men bindtse soo weynigh / datmense niet veele in andere landen versendt : de ander is buynroot / ofte wat zwartachtigh / seer lieffelijck van reuck / scherp van smaeck / ende wat bitterachtigh / e'samen treckende / warm / ende dzoogh in den tweeden graedt / als de waerachtige

achtighe Balsam / ende voormaer dese mach in plaetse van de waerachtighe Balsam gebzupcht worden. Die van Oostenrijck / veele in Italien / ende oock sommighe in Nederlandt gebzupcken ende seer wel Balsamum Petri de Ebano, alias Apponensis. Ick om een pegelijck te boldoen / neme een deel witte Indsaensche Balsam / een deel roode Balsam / ende een deel Olie van Poote-muscaten / ende vooz den balsam in de Trochisci hedychroi, Oleum gario-phylorum.

Schœnanthum is epgentlijck gheseyt de bloeme van Juncus odoratus, maer door dien de bloeme van subrijder deelen is / ende hier komende alle sijne reuck verlozen heeft / ende het Juncus selbe Schœnanthum wordt ghenoemt / wordt niet recht de selbe bloemen verwozpen / ende de Juncus als Schœnanthum gebzupcht / de welcke vol reuck is / en de selbe lange bewaerr.

Rhaponticum. Mengesien datter veel twijfselen / of het gene dat men vooz Rhaponticum ghebzupcht / oock het waerachtigh Rhaponticum is / ende datter seer veel Rhabarbarum, ende niet Rhaponticum lesen / ende de selbe ghemeynelijck maer een boose wortel en is / ende boven dien veele geapprobeerde Doctoren seggen / dat het beyde maer eene plante en is / verschillende maer van ghetweste / Clusius, Dodoneus, ende Lobel getuygen / seggende dat sy den name ontfanght van 't Landtschap / daer sy wast / Ponticum van Pontus, Barbarum van Barbaria, Ravet seni van China, anders Sina ofte Sena, soo segge ick dat het beter is te gebzupcken Rhabarbarum dan Rhaponticum, door dien de selbe eenemaal versch / ende vol van krachten tot ons komr.

Te Brugge Cicoreye ghezaept / brenghet wortelen voort als Pastinakels / te Gent ghezaept / zijn se heel kleyn en dun / daerom nochtans en laet het niet de selve wortel te wesen / hebbende beyde de selve krachten. Amomum. Van de Amomum schryft Cordus aldus / Amomum is so onbekent / dat men heden daeghs niet goede redenen den Acorus daer voort ghebruycht / nae de leeringhe van Galenus, lieber dan andere dinghen / die voort Amomum t'onrecht ghehouden gheworden; want Amomum officinarum wordt voort Sion Dioscoridis ghehouden. Cordus, Rondeletius, Bauderon stellen van ghelijcken Acorum verum, alsoo doch Eraustus, Weckerus, ende Maranta, Galangam majorem, die Stephanus Sprengerus, ende meer andere segghen te wesen de waerachtighe Acorus, welker sententie ich volghet, dies te meer om dat Calamus aromaticus, de welke van veele ghesubstituert wordt / komt in de Criakel onder de name van Acorus.

Nardus Celtica. Rondeletius, Weckerus, Clusius, ende meer andere segghen / dat men maer alleen de wortelen van Nardus moet ghebruycken / als begaest zijnde met meerder reuk / smaecte / ende vervolghens met meerder kracht; maer Clusius schryft dat Galenus alleen de bloeme ghebruyckte; maer die de geelen ende roste bladerkens voort bloemen ghebruycken / zijn seer verdooft / want het zijn de bladeren / en niet de bloemen / die bleech zijn. Die de wortelen met hunne schelferinghe / ende kalf beset / ghebruycken / en zijn niet te berontschuldighen.

Folium sive Malabathrum. Mengesien datter sulck een groote twist is onder de oude Schrijvers

vers van het Folium, d'een segghende dat het selve waest in de poelen/ende d'andere op de boomen / d'eene de siltigheyt des selfs prijsende/ en d'ander ten hooghsten misprijsende / soo is het gheraetsamer het waerachtigh Succedaneum in plaetse te ghebruycken; niet teghenstaende dat men de selve bladeren by de Zoogisten genoegh te koop vindt / maer sy zijn oudt verstorven / ende sonder smake/ daer het waerachtigh Malabathrum moet van smake lieffelijck zijn als een Caneel / ghelijck ick t'ander tijde t'Antwerpen hebbe gheproeft / het welck 20 Jaeren oudt wesende / noch eene lieffelijcke smaecke hadde behouden. Dus dan naer het gemeyn Nederlands gebuyck/ is 't veel beter te gebuycken Macis & spicæ celticæ ana partes æquales, dan dat balsch ende verstorven Malabathrum, van dese opinte is Rondelerius, en Sprengerus. Cordus begeert op eene plaetse Spicam tam celticam, quam Indicam, op d'ander plaetse Macis alleene. Erasus ende Clusius nemen Spicam celticam, als ocht Weckerus, maer vermeerdert het gewichte een derde deel. Dispensatorium Augustanum neemt Macis & Garyophylorum ana partes æquales, volght de sententie die u belieft.

Wooz Carpopalsamum nemen alle Nuthouren / wepnigh uytgenomen / Cubebes; want dat in de Apothekerpe wooz Carpopalsamum t'onrecht gebuyckt wordt / seydt Clusius, en is gheen vuycht van balsen-boom / maer men weet niet van wat ghewas dat het komt / dan midts dien dat het meest beschimmelt / sonder kracht ende reuck is / en behoorde men gheensins wooz Carpopalsamum te gebuycken/maer de Cubeben in hare plaetse. Het waerachtigh

Carpobalsamum is gout-geel / vol / grof / ghe-
wichtig hiltende van sinaeck / heet in den
mond / hebbende een woepnigh den reuck van
balsam.

Marum. Die ghene Marum en hebben / de
welcke nochtans hier te Lande in de Hoben
der Lief-hebbers is te vinden / ende als noch
in mijnen Hof hebbe / ober de 24 Jaren van
zaedt wt Spangien komende / ghezaepdt / is
e'eenmael ghelijck den Thymus, maer groo-
ter van bladeren / moghen Folia dictamni cre-
tici in plaetse nemen.

Wat dat Aspalathum is / kan men nauwoe-
lijcks weten / nochte het en wordt by ons niet
ghebrocht / van men neemt in plaetse des selfs
Semen agnicalti, ofte Santalum citrinum.

Voos Xylobalsamum wordt ghenomen Li-
gnum aloës, want Xylobalsamum officinarum
is anders niet / soo Clusius ghetuygh / dan
scheutkens van Mastix-boom.

Orobis, soo Dodoneus seght / is noch ter tijt
onbekent / maer meest alle de nieuwe Kruyt-be-
schrijbers gelooben dat het Ervum is / 't welck
de Itallanen Mocho noemen / ende van ons
voos tammie Ciceren beschreven is / ende van
sonnighe voos het oprecht ghehouden / maer
zijn verre van de waerheydt / en seer bezogen :
want hoe luttel de tammie Ciceren met het op-
recht Ervum ober een komen / kan wt beyder
beschrijbinge klaer genoegh blijcken / dan met
het oprecht Ervum ofte Orobis, schijnt het
Ervum ofte Orobis silvestris aldermeest gelijc-
kenisse te hebben / het welke heeft ront / hart/
zwart ende blietkende zaedt / doch en is oock
het waerachtigh Orobis niet : daerom ick ne-
me de gemeyne Ciceren / want wot wy in dese
grootte

grootte onseckerheydt maken sullen / en kan ick nauwelijck bespeuren. Cordus en roert daer niet van ; Dispensatorium Augustanum seght / dat men Pulvis radicum diptamni albi, dat is Fraxinellæ soude nemen. Sommighe seggen dat men de roode Orobus soude ghebruycken ; Bauderon verwerpt die / ende seght dat men de witte Orobus moet nemen / 't selve seght Dispensatorium Londinense, of in plaetse van die / de roode Cicers. Sommege nemen ghemeenlyc Witsen / andere kruppen van Wittehoedt. Dat booz sententie ghy volgt / hebt Aetheuren booz u. Wilt ghy Dodoneum volgen / nemende den wilden Orobus met het zwart zaedt / sult wel doen / dooz dien de selve met de tekenen van de Ouders beschreuen / meest ober een komt.

Hoe men alle Simplicia tot de Triakel dienende, sal bereyden.

Erst booz al sult ghy maechen versche Trochiscen de vipera upt Italien te bekomen; want alhoewel Galenus seght / dat sy wel vier jaer goet blijven / als sy met toetsicht opgesloten worden : soo is het nochtans beter / de selve soo versche te ghebruycken als men kan bekomen. De Trochisci scillitici sult ghy in ofte ontrent de Hondts-daghen maken / nae de maniere die ick in 't maken der selve / beschreuen hebbe / de welke aldus ghemaecht zijnde / ende heel dunne / en sullen soo veel tijdt / als beele schryben / tot het drooghen niet van doen hebben. De Trochisci hedychroi moeten oock in tijds gemaecht / ende in de schaduwte ghedrooght worden. Den Agaricus om die sneeu-wit te hebben / sult ghy in den winter / soo ick in hare beschrybinghe gheseyt hebbe / trochif keren, ende

heel droogh zijnde / tot des maechens tijdt op-
 sluyten. Alle wortelen sult ghy in hunne tijde
 wylt der aerde doen / ende het herte wylt weeren/
 behalven die gheen herte en hebben / als Aco-
 rus, &c. wasschen / supberen / ende wel droo-
 ghen de Radices pentaphylli; na dat het herte
 wylt is / sult ghy het zwart boben af-
 schabben / de welcke ghedrooght zijnde / sullen haer als
 een Caneel vertoonen. Alle kryden sult ghy
 plucken als sy staen in hare bloemen / de op-
 perste bloemkens met de bladerkens sult ghy
 supberlijck af-plucken / ende in de schaduw
 drooghen. De Roosen sult ghy af-plucken/
 staende in hunne knoppen / ende onder het geel
 af-snijden. De bloemkens van Hypericum
 (ist dat ghy het zaedt niet en neemt / het wel-
 ke veele booz beter houden / ende dies te meer/
 om dat veele Auteurs hebben fructus hyperi-
 ci) sult ghy insghelijck / noch knopkens we-
 sende / af-plucken / ende al het groen af-wee-
 ren; maer de bloemkens van Centaureum
 moghen wel heel open wesen. Alderlepe zaden
 sult ghy supber verlesen / de steelkens weeren/
 ende alle het welcke breekt is / daer wylt foc-
 ken; want Triakel als Koninginne van de
 Apothekerpe / en leydt niet breekt ofte on-
 reyns. Alle Gummata sult ghy nemen in Gut-
 tis; maer soo u de Storax in guttis te duur valt/
 (want om hare duurte maecht sy den Triakel
 op het pondt duurder / waerom sy oock meer
 verbaesinge is onderwoopen / want menge-
 len daer Benzoin in guttis onder) neemt van
 den besten gemeynen Storax, stampt die grof/
 en doet die in eenen nieuwen canebaschen doek/
 hanght dan de selve boben de dampen van zie-
 dende water / ende als sy dooz warm is / perst
 de selve

Storax
 uypers
 fer.

de selve in een presse / met heete plaeten / wel stercklyc wylt / en daer sal een schoone klare Storax wylt bloeyen / welcke sommige soo goet als Storax in guttis houden. Op dese maniere wordt Oleum nucis muscatae oock geperst. Alle sappen moeten heel supber zyn / soo sy dat niet en zyn / moet het ghewichte der selve vermeerderen. Ick weghe ghemepnlijck de buyghelijckheit / die van den Opium in den doeck blijft / ende doen daer soo veel andere by / te weten een Dragma tot een ounce. Den Honigh moet heel wit ende schoon zyn / ende wel geschuynt / den Franschen is beter dan de Nederlantsehe.

De Wijn om de sappen te smelten / moet Malbesse wesen / ofte kondt ghy die niet bekomen / eenige andere goede ende stercke Wijn.

Maniere om alle Ingredienten des Triakels bequamelijck te stampen ende te mengen.

In den eersten neemt den Schoenanthum , ende stampt die bysonder t'eenmael plat / sult die dan lichtelijck met de schare kommen doozsnijden / doet dan daer by de Spicanardi van alle aerde gesupbert / ende oock kleyn doozgesneden / ende eens ghezift hebbende / doet daer by alle de wortelen oock kleyn doozgesneden / ende het Semen thalpi , die tot een grof poeyer ghezocht zijnde / doet daer by wat van de Trochiscen , krupt ende zaedt / ende een stuecken Gomme / ende stampt het t'samen tot dat het tijdt is van ziften / ende zift het dooz eene fijne tozdale teems : stampt het overblijffel wederom / tot dat het twee ofte drie keeren gezift is. Doet dan in den mortier den Stoechas , van t

binnenste steelken ghesuybert / ende stampt die
 selve langen tijdt bysonder / tot dat sy in poe-
 jer is / ofte anders sy soude u in 't ziften daer
 na spel leveren / tot poeper zijnde / doet daer
 by Caneel / *Casia lignea*, ende stampt het dus
 t samen tot een grof poeper / doet dan daer by
 't welcke te voozen niet dooz en is ghepasseert/
 ende stampt tot dat het tijdt is van ziften/
 tot verscheyden keeren / de meestendeel dooz
 ghepasseert zijnde / doet daer wederom een deel
Trochiscen, krupdt / zaedt / ende wat *Gomme*
 by / want om de grootheyt der compositie, en
 kan het niet al t samen in den mortier komen.
 Soo het poeper dooz de *Gommen* komt aen
 den mortier te hangen / doet daer na meer za-
 den by / die het zijn / ende het aenhangen belet-
 ten / soo het te seer stupst / doet daer insgelijchs
 meer zaedt by / soo het te bochtigh / ofte te bet
 is / doet daer *Agaricus*, ofte meer drooge krup-
 den by. Continuereet dit aldus tot het laetste
 toe / tot dat het altemael tot twee keeren toe/
 dooz den teems is ghepasseert. Het *Sassaen*
 gedroogt zijnde / wordt bysonder gestampt / en-
 de doozgezift zijnde / onder het ander wel dooz
 mengelt. *Bitumen Judaicum* en *Terra lemnia*
 worden met het bobenscheyden oock gestampt.
 Dit al gedaen zijnde / sinelt den *Opium* in een
 aerde panneken / ofte in een kopere wel her-
 tint / de welcke daeghs te voozen in gendeoghsa-
 me quantiteyt *Malbesepe* / ofte andere wel-
 riechende stercke *Wijn* te weycke heeft ghe-
 staen : als sy t eenemael gesmolten is / passeert
 die dooz een nieuwen *Caneelvaschen* doeck / ende
 bewaert dan de selve tot de menghelinghe.
 Smelt dan van gelijcken het *Calys* hout-sap/
Succus hypocistidis, *Acaciae*, ende *Gomme* van
 Ara-

Arabten/ de welcke oock daeghs te boozen/ als
 den Opium, in Malbesepe t'samen te werpcke
 hebben gestaen/ gesmolten/ ende gepasseert zijn-
 de/ betwaert de selve oock tot den tijdt der men-
 gelinge. Neemt dan den witten Honigh/ doet
 die in een Becken / ende giet daer wat Malbe-
 sepe by / laetsse t'eenmael op kornen / ende een
 walleken twee ofte drie op-zieden op klaer
 bzandende buur/ van 't buur gedaen zijnde/ laet
 die wat hoelen/ neemt dan al het schuym af/ en-
 de weeght vanden geschuymden Honigh u be-
 hoorzelyck ghewichte / van het welcke ghy een
 pondt ofte twee sult gieten in een groot ende
 breeet becken/ ofte in een groote steene ofte koper
 moztier/ roert dit om met een ronde effen stock/
 ofte stamper / ende begint daer allencxkens u
 poeperen in te mengen/ gedurigelijck omroe-
 rende / op datter geene klonteren in en blijven/
 dit wel doozmengelt wesende/ giet daer weder-
 om wat honigh in/ dan wat poeperen/ dan wat
 van de gesmolten sappen ende Opium, altijd
 dus oberhant/ tot het eynde toe. Soo ghy ge-
 perste Storax gebruyckt ende de selve niet met
 en hebt gestampt onder de poeperen/ moet oock
 ontrent het beginsel gemengelt worden; maer
 in de selve te menghelen moet ghy groot acht
 nemen / ofte soudt u seer licht bedrooghen bin-
 den: smelt dan de selve in een kleyn panneken
 op een kleyn vuurken / gesmolten zijnde / men-
 gelt daer terstont onder den Cermertijn / ende
 heel warm zijnde mengelt die in de compositie,
 de Olie van Rooten-muscaten / sult ghy heel
 heet / ende ghesmolten zijnde / daer oock onder
 menghelen. Soo ghy zwarte Balsen daer in
 ghebruyckt / soo sy bloepende ende dun is / ist
 niet van noode te warmen / anders doet de
 selve

selbe in de ghesmolten Olie van Mustaten / de witte balsam om hare hardighejdt wille laet haer stampen met alle de reste. Alles wel doozmengelt woefende / mengelt daer in de gebzande calchitis eerstmael sijn gestampt / ende daer na met Malbesep ghemenghelt / welke klepne quantiteyt de geheele Triakel sal zwart maken / soo sy nochtans behoorlijck ghebzandt is / het welke aldus geschiedt :

Neemt een deel schoone Kroonsche / ofte Hongersche Vitriol , doet de selbe in een smeltkroes / ende stellende op het vuur / laetse t'eene mael smelten / ende met hobbelen op komen / neemt dan den smelt-kroes van 't vuur / ende laet het Vitriolum wat neder sincken / giet dan de hobbelen / ende 't welke schuytmachtigh is / boben af / hebbende het colour van Prassium, tusschen zee-groen ende affchen colour / wacht u boben al wel dat het niet te beele en ziedt / want de Vitriol soude geel worden / en gantsch u Triakel geel maechen / laet ghy die noch langher hoocken / sal rostie worden / ende gantsch u Triakel root maechen ; want sulche Triakel hebbe by verscheyden Apothekers ghebonden / waer van dit de eenighe reden is. Als het nu al gemengelt is / roert het noch wel een uure geduurighlijck omme / op dat alles te beter sich mach doozmenghelen / ende fermenteren. De se roeringhe soude moeten in de Sonne gheschieden / als sommighe schrijben. Doet dan den Triakel in sijn pot / maer datter een derde deel ydel blijbe / op dat sy te beter mach opgaen / sonder oberloopen / ende alle daghe twee ofte driemael / seben dagen lanc / omgeroert mach worden. Daer na sult ghy de selbe alle woecke eens wel omroeren / twee maenden

den lanch gedurende / maer stelt de selbe op een warme plaetse / op dat sy te beter mach fermenteren / daerom is 't goedt in 't heetste des Somers die te maken. De Ouders lieten de selbe noch langer fermenteeren / maer de reden van dese lange fermentatie / was de menigthe des Wjns / die sy daer in deden : hedenbaeghs en wordt daer soo heel Wijn niet in gedaen / op dat men de selbe te eer soude mogen ghebruycken : gefermenteert zijnde stelt de selbe in een hoele plaetse / op dat sy hare krachten te langer by een mach behouden.

Versheyden krachten der jonge ende oude Triakel, soo oock de hindernissen, die de selve veroorsaect, als sy sonder bescheydentheydt wordt ingenomen, in Nederduytsche verssen tot verlichtinghe ghestelt.

ALs Godt een Prins, en Heer, en Coningh wilde maken,
 En als een kort begrijp van al dees neere saken,
 Nam hy het vocht en droogh, het koude en het heet,
 En heeft daer van gemaect een lichaem fraey bekleet :
 En hoewel dese vier elckander niet en lijden,
 Ja oock gedurelijck d'een teghen d'ander strijden ;
 Nochtans alff' alle vier dus kunstigh zijn ghepaert,
 En vind men niet soo schoon, noch eensaem op der aerd. (kruyden,
Andromachus heeft dus van veel versheyden
 Het een ghebrocht uyt Noord, uyt Westen,
 Ooft of Zuyden,

't Een

't Een vocht, en 't ander droogh, dit warme,
 en dat kout,
 Een mengeling' ghemaect, een meester-stuck
 gebout.
 Der Apotheken Prins en Koningh de Triakel,
 Der gantscher medicijn groot wonder en mi-
 rakel. (niet,
 Want alschijnt dat den een den anderen ver-
 Als sy zijn dus gepaert, gheen tweedracht men
 en fiet;
 Maer sulck een eenigheydt, dat d'een niet kan
 gederven
 Den ander, sonder haer volmaecktheydt te be-
 derven.
 Al ist dat een klein kint het vuur in hem besluit;
 Nochtans en geeft het vuur sijn krachten noch
 niet uyt; (dwijnen,
 Maer als 't nu is een man, de koude moet ver-
 Men fiet het vuur in hem dan merckelijck uyt-
 schijnen.
 Triakel insgelijcks, jonck zijnde, is sy kout;
 Maer warme ende heet, met dat sy wat wordt
 out.
 Als ghy die dan gebruyckt, wilt op haer jaren
 mercken, (ken.
 Want sy verscheiden zijn in krachten ende wer-
 De Jonge stopt den loop, de Oude open set:
 De Jonge oorfaect slaep, de Oude die belet.
 Vreest ghy de Popelsy, Triakel oudt van jaren
 Genomen op sijn tijdt, sal u daer van bewaren.
 Soo ver als u de sucht ter aerde nedervelt,
 Van selskens zijt gheplaeght, van stuypen zijt
 ghequelt,
 De jong' is dienstelijck, ten zy de selve sproten
 Uyt dampen grof en taey, die 't lichaem over-
 goten:

Maeckt

Maeckt u de selve damp heesch , en van stem
onklaer ,

De oud' aldan gebruyct; maer is de selve klaer
En dunne wacht u wel, de oude te gebruycken,
De nieuwe moet den wegh aen dunne dampen
luycen.

Tot de aemborstigheydt , neemt oude, komts'
uyt koud' ,

Maer komt de selv' uyt hitt' , wacht u wel van
de oud'. (me.

Tot geel-en watersucht is d'oude meer bequa-
Tot Pleuris waer het best dat gy de jonge name,
En tot 't root Melesoen: door die kan oock de
pijn ,

En sinerte des Graveels seer veel vermindert
zijn ,

Maer voor de Lafery, voor Masels, Pocxkens,
Peste ,

Is middel-jarige Triakel d'alderbeste.

Is 't dat u de Quartaen verdrietelijcke quelt ,
Door lanckheydt van den tijdt het lichaem heel
ontfelt : (boren ,

Soo ghy verduwingh fiet, wilt d'outfte vry or-
Sy sal dit raey gebras in korten tijdt verstoren.
Hebt ghy door ongeluck , of wel door quaedt
bedrijf ,

Een doodelijck fenijn genomen in het lijf ,
Neemt stracks van stonden aen Triakel jongh
van dagen , (jagen ,

Sy sal het hert bevryen , en 't gift van 't selve
De wegen stoppen toe , dat gifts subtyligheydt
Het herte niet doordringt, en dat ter neder leyt,
Want 's is het tegengift, den vyant der fenijnen ,
Der Apotheken vrou, Princes der Medicijnen,
Maer so gy sieckten hebt die lange blijven by,
d'Oud' aldan gebruyckt , sy sal u nraken vry.

De

De jongh' al wat verdooft, bot, en verplompt
de finnen.

De oude die verquickt, so saen als sy beginnen
t'Ontgaen door ouderdom: jae om dat sy ver-
teert

Het overtolligh vocht, den ouderdom langh'
weert:

Verquickt den ouden Man, verwarmt hem fij-
ne litten,

Soo dat de koude doot hem niet en kan besit-
ten

Soo ras als sy wel wil. Wat wil ick segghen
meer?

Triakel draeght den roem van heel *Galenus*
leer.

Maer Moeders wacht u wel u Kinders die te
geven;

Want soo ghy 't selve doet, verkort uw Kin-
ders leven.

De oude is te heet, waer door hunn' hitt' ver-
teert:

De jong' te seer verkoelt, verfmacht, ja d'hitte
weert.

Let oock wel op 't ghewicht, want zijn de
krancke deelen

Ghelegen verr', en wijdt veel milder moet uyt-
deelen,

Dan of sy lagen by. De jonge dit in heeft,
Dat sy den mensch beschaedt, als men die veel
in gheeft.

Als ghy dan die ghebruyckt, wilt op den om-
standt letten,

Sy sal u dienstigh zijn, onthout maer dese wet-
ten.

Hoe veel Honigh in 't maecken des
Triakels men moet gebruycken.

Door dien datter sommighe Doctoorz en
Apothekers/ namentlijck te Gent / zijn/
de welcke Galenum, Dispensatorium Roma-
num, en woepnige andere volgende/de poeperen
ende alle de Ingredienten des Triakels / naer
den ghemeynen reghel niet en tripliceeren met
den Honigh/maer tot de geheele descriptie tien
pondt Honigh nemende / het welcke maer een
woepnighsken meer dan gheduplicateert en is:
waer tegen niet en soude te seggen vallen. Ten
eersten / waer het saecke dat wy hier Mel atti-
cum ofte Romanum hadden: Ten tweeden/
waer het saeke dat sy Galenum oock volghden
in de quantiteyt des Wijnz/de welcke de Tri-
akel aldermeest doet fermenteren / ende op rijzen
het welcke niet doende blijft de Triakel / om
de drooghte wille/ sonder fermentatie/ de wel-
cke nochtans hoogelijck van noode is. Ten der-
den/ waer het saecke dat het gebuyck van Ne-
derlandt sulchs waer: Hier door komt dat de
Triakel op andere plaetsen versonden wesen-
de/ de Doctoorz grootelijck in 't gewichte be-
droogen worden/ meynende getripliceerde Tri-
akel hoorzhanden te hebben. Mijne dispute / de-
welcke ick daer teghen in 't Latijn ghemaecht
hebbe / hebbe daerom hier willen by voeghen:
Voege oock daer by de gemeyne krachten van
alle de Ingredienten des Triakels in 't Latijn/
om de selve gedispenseert zijnde / te mogen leg-
gen: Want het is tegen reden van de Doctoorz
te begeeren de kennisse van alle de Drooghen/
die sy somtijlen nauwelijck eens te vier jaren
sien midts datter herschepden zijn/die maer al-
leen

leen in de Triakel ghebruycht en worden / ende
 dus komt de kennisse ende memozie te vergaen.

*Quæ quantitas mellis in Theriaca su-
 menda sit dissertatio.*

DIverforum doctorum varia, & diversa est
 mellis dosis, aliqui enim paulò plus dupli-
 cant, alii duplicant, cum medio, aliqui, ut Wec-
 kerus testatur, quadruplicant. Primæ classis
 est Galenus, qui in libro suo de theriaca ad Pi-
 sonem, decem libras mellis sumendas esse ait,
 illum sequitur Maranta (qui tamen dicit vel
 quantum sufficit) & interdum pauci alii, uti &
 dispensatorium Romanum, aliquando etiam
 Rondeletius, qui tamen alias secundæ est clas-
 sis, & ait uncias centum & quinquaginta esse
 sumendas, reprehendendo illos, qui male drach-
 mas 150 pro unciis ponunt, quorum unus est
 Jacobus Silvius, alter Nicolaus Hoüel Phar-
 macopæus Parisiensis, qui librum de Theriaca
 edidit, quam nunquam composuisse puto, error
 enim est inexculabilis. Tertiæ classis est Di-
 pensatorium Londinense, Francofurtense, Au-
 gustanum, Viennensium Medicorum compen-
 dium, Valerius Cordus, Bauderon, Renodeus,
 Quercetanus, Aëtius, Weckerus, Coudenber-
 gius, Fernelius & alii. Cur tanta dosis circa
 mel sit differentia, mel ipsum in causa esse exi-
 stimo, mel enim Romanum (ut oculati testes
 saltem mihi asseruerunt) semel despumatum
 nunquam concrescit, sed instar syrupi liquidum
 & fluidum manet: in hisce verò septentriona-
 libus partibus, in Anglia, Gallia econtra, nam
 aliquandiu despumatum concrescit, & in gru-
 mos abit qua necessitate compulsi, puto illos
 mellis

mellis dosim mutasse, & ad communem regulam omnium electuariorum, & opiatorum dosim reduxisse, quorum pulvis melle, vel saccharo semper triplicatur, ut in conveniente liquida forma permaneant; si enim in minore quantitate mel addatur, nimis ficca evadunt, qua ratione virtus illorum facilè evaporat, & evanescit: & quod in Theriaca maximum est, fermentatio impeditur; si aliam rationem habuerint, ignoro. Tot præclaros viros, tot medicorum collegia, vel respublicas Galenum vel non legisse, vel absque prægnante causa, & necessitate mel triplicasse, nisi temerarius quis dixerit. Si mordicus quis Galeni sententiam in mellis quantitate sequi velit, & illum in componendo sequatur, qui omnia gummata vino dissolvenda dicit. Pharmacopæi Gandenses econtra, omnia gummata cum cæteris aridis contundunt, sicque dosim pulverum augent, & consequenter plus mellis addendum: nisi in dissolvendo opio sint liberaliores, & quod in melle subtraxerunt, vino compensent. Nicolaus enim Höüel cum Jacobo Silvio, qui male 150 drachmas pro uncis ponit, seu mellis libras decem, secundum Andromachum (ut ipse ait, sed false) imponi vult, libris quatuor vini ad minimum, ut Galeni mens est (ut idem ait) cum Thoma Erasto, & Jacobo Silvio utendum dicit. Magnus apud Galenum duobus sextariis, Junior Andromachus uncis quadraginta. Si ergo vim quantitas paucorum sententia ita augeri potest, cur non tot præclarorum virorum, & collegiorum sententia quantitas mellis? multa Galenus approbat, & extollit, quæ moderni improbant, vel certè non utuntur. Quis modernorum hieram picram, ut Galenus exhibet? quis æeto scilliti-

co, ab eodem supra theriacam penè elato, tam crebro utitur? quis theriacam 12 annis fermentari permittit, ut Galenus? qui theriaca fermentem annorum pro recente utebatur, e contra verò Gandavi: theriaca enim unius anni vix pro nova, & recente habetur, jubentque aliquot granis opii renovari. Quod quidam ajunt Ducem Parmensem penè à medicis inductum, omnes Pharmacopæos Belgii cogere voluisse, ut decem libras mellis tantum sumerent. Dico istud non constare, nec monstrari posse, ipsumque Ducem melius rembellicam, quam medicam intellexisse, ejusque medicos non tantæ auctoritatis fuisse, ut omnes supradictos erroris convincerent. Ubi enim illorum libri? sed cum vita periit nomen illorum. Moderni Imperatoris, & Universitatis Viennensis medici, libello impresso statuerunt triplum mellis addendum: utri credendum?

Andromachus primus Theriaces concinnator, & Inventor, carmine elegiaco apud Galenum, libro primo de Antidotis, nullam mellis dosim præscribit, sed liberam relinquit, id est more, & regula aliorum omnium triplicandum mel censet. Quod in Theriaca sua ad Pisonem libras decem scripserit, unica litera i, mendum forsan irrepit, ut in græcis characteribus, & prosa faciliè fit, quia idem dicit, nos compositione Andromachi (qui in Mithridatio suo, apud Silvium, dicit mellis q. s. id est libram unam in pulveris unciis tribus, vel si delicatius in unciis duabus, eadem ratio est quantitatis mellis, seu sacchari, & pulverum in cæteris antidotis) seu omnium præstantissima utimur, sicque teste Silvio, non modo Andromachus triplicabat mel, sed & quadruplicabat, imo & sextuplicabat.

bat, nisi errore typographi factum sit imprimendo \mathfrak{z} iij. pro \mathfrak{z} iij. & \mathfrak{z} ij. pro \mathfrak{z} iij. Sin minus, dico eum potius triplicasse, quam duplicasse, quia si omnia ingredientia duplicaveris, inuenies libras novem, uncias sex cum dimidia, & non libras decem: si vero uncias quinque addideris, omnia ingredientia arida triplicata inuenies, quia gummata, fucci, terra lemnia, calchitis vino diluta per se substitunt, idcirco non triplicantur, ut & aloës in electuariis. His ita sic positis, species vel melle, vel melle & vino triplicantur, quid duorum mellius? Judicandum relinquo: potior pars sequenda videtur. Cum Italicum ad manus erit, Romano utere dispensatorio, cum verò Belgicum, Belgico, id est Cordo, qui triplicat. Nam si Damocrati, ut ex versibus ejus apparet, contigerit, quod ejus theriaca fuerit exsiccata, qui melle Attico utebatur, quomodo fieri potest ut nostra non exsicceat? sic enim canit.

Trades bibendam antidotum, nec protinus, nec moræ quam siccauerit prolexitas.

Id si contingat, isto corriges modo.

Infunde mellis quod sat, quodque deserbuit.

Ideo dicit Thomas Erastus, non est quod de mellis quantitate adeo sumus solliciti: erit igitur ea accipiendi mellis quantitas, quæ ad decentem theriacæ consistentiam sufficere videbitur. Hæc ille pergit Damocrates.

Nam ipsum postquam commiscueris diu utile habebis, quod corruerat dies pejore at multum sorte, quam quod mistum semel. Ut ergo istud periculum evadamus, triplicandum, ne additione mellis pejor fiat theriaca.

Præcipuæ virtutes omnium rerum Theriacam ingredientium.

Trochisci scillitici alexitericam vim trochiscorum de vipera augent.

Trochisci de vipera basis Theriaces, viperarum morsibus, & febribus pestilentialibus conveniunt, & oculorum visum acuunt.

Piper longum calidum in quarto, omnia piperis genera adversus venena valent.

Opium unum ex præcipuis medicamentis theriaces, frigidum ordine quarto, validum somniferum est & narcoticum.

Trochisci Hedychroi basis virtutem augent.

Rosa refrigerat gradu primo, astringit, corroboratque vires tam vitales, quam animales.

Radices Ireos calidæ, & siccæ gradu secundo, adversus venena valent.

Succus glycyrrhizæ calidus ordine primo in arteriæ scabritie efficax est: æstuanti stomacho, thoraci, & Jecinori prodest.

Semen napi, seu buniadis calidum & siccum ordine tertio venenorum vires hebetat.

Scordium calidum, & siccum gradu secundo, adversus venenatos serpentium ictus valet.

Opobalsamum calidum gradu secundo, adversus venena valet.

Cinamomum calidum ordine tertio, siccum secundo, stomachi imbecillitatem roborat, faciei colorem commendat, contra bestias quæ virus ejaculantur, venenaque convenit.

Acaricus calidus ordine primo, siccus secundo, hic non ut purgans; sed ut alexiterium ponitur.

Myrrha calida in secundo, cohibet, soporem gignit,

gignit, glutinat, siccat, adstringit &c. & est correctivum opii.

Costus radix, calidus in tertio gradu, ficcus in secundo, viperarum moribus medetur.

Crocus calidus ordine secundo, coquendi, emolliendi, & substringendi vim habet &c. estque correctivum opii.

Casia lignea calida ordine secundo, alii tertio eandem cum cinamomo vires habet.

Nardus Indica calida, & ficca ordine secundo, confert omnibus ægritudinibus à frigido provenientibus.

Schœnanthum est tenuium partium, & calidum ordine primo, urinas movet, præservativis jungitur.

Olibanum calidum in secundo gradu, adstringendum pollet.

Piper album, & nigrum calidum in quarto adversus venena valent.

Dictamnus creticus calidus gradu tertio, contra serpentium morsus præsidio est.

Marrubium calidum in secundo, ficcum in tertio datur his qui venena hauserunt.

Rhabarbarum calidum & ficcum ordine secundo contra venenatorum morsus datur.

Stœchas calida ordine secundo, antidotis miscetur, totum corpus corroborat.

Petroselinum macedonicum calidum, & ficcum usque ad tertium penè gradum, urinas movet, & veneno resistit.

Calamintha calida & ficca in tertio, à serpente demorsis opitulatur, & venenis resistit.

Terebinthina calida ordine secundo, calefacit, mollit, discutit, expurgat, tussi, & tabi convenit.

Zingiber calidum & ficcum ordine tertio, anti-

antidotis additur, stomacho utile.

Pentaphyllum calidum in primo, ficcum in tertio, contra omne venenum potens.

Polium creticum calidum in secundo, ficcum in tertio, auxiliatur serpentium ictibus, morbo regio, & hydropicis.

Storax calida ordine tertio, calefacit, emollit, & concoquit, distillationibus medetur.

Chamæpitis ficca ordine secundo, calida tertio, urinæ difficultatibus medetur, schiaticæ, & podagræ.

Meu calidum in tertio, ficcum in secundo urinæ facultatibus medetur.

Acorus five galanga major succedaneum amomi vis ejus ex calefactoria, serpentum ictibus medetur.

Nardus celtica calida gradu primo.

Sigillum lemnium venena arcet.

Radices phu; five Valerianæ calidæ primo, ficcæ secundo urinas movent, & pesti adversantur.

Chamædryas calida, & ficca in tertio gradu, serpentum ictibus medetur, & hydropicis.

Spica celtica, & Macis succedanea Malobatri, calida in tertio, ventriculorum roborant, concoctionem juvant.

Calcythis tosta calida, & ficca ordine quarto, venenis adversatur.

Radix Gentiana est calefactoria, & adstringens, contra morsus serpentū & pestem efficac.

Semen Anisi calidum, & ficcum in tertio, animalium venenis adversatur, hydropicis sitim extinguit.

Succus hypocistidis refrigerat ordine tertio, adstringit & repellit.

Cubebes succedaneum Carpobalsami, calidæ

Distilleer-konfte. 313

dæ, initio tertii, siccæ in fine ejus, cerebrum roborant.

Gummi arabicum vis ei ad spissandum & refrigerandum efficax.

Semen fœniculi calidum ordine tertio, ficcum primo, vino sumptum serpentamictibus, canisque rabidi morfibus medetur.

Cardamomum minus calidum in secundo, antidotis miscetur, urinam concitat.

Semen seseleos calidum & ficcum in secundo gradu, morbo caduco medetur.

Succus acaciæ refrigerat ordine primo adstringit & repellit.

Semen Thlaspi calidum & ficcum usque ad quartum fermè gradum, Ischiaticis prodest, & à rabido cane morfis.

Flores Hyperici calidi, & ficci ordine fermè tertio, urinas ciunt, Ischiaticis medentur, & quartanæ.

Semen Ammeos calidum, & ficcum in tertio, urinam cit, serpentum morfibus medetur.

Calamus aromaticus calidus in tertio, urinam cit, & renum vitii medetur.

Sagapenum calidum cephalalgia, hemicrania, epilepsia, paralyfi succurrit.

Castoreum calefactoriam vim habet, serpentum ictibus medetur, & veneno adversatur, estque correctivum opii.

Aristolochia tenuis calida, & ficca ordine tertio valet adversus serpentes, & mortifera.

Semen Dauci cretici calidum in secundo, urinam cit, calculos repellit.

Bitumen Judaicum discutit, glutinat, emollit.

Opopanax calidum, prodest Ischiaticis, gonagræ & podagræ.

V 5

Flores

Flores Centaurii minoris calidi in tertio Jecoris obstructions aperiant, & diuturnas febres curant.

Galbanum calidum in secundo gradu, ex calfacit, urit, discutit, extrahit, topicis adverstatur.

Mithridatium ex Damocratis græco Carmine in Latinam linguam translatum.

℞ Myrrhæ troglodytidis, Croci, Agarici, Zingiberis, Cinamomi, Spicænardis, Olibani, Seminis thlaspios ana ℥ x. Seminis selesos, Opobalsami, aut succedanei ejus Olei nucis moschatae, Schœnanthi, Stœchadis, Terebinthinæ, Galbani, Costi odorati, Piperis longi, Castorei pontici, Succis hypocistidis, Styracis bonæ, Opopanacis, Folii malabathri, aut succedanei ejus macis & spicæ celticæ ana ℥ j. Cassiæ lignæ, Polii, Piperis albi, Scordii, Seminis dauci cretici, Cubebarum, Cypheos trochif: Bdellii ana ℥ vij. Nardi celticæ, Gummi, Petroselini macedonici, Opii, Cardamomi, Seminis fœniculi, Gentianæ, Rosarum, dictamni cretici ana ℥ v. Boni ponderis, Anisi, Ari potius asari, Calami aromatici, Radicum phu id est Valerianæ, Sagapeni ana ℥ iij. mei athamantici, Succis acaciæ, Ventris scinci, Florum hyperici ana ℥ ij. s. Mellis optimi despumati ℞ ix. ℥ viij. ℥ ij. vin. q. s.

De makingshe van de compositie is t'eenemael ghelijck de boozgaende; maer dooz dien datter nae de quantitept meer Gommen in komen / maken de Gommen het poeper meer bochtigh / ende verbolgens quader ende moelijcker om te stampen ende ziften / om dit wat

wat te boozkomen / stampt de *Myrrhe* gtof / als oock *Olibanum*, ende laetse op een warme plaetse tusschen twee papieren / droogen / ende stampt die dan met de reste. De *Scincus marinus* moet ghy het hooft / steert / ende pooten afsnijden / ende in kleerne stukkens ghesneden zijnde / met de reste stampen : ende poeper met alle andere Ingredienten, gelijck in de *Triakel* geseyt is / met den geschuynden honigh mengen / ende als de *Triakel* laten fermenteren, ende omroeren.

Confectio de Hyacintho D. Iouberti.

℞ *Lapidum hyacinthorum*, *Coralli rubri*, *Boli armeni*, *Terræ sigillatæ ana* ʒ iij. f. *Granorum tinctorum*, *Vulgo Chermes*, *Radicum diptamni albi*, *Tormentillæ*, *Seminis citri mundati*, *Croci optimi*, *Mirrhe Rosarum rubrarum*, *Santalorum omnium*, *Offis ecorde cervi*, *Cornu cervi usti*, *Seminum acetosæ*, *Portulacæ Rafuræ*, *Eboris ana* ʒ iij. *Lapidum saphyrorum*, *Smaragdi*, *Topazii*, *Margaritarum*, *Serici crudi*, *Foliorum auri*, & *argenti ana* ʒ ij. *Caphuræ*, *Moschi orientalis*, *Ambaris ana* ʒ v. fiat omnium pulvis subtilissimus & cum iyrupo limonum fiat electuarium molle.

De *Santels* sult ghy eerst kleyn stampen / en dan daer by doen de wortelen / de welke oock gebroken zijnde / doet daer by alle de reste / ende zift het dooz een fijnen cordialen teems (maer de raewwe zijde moet eerst wat ghebandt zijn) wytgenomen alle de edele ghesteenten de welke op den *Porphyz* moeten gheprepareert / ende heel sijn ghevoeben worden / ende droogh zijnde / stillekens in den moztier gewoeben / moeten

ten by het boben geschreven poeper gemengelt worden / insgelijcks het roode Cozael / ende gheprepareerde Herts-hoorn / den Bolus armenus, Terra figillata, ende het Saffraen ghebrooght zijnde / moeten al bysonder ghepoepert worden / ende by het bobangheschreven gemengelt. Camphora, Muscus, en Ambergrijs moeten met wat van 't poeper ghetzeben worden: 't selve poeper sult ghy dan met Sproop van Limoenen incoorperen / ende een dun electuarium daer van maken. Al wel doozmengelt wesende / roert daer onder de bladeren Goudt ende Silber / ende wel toe-stoppende / bewaert het tot ghebruyck.

Waerschouwinghe weerdigh gheweten van de Apotheker aengaende de Succedanea, Antiballomena, ofte quid pro quo.

OP dat den Apotheker sonder achterdencken, ende quetsinge van sijne Conscientie de *Succedanea* soude mogen gebruycken, hebbe de naervolgende getrocken uyt het Tractaet de *Medicamentis purgantibus* beschreven van *Ludovicus Gardinius D. Medicus en Professor Regius* in de vermaerde *Universiteyt van Duway*. Die in het 72 Capittel van 't selve Tractaet seght, datter veel purgerende ende ander medicamenten zijn beschreven in verscheyde *Antidotaria*, die te vergeefs, ende te overvloedigh zijn, ende in de Apotheken bewaert worden, voor de welke men ander mach gebruycken, die meer in 't gebruyck zijn, ende met de selve krachten begaeft; want den Apotheker van alle dese voor sien zijnde, komen by hem te verouderen, ende te bederven, welcke soo hy die niet wech en worpt,

worpt, ghelijck dit behoorde te geschien, ende die geeft aen de krancke, zijn hun schadelijck : worpt hy die wech, doet schade aen sy selven, ende dus is 't oock vervolgens schadelijck aen de Republijcke. Laet ons dan sien, seydt hy, welcke compositien wy kunnen derven, ende die te vergeefs, ende niet sonder hinder, ende schaede in de Apothekeryen bewaert worden.

Eerst dan voor al zijn de *Pillula de Eupatorio* onnoodigh, want dat sy purgeren, purgeren de *Pillula Ruffi* gemengelt met *Trochisci de Rhabarba*; Voorts van al de naervolghende, seght hy, dat die purgeren, purgeren die ick om min woorden te maecken, sal segghen voor die neemt dat.

Voor *Pill: de fumaria* neemt *pillula sine quibus*.

Voor *Pill: Inda Hali*, en *pill: de Lapide Lazuli* neemt *Confectio Hamech* en *Pantagon*. *Pantagon* zijn de gepoeyerde specien van *Panchymagogum* met drie dobbel Honich gemengelt, ofte neemt *Panchymagum* selve.

Voor *Pill: de Assaieret*, neemt *pill: Hiera Simplicis*.

Voor *Pill: Alephangina*, neemt *pill: Ruffi* gemengelt met *pill: Hiera Simplicis*.

Voor *Pillen de Nitro*, neemt *Confectio Hamech* met *Pantagon*.

Voor *Pillen de Hydrargyro*, neemt pillen *Aggregativa*, in welcke geen perijckel en is.

Voor *Pillen Arabica*, neemt pillen *Aurea* in welcke *Colocynthis* in plaetse van *Brionia is*.

Voor *Pillen de Colocynthide*, ende de *Sarcocolla*, neemt pillen de *Agarico*.

Voor *Pill: Arthritica*, de *Hermodactylis*, de *Euphorbio*, *Fœtida majores* en *minores*, neemt *pill: de Benedicta*.

Voor

- Voor Pill: de Mezerao, de Esula, neemt pill: Mechoacana, ofte Extractum Iridis.
- Voor Pill: Lucis majores, neemt pill: Aggregativa.
- Voor Pill: Lucis minores, neemt pill: de Agarico.
- Voor Pill: de Aloë & Mastiche, neemt pillula Aurea.
- Voor Pill: de Rhabarbaro, neemt Trochiscos de Rhabarbaro.
- Voor Pill: Stomachica Alkindi, neemt Pill: de Tribus Fernelii.
- Voor Pill: Stomachica Mesuas, neemt Pill: Mastichina.
- Voor Pill: Imperiales Magistrales, neemt pill: Imperiales Fernelii.
- Voor Pill: de Opopanaes, neemt pill: de Benedicta gemengelt met pillen de Agarico.
- Voor Pill: Octomera, neemt pill: Cochia.
- Voor Pill: de quinque Myrabolanis, neemt pill: Aggregativa.
- Voor Diacassia, neemt pulpa Cassia gemengelt met Syrop van Violetten.
- Voor Elect: de Psyllo, neemt Catholicum gemengelt met Diaprunum Compositum.
- Voor Tryphera Solutiva: Elect: Indum majus & minus: confectio Hamech minor: Elect: Elechof: diaturbith, neemt Diaphenicum.
- Voor Diabalzemer: Elect: Sennatum, neemt Ext: Catholicum gemengelt met Confectio Hamech.
- Voor Hydragogum eximium, neemt Pil: Mechoacana ofte ext: Iridis.
- Voor Elect: de citro solut: neemt twee deelen Diaphenici, met een deel Catholici.
- Voor Cassia ext: sine foliis sennae, neemt Diaprunum simplex.
- Voor Cassia ext: cum foliis sennae, neemt Elect: Lepitivum.

Voor

Voor *Elect: lenitivum cum Manna*, neemt *Diaprunum simpl:* met wat Manna.

Voor *Elect: Diasebesten*, neemt *Diaprunum Compositum*.

Voor *Hiera Piera comp: Nicolai*, neemt Pillen de *Hiera simpl:* gemengelt met Pillen de *Agarico*.

Voor *Catharticum Nicolai*, neemt *Elect: de succo rosarum*.

Voor *Pulvis*, ofte *Tragea laxat:* neemt *Species Imperiales*.

Dus dan seght den voorgemelden Aucteur zijn de voorgaende compositien te vergeefs, ende en worden niet sonder schaede in de Apotheryen gemaect ende bewaert: ende dat niemandt en meyne (seydt hy) dat ick dit uyt my selve doe, ende als wat nieuws uyt mijn hooft smede; want hebbe dit al uyt veel hervaeren, ende geapprobeerde Aucteurs, ende door een langh gebruyck geproeft.

Voorts in 't 73 Capittel seght den voorgemelden *Gardinius*, datter sommighe compositien, die hy in sijn boecxken beschreven heeft, soo ghelijck zijn aen malkanderen, dat d'ene voor d'ander dickmaels bequamelijck mach gebruyckt worden; nochtans, seght hy, is het goet dat sy in de Apotheken gemaect worden tot het gemeyn gebruyck, op datter 'eene verkiefsinghe der selve mach wesen, welcke ick late aen de hervaeren Medecijn, het welck de naer-volgende klaer sullen bewijfen.

Pulvis stomachicus, pill: *stomachica*, Spec: *Hiera piera simpl:* pill: *ex Hiera simpl:* aengesien dat sy voor hun *basis*, ofte fundament alleene hebben *Aloë*, en purgeren sy niet de selve materie?

Spec: *Hiera piera cum agarico*, *pulvis stomachicus*, en pill: *Mastichina* zijn elckanderen seer gelijk, want

want hebben de selve purgerende *basis aloës, enagarius*, ende anders niet.

Diaturbith cum Rhab: en *Diacarthamum*, om dat sy de selve *bases* hebben, purgeren het selve; want al is 't dat *Diaturbith* wat *Rhabarbe* in haer heeft, en *Diacarthamum* niet, nochtans heeft *Diacarthamum* in plaetse van de selve meer *Diacrydium*.

Oock zijn elckanderen seer ghelijck Syrop van *Cicoreye* met *Rhab:*, *Trochisci de Rhab:*, ende *ext: simpl: Rhab:*

Voorts en schillen oock niet veel van malkanderen (soo ghy aenmerckt de humeuren die sy purgeren) *Syrupus de Rosis cum sena*, & *rheo, elect: lenitivum*, *Catholicum*, *Diaprunum simplex*: *pulvis sena preparata*, & *syrupus de pomis Regis Sabor*.

Oock zijn malkanderen seer gelijck *Diaprunum compositum*, *electuarium de succo rosarum*, en *Diacydonium*, als oock *ext: Rhabarbari compositum*.

Sebenste Boeck.

Pharmacia Chymica,

Dat is

Alchymiste of Distilleer-konste,

Midtsgaders

De beginfelen ende fondamenten der
selve Konste.

X

Pharmacia Chymica
De principis et fundamentis
Chymiae
Auctore J. D. K. K. K.
L. K. K. K.

VOOR-REDEN.

Tot den

Beminden ende verstandighen

L E S E R.

ALhoewel de hooge Schoolen ende Galenisten, de genesinghe door de konste van Alchymie noyt hebben toeghestemt, gelijk sy van *Paracelsus*, die als een Opperhoofd der selve konste is (die oock by veele gheleerde Mannen een quade name heeft) wordt voor-geschreven, ende van veele sijne Discipulen nae ghevolght, door dien sy meest alle hunne remedien en medicamenten uyt de mineralen trecken, de welcke ten deele fenijnigh ende giftigh zijn, die door gene præparatien ofte bereydingen ten vollen en kunnen gebetert, nochte het gift uyt de selve t'eenemael geweert worden, maer wel wat verbot ende vermindert. Als oock om dat de selve niet alleene teghen de reden strijdt, maer oock onchristelijck ende ongoddelijck is, ende strijdende tegen de H. Schrifte, de welcke seght, dat alle menschen eens moeten sterven; want *Paracelsus* be-looft door sijne Medicijnen de menschen van out jongh te maken, ende vervolgens

X 2

dus

dus onsterffelijck. Want van het *Mercurius vitæ* schrijft hy aldus: *Mercurius vitæ potest ducere aurum & ferrum in primam materiam, & ex hac vicissim in pristinam substantiam convertere, ita & ex vetula puellam, & ex senè Iuvenem creabit*, dat is ghelijck het *Mercurius vitæ* kan het goudt ende yfer brenghen tot sijne eerste materie, ende van dese wederom tot sijne eerste substantie doen weder-keeren: soo sul het oock van een oudt wijf een jongh meysken, ende van een oudt man een jongh man scheppen, ende maecken. Het welcke soo wel sluyt, als het lijnwaet in de Sonne gheleydt, wordt door de Sonne wit: *ergo* een mensch in de Sonne gheleydt sal wit worden. *Paracelsus* heeft wel veel gheseyt, maer niet goet ghemaect; want dese konste hadde hy eerst moeten aen sich selven ghebruycken, ende waer maken, ofte ten minsten aen sijne naeste ende liefste vrienden, om sijn schrijven gheloof te gheven, ende sich selven hier een Godt op der aerde te maken. Dus schrijven hunne alchimisterye wondere krachten toe, ende prijsen die ander aen, dewelcke sy aen haer selven niet en derven beproeven. Ick heb in Oostenrijck een vermaert *Chymicus* ghekent, die sieck wesende, sijne *Chymica* niet en dorste gebruycken, die hy andere soo hoogh aenprees.

prees. Gefont gheworden, klaeghde my, dat hy soo veel gelts aen de Doctours ende Apothekers hadde ghegheven, daer hy met soo kleyne kost, door sijne Alchymie konde genesen; maer spotte met hem, seggende dat hy wel dede, sijne Chymica niet betrouwende, die hy door ervarentheydt kende periculus te wesen. Soo is 't nochtans dat de selve Galenisten noyt de selve konste t'eenemael hebben verworpen; maer daer uyt ghenomen ende ghekipt, het welcke goedt is, ende ghebruycken noch hedenstaeghs de selve als een zout tot de spijsse, dat is met discretie, ghelijck sy ghemeynelijck moeten ghebruyckt worden, om hare groote krachten wille; Want dit hebben sy ghemeynelijck quaedt, dat sy sonder byvoeghsel niet en moghen, ofte konnen ghebruyckt worden, ghelijck alle de *Sales* ende *Olea chymica*, &c. zijn, die meest in 't ghebruyck zijn, zijn dese: *Sal absinthii*, *Cardui Benedicti*, *Sal prunella*, *Cre-mor tartari*, *Tartarum virriolatum*, *Flores sulphuris*, *Lac sulphuris*, *Pulvis precipitatus*, *Sublimatum*, *Olea sulphuris*, *Vitrioli*, *Anisi*, *Fœniculi*, *Gariophylorum*, *Philosophorum*, *Facula Bryonia*, *Antimonium virratum*, *Syrupus*, vel *Oximel de Antimonio*, *Laudanum Theophrasti*, *Extractum panchymagogum*,

X 3

& pil-

& pilularum, magisterium perlarum & corallorum, oculorum cancri, en sommige andere. Daerom om de curieusheyt van sommige te voldoen, die in sulcke saken te weten en te maken, geneugte nemen, sal ick de voornaemste Chymica, hoe sy gemaect worden, klaerlijck beschrijven, soo veel my mogelijck sal zijn, want alle de boecken, die van dese konste traeteren, zijn meestendeel soo duyster, dat men de selve quaelijck kan verstaen, ten zy saecke dat sy van de Chymici uytgeleydt worden, want sy hier en daer sommige woorden achterlaten, ofte niet en schrijven waer de konste meer in is ghelegghen, of wijzen u aen een moeyelijcke en langhe maniere, die door een korter en lichter kan geschieden, gelijk in het vervolg van dit klaerlijck sal betoonen: hoewel ick bekenne de selve niet altemael in het werck ghestelt te hebben, maer hebbe die met verscheyden Auteurs geconfereert, en de klaerheyt der selve (soo ick immers meyne) ten gronde bespeurt, of wel die mondelinge verstaen, van die in de selve konste ervaren waren, en die het in het werck ghestelt hadden. Neemt dan mijnen arbeit in danck, en vint ghy beters, volghet dat, *quia invenis aliquid addere, non est difficile*, noyt en is men te oudt om te leeren.

Wat

Wat de Alchymie is, haer naem ende
oorspronck.

Alchymie is een konste / de welcke leert ontbinden / ofte smelten de natuurlijke gemengelde lichamen / ende de selve wederom by een boeghen als sy gesmolten ofte ontbonden zijn / om de medicamenten te maken meer aengenaem ende gesont.

Het woordt Chymia is Griex / soo veel te seggen als konste van wateren te maken / ofte de vaste lichamen tot vochtighejdt te brengen.

Alchymie is Arabisch / beteckende de excellentie der selver konste.

Woordt dock Spagyria gendemt / om dat haer voornaemste werckinghen zijn / ofte te schejden / ofte t'samen te boegen.

Woordt dock ghenaeemt Ars Hermetica, om den ouderdom wille / naer den ober ouden ende vermaerden Hermes Trismegistus.

Ten laetsten woordt ghenoeemt de konste van distilleren het welcke haer fraeyste ende principaelste werck is.

Dese konste en kan dooz speculatie niet wel gheleert worden / maer dooz practijcke ende handt-werckinge / dooz de welcke men allencyngs meester woordt : jae Meesters selve komen dickmaels te sejen / soo dat dooz te groot buur ofte de glasen ontstucken springhen / ofte de substantie te niete woordt gebrocht ofte verbrant / ofte eenigh ander ongheluck daer ober komt / waer dooz onder den ghemeynen Man spoets-wijse de name van Algemisten is ghegeben. Dese konste is in ghebruick ghebrocht / soo het schijnt dooz de ghene die groote waeghe van alle Medicijnen hebben / dooz dien sy hare

medicamenten uyt geest in kleyne quantitept : want sy getoelddiger/ krachtigher/ ende stercker zijn dan der Galenisten medicijnen / maer of sy wel soo secker zijn / soo wel ghepreparcirt/ dat het Gift daer al uyt is / ende de natuure der menschen niet schadelijck / laet ick hun t samen disputeren. Wijne intentie en is maer de maniere van de selve in 't werck te stellen / te ontdecken / namentlijck van de ghene / die de Galenisten onderwijlen ghebruycken.

Van de verscheyden maniere die de Chymisten ghebruycken, in het bereyden van hunne Medicamenten, hunne namen, ende hoe die geschieden.

A Engessen ick / om de konste van Pharmacie wel te leeren/ ende te begrijpen/ sommige ghemeyne regulen hebbe beschreben / soo sal ick het selve oock doen in de Alchymie; want sonder dese is de selve Konste t'eenmael dupstier/ ende aen een wel erbaren Apotheker/ dooz dien alle de termijnen anders zijn/ vol byeenide woorden / de welcke van de Chymische alleen verstaen worden. Eer ick nochtans de bereydinghen aengae/ sal eerst sommige woorden der konste uytleggen/en namen der Instrumenten. Dooz dien een groot deel der Chymische Medicamenten uyt de Mineralen worden getrocken / hebben sy de soben Metael mineralen/ de namen der seben Planeten gegeben. Het goute noemen sy Sol, het silber Luna, het tin Jupiter, het koper Venus, het yser en stael Mars, het loot Saturnus, het quicksilber Mercurius. Menstruum, noemen sy de bochtighedde / ofte het nat het welcke ghedaen wordt / by het ghene men

ne men wil Distilleren/ ofte pet te wepche stellen. Phlegma woꝛdt gheuoemt de obertollighe bochtighepdt / de welke de saecken / die men distilleert / in haer besloten houden. Decatare, is de bochtighepdt die men begheert gheweert te hebben/ af-gieten/ ofte af-weeren. Decapulare, is eenigh liqueur van het een vat in het ander gieten/ Delutrare is seer het selve.

Diploma is een dobbel vat/anders Balneum Mariae. Matrarium is een glas hebbende een langen hals ende onder een rondt kleyn buycken. Pellicanus anders ghesepdt Vas Hermeticum, is een Instrument dienende tot eene doode distillatie/ dat is t welke ghedistilleert woꝛdt / wederom valt in sijn eyghen vat / daer het uyt komt. Dese distillatie noemen sy circulare, dat is soo veel ghesepdt als in t ronde gaen. Crucibulum is een smelt kroes. Furnus Athanoris, is een Fornep / in het welke de saecken die men distilleert / te weten het vat, in asschen staet. Aves Hermeticae, sijn de opdampende gheesten der distillatie. Signatura Hermetica, is het nauwe toe-stoppen der distillerende vaten / op dat gheene gheesten / ofte dampen en souden uyt-biteghen. Sal ammoniacum woꝛdt gheuoemt Aquila, somtijds de Kamp-bechter / ghelijck oock Sal nitri doet. De roode Olie / ofte Spiritus uyt Salpeter ghetrocken / noemen sy Sanguis Salamandrae. Rubinus duorum fratrum, is Rubinus van Regael/ en bloeme van Solfer. Venter equinus is Heerde-mest / en sijn Vicaris is Balneum vaporosum. Caput mortuum is het uytghedistilleert merck. Somwijlen moeten de woꝛden van achteren ghelesen woꝛden / als Murtinlas, dat is Sal nitrum. Mutnac lac,

Furnus
Athanoris
is.

Venter
equinus

dat is Calcantum, het welcke sy al doen / op dat men hume secreten niet en soude achter halen. Hier by soude ick alle de characteren voegen / ende tekenen / met de welcke sy de mineralen ende andere saken die sy gebzupcken / oock teekenen om hume saken verholen te houden / maer dit dunckt my onmoedigly / door dien andere dat geschreben hebben / ende om dat de tegenwoordige Chymici die soo seer niet meer en gebzupcken.

Beschrijvinghe der namen der Chymische bereydingen.

DE bereydinghen der Chymische medicamenten zijn veelderley / waer van sommige met de bereydinghen der Pharmacie ober een komen / waer van de volgende de hooznaemste zijn / noodelijck gheweten / die de selve konste begeert in het werck te stellen / te weten / Solutio, Calcinatio, Corrosio, Amalgamatio, Præcipitatio, Cementatio, Commixtio, Fumigatio, Ignitio, Cinesfactio, Reverberatio, Extractio, Sublimatio, Distillatio, Rectificatio, Cohobatio, Distillatio per defensum, Filtratio, Deliquium, Digestio, Maceratio, Putrefactio, Circulatio, Fermentatio, Coagulatio, Exhalatio, Congelatio, Fixatio. Hoe elck deser bereydingen in het werck wordt gestelt / sal ick in 't kortte voorhouden.

Solutio.

Ich hebbe in 't beginsel geseyt dat de Chymie eene konste is / die welcke leert ontbinden / ontdoen / ofte smelten de natuurlijke ghemengelde lichamen / 't welcke men Solutio noemt.

Deſe

Distilleer-konste. 331

Deze Solutie gheschiedt ofte dooz calcinatie,
ofte extractie.

Calcinatio.

Calcinatio is / als 't boozmelde lichaem tot
halch ofte een ontastelijck sijn poeper / 't welck
men Alcool noemt / wordt gebrocht / 't 3p dooz
actueel, dat is natuurlijck vuur / 't 3p dooz po-
tentieel, dat is dooz kracht / ofte scherpe dooz-
etinge / ofte doozbijtinghe / dooz welke de acci-
dentele vochtigheyt wordt wech genomen.

Corrosio

Is eene calcinatie, de welke geschiedt dooz
corrosijbe ofte dooz-etende saecken / de welke
gheschiedt op beelderlepe manieren / maer na-
mentlijck op vier / te weten dooz Amalgamatie,
Precipitatie, Stratificatie, ende Fumigatie.

Amalgamatio

Is eene dooz-etinge des metaels / te weten
des goudts / silbers / tins / ende loots dooz het
quicksilber / de welke gheschiedt als een me-
tael in dunne platen gheslagen / wordt gemen-
gelt met acht deelen quicksilbers / van het wel-
ke wordt een massa gemaect / om het metael
te smelten / de welke op het vuur ghelept zijn-
de / het quicksilber verblieghet / ende het me-
tael wordt ontbonden / ende ghebrocht tot een
sijn ende subtyl poeper. Dit woort Amalga-
matio home van Amalgama, 't welck is te seg-
ghen eenigh metael met het quicksilber soo in-
corpozeren ende versachten / dat men het selve
als een boter met de hande kan uytstreyen.

Praci-

Precipitatio

Is eene dooz-eringhe / de welcke gheschiedt ofte dooz Sterck-water / scherpe Olien / ofte supze sappen / in de welcke het minerael ofte metael in-gheleydt zijnde / woardt dooz-eten en ontbonden / ende daer nae ghebrocht tot een kalck ofte subtiyl poeper / dooz af-scheydinghe des selfs waters ofte andersins : soo verre nochtans nae de ontbindinghe des lichaems / het water het kalck niet en verlaet / woardt daer ghemeyn zout ofte warm water by ghedaen / waer dooz het Sterck-water sijn kracht verliesende / verlaet het kalck / ende doet dat precipiteren / dat is te gronde gaen.

Stratificatio

Is eene dooz-eringhe dooz corrosijve poepren / ende woardt dus met drie s. s. s. ghescheyden. Woardt aldus in 't werck ghestelt : Men leght in den bodem des smelt-kroes eerst wat poeper / daer nae een dunne metale plate / daer nae wederom poeper / dus oberhandt tot dat den smelt-kroes vol is / daer nae stelt men den selven kroes in 't midden der gloepende holen / ofte wel in het reverberatorium, ende dit woardt oock ghenaeamt Cementatio.

Cementatio

Is het voozgaende seer ghelijck.

Commixtio

Verscheelt oock niet veel van 't voozgaende ; want dooz het selve woardt eenigh lichaem met

Distilleer-konste. 233

met corrosijde poeperen ghemenghelt wesende/
op het vuur gestelt zijnde / tot halch gebzocht.

Fumigatio

Is eene dooz-etinghe der metalen / de welcke gheschiedt dooz roock ofte scherpe dampen : dese gheschiedt dooz verscheyden manieren ; maer dit zy ghenoech in 't generael / te weten dat het metale lichaem in dunne platen geslagen zijnde / wordt gehangen boven stercke waters / Azijn / ofte op de dampen van quicksilver / ofte gesmolten loot / ofte diergelijcke scherpe saecten / soo wordt ghemeynelijck Cerusse / Spaens groen / en Crocus martis gemaect.

Ignitio

Is eene calcinatie / de welcke dooz het vuur gheschiedt / ende daer zijn twee sulche soorten / te weten Cinefactio ende reverberatio.

Cinefactio

Is eene bzinghe / waer dooz de verhochtigende lichamen ende ghedierten dooz kracht van 't vuur worden tot aschen gebzacht.

Reverberatio

Is een bzinghe / dooz de welcke de lichamen worden gecalcineert in een fornys der Reverberatie ofte wederslagh / dooz de blamme des byers / dat is te segghen / dat de blamme speelt ende bzandt rontomme het Instrument ofte Retorte / daer de saecten in zijn / die ghy wote

wilt calcineren / het vat boven bedeckt zijnde met een ander ydel vat / boven hebbende een kleyn gaetjen / om de blamme tot boven toe te trecken / op dat de blamme dies te beter rondt om het Instrument mach speelen / het welke daer in besloten is. Hier by mach Ignis Suppressionis geboeght worden / het welke wordt gemaeckt van brandende koolen / geleydt op raschen ofte zandt / het welke de Retorte bedeckt.

Deficcatio

Komt ober een met Ignitio, waer door de natuurlijke vochtigheid wordt wygedrooght / gelijk in het koper-root / Sout / Alwyn / ende andere saecken geschiedt.

Extractio

Is een specie van Solutio, door de welke de subtylste deelen des ghemengheliden lichaems worden afgeschepden van de grove. Dese Extractie zijn twee soorten / de een algemeyn / de ander bysonder. De generale Extractie geschiet op drie manieren / te weten door ophlimminge / door nederdalinge / ten derden door een middel die tusschen beyde is ; maer de ophlimmende Extractie is tweederley / de een is droogh / die men Sublimatio noemt / de ander nat / Distillatie genoemt.

Sublimatio

Is een Extractie / door de welke ypt de drooge saecken / de subtylste deelen worden door de kracht des ypers om hooge gedreben / ende blijven hanghen als een lichte bloeme aen het vat.

Distil-

Distillatio

Is een Extractie van bochtige saecken / de welke dooz kracht des byers verdunt wesen- de / in dampen worden opghedreben / ende dooz houde van de omstaende locht / wederom in wa- ter verandert. Wat ick boozts van de Distil- latie geschreven hebbe / leest in onse Pharmacie, onder den naem van Distillatie, ende wat ick hier naer noch schryben sal. De maniere al- daer beschreven / houde goet / wat de Chymi- sten noch seggen. Boozts tot de Distillatie dient de Rectificatie ende Cohobatie.

Rectificatio

Is als men gedilleerde waters op haer sel- ven noch eens her-distilleert / om die te supber- der ende sclaerder te maken / 't welck men dock doet dooz simpel Digestio.

Cohobatio

Is als men de gedistilleerde waters weder giet op de materie / daer men die uptgetrocken heeft / ende her-distilleert / om dus al de kracht te beter upt het mergh ofte caput mortuum upt te trecken.

Distillatio per defensum.

De alghemeyne extractie, de welke ghe- schiedt dooz neder-dalinge / is tweederley / te weten hout ende warm / de warme gheschiede dooz het vuur / dooz de welke de subtyle deelen worden

wozden af-gescheyden van de grobe / gelijk in
het peck geschiedt / wiens tacken men van een
kant ontsteekt / ende van d'ander kant loopt
het peck upt / ghelijck upt groen hout als dat
wozdt gebrant / het water. Hebbe dierghelij-
ke in Bohemen ghesien / waer klepne Oben-
hens gemaecht waren / gelijk om broot te bac-
ken / maer van achter ende boozen open / in de
welcke sy langhe wortelen leyden / ende van
d'een mondt van den oben ontfaken sy de epn-
den der wortelen en tacken / van d'ander kant
staken d'ander epnden upt / upt de welcke eene
groene vettighepdt liep / heel ghelijck Popeliet-
salve / met welcke vettighepdt sy de wagens in
Bohemen en Oostenrijck sineeren. De houde
geschiedt sonder hulpe des vuurs / doende dooz
nederdalinghe scheyden de subtijsle van de grobe
deelen / dese is tweederley / te weten Filtratio
en Deliquium.

Filtratio

Is als men de waterachtige bochtighepdt/
om heel klaer te maken / ofte dooz eenen teems
ofte witte laken Hippocras-kouffe / ofte dobbel
graeu papier dooz giet / ofte wel dooz een stuck
wit laken / ghesneden als een tonge / in de nat-
tighepdt gheleydt / wat scheef staende het vat/
daer de nattighepdt in is / allencxkens van selfs
laet upt-druppen / ende soo het selve niet heel
klaer en is / de tonghe ofte kouffe upt-ghewaf-
schen wesende / wozdt het selve wederom her-
daen. Als men graeu papier wil gebzupchen /
men leght dat dobbel in een ghewonden in een
trechter / ende men laet de materie aldus al-
lencxkens in een onder ghestelt vat dooz lecken/
ofte

ofte men spant een doercken op een raem / ende daer op leght men het graeu papier / 't selde soo dickmaels herdoende / tot dat het sijn volkomen klaerhepdt heeft.

Deliquium

Is als eenigh onsupber kalck / zout / ofte dierghelijcke saken die smelten konnen / worden in open locht gelepdt op een marber steen / ofte op een glas / het welcke wat hellende staet / ofte wel als sy ghehangen worden in een dampige plaetse / ghelijck als een kelder is / waer sy smeltende hare vochtigheyt laten uytzuypen in een onder staende vat.

Extractio ratione intermedii.

De Extractie de welcke gheschiedt door een middel / de welcke tusschen beyde is / is als men sonder sublimatie of distillatie de supberste deelen der natte saken of der drooge / die niet eenigh menstruum verbochticht zijn / afscheydt van de groffte en onsupberste. Dese Extractie is dzyederley / te weten Digestio, Putrefactio en Circulatio; maer moet verstaen dat dit eigentlijck Extractie wordt genoemt / als het sap der krupden gezoden ofte uytgedampyt wort tot de dichte van honig / of dat men daer pillen afsaken kan / 't welck de Galenisten succum noemen / ofte als men drooghe saken / de welcke niet eenige vochtigheyt te weyche gestelt zijnde (welcke vochtigheyt de Chymisten Menstruum noemen) ende daer uytgeperst / het Menstruum laten uyt dampen tot de dichte als boozen; want soo lange als het Menstruum daer by is / wordt

¶

genaemt

ghenaemt Tinctura, dat is ghesepdt de vertoe
ende kracht der saken / de welke in het Men-
struum, dooz wepchinge is ingedrucht.

Digestio

Is eene werchinge / dooz de welke eenighe
saken worden ghekoocht dooz een digereende/
dat is verteerende vuur / eben eens ghelijck de
spijse dooz de natuurlijke warmte ghekoocht
ende verteert wordt in de maghe: welke Di-
gestie aldus gheschiedt: Men stelt in een glas
naeutwe toegeslopt 't welke men wil digeren
in warm water / ofte in eenighe warme plaetse/
soo langhe als het gheene men digereert / van
noode heeft / waer dooz alle groene deelen / woz-
den / afgeschepden van de supbere / ende sincken
in den grondt / 't welke men soetjes af-giet / de
krachten vermeerdert worden / ende 't welke
schadelijck was / wordt getweert ende gebetert.

Maceratio

Berschildt wepnigh van de Digestie, maer de
Digestie maecht de harde saken meer sacht / en-
de maecht de selve bequamer om in het werck
te siellen. Dese wepchinge / ofte Digestie, want
sy worden dickmaels dooz een ghenomen / is
niet alleene dienstelijck tot de distillatiën ende
Extracten, maer ooch tot de Rectificatie, Coa-
gulatie, Fixatie, ende tot de versoetinghe der
salcken / berepdt ghemaecht dooz stercke wa-
teren / etc. Den tijdt van dese wepchinghe is
verschepden / nae de nature van pder sake die
ghewepect wordt. De groene krupden mogen
een twee ofte drie daghen wepcken / de dzooghe
deel

veel langer. De gedistilleerde wateren worden in vijftien daghen in de Sonne ghedigereert; maer een derde deel des glas moet ydel wesen / de wel-riechende wateren en hebben soo veel tijdt niet van doen / ende moeten wel nauwe toeghestopt wesen / op dat de Sonne de reuche niet uyt en trecke / van andere wateren en is dit niet van noode / jae sommighe steecken met spellen in het decrsel gaetjes / om de onnoodige dampen daer uyt te trecken.

Putrefactio

Is eene werckinge / door de welcke de ghemenghelde lichamen ontbonden worden / door natuurlijke berrottinge / de welcke gheschiedt / als de bochtigheyt van 't selve lichaem komt te overwinnen de dzooghte / de welcke de berrottinge eyndighet / door de uytwendighe hitte / de welcke sy naer haer trecke. Dese berrottinge geschiedt / om daer uyt te trecken de essentie / ofte het wesen / ende de selve af te scheidten van het gene dat van ander nature is. Dese Putrefactie geschiedt aldus / 't welcke men wil berrotten / bereypt men als het betaemt / en men doet het in een glase kolf met sijn eygen bochtigheyt / ofte te soo het geene en heeft / men doet daer eenige andere bochtigheyt by / 't welcke men Menstruum noemt (dus ghenoemt / om dat het de berrottinghe ten hooghsten op een maent volbrenght) op dat het lichaem verbochticht wesende / de mengelinghe mach te niere doen / ende treckt tot haer de essentie, ende bewaert die onbedorven totter tijdt van de Extractie. Dese kolbe nauwe toeghesloten / op datter ghene krachten en verblieghen / wordt in yerde-

nist gestelt / ofte in een laeu badt / tot den ghesetten tijdt. Het eyghen der Putrefactie, is eene sake te veranderen van reucke / couleur ende smake / ende te niet doende de oude / brenghet voort een nieuwe natuure.

Circulatio

Is eene werckinghe / dooz de welcke het liqueur, ofte bochtighepdt van sijne elementere ende bedersfelijcke qualiteyten wordt ghesubert / ende verheben tot een hoogher ende excellenter trap in den Pellicaen / in de welcke dooz veele omzraepen ende omkeeren gheroert zijnde / af leght alle de reste van sijne onsupberhepdt : welcke Circulatio aldus gheschiedt : Maen doet het Liqueur in den Pellicaen (anders Vas Circulatorium, ofte Hermeticum genaemt) vier ofte vijf deelen des vats ydel blijvende / 't selve koben nauwe toeghestopt / ende de juncturen wel gheluteert ; dit vat wordt in Paerde-mest / ofte wel in een warm Badt gestelt / soo diep ofte wat dieper als de materie die in den Pellicaen is / de reste blijft in de koude locht / op dat de locht de opgaende dampen mach stollen / ende wederom doen nedervalen ; dit soo langhe in de warmte ghestaen hebbende / als 't u dunckt van noode te wesen / sult alle de onsupberhepdt in den gront des vats binden / 't welck ghy soethens sult afgieten.

Fermentatio

Is eene verheffinge der saken in hare eyghen substantie / dooz de welcke / dooz middel van digestie, de werckende hitte overwint / en doet
de

de saken gaen en opzissen als een deegh / waer dooz sy verandert in hare natuur 't gene 't welck lijdelyck was. Het gene 't welcke fermenteert / is of bloepende / of d'ick / 't welck bloepende en van nature warm als is sap van appelen / peeren / of most / etc. fermenteren dooz haer selben / maer die van natuur kout zijn / als zijn koude sappen moeten tot het fermenteren eenigh byvoeghsel hebben / als is droesem van wijn / bier / gist / of eenige suure saken / insgelijcks de drooge en harde saecken / na dat sy ghestampt zijn / en met eenige vochtigheyt verbochticht ; maer de heele harde saken / als zijn gesteenten / moeten eerst gecalcineert zijn / ende daer na te fermenteren gestelt worden. De Criakel / Merridaet / ende diergelijcke dicke saken fermenteren dooz haer selben / ter oorzake van de by gedane wijn ofte pet diergelijck.

Coagulatio

I Sene van de voornaemste operacken van de Alchymie / dooz de welke de sachte ende bloepende saken worden hart gemaecht / dooz de ontneminghe haerder vochtigheyt / ende alhoewel sy is onschepdelijck vereenicht met de specten der solutien / als is Precipitatie , Amalgamatie, Sublimatie, Distillatie ende diergelijcke ; nochtans woerdt sy gemaecht dooz eene bysondere maniere.

Ten eersten dooz updampinghe / dat is Exhalatio , dooz de welke de vochtigheyt van de saken / die men coaguleert / woerdt uptgedampt.

Ten tweeden / dooz Decoctie, dat is verzie-dinge / dooz de welke de sachte saken worden gebrocht tot een harder consistentie.

Ten derden dooz Congelatio , dat is stollin-

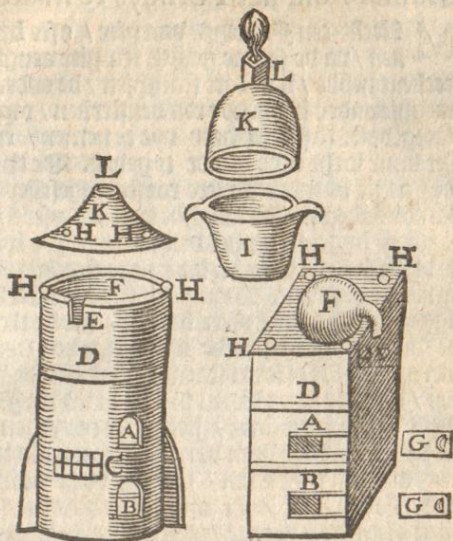
ge/ gelijck als in de Kelders/ dooz de koude/ de Cristalen worden hooztgezocht.

Ten vierden dooz Fixatio, dat is vast makinge / dooz de welcke de volatile, dat is wechvliegende saken / ende die het vuur blieden/ zijn gewoon te blijven in de selve / het welcke gheschiedt / ofte dooz hynhoegtinghe der Fixer / dat zijn harder saken / ofte dooz mengelinghe / ofte dooz Sublimatie, ofte dooz Ciment, of anders na de nature van elcke sake.

Van het maken ende bouwen der Chymischer Forneyen, ende de verscheydentheydt der selve.

A Enghestien ick de voornaemste preparaten ofte bereydingen der Chymischer medicamenten in 't generael beschreben hebbe / wat sy te segghen zijn / ende hoe sy in 't werck ghestelt worden: restteert nu wat van de Foznepfen/ regeren des vuurs / van de Instrumenten / ende luteren der vaten te spreken / sonder welcke dese konste in het werck / ofte practijcke niet en kan gestelt worden / namentlijck sonder de Foznepfen / de welcke verschepden moeten wesen / te weten om wateren te distilleren/ met Balneum Mariæ, Balneum vaporosum, Balneum siccum per cineres, per arcnam, per limaturam ferri: om te distilleeren met de retorte/ met het Fieberberium / dat is wederlagh des vuurs om te calcineren / &c. maer alle dese verschepdenheyt achterlatende/ sal een beschrijven met het welcke men alle dese verschepden distillatien sal konnen distilleren / met veranderinghe van eene kleyne sake.

A Kool-

A Kool-vensterken. B Wint en asfche-vensterken. C Yfere roofter. D Yfere barre om de vaten op te stellen. E Voore tot de fnyyt der Retorte. F Derde ftaeghje des Forney's, ront om alle vaten daer in te fteflen. G Twee brijcken om beyde de vensterkens toe te fluyten. H Vier Regifters ofte Locht-gaten. I Een rondt aerde vat paffende boven in het Forney's, om daer mede met zant ofte afchen te diffilleren. K Is een aerde vat om de Retorte te bedecken, in het welcke de vlamme rontomme de Retorte fpeelt, als men met het Reverberium wil diffilleren. L Is het fchouken van het felve vat, dienende om de vlamme tot boven toe te trecken.

Fig 4

Maniere

Maniere om het Forneys te maken.

M Aekit een Forneys van pfer / ofte hzijcken / na de forme gelijk ick hier aengheteekent hebbe / van drie staeghjen / de onderste staeghje onder hebbende een vensterken / om de doozgeballen affchen daer upt te nemen / ende het vuur locht ende windt te geben. De tweede staegje is met een pfero rooster afgescheyden van de onderste / de langhde van de pfero des roosters liggende na het vensterken / het welke dient soo om de holen daer in te stecken / als om locht te geben. Boven dit selve vensterken liggen een ofte twee pfero barren / om de tweede staeghje van de derde af te scheyden / ende om op de selve te laten staen / ende rusten de vaten / die men daer boven in set / want dit Forneys boven open staet / hebbende ter zijden een booze / om den bech van de Retorte / als men met die wil distilleren / te laten dooz kornen / ende boven vier locht ofte rooch gaetjes / die men Registers noemt / recht over malkanderen staende / die haren doorszponck nemen in de tweede staeghje / daer men het vuur stoock / om dooz de selve de hitte te verminderen ofte te vermeerderen. Soo ghy dit Forneys van hzijcken maecht / neemt ghedrooghde ongebacken hzijcken / want sy haer beter laten snijden / ront ende bequaem maechen / mest de selve met Moortel gemaecht van vette leem / daer onder ghemengelt wat zout / gedrooghde peerde / mest / ende wat sabel : van huypen mooght het selve besetten met stercke moortel van kalc. Soude u meer raden het Forneys vierkant te maeken / want alhoewel het wat meer plaetse besaet / is nochtans stercker / ende bequaemer / om

om in de vier hoeken de Registers te brengen; maer soo ghy het selve van pfer laet maken / en sal de hitte in sich soo wel niet betwaren; maer om dit wat te verbeteren / beset 't selve Fozneys / van de tweede staeghje af tot boven toe met de boven-gheschreven Woorzel tot boven toe / de Registers latende upt ende hoozt-komen.

Soo ghy in dit Fozneys met het dampende Balneum wilt distilleren / set boven in het Fozneys een kopere ketel daer in passende / de welke rust op de pferen barren / ende doet in den bodem een deel waters / boven het welke ghy de kolbe / ofte cucurbita sult setten / dan met een kopere deexsel / daer toe ghemaecht hebbende een gat in het welke de kolbe past / ende de selve vast houdt / sult ghy het Balneum toefloopen / ende dooz den damp des waters distilleren.

Maer soo ghy in Balneo Mariæ wilt distilleren / moet in den selven ketel soo veel waters doen / dat het de materie / in de kolbe wessende / drie / ofte vier vingeren passeert.

Wilt ghy het Balneum Aërium gebruiken / neemt in de plaetse van een kopere ketel / een ronde vat van aerde gemaecht / hebbende rondomme een kant / naer den oppersten mondt des Fozneys ghemaecht / op dat den ronden uytstaende kant op het Fozneys mach rusten / in het welke vat ghy de kolbe sult in passen / ende boven met een deexsel vast houden / ende toefloopen / op de maniere / als ick in Balneo vaporoso geseyt hebbe.

So ghy nochtans met Balneum siccum wilt distilleren / neemt het booznoemde aerde vat / ende doet daer asschen / zant / ofte vijfel van

yser in/ in het welcke ghy u kolbe/ Pellicaen/ of
Matras sult setten/ ende met vuur daer toe
beguaem / distilleren.

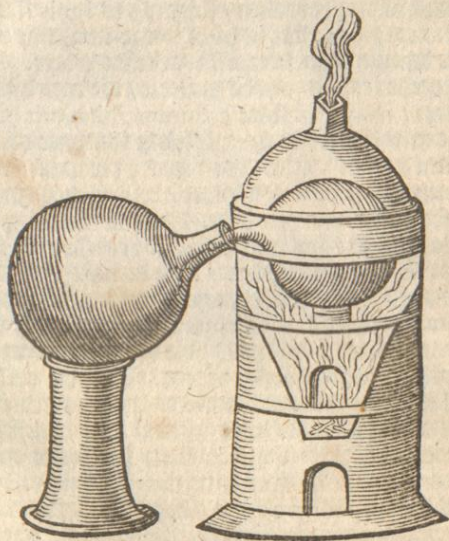
Soo ghy met de Ketozte wilt distilleren/ leght
den snuyt ofte bech der Ketozte in de booze des
Fornays / ende laet den buych der Ketozte leg-
ghen op eenigh steunsel / als een klontje teem
soude moghen wesen / het welcke leght op de
ysere barre ofte gerde.

Soo ghy met het Reverberium wilt distillee-
ren / soo moet ghy de Ketozte ende opperste deel
des Fornays / met een opgaende deexsel hout-
wijs gemaecht / bedecken / het selve deexsel heb-
bende vier gaetjes / die men kan open ende toe
doen / dienende hoor de vier registers. Ofte wel
doet dit aldus : laet een teple maken van aerde/
soo wijt dat sy den mont ofte opperste deel des
Fornays kan bedecken / rondt / ende een voet
hooghe / hebbende in 't midden van den bodem
een vierkant gat / stelt dese teple op den mont
des Fornays ofte Oven / soo dat de Ketozte
daer mede t'eenemaal bedeckt zy / metst ront-
omme dese teple een muurken van brijcken/
soo hooghe als de teple is / ende met vier stuc-
kens van brijcken metst aen het gat der teple
een kleyn schouken / ofte wel laet den Pot-
bacher / als de hoorseyde teple nu wat drooghe
is / een schouken van pot-aerde daer aen ma-
ken : dese teple tot het opperste van het schou-
ken sult ghy met zant bedecken / want het
muurken maer en dient om het zant te hou-
den. Dit schouken dient om de blamme tot
hoben toe / ende dus rontomme de Ketozte te
trecken / het welcke ghy d'eerste vier uren/
ofte min sult toe-stoppen / daer naer sult ghy
t selve allentkens openen / als oock het deur-
ken

ken daer de affchen valt / om dus tot de hoogste graedt der hitte te gheraken / dus wordt Oleum vitrioli ende meer andere saecken gedistilleert.

Soo ghy per ignem Suppressionis wilt distilleren / leght de gloepende kolen boven de Retorte / de welke niet zant bedeckt is. Dus hebt ghy door een Fozneys alle de vooznacmfte distillaten der Alchymie.

Furnus Reverberii.

Van

Van het regeeren des vuurs.

DIe met de Retorte wil distilleren Igne Reverberii, moet nootsakelijck weten met de vier trappen der hitte op te klimmen / anders sal de Retorte / die van glas is / onstucken springen: daerom ist van noode / dat sy allencxkens warm woerdt / soude men de selve gloepen de maken sonder breken / om dooz ghewelt des vuurs de binnenste gheesten der materien / die men distilleert / daer upt te drijven. Den eersten trap des vuurs is seer traegh / om allencxkens warm te maken / sulcx als is Ignis Baluri, & vaporis, dat is hitte boort-komende upt de dampen van heet ofte ziedende water. De tweede trap is / als de materie / die men distilleert / in aschen staet / Furnus Athanoris ghe-naemt / de welke in eenigh vat is / waer onder men vuur maecht. Den derden trap is / als men in 't selve vat / in plaetse van aschen / zant / ofte vijfel van pser doet. Den vierden trap is bloot vuur / het welke het vat raecht / in het welke de materie is / die men distilleert / sonder eenige saken die tusschen beyde zijn. Dese trap heeft nochtans noch twee trappen in sich selben / want hoewel de Vesica ofte ketel / met de welke men Olie ende water distilleert / op het bloot vuur staet / nochtans en mach men die de hitte der Retorte niet gheben / de welke de hooghste hitte gheeft. Dooz het eerste ende tweede vuur distilleert men per ascensum, dat is dooz opklimminghe / dooz het derde ende vierde per descensum, & concursum, dat is dooz neberdalinge / ende t' samen-loopinge / dat is dooz de Retorte.

Van

Van het luteren der vaten.

Om de Ketozten te luteren/ hoevel sommige die ongheluteert ende bloot ghelijck sijn/ ghebruycken / ende de andere de selve van steen / ofte aerde nemen/ daer op niet achtende/ dat sy eenige Spiritus verliesen : neemt potaerde/ gebzooght veerde-mest/ gestampte hzijcken/ schelseren van yser slaggh / kneedt dit al t'samen met gemeyn water. *Lutum sapientiae*, om de subtylste geesten te behoaren / woordt aldus gemaect : Neemt levende kalck/ mengelt het selve met witte van den eyse tot water gheslagen/ doet het haestelijck op een doercken / want het verbrzooght terstont / ende gebruyckt het oock tot gebroze glazen/ ende vaten te stoppen. Om gebrozen potten ende glazen by een te maken/ neemt *Bolus armeneus*, *Minium*, en *Ceruffa* van elckis eben deel/ ende sijn gepulberiseert / mengelt t'samen onder een met oude Lijnzaet-olie ofte bloepende Vernis / ofte wel neemt levende kalck met Vernis alleen.

Om glazen aen een te luteren als is den holf met den helm / neemt Koepe ofte Derckensblasen / ofte wel langhe bandekens lijnwaet in water nat ghemaect / in het welcke terwebloeme is onder gemengelt.

Om te luteren den helm met den ontfangen/ neemt een once Was / *Colophjon* / Spieghelherst van elckis een dzagme / smelt het t'samen met een weynighschen Olie/ giet het dan in het water / ende kneedt het t'samen.

Om de Ketozte aen sijn Receptient te luteren/ neemt de selve stoffe / daer de Ketozte mede gheluteert is / ende mengelt daer onder wat zout/ ofte wat poeper van *Colophjon*.

In-

Inleydinghe der Chymischer Com-
politie in het bysonder, waer van ick der-
thien in het getal, hoe sy bysonderlijck ghe-
maect worden, sal verhalen, de welcke van
de Galenisten onderwijlen ghebruyckt wor-
den.

A Engesten ick meest alle de bereydingen en
werkinghen der Chymische medicamen-
ten in 't gemeyn/ ende generael verhaelt hebbe/
sal ick nu in 't bysonder komen / ende toonen
hoe de selve in 't bysonder worden in 't werck
ghefelt / niet dat ick alle Chymische medica-
menten wil verhalen / maer alleene dese / de
welcke de Galenisten (die de Chymisten Do-
gmaticos noemen) onderwijlen ghebruycken/
den noodt dit dus bereyffschende ; want soo ick
vroezen seyde / wordender heele lof en prijsbare
medicamenten in de Alchymie gebonden / ende
van de Galenisten aenghenomen. De gene die
lust heeft meer te weten / dat hy lese Paracel-
sum, Crollium, Quercetanium, Auroram Medi-
corum Freytagii, Pharmacopœam, Spagyco-
medicam Joannis Danielis Mylii, Antrum Ma-
gico-Medicum Antonij Zimaræ, Dispensato-
rium Chymicum, Beguinum, &c. ende sal ten
vollen voldoen worden. De doorden die ick vol-
gen sal/sal wesen dese : Eerst van de distillatien
der wateren : ten tweeden / van de distillatien
der Olien : ten derden van de distillatie der gee-
sten : ten vierden van de sinpele en gecompoo-
seerde extracten : ten vijfden van de Tincturen:
ten seften van de wpttreckinge der zouten : ten
sebensten van de sublimatie der bloemen : ten
achtsten van de Magisterien : ten negenste van
Precipitatie : ten thenden van de Safranen :
ten

ren elfften van sommige preparatien van An-
 timonie: ten twaelfften van sommige prepa-
 ratien van Quicksilber: ten derthienden dan
 sommige andere inbentten.

Van het distilleren der wateren.

So veele het distilleeren der wateren be-
 langht / hebbe in de Pharmacie mijne opi-
 nie gesept / tracterende van de distillatie / hoe-
 wel sy ten deele teghen de Alchymie strijdt / ten
 deele seggh' ick / want sy de kloek en het Refrige-
 ratorium noech gebuycken in het distilleren der
 krupden / want Beguinis seggh' dat men soude
 nemen twaelf pondt Cicoye-krupdt / ende
 wortelen t samen kleyn gekapt / ofte gestampt
 zijnde / met twintigh pondt water / soude drie
 daghen langh laten staen weycken / ende dan
 dooz het Refrigeratorium acht pont water ten
 minsten soude afstrecken. Op een ander plaetse
 seggh' sy / dat men moet nemen ses pondt wa-
 ter / tot een pondt krupdt / sijnen upteleggher
 Lucas de Roy seggh' / dat drie pondt water tot
 een pont krupdt genoegh is / gelijk het is / 't en
 ware de krupden seer droogh waren. Wen ver-
 wondert / dat sy hun selven in de selve sake niet
 meer gedachtigh en zijn / die soo precijs in alles
 willen wesen / ende een ander soo lichtelijck be-
 rispen. Sommighe wateren begeren sy ooch
 met de kloek ghedistilleert te hebben / nament-
 lijk die men uytwendelijck ghebruyckt / waer
 hun het loot dunkt nut te wesen; maer het loot/
 gelijk ick aldaer seide / in tin verandert wesen-
 de / sien niet wat reden sy souden konnen boozts
 brengen / de kloek niet te gebuycken / nament-
 lijk als men goede acht daer op neemt / en niet en
 laet

laet verbranden / 't welck seer wel kan geschieden. Voorts de Chymische distillatie besluyt in haer vijf deelen / te weten Exaltatie, Exhalatie, Circulatie, Rectificatie, ende Cohobatie.

Of de ghedistilleerde waters nae de ghemeyne opinie der Chymisten binnen het jaer, ofte ten eynde des selfs hunne krachten verliefen ofte niet?

ICh en kan niet ghenoech verwonderen / dat alle de gene die van het distilleren der wateren schryben / segghen dat alle wateren upt krupden ende bloemen ghedistilleert / alle jaer moeten verandert wesen / dooz dien sy van seer lichte mengelinghe zijn / waer dooz sy / eer het jaer uptgaet / ofte t'eynde des selfs / hunne krachten verliefen / of sy sepden / wat verminderen / soude mogen passeren ; veel geseyt/maer luttel goet ghedaen ; maer meyne / dat dit den eene upt des anders schriften ghenomen heeft / sonder te ondersoecken de waerheyt / gelijk ick in de Pharmacie in het overhouden der zaden ende bloemen oock ghetoont hebbe / dat Semen melonis twee jaren oudt wesende / gezaept zijnde / sijns gelijcke voorts brenghet / kroosen ende andere hunne reucke behouden / waerachtighe teekenen hunder inghesloten kracht. Dus leydt een blinde den anderen : Want wie sal my met reden konnen wijs maken / dat wateren die hunne reucke ende smaake oock twee jaren behouden / als is Aqua salviae, Betonicae, Hysopi, Foeniculi, Lavendulae, Rosarum, &c. hunne krachten hebben verlozen / ende houde wateren / soo lange als sy bewaren hunne smaake / die sy eerst hadden / klaer blijven sonder versterke-

derffenisse dick ofte slijmachtigh Phlegma/
 gelyck ick dickmael Aqua portulacæ, Solani,
 Lactucæ, &c. die alle seer koude wateren zijn/
 hebbe gesien dese wateren in hunne eerste reuc-
 ke/ smake/ ende ghestaltenisse blijvende/ segghe
 dat sy hunne eerste krachten hebben behouden;
 want ick en bebinde niet/ wpt wat andere teek-
 enen men kan oorzelen dat sy hunne krachten
 verlozen hebben ofte niet/ als in de boozsepde.
 Sommighe laten toe/ dat heete wateren wpt
 heere krupden ghedistilleert/ twee jaren betwa-
 ren/ maer wpt koude krupden ten hooghsten
 maer een jaer. Vraghe waer wpt sy dit oor-
 deelen/ aenghesien sy sonder dicke Phlegma/
 ende bederffenisse zijn/ behoudende hunne eer-
 ste smaecte ende reucke als eerst ghedistilleert.
 Sult my antwoozden/ om dat sy van dunne
 mengelinghe zijn/ ende de krupden/ waer wpt
 sy ghetrocken zijn/ seer licht bederben. Hier
 wpt en volghet niet dat hunne sappen ofte wate-
 ren oock licht bederben/ de Orangien/ Citroe-
 nen/ Granaten/ Queen bederben lichtelijck/
 hier wpt en volghet niet/ dat hunne sappen oock
 lichtelijck bederben/ die men jaren langh be-
 waert/ sommighe op hun selven/ sommighe
 met Olie bedeckt/ ende naeutwe toeghesloten.
 Iae men siet dat de koude Phlegmatijcke
 menschen langer leben dan de heete choleric-
 ken die dooz de hitte verdozren/ ende ver-
 teert woorden/ insghelijck alle compositien
 daer Opium in komt/ houdt in den vierden
 graedt/ bewaren veel langer dan ander. Ten
 laetsten segghen sy/ dat alle koude wateren/
 maer in Balneo vaporoso moeten ghedistil-
 leert woorden/ met een laeutwe hitte/ op dat
 de hitte haer selven niet in en drucke in 't booz-
 sepde

Z

sepde

seyde water / ende het selbe alterere : soo bzage ick / of de fozmele houde van een hout ende fle-
gmatijck mensch / sich selben dooz warmen-
de / dooz de accidentele hitte woordt warmer ?
soo niet / soo sy niet en doet / waerom sal de foz-
mele houde der kruyden : dooz de accidentele
hitte vermindert ofte verandert woorden? Alzijn
houdt van aerdt / en vermindert dooz het hooch-
ken op het vuur hare houde niet / maer woordt
daer dooz vermeerderd. Water eens gezoden
wesende / sal eer verbyziefen / dan 't welcke noyt
gezoden en heeft / hoewel andere daer van an-
dere redenen boozt-bzengen ; nochtans soo verre
daer eene hitte ware ingedruucht / behoorde lan-
ger het verbyziefen te wederstaen. Doozts ick
late den Leser / dit wel doozmerckt hebbende/
sijn oordeel hier ober strijcken.

Maniere om alderleye wateren uyt
kruyden ende bloemen te trecken.

De houde ende volsappighe kruyden sult
ghy kleyen ghesneden ofte ghekapt / soo ick
in de Pharmacie gheseyt hebbe / met een tinne
klocke / ofte kolbe in het zant / met een ma-
tigh vuur distilleren / niet tot dat het merggh
t'eenmael doz ende droogh is / want soude
in perijckel staen van te verbranden / ende dus
de wateren eene andere kracht in te drucken/
ende t'eenmael onliesselijck te maecken / ofte
wel in Balneo Mariae, hebt ghy tijdt/ende In-
strumenten daer toe. Sommighe de kruy-
den ghestampt zijnde / persen het sap daer uyt/
ende distilleeren 't selbe met het Balneum Ma-
riae. De heete ende drooghe kruyden sult ghy
ghe-

ghestampt ofte ghekapt / met water t'eene-
mael heet ghemaecht / twee ofte drie daghen
in Infusie laten staen / dat de kruyden recht
oversoft zijn / ende dan met het Refrigerato-
rium, met een hooge opgaende buyse / (want
hoe hooger de dampen klimmen / min Phle-
gma mede voeren / langher bewaren / ende soo
veele als hoog eene rectificatie dient) distillee-
ren / ende niet als veele Apothekers / ende seer
qualijck / stellende den helm recht op den ke-
tel / van daer latende dooz een Slange loopen/
ghelijck men den ghebrande Wijn distilleert/
sonder kappen / ende sonder infunderen / soo
dat sy niet veel beter als de dampen van ghe-
meyn water en hebben. Soo ghy nochtans de
moeyte / van het water te veranderen / wilt
ontgaen / laet met een bygheboeght buysken/
de buyse van het Refrigeratorium in de Slan-
ghe komen / ende distilleert upt de selve kruz-
den met een matigh vuur / ten hooghsten soo
veele / als de kruyden selve wegen / ofte soo Be-
guinis seght / ten minsten acht pondt water upt
12 pondt krupt.

Verscheyden manieren om Roose- water te distilleeren.

TEn eersten worden de Roosen van hunne
knoppen afgeplucht / ende drie daghen in
balneo gedigereert / ende daer na met het dam-
pende balneum ghedistilleert. Ten tweeden/
sonder te laten digereeren / worden de selve in
Furno Athanoris, dat is in aschen / in een gla-
se ofte steene kolbe ghedistilleert / ofte met de
tinne klocke / met niet te groot vuur / op dat
de Roosen niet en bzanden. Ten derden / de gie-
Z 2 rigaerts

rigaerts / ende baetsoeckers seer schandelijck
 heel waters daer by gietende / distilleeren die
 met het Refrigeratorium, ende upt acht pondt
 Roosen trecken wel vijfen- en-twintigh pont wa-
 ters. Andere wat conscientieuser doen by vier
 pondt Roosen acht pondt water / ende distille-
 ren die met de Vessica. Ten vierden / worden de
 Roosen gestampt in een steenen Moztier / ende
 een weynigh met oude Roose-water verhoch-
 tigh / ofte dock niet / ende dus ghedistilleert in
 een heet badt / en het eens ghedistilleert water/
 giet men op nieuwe ghestampte Roosen / ende
 her-distilleren de selve aldus verscheyden rep-
 sen. Ten vijfden worden de Roosen gestampt/
 ende het sap daer uptgeperst /welche sap in Bal-
 neo Mariae wordt gedistilleert. Ten sesten / de
 Roosen gestampt wesende / worden in een bat
 drie daghen in de kelder gestelt / ende daer na
 het sap uptgheperst / upt het welke een goet
 water wordt ghedistilleert / t welke lange be-
 waert : de uptgheperste Roosen worden daer
 na drie daghen in water ghewepcht / ende dan
 met het Refrigeratorium gedistilleert / welke
 water goet is om daer mede te koocken. Ten
 sebensten / te Parijs distilleeren de Apothekers
 ghemeynelijck het Roose-water aldus : De
 Roosen in eenen steenen moztier gestampt zijn-
 de / worden in een groote opgaende steene pot / of
 krupche gesteken en stijf daer in gedout / de wel-
 ke sy een maent twee ofte drie in den kelder be-
 waren / tot dat sy suur worden / dan doen sy daer
 gemeyn water by / en trecken daer upt een sterck
 roosewater / het oberblijffel van water / t welck
 by het merg gebleven is / gietē sy op nieuwe ro-
 sen / en distilleeren als boozen. Sommige pers-
 sen upt de Probensche Roosen het sap / en ma-
 ken

ken

ken daer hun Syroop van Roosen af / de uytgheperste Roosen laten sp / soo ick gheseydt hebbe / wat water daer by gietende / suur worden / ende distilleren dan die tot water om te koken.

Ten achtsten wordt van de Apothekers een uytneemende goet Roose-water gedistilleert die een goede quantiteyt Syroop van Roosen maken: Reemt / by exempel / van 16 pond Supcher Antwerps ghewichte / hier by moeten bygeboeght worden / volghende de discriptie van Syroop van Roosen 26 pond 8 oncen Infusie van Roosen / dus moghen hier dooz distillatie afghetrocken worden negen pinten en acht oncen: Want tot vier pondt Supcher Antwerps ghewichte / soo ick Syroop van Dioletten getoont hebbe / en is in aer van noode een pinte nattigheys. Dus sult dit soo in 't werck stellen. Clarificeert de Infusie met het Supcher ende witte van Eyeren / ende dooz den wollen doeck ghepasseert zijnde / doet dat in een / twee / ofte drie steenen kolben / ende stelt daer op Glaesen Helmen / ende treckt daer af soo veel water als ick gheseydt hebbe / ende en vzeest niet dat het Syroop minder kracht sal hebben / dooz dien de purgeerende kracht niet en kan opklommen / ende sult een uytneemende goet van reucke Roose-water bekomen.

Maniere om Roose-water te maken,
brandende als ghebrande wijn.

Nemt gestampde Roosen / in den helder be-
waert tot dat sy beginnen suur te rupcken /
soo ick in de sebenste maniere gheseydt hebbe /
distilleert de selbe sonder daer yet by te doen in
Balneo Mariae. Op een deel van de ober- ghe-
bleben

bleven ghestamppte kroosen sult ghy dit water gieten / ende wederom distilleren als boozen / ende volhart aldus tot dat alle uboe gefermienteerde kroosen ghedistilleert zijn. Ten laetsten neemt alle het ghedistilleert water / ende herdistilleert dat met de kolbe / ende separeert daer van omtrent het twaelfste deel / ende sult een upnemende rieckende water hebben / 't welck branden sal als gebzande Wijn / ende lange bewaren.

Maniere om Azijn te distilleren.

Ghedistilleerde Azijn is Azijn af ghescheyden van zijn Phlegma. Is eene distillatie / de distillatie des gebzande wijns / ende de boozgaende t'eenmael contrarie en ongelijck; want den boozloop / die in de gebzande wijn het sterkste ende krachtigste is / is in de distillatie des Azijns het onsterckste / ende sonder kracht / ende wordt als onnut wech geworpen / ende wordt den na-loop / als in de gebzande wijn den boozloop gehouden. Dese distillatie dient met de kolbe in het zant ghedistilleert te worden / op dat de scherp-bijtenhepdt des Azijns niet van het Koper af en trecke / maer om den tijdt en moeyte te sparen / doet dit aldus: Neemt een nieuwe aerde pot / en doet daer in den Wijn-Azijn / en laetse een derdendeel / of tot den helft verziehen / distilleert dan met de kolbe desen Azijn t'eenmael upt / tot dat het upt druppende water begint rost te loopen. Dese Azijn sal u dienen tot het maecken van de magisterien van Peerlen / Cozael / en Kreeft-oogen.

Acc-

Acetum Alhalifatum.

ACetum alhalifatum woordt op verscheyden manieren ghemaecht. Ten eersten / men neemt uyt gehoochten ofte uyt ghedistilleerden *Wijn* / tot de dicke van *Honigh* / op het welcke op-gegoten wort gemeyn water / de hoogte van vier vingers / ende 't selve laet men digereren in *Balneo* drie dagen / daer na wort het selve in een *Kelder* ghestelt / waer dooz de koude in den bodem het zout tot cristal stolt / waer af ghy de nattigheyt sult af-gieten / en de *Cristalen* met een lichthigheyt met water af-spoelen. Tot een pont van dit zout ofte *Cristal* neemt vier pont *Wij-*Wijn** / ende distilleert het met de *Ketozte* in het zant / op het eynde ghebende heel sterck buur / daer na sult ghy uyt nemen het welcke in de *Ketozte* ghebleven is / 't selve calcineren / ende met schoon water / na dat het wel ghesil-treert is / 't zout daer uyt trecken / welck zout ghy sult doen by het gene eerst is uyt ghedistil-leert / en t samen weder met de *Ketozte* distil-leren / met een heel sterck buur / soo lange 't selve water gietende op het ghene dat in de *Ketozte* blijft / tot dat alle het zout is opgeklimmen. Ten laetsten wort desen *Wijn* in *Balneo* gedistilleert / waer van ghy een *Wijn* bekomt om alle steuen ende cristalen te ontbinden ofte smelten.

Tweede maniere : Neemt twee pondt *Cer-mentijn* / en soo veel ghedistilleerden *Wijn* / di-stilleert dit t samen / eerst met een kleyn buur tot dat de gheesten van den *Cermentijn* ende *Wijn* zijn uytghekomen / vermeerderd dan het buur / ende daer sal uytkomen een geele *Olie* / ende een roodt water / maer als de *Olie* begint roodt te worden / houdt op / daer na separeert dooz den

trechter den Spiritus, en Olie van den azijn/
welcke ghy met Synber sult rectificeren.

Derde maniere: Neemt een pont Honigh/en
een half pont zout / koocht dit t'samen t'eene-
mael hart / giet het op een bet gemaechte steen/en
hout zijnde / pulberiseert het selbe / doet het dan
in de Retorte met twee pont goede gedistilleer-
den Azijn / distilleert het dus in het gesloten Re-
verberium, met twee cohobatiën, en ten laetsten
in Balneo Mariae. Daer zijn noch ander manie-
ren soo om Acetum alhalifatum als Radicatum
te maken / alle seer moepelijck om te maken / die-
nende tot Menstruum tot de ontbindinge der ede-
le gesteenten en peerlen; maer de nabolgende sal
alle dese operatiën doen veel lichter om te maken:
Neemt de bobenscheben gemeyne gedistilleer-
den Azijn / dunckt sy u niet sterck genoeg te we-
sen / koocht die in een aerde pannen / en wat ver-
koocht zijnde / en dus versterckt / van 't buur ge-
dae zijnde / doet daer by wat Spiritus salis, so veel
als 't u van noode sal duncken / en u d'experientie
sal leeren / maer noteert / soo ghy den Azijn twee
of dzytemael herdistilleert / sal dies te beter wesen.

Aqua Cinamomi simplex.

℞ Cinamomi grosso modo contusi, vel in par-
ticulas fracti ℥ j. Aquæ rosarum, Vini cretici
vel hispanici ana ℥ iij. misce & loco calido ali-
quot diebus macera, & distilla s.a. Met wat
instrument het Caneel-water moet gedistilleert
worden / hebbe in de Pharmacie met redenen ge-
noeg bewesen / sprekende van de distillatie. Som-
mige nemen maer loutere Spaense ofte Franse
wijn. Matthiolus neemt tot een pondt Caneel
hier pondt Roose-water / en maer een half pont
Wijn / andere schryben anderhalf pont.

Aqua

Aqua Theriacalis.

℞ Theriacæ Andromachi ℥vj. Mithridatii
 Damocratis ℥iiij. Specierum lætitiæ Galeni
 ℥ij. Foliorum dictamni cretici, Scordii ana
 ℥i. Radicum tormentillæ ℥j. Croci integri
 ℥ij. Syrupi de succo citri ℥vj. Spiritus vini re-
 ctificati ℞j.

De Triakel / Mithridaet / Species lætitiæ ,
 ende andere ingredienten grof gestampt / upt-
 ghenomen het Saffraen / 't welck heel moet
 blijven / sult ghy met Syzooop ende ghebzande
 Wijn dissolberen / ende sommighe dagen t sa-
 men laten staen wepchen in een warme plaet-
 se / daer nae sult ghy 't selve de steene ofte glase
 kolbe in zant ghestelt zijnde / ofte veel beter in
 Balneo Mariæ , met een glazen helm / met niet
 te groot vuur distilleren / ende wel wachten
 van niet te veel upt te trecken / op dat het niet
 en verhzande / daerom neemt lieber wat meer
 ghebzande Wijn / ende trecht daer een half pin-
 te af. Dit Triakel water is te Brussel van de
 Doctoorz van den Hertogh van Parma vooz
 geschreben geweest / is van groote krachten/en-
 de lichter om maken als eenigh ander / ende
 't selve wordt in verscherpden Steden van Ne-
 derlandt geluckelijck ghebruyckt.

Maniere om ghemeyn Sterck-wa-
 ter te maken.

Nemt twee pont ghedrooghde Vitriol/en-
 de een pont gemeyn Salpeter / stampt het/
 ende mengelt het beyde t'samen : doet het dan
 in een wel geluteerde Retorte/ende set die in het
 Fozneys des weder slaghs / dat is in het Rever-
 berium, luteert aen den beck des selfs een groote
 Z 5 ende

ende wijde Recipient, ende distilleert het trap-
 wijs 24 uren lanch / daer na als ghy sult sien
 dat de witte ende dampachtighe gheesten ver-
 dwijnen in den Recipient / laet die allencykens
 verkoelen. Clarificeert daer na het gedistilleert
 water dooz het silber / op dese maniere : Neemt
 het biereindeel / ofte ten minsten een once ofte
 twee / ende doet daer een dzagine fijn silber in/
 ende smelt het in een hooge kolbe op bosch-ko-
 len : Dese Solutie sult ghy dan boeghen by de
 drie ander partypen van 't boozseyde water / en
 sal wit worden als meelk / doet het selbe dan in
 een glas naeuwe toe-gestopt / ende laet het sit-
 ten / ende giet daer na af het welcke klaer is.
 Wilt ghy hier van Aqua regalis maecken / om
 goudt mede te smelten : dissolbeert in vier on-
 cen van dit water een once Sal armoniac, ofte
 gedzooght gemeyn zout.

Oleum vitrioli.

DAer zijn verschepden manieren om Spiri-
 tus vitrioli, koper-root genaemt te distille-
 ren / maer de ander achterlatende / sal de licht-
 ste beschrijven : Neemt thien ofte twaelf pondt
 schoon koper-root / calcineert de selbe in een aer-
 de teple / tot dat sy root is : stampt dan dit heel
 fijn / ende doet daer by stercke ghebzande Wijn/
 tot dat de materie heel dooz-droncken is / ande-
 re en doen daer geen ghebzande Wijn by / maer
 poepereen een pondt van de teple daer 't koper-
 root in ghebzandt is / ende menghelen dat daer
 by / laet het selbe dus staen in warme affchen
 24 uren in de Ketozte van glas / die geluteert is
 latende een derde deel ydel (de meeffendeel en
 nemen nu anders gheene Ketozten dan van
 aerde

aerde ofte steen ghebacken) ende distilleert het selbe igne reverberii, in 't beginsel / ende dit ontrent de hier uren met seer kleyn vuur / op dat de Retozte niet en berste / ende continuert het selbe / tot dat alle den gebzande Wijn is upt ghedistilleert. Luceert dan aen de Retozte heel naeutoe een groot Recipient / want waer s^r kleyne / de kracht ende hitte der opdampende geesten soude het al in stucken doen springhen / ende dat met groot perijckel van den Operateur / daeromme en nemen sommige geene glasse Recipienten meer / maer van dick steen / liever hebbende datter wat geesten door de lochtgaetjes verbliegen / dan in dit perijckel te staen / ende maecht alsdan heel sterck vuur / tot den hooghsten graedt toe / ende dat de Retozte t'eenmael gloepe / den tijdt van 20 ofte 24 uren / tot dat alle de gheesten daer upt zijn ghekomen. Laet dan alles een dagh ofte twee verkoelen / maecht den Recipient van de Retozte los / de materie eerst nat makende / op dat de glazen niet en hzecken. Separeert dan met de holbe hebbende een glazen helm / staende in aschen / ofte in ziedende water het Phlegma, van Spiritus, het water sal in den Recipient loopen / ende de Spiritus ofte Olie sal in de holbe blijven. Wilt ghy de selbe Olie rectificeren / doet die in een minder holbe ofte Retozte / en na de groote van het vuur sal s^r gecouleurt worden / wit / geel / of root.

Spiritus Salis.

Nemt een pondt vijf ofte ses rooden ghemeynen Bolus, ghepulveriseert wesende / maecht daer van een pasta van ghemeyn pekel /
ofte

ofte wel van pekkel van boter / maectt van dese pasta ronde bollekens / ende laet die dzooghen/ghedzooght zijnde / doet die in een Ketozte / latende een derden deel ydel / ende distilleert dit op de selbe maniere als de boozgaende Olie van Vitriol / ende maectt trap-wijse u buur / tot den hooghsten trap toe.

Oleum Succini.

Nemt een pondt Succinum, alias Carabe, ende in het Nederlandt Amber ghenocmt / waer van de witte de beste is / stampt die grof / ende menghelt daer onder vier oncen wit ende gedzooght zant / tegen het op-rijzen ende oberloopen / doet dit dan in een Ketozte van glas ofte aerde / soo groot dat sy maer half vol en zy / ofte wat meer stelt dan dese Ketozte in een vat / den bodem omtrent met twee vingeren hoogh met zant bedeckt / met zant dan boozt bedeckende de Ketozie soo hooge / als de materie in de Ketozte is / aen den snuyt van de Ketozte sult ghy den ontfanger boegen / ende naeu toe-stoppen / dan sult ghy het buur van onder de Ketozte trap-wijs stoocken / op het laetste ghebende heel sterck buur. Eerst sal dan booz al uytbloeyen het Phlegma met een witte Olie / de welcke de beste is / het Phlegma zijnde af-ghescheyden dooz den trechter / daer na salder geele Olie uytbloeyen / en daer na roode / die sommige elck bysonder bewaren. Soo verre ghy de Olie wilt rectificeren / wascht die eerst met gemeyn water / ende distilleert die dan met kroose water in Balneo Mariae. Dese Olie is seer goet tegen de Apoplexie, Epilepsie, Paralysie, draepinghe van 't hooft / peste / krampe / geelsucht / steen / zwarighejdt van sijn water te lossen / &c.

¶ Ten

Ten tijde der distillatie verheft/ ende set hem een volatijl wit zout aen de snuyt der Retozte/ ende aen 't opperste van den Recipient, het welke dient tot een goet aperitijf buur / ofte ses asen ingenomen.

Oleum sive Spiritus sulphuris.

Deze distillatie en heeft geen ghemeynschap met de boozgaende (ten zy ghy die/ als sommige doen met de Retozte distilleert) welke Olie om dat sy veel in 't gebuyck is / ende seer licht om maken / sal ick die hier beschrijven / soo ick die dickmaels ghemaecht hebbe. Neem een groote smelt-kroes / maecht die dan buyten ende van binnen t'eenemael wit met krijt / doet de selve vol Solfer/ treckende op het graen ofte grijs couleur / want de selve meer Olie geeft/ gelijk de geele bequamer is om Flores sulphuris te maken/ smelt dan het Solfer op een kleyn vuurken / ende onsteecht van het selve / boven desen uptdampende smelt-kroes / sult ghy een platte glase klokke hanghen / daer toe ghemaeckt / ofte van aerde wel verloot zijnde/ van sulck een hooghte als u de erbarenthepdt leeren sal ; want soo ghy die te neer hanght / sullen de nederdalende dampen de blanne uptdoen/ hanght ghy die te hooge / soo worden de dampen met den minsten windt wech ghedreven/ daer toe is 't oock goet de selve/ ofte in een Kelder / ofte in een plaetse die wel besloten is / te distilleren / ende haben dien als 't regent midts de dampen dan beter resolveren : aen de klokke vergaderen de dampen / alwaer sy hun resolverende / nederwaerts loopen / en op verschepden plaetsen afzuppen / alwaer ghy verschepden glaeskens sult stellen / om de Olie te vergaderen/

ren / de welke ghy t'samen doende / sult bewa-
ren tot het ghebruyck. Van een pondt Solfer
sult ghy eene once Olie bekomen / somtijds
min en somtijds meer / nae het weer dat het
maecht. Soo ghy gheen glase klocke kondt be-
komen / kondt u aldus behelpen : Neemt een
groot Peer-glas / wiens bodem van onder is
uytgebroken / ofte breecht den bodem selfs dus
uyt : Snijt het Peer-glas met een Glasema-
kers diamant rontomme / neemt dan een gloei-
jende pfer / en leydt het rontom de snee / tot dat
het heel heet is / steecht dan het glas in houdt
water / ende sal in twee stucken af-scheyden.
Het opperste gat van het Peer-glas sult ghy
met een ander stukkens glas toe-decken ende
naeuwe toefstoppen / ende boben de uyt dampen-
de smelt-kroes hanghen / soo ick boben seyde.

Oleum sulphuris woordt oock ghemaecht met
de Actozte / met bymengelinge van dzoogh wit
zant / tegen het oberloopen / als oock doende by
een pont gestampte Solfer een half pont leben-
de kalck / ende vier oncen Sal ammoniac , maer
dese dient meer tot wonden en ulceratien / hoe-
wel sy oock van louter solfer woordt gedistilleert.

Oleum Therbintine.

N Eemt klaren Termentijn / soo veel als't u
beliest / distilleert die met veel waters in het
refrigeratorium , het water met de Spiritus sul-
fen t'samen uyt komen / welke ghy op het wa-
ter sult sien drijven / die ghy dooz het Balneum
sult rectificeren. Sommighe distilleren den sel-
ben Termentijn met gemeyn water in den kolf/
hebbende een glazen helm in het Balneum , ofte
warne affchen / ende dan en heeft sy gene recti-
ficatie

ficatie van noode. Andere distilleren die met de Retorte / staende in asschen / na dat sy eerst gewasschen is / sonder yet by te doen. Andere doen tot elck pont Termentijn drie oncen asschen van hart hout / en distilleren die met de Retorte : andere distilleren de selbe met zout ende ghebzande Wijn / etc. Het restant des Termentijn wordt genaemt Colophonie.

Oleum de lateribus alias Philosophorum.

Met een korte onderwijsinghe om met de Retorte te distilleren.

Ick boven sprekende in 't generael van de distillatie / gesept dat de distillatie geschiedt op driederlepe manieren : de eerste dooz opklimminge / de Apothekeers wel bekend / de tweede dooz nederdalinghe / de derde dooz een middel wesende tusschen beyde / de Apothekeers ongewoone / dese is de distillatie der Retorte / ghebonden van de Chymici , dooz dien dat sommige Olien / namentlijck die van Olijven/ niet en konnen op-klimmen / daerom wordt de Retorte (het welcke een dick glas is/ hebbende een ronden buyck / met een langhe omghedraeyden beck ofte snuyt) nae dat sy met een dicke leem geheel bekleet is / en wel gedrooght / na de maniere als ick in de Tutatie gesept hebbe / niet staende in 't Fozneys gestelt / maer dwers met de snuyt nederwaerts / soo dat de materie niet en leght in den bodem der Retorte/ maer in den buyck der selbe / en dwers/ liggende den snuyt in de boze des Fozneys daer toe gemaect; hier onder sult ghy in het eerste een seer kleyn buurken maken / op dat de Retorte sonder bersten allenc-

allencxkens mach warm worden (ten 3p ghy een aerde ghebruycht) warm zijnde / sult het vuur allencxkens trap-wijs vermeerderen / en op het laetste heel groot en sterck vuur maken / om dooz de kracht de Olie op en uyt te drijben. Dus wort Oleum de Lateribus gemaecht. De beschrijvinge is dese: Neeemt een oude Kareel ofte brijche / twee ofte meer / breecht de selve in sommighe stucken / maecht die dan gheheel dooz gloepende / ende uyt het vuur ghenomen zijnde / bluscht die in oude ende klare Olie van Glijben / hout gheworden zijnde / stampt die tot een poeper / doet dan dit poeper in de Retorte / een derden deel ydel blijvende / ende distilleert het op de maniere nu verhaelt / ende niet teghenstaende dat de Kareelen soo dzooghe en gloepende waren / soo komter nochtans in het eerste water uyt / het welcke naen daer na van de Olie moet af schepden / welke Olie / al is 't dat sy niet wel en ruycht / soo is sy nochtans seer krachtigh tegen de verkrompen zenuwen / ende andere koude gebzeken.

Oleum Gariophylorum.

N Eemt vier pondt Giroffe-nagels stampt die een weynigh / ende steltse in 40 pondt waters sommighe dagen in een warme plaetse te weyche / ende doet daer by twee oncen rauwe Wijnsteen grof ghestampt / distilleert dan de selve met het Refrigeratorium, ofte Vesica, om reden die ick segghen sal in de maniere om uyt alle krupden ende bloemen Olie te distilleren / ende sult acht oncen Olie hebben. Dese Olie gaet te gronde / daerom is sy licht om af te schepden.

Oleum

Oleum Cinamomi.

De Olie van Caneel wordt op de selve ma-
nier gedistilleert. Maer Crollius en meer
andere met hem / segghen / dat men meer Olie
uyt de Caneel sal behomen / soo verre de selve
op de volghende maniere wordt ghedistilleert :
Neemt dan goede Caneel / breecht die in klepne
stukken / doet die dan in een glazen Retorte / ende
distilleert de selve in Balneo vaporoso , uyt de
welcke sal Olie ende water t' samen uyt bloei-
jen / 't water sult ghy op nieuws Caneel gieten /
ende dit verscheyden mael verbolgen.

Maniere om uyt alle zaden, kruyden,
ende bloemen, Olie te distilleren.

Nemt Anijs / Venchel-zaedt / &c. stamp
het selve een weynigh / maer niet te veel/
want de Olie verliest haer selven licht in 't poet-
jer / daeromme en stampen sommighe die niet /
ofte soo ghy bloem-olie begeert van Lavender /
ofte Roosmarijn / ofte kruyden-olie / als van
Salvia en Majorana , &c. drooght die bykans
heel op / ende door-snijdtse met een schaer / giet
dan daer ober ziedende water / tot dat het heel
oversopt is / ende laet het soo staen weycken
sommighe dagen in een warme plaetse / daer by
doende / namentlijck by de vruchten en zaden /
wat raewwe gestampre Wijn-steen / om de O-
lie te beter uyt te trecken / want den Wijn-steen
doorbijt en door-dringht alle saken / en maecht
die bequaem / om de krachten der selver t'eene-
mael te doen uyt-schieten. Giet het dan in het
Refrigeratorium , ofte wel in de Vesica , daer
men den ghebranden Wijn mede distilleert ;
Want alle Olien en konnen soo hooghe niet als

A a

de

de bupse van het Refrigeratorium is / klermen / om dat nochtans de ghemeyne Slanghe lanch is / ende veel Olie aen de selve onderwegen soude blijven hangen / noemt in plaese van de Slanghe een rechte bupse / dweersende een conne gebult met hout water / boeghe dan daer by een genoeghsame quantiteyt waters / op dat de materie op het laerste niet en brande / dat is tot een pont materie thien pont waters / distilleert dit dan als alle andere krupden / maer mooght het vuur wel wat stercker maken / om de Olie te beter op te jaghen / de welke met het water t'samen sal upt loopen / die ghy daer nae sult afschepden / distilleert ghy beele met een enge glazen trechter / het water latende van onder uptloopen / tot dat ghy / al datter is gedistilleert / dooz den selven trechter hebt laten passeren / soo sult ghy de Olie / die altydt boven sweemt / van het water afschepden / ende afgeschepden zijnde / nauwe toestoppende / bewaaren / ten ware sake de Olie te gronde ginghe / als Olie van Giroffe-naghels en Caneel / soo sult ghy het water eerst afgieten / en dan den grondt met de Olie in den trechter gieten de welke wat hebbende ghestaen / den trechter onder met wat Was / ofie uwe binger toe houdende / sult het onder laten uptloopen in een glaz daer toegeschickt. Soo ghy nochtans weynigh distilleert : neemt een cattoenken lanch-werpigh als een dicke wolle dzaet / maecht het vet met de selve Olie / ende steecht dan dit cattoentjen dooz het water / in de Olie / ende het glas secheef houdende / laet het allencxkens uptdruppen / per modum filtrationis. Het water sult ghy booz een goedt Menstruum bewaaren / tegen dat ghy noch eens de selve Olie distilleert.

Manie-

Maniere om te distilleren *per descen-*
sum, dat is door nederdalinghe.

Al hoewel ich in 't generael van dese distil-
lacie ghesproken hebbe / al is 't dat sy we-
nigh in 't gebuyck is / sal nochtans de maniere
in 't bysonder beschrijven: Reemt dan een nieu-
we aerde verloode pot / begraeft die in de aerde /
leght op de pot een pfer / ofte blicken deersel /
doozlichtigh / vol van gaetjes als een teems of
trafeer-becken / op de plate ofte deersel sult ghy
leggen hout van Guajack van Bus boom / of-
te Genever-boom / van Depl / van Dijn-boorn /
ofte eenigh ander vet hout / kleyen gesneden: leght
op desen pot een ander pot / de welcke daer op
past / en luteert de Juncturen wel nauwe toe; op
desen oppersten pot / ende rontom sult ghy vuur
maken / dooz welcke hitte de Olie uyt het hout
sal gedreven worde / en in den nedersten pot loo-
pen / welcke Olie ghy tot het gebuyck sult be-
waren: ofte met minder moeyte / vult den opper-
sten pot eerst met het kleyen gesneden hout / leght
dan daer op de doozlichtige plate / ende set den
pdele pot daer op / en wel geluteert wesende / keert
den pot om / en graeft den pdele pot in d'aerde / en
stoocht op de bodenste pot twee uren goet vuur.

Oleum Myrrhe.

Nemt sommige eperen / koocht die t'eene-
mael hart / snijdtse dan in twee / als sy gepelt
zijn / ende weert dan het geel ofte den doper daer
uyt / en vult de selbemet Myrrhe grof gestampt /
keert de eperen dan op een tinne schotel / ofte taal-
loze om / ende stelt die scheef / met eenigh ander

Na 2

vat /

bat / in een houde Kelder / ende de Olte sal door
de houde des Kelders haer resolberen / ende in 't
onderstaende vat loopen / welcke ghy tot het ge-
bruyck sult bewaren.

Oleum ex Vitellis Ovorum.

Hebbe de selve beschreben in de Pharmacie
onder de ander Olien.

Extractio Specifica.

Ick hebbe hoben van de Extractie in 't gene-
rael gesproken / nu dient hier een woordt ge-
sepdt te wesen van de Extracten in 't bysonder.
Bysonder Extractie is dese / als men eenige sa-
ken (om hunne subtyle deelen af te trecken) stelt
in eenige vocht ighet te weycken / door digestie,
in eene warme plaetse / de welke eene tydte te
weycke ghestaen hebbende / giet men het klaer
af / ende men giet op het obergheleben mergh /
't welck in de grondt lighet / nieuwe vochtig-
hepdt als boozen / ende men laet het wederom
weycken / en dit Menstruum ofte vochtigheddt
vernieutwtmen so dickmaels tot dat het merch
geen couleur meer en geeft : **A**l dese Tincturen
voeghtmen t samen (want dit beter de name
van Tincture voert / als van Extractie , want
d'Extractie, woort upgeperst) ende gefiltreert
zijnde / worden upghedampyt tot de dichte van
Honigh / ofte dat men daer Pillen kan afma-
ken / dus maechmen Extractie van Senen /
van Rhabarbe / etc.

Ma-

Maniere om simpel Extracten te maken uyt wortelen, kruyden, en zaden.

O M Extracten van wortelen/houten/schozsen/krupden / ofte zaden te maken / moet ghy de selve eerst kleyn stampen / en sonnighe dagen in een warme plaetse / ofte in Balneo Mariae in eenige bequame nattigheyt / ofte Menstruum laten wepchen / en alsdan het gheberwtet Menstruum afgieten / en het mergh heel warm wesende / heel sterck uyt-perssen / ende het uytgeperste by het boozgaende mengen / 't welck nedergesoncken wesende / sult het kilaer afgieten / ende in Balneo sicco , ofte op een kleyn vuurken laten uyt dampen tot consistentie van Honigh / ofte dat men dat kan handelen / ende Pillen daer van maken. Extracten van kruyden worden aldus ghemaect : Men neemt eenigh kruydt / Cardus Benedictus , ofte sulcx als men wilt / wesende vol sappigh / en in zijn volle jeught / 't selve woordt gestampt / ende het sap daer uytgeperst ; dit sap woordt in Balneo Mariae , ofte in een warme plaetse ghesfelt / waer alle zijn dichte ende onsupberheyt te gronde gaet / van het welcke het kilaer woordt afgoten soo langhe / ende soo dickmaels tot dat het t'eenemael kilaer blijft / ende niet meer neder en sinckt ; dit sap woordt in Balneo , ofte op een kleyn vuurken uyt ghedampyt tot consistentie van Honigh / ofte wel van Pillen. Soo ghy het merch calcineert / ende het zout daer uyt treckt / ende 't selve by 't Extract voeght / sal beter ende krachtigher wesen. Dese Extracten zijn seer een / de welke de Galenisten succos noemen.

Maniere om gecomponeerde Ex-
tracten te maken.

DEse maniere is de boozgaende t'eenemael
ghelijck / maer soo verre ghy Extract van
Pillen wilt maken / en mooght / de Pillen zijn-
de gefozmeert / daer toe niet gebzupchen / midts
het Supcher / ofte Honigh / ofte Honigh der
Szyopen / daer de Pillen mede gefozmeert zijn /
in het Extract fouden komen / en het selve te seer
vermeerderen / ende door bochtrichheit die doen
smelten. Sommighe boeghen by de purgerende
extracten het zout van het uyt-gheperst merch/
hoewel andere het selve ontraden / seggende dat
de selve zouten meer astringent dan purgerende
zijn / maer dat men lieber in plaetse des zouts by
het menstruum (dat is de nattigheit / in de wel-
ke de materie weecht die men extraheert) soude
doen sommige druppelen Oleum tartari, de wel-
ke de krachten uyt de materie die men extra-
heert / lichter en beter doet uyt komen. Het ge-
meen Menstruum der purgerende Extracten / is
stercke gebzande Wijn / om uyt te trecken / seer
bequaem. Sommige nochtans als Seneblade-
ren, Agaricus, Rhabarbarum, &c. en dient den
gebzande wijn niet / daerom moet men in plaet-
se des selfs Endibie / ofte ander ghedistilleert
water gebzupchen : so verre daer eenige Species
in-komen / als Diarhodon, Diambrae, Lati-
tia, &c. sommige raden de selve alleene te in-
funderen / alle dagen de Tincture afgietende / dat
men by de selve soo dickmaels nieu Menstruum
soude doen / tot dat het merch ghene berwe van
hem en geeft / alle dese Tincturen worden / of by-
sonder betwaert / ofte op het ander merch gego-
ten / ende dus t'samen op de zoo heel heet zijnde /
sterck

-E.M.

E. M.

sterck upt-gheperst. Andere insunderende sel-
 ve Species met alle de reste. Alle dese Extrac-
 ten worden upt-gedampt / ofte in Balneo Ma-
 ria, in Balneo sicco, ofte op een kleyn buurken;
 maer men moet wel wachten van die niet te
 hart te maechen / op dat sy niet en verbranden.
 Sommighe worden tot de dicke van Honigh
 uptgedampt: andere/ dat men daer Pillen kan
 af maken. De proebe wort genomen op 't abe-
 rechre van den moztter / tot dat men 't selve kan
 aenraken / sonder de vingeren te besmetten.

*Extractum Catholicum, alias Pan-
 chymagogum.*

℞ Specierum diarhodonis abbatis ℥ s. Pul-
 pæ colocynthidos ℥ vi. Agarici optimi, Dia-
 cridii, Radicum hellebori nigri ana ℥ s. Aloës
 electæ ℥ j. cum spiritu vini rectificato fiat s. a.
 Extractum.

Beguinus, Crollius, ende andere beschrijven
 dit Extract aldus: ℞ Pulpæ colocynthidos,
 Hellebori nigri, Diacridii ana ℥ x. Turbith,
 Hermodactylorum, Agarici, Aloës ana ℥ s. Fo-
 liorum senæ, Rhabarbari ana ℥ ij. Specierum
 diarhodonis abbatis ana ℥ s. cum aqua Cina-
 nomi fiat Extractum.

De Species diarhodonis abbatis sult ghy by-
 sonder met goede stercke ghebrande Wijn te
 wepcke stellen in een warme plaetse 24 uren/
 de selve dickmaels omroerende / voorts alle de
 ingredienten tot poeper ghebracht zijnde / sult
 ghy t'samen oock in de gebzande wijn te wep-
 ke stellen/ dat sy recht obersoft zijn in een war-
 me plaetse: na 24 uren sult ghy de gheberf-
 de ghebrande Wijn al soetjes van de specie af-

Na 4

gic

gieten / ende de selbe op de tweede Infusie gieten / by de selbe Species nieuwe gebzande wijn doende / en sult dit als boozen / getinctureert wesende / afgieten / en soo dickmaels herhalen / tot dat de Species gheen berwe van haer meer en geeft. Alsdan sult ghy de tweede Infusie in Balneo ficco, vel humido, ofte op een seer kleyn buurken t'eenmael heet maken / ende door een Canevasche doech gietende / sterck uyt-perffen : de Colatura sult ghy / of in Balneo, ofte op een buurken soetjes laten uyt dampen / tot dat ghy op 't aberechte van den moztier de proebe nemende / ende hout zijnde / bedint dat men daer Pillen kan af maken / alrijt wel wachende van niet te hart te laten uyt dampen / op dat het Extract niet en verbrande / en dus bederbe: tot sijne consistentie gekomen zijnde / giet het op het aberechte van den moztier met wat Olie van Amandelen vet gemaecht / ende houdt zijnde / windt het in een blaefien tot het gebzupck.

Extractum Rhabarbari.

N Geme Rhabarbe soo veel als 't u belieft / snijde de selbe kleyn / ofte stampt die grof / giet daer ober ziedende Endibie / Cicosepe / of Bozago water / met sommige druppelen Oleum tartari, en laet het t'samen wepcken in het badt / ofte in een warme plaetse 24 uren / en heel heet zijnde / sonder te laten zieden / perst de Rhabarbe sterck uyt. Giet wederom by het merck ander ziedende Endibie water / tot dat de Rhabarbe obersoft is / laet wepcken als boozen / en perst uyt / continueert dit soo lange als de Rhabarbe berwe van haer geeft ; doet dese Tincturen t'samen / en laet die in het badt / ofte op een kleyn

kleyn buurken upt-danpen tot een massa van
Pillen / de welcke met sommighe geyukens
Diacridium moghen versterckt worden / doet
de massa in een blaesken / om te bewaren tot
het ghebruyck.

*Extractum laudanum opiatum Theophrasti
alias Electuarium vitæ.*

℞ Specierum diambæ completarum ℥ j. O-
pii thebaïci ℥ iij. Mumix̄ ḡ xv. Succu hyo-
ciami ℥ f. Coralli rubri præparati, succini albi
præparati ana ℥ j. Croci ℥ f. Moschi ḡ vij. f.
Ambræ veræ ḡ vj. cum spiritu vini rectificato
fiat s. a. Extractum.

Daer zijn verscheyden descriptien van Lau-
danum, maer dese is meest in 't gebuyck / is ge-
nomen upt de Dispensatorium Augustanum, en
is de selve descriptie die Weckerus beschrijft/
fol. 401. maer verscheyelt in gewichten. Dispen-
satorium Londinense beschrijft de selve aldus :

℞ Opii thebaïci extracti in spiritu vini ℥ j.
Croci similiter extracti ℥ j. f. Castorii ℥ j. Ex-
cipiantur tinctura semi uncix̄ specierum diam-
bræ recentium spiritu vini facta, adde ex gra-
tia ambrægrisix̄, Moschi ana ḡ vj. Olei nucis
muscatae guttas decem, tum evaporatione fac-
ta ad balnei calorem tepidum fiat massa.

Den Interpres van Beguinus prijft de nae-
volgende hoven al :

℞ Extracti ℥ ij. Opii, extracti ℥ ij. Croci,
extracti ℥ j. Castorii, extracti ℥ ij. Diamar-
gariti frigidi, extracti ℥ j. f. Specierum diam-
bræ, & rotidem diamoschi, omnibus his ex-
tractis, & ad spissitudinem mellis evaporati,
adde salis corallorum & perlarum ana ℥ vj.

¶ a s

Eva-

Evaporentur in balneo ad spissitudinem pilularum.

De eerste descriptie is meest in 't gebuyck/ ende wordt aldus ghemaect: Neemt alle de booz-gheschreben ingredienten tot poeper ghebocht / infundeert de selve met stercke gherectificeerde ghebrande Wijn/ dat alle de materis oberdeckt 3p / laet dit sommighe dagen in een warme plaetsen in digestie staen / bzencht de selve dan in het nat ofte droogh badt / ofte op een kleyn vuucken / tot op de 300 / giet ende perst het uyt alsdan dooz een nautwe doeck / ende giet ober het merck wederom versche ghebrande Wijn/ bzencht het wederom als eerst tot op de 300 / ende perst het wederom dooz / ende met het eerste t' samen gheboeght wesenende / sult het in het droogh / ofte in het nat badt / ofte op een kleyn vuucken laten uyt dampen / tot dat het / houdt wesenende / soo hart is dat men daer Dillen kan af maken / alijt grootelijchs wachten de ban niet te hart te maken / op dat het niet en brande / de proebe sult ghy op het aberechte banden moztier nemen / ende alsdan bewaren in een blaesken / nautwe toegestopt tot het gebuyck.

Extractum Opii.

Nemt Opium soo veel als 't u beliest / snijdt de selve in dunne schellekens / en drooght die in de Sonne / ofte op een psere schoyve of te plate met weynigh huur daer onder / op dat den Opium niet en verbrande / soo langen tijdt / dat ghy die met u vingheren kondt moztelen. Stampt dan de selve tot poeper / en doet dat in een Matras / dat is een lanck glas met een ronden buyck / daer obergietende ghedistilleerden Wijn / soo veel dat het poeper drie vingheren ober-

oberdeekt 3p: laet het dus in Infusie ofte digestie staen in het badt / ofte in eene warme plaetse / na drie dagen giet het klaer af / ende op het ober-gebleven merch giet daer wederom andere gedistilleerden Azijn op / en laet het weycken als boozen / giet wederom het klaer af / en giet op het merch wederom nieuwen Azijn. De Tincturen dziemael dus afgetrocken hebbende / sult die alle t samen filtreren / en dan updampen tot de dichte van Honigh / ofte noch dicker dat men daer Pillen kan af maken.

Tinctura.

Tincture, Essentie, ende Extract, verschillen weynigh van malkanderen. Essentie is het secreet ende binnenste kracht / ende wesen der substantie / de welcke dooz eenigh Menstruum, ofte nat / dooz weyckinge wordt uptgetrocken / welcke upptreckinge ofte verwinge men Tincture noemt; maer so haest het Menstruum wordt afghetrocken / dooz distillatie ofte uptdampinghe tot de dichte des Honighs / ofte Pillen / dan wordt het Extractum genoemt.

Tinctura Croci.

Nemte heel ofte ghestapmt Saffraen soo veel als 't u belieft / giet daer ober stercken ghebrande Wijn / dat het Saffraen oberdeekt 3p / laet het in een warme plaetse staen weycken / giet den gebzande wijn dan soetjes af / ende giet daer neutwe wederom ober / soo langhe dat alle de berwe der Saffraen afgetrocken is / en t'eenemael wit siet / filtreert dan dese Tincturen / ende laet het Menstruum met een kleyn duur=

buurken wytdampen tot de dichte van een *Sp-roop*; maer soo ghy dit tot de dichte van *Pillen* wytdampyt/sal 't *Extractum* ghenaeemt worden.

Tinctura sulphuris.

Nemt zout van *Wijnsteen* / ende smelt het in een smelt-kroes/ende bloem van *Solfer* in een ander / beyde ghesmolten zijnde/ mengelt dese t'samen/ende laetse hout worden. Stamp dan dese massa / ende giet daer stercke ghebzande wijn ober/ dat de materie vier vinghers obersopt 3p / laet het t'samen digereren / tot dat den *Brandewijn* t'eenmael roodt is geworzen/giet dan de *Brandewijn* af / ende laetse in het *Balneum ebapozeren*/en ghy sult hebben de *Tincture* ende waerachtighe balsam voor de *Longhe*/ ofte wel beter. Neemt twee oncen bloeme van *Solfer* / een halve once *Olie* van *Termentijn*/ laet dit t'samen op warme affchen al soetjes smelten / ghedurighlijck omroerende / ende laet het aldus op een kleyn buurken staen acht ofte elften uren / tot dat het wordt als een peck/waer ober ghy dan gieten sult stercke ghebzande wijn / tot dat de materie vier vinghers oberdecht 3p/ ende laet het dus t'samen op een kleyn buurken staen / tot dat den *Brandewijn* t'eenmael roodt is gheworzen/ die ghy dan in een ander glas sult af-gieten / nieuwe *Brandewijn* op het merck gietende/ soo langhe als het geene verbe meer af en trecht / doet dan alle de *Tincturen* t'samen/ ende laet den *Brandewijn* met een kleyn buurken wytdampen.

Tinctura

Tinctura Corallorum.

Nemmt twee oncen ghestampt root Cozael/
giet daer ober een pondt sap van Limoenen/
ofte Citroenen/ende laet het t'samen in een
warme plaetse staen wepcken acht dagen lanch/
siltreert dan het selbe / en doet dan daer by vier
oncen Supcher/laet het t'samen digereren/ende
daer nae uyt-dampen tot de dichte van Syzooop/
het welcke boozwaer meer een Syzooop van
Cozael is/dan een tincture. Een ander maniere:
Calcineert in een smelt-kroes vier oncen
Cozael met vier oncen Solfer / ende trecht daer
de tincture uyt met gedistilleerden Azijn/latende
dese t'samen vijf ofte ses daghen digereren/
dampyt dan den Azijn uyt/ende wascht de scher-
pighepdt des selfs uyt met water. Ofte wel
calcineert het Cozael een uure lanch met Sal-
peter/sonder het self te laten smelten/ende trecht
dan de tincture daer uyt met ghebzande wijn/
't selbe soo dickmaels vernieuwende / tot dat de
ghebzande wijn geen verwe meer of en trecht.

Sal Artificialis.

Generale maniere om uyt alderleye
kruyden, wortelen, &c. artificieel zout te
trecken.

Sal Artificialis is een bondt hande Alchymite/
de welcke leert uyt alle saechen zout trecken/
het welcke als een vijfde Element is / dooz het
welcke worden alle saken in hun wesen als be-
waert. Dit zout is tweederley / te weten Sal
fixus, en Sal volatilis, five essentialis. Sal fixus
is sijn lichaem soo besittende ende als bezielen-
de / dat het daer niet afen kan gesehepden wo-
den/

den/ ten zy sijn lichaem te niere woort gebzacht ;
 daerom die upt eenige saken zout wilt trecken/
 moet de selbe tot affchen herbzanden / ende als
 te niere doen. Dus verschepden manieren ach-
 terlatende/ om het self te maken / sal de kortste
 en lichtste maniere beschrijven: Neemt sulch een
 krupt als t u belieft/ verbrant dat tot affchen/
 doet dese affchen in eene schoone pot / ende stelt
 die / boven open wesen/ in een Pot-bachers
 oben het opperste van al/ ende laet die soo lange
 daer in / dat de potten ghebaken zijn / welcke
 affchen heel wit gecalcineert sal wesen/ daer upt
 komende / giet op dese affchen ziedende wa-
 ter / en laet dit soo t'samen 24 uren in digestie
 staen in eene warme plaetse : dese Looghe wel
 gefeten zijnde / giet het klaer af / ende giet daer
 wederom ziedende water ober/ en laet het staen
 als boozen in digestie ; giet de klare Looge dan
 af / ende filtreert de selbe al t'samen dooz graeu
 papier/ de welcke ghy in een panneken/ met een
 kleyn vuurken / sult laten updampen / tot de
 droogte toe des zouts/ het welck ghy wederom
 smelten sult met klaer water/ ende weder gefil-
 treert wesen/ sult als boozen updampen ; dit
 zout sult ghy dan doen in een smelt-kroes/ ende
 dooz sterck vuur doen smelten/ t welck gesmol-
 ten zijnde/ giet het in een koperen moztter/ ende
 hout wesen/ doet het geheel / ofte gestampt in
 een glas wel nauwe toegestopt met kock / op
 dat het zout niet en smelte / daerom zijn daer
 toe bequamer glazen met nauwe halsen/ om dat
 de locht daer so licht niet in en kan aen komen.
 Sommige om dit zout witter te maken / ende
 dat het soo licht niet en soude smelten/ soo sy my
 seggen die dat dickmael hebben beproeft / calci-
 neren de affchen in de Potrebachers oben met
 eben

eben veel Solfer/ leggende *Seratim supra stratum*, maer sonder twijffel het *Caput mortuum* van het Solfer vermeerderd de quantiteyt des zouts/ en deelt mede van het solfer. Andere en begeeren het zout in den smelt-kroes niet ghesmolten te hebben / segghende dat de kracht des zouts daer mede vergaet / maer roeren in den smelt-kroes het zout geburiglijck / tot dat het heel wit is. Op dese maniere wordt Sal abinthii, Cardui Benedicti, &c. gemaect/ als oock Sal tartari, ende menighe andere zouten.

Sal Essentialis sive Volatilis.

Ende generale maniere, om uyt alle heete kruyden *Sal Volatilis* te trecken.

Nemt een groote quantiteyt kruydt van *Cardus Benedictus*, stamp dat/ende pers het sap daer uyt / clarificeert dan het selbe met het witte van den epe/laet dit sap met een kleyn huurken uyt dampen tot consistentie van Honigh/alle het schuym onder het zieden afnemen/ de/ stelt dit dan in een houde Kelder ses ofte seven dagen langh / dan sult ghy alle de vochtigheyt afgieten / ende sult in den bodem des vats schoon gecristalliseert zout binden / het welke ghy met eene rassigheyt met klaer water sult afspoelen/ en daer na dzoogen / en bewaren tot het gebruik. Andere krayen ofte stampen het kruyt/ en zieden't in schoon water tot den helft/ en persen't sterck uyt/ daer na clarificeren sy de decoctie, en zieden die tot de dichte van Honigh/ en stellen't dan in den Kelder 8 of 10 dagen/ in een glas of aerde teple / in welker bodem men vint het Volatijl en gecristalliseert zout/ welcke met eens rassigheyt met koud water moet afge-

afgewasschen worden/ ende ghedrooght tot het gebuyck. **Wateert** / dat dit zout dooz de vochticheydt niet en smelt als het boozgaende: **Ten tweeden** / dat op dese maniere upt alle heete kruiden / ende geene andere Sal volatilis wordt getrocken. **Ten derden** / dat upt geene andere als upt kruiden / Sal volatilis wordt getrocken / het welke meerder kracht heeft / als het welke dooz calcinatie wordt ghemaecht.

Sal Corallorum.

Nemmt root Cozael / stampt het selbe niet heel fijn / giet dan daer by heel stercken gedistilleerden **Wijn** / en laet het t'samen een nacht / in een warme plaerse / in digeltie staen / filtreert dan het selbe / ende laet den **Wijn** upt-dampen ende droogen / ende sult in den grondt het zout binden: soo ghy het selbe zout begeert heel wit / ende schoon / dissolbeert het met ghedistilleert water dan water / ofte **Mey-dau** / ofte wel ghemeyn water / ende gefiltreert wesende / dampt het water upt / op de maniere soo ick gheseydt hebbe in de generale maniere / ende dit wordt Sal, ofte Essentia Corallorum ghenaeme.

Sal Margaritarum.

Nemmt **Peerlen** soo veel als 't u belieft / maecht die in een smelt-kroeg gloepende / ende blust dan die in den alder-stercksten ghebrande wijn / herhaelt het selbe soo dickmaels tot dat sy t'reenmael ghecaltineert zijn. Dissolbeert dan de selbe met gedistilleerde **Wijn** / op de maniere soo ick in 't Cozael berhaelt hebbe.

Sal

*Sal five Vitriolum Martis vel Chalibis
alias Gilla seu Grilla Paracelsi.*

Nemt een once Spiritus vitrioli, ofte Sulphuris, gemaecht dooz de kloche / mengelt daer onder twee oncen gemeyn water / ofte wel Phlegma vitrioli, doet dan 't selve in een Matras / ende mengelt daer onder een once supher vijfel van stael ofte pfer / stopt dan de Matras heel naeu toe / ende steltse op warme affchen / ende laet het soo t'samen zieden den tijdt van ses uren / stelt dan aldus den Matras in de Kelder / ofte wel giet het upt in een open glas / ende laet het daer houdt worden / ende sult in den bodem des selfs groen Cristal binden / het welck ghy met heet ghedistilleert water sult smelten / ende heet zijnde / filtreren / 't welck ghy wederom in den Kelder sult stellen om te cristalliseren : soo ghy 't selve Cristal heel doorschijnende wilt hebben / sult de Cristalen met heet ghedistilleert water van water ghesmolten zijnde / verschepden mael filtreren / ende daer na wederom in den Kelder laten stollen. Sommighe laten in het badt een derden deel waters updampen / om dus te lichter te cristalliseren / ende nemen Spiritus vitrioli rectificatus, maer Spiritus sulphuris maecht dat groender.

Sal five Vitriolum veneris.

Nemt gecalcineert Koper / ofte *Æs uftum*, dat is ghebrandt Koper in de Apotheken wel bekend / soo veel als 't u belieft / pulberiseert het selve t'eenemaal sijn / doet het in een glas / ende giet daer ober gedistilleerden Azijn / laet het dus in digestie staen 24 uren / giet dan

25 b

dan

dan alle de gheberfde *Azijn* af / ende giet daer
 nieuwen *Azijn* ober / herhaelt dit so dickmaels
 als het *Koper* bertoe van hem gheeft / alle dese
Cincturen sult ghy dan filtreren / en ober het
 vuur / of in het badt drie biereendeelen des natz
 laten updampen / stelt dan de reste in de kelder /
 alwaer het tot groen doorszijgende cristal sal
 stollen. Het *Koper* sult ghy aldus calcineren :
 neemt platen van *Koper* dun gheslagen / re-
 bereert dan de selve in een potbachers oven
 tot *Æs uftum*. Dit *Æs uftum* laet hem seer licht
 tot poeper bzenghen : ofte neemt de selve ko-
 pere platen in stukken ghesneden / ende leght
 tusschen beyde / soo ick in de Stratificatie ghe-
 seyt hebbe / gepulveriseert *Solfer* / ende reber-
 bereert het drie of vier uren / en sal *Æs uftum*
 worden. Andere maken het *Vitriolum veneris*
 aldus : neemt ghecalcineert *Koper* door *Sol-
 fer* tot *Æs uftum* gebzandt / stampt dat tot een
 fijn poeper / ende calcineert het selve met ghe-
 stampte *Solfer* / soo lange ghedurighlijck om-
 roerende / als het *Solfer* bzandt / calcineert dan
 wederom het selve *Koper* / na dat het heel fijn
 ghestampyt is / met een achtendeel *Solfer* van
 het ghewichte des gecalcineert *Koper* t'samen
 ghestampyt / herhaelt de selve calcinatie vijf ofte
 ses mael : dit *Koper* tot kalch dus gebzant / en
 fijn gestampyt / sult ghy in ziedende water wer-
 pen / ende met een stuck ghedurighlijck omroe-
 ren / tot dat al het kalch des *Kopers* te gron-
 de gaet / ende hout is geworden / t welck ghy
 alsdan sult filtreren / en drie deelen van biere
 laten updampen / stelt de reste dan in een kou-
 de plaetse / alwaer het tot een blaen Cristal sal
 stollen / ofte koocht alle de vochtighejdt wt.

Vitrio-

Vitriolum Vomitivum.

Nemmt witte Vitriol / smelt de selve met gemeyn water / ende filtrereet het alsdan / dompt dan het water upt / ende herhaelt het selve tot drie keeren / de derde keer daer by doende kroose-water ofte Alupn-water.

Sal Prunellæ.

Nemmt een half pont schoon wit Salpeter / smelt het selve op gloepende kolen in een smelt-kroes / ghesmolten zijnde / doet daer alencckens by een once Flores sulphuris, ende roert het met een yserken geburighlijck om / tot dat den Solfer t'eenemaal upt gebrant is / het welcke ghy dan op een marbersteen / ofte in eenighe formen / soo 't u belieft / sult uptgieten. So ghy Sal prunellæ wilt cristalliseren. : Neemt kroose-water / Cardus benedictus-water / ofte eenigh ander Cordiael-water hier pont / andere nemen min / in het welcke ghy ober het vuur sult laten smelten een half pont van het hoven schreben Sal prunellæ, ende alsdan heet zijnde / dooz graeu papier filtreren / ghesilteert zijnde / sult het selve ober het vuur al soetjes laten uydampnen tot de consumtie van drie vierendeelen / giet dit dan in een aerde teple / ende stelt die in een koude plaetse / ofte in den Kelder. Het welcke hout geworzen zijnde / sult het Sal prunellæ daer schoon in gecristalliseert binden / giet dan het water af / stelt den Sal prunellæ in eene warme plaetse om te doozghen / ende bewaert die dan in een glas. Het oberblijvende water mooght ghy als boozen uydampnen / ende verkozten / ende als 't boozgaende in den kelder laten cristalliseren.

Sal Decrepitatus.

Nemmt een smelt-kroes / vult de selbe by-
hangs tot boben toe met gemeyn zout / stelt
den smelt-kroes in gloepende kolen / ende decht
hem boben toe / ende laet hem daer in soo lange
staen / tot dat hy t'eenmael gloepende is / ende
het zout gheen gheruchte meer en maecht / dit
zout sult ghy dan met water smelten / ende ge-
filtreert wesende in eene nientwe aerde teple /
het water byhangs heel laten updampen / ende
sult dan dit zout heel wit en schoon bekomen.

*Cremer Tartari, & Tartarum Cri-
stallisatum.*

Nemmt Wijnsteen soo veel als 't u belieft /
stamp en zift de selbe / neemt dan wit van
speren / ende slaet het tot schuym / ende maecht
hier t'samen af een Pasta ofte massa / en laet het
soo eenen dagh staen. Daer nae neemt een ko-
pere becken vol waters / ende doet de massa daer
in / ende laet het t'samen soetjes koocken / het
schuym met een schuym-spaen af-nemende / dus
continueerende tot dat alle den Tartarum ghe-
smolten is / vermindert dan u buur / ende laet het
onder den Cremer soetjes blijven rammelen
vier uren lanch ofte noch meer / laet het dan
houdt worden en blijven staen tot des anderen
daeghs : den Cremer sult ghy af-nemen / en alle
het water stillekens afgieten / schabt dan alle de
cristalen onder een / ende wascht die soo lange
met schoon water / tot dat het water klaer blijft.
Neemt dan wederom als boben witte van den
epe tot schuym geslagen / en maecht daer weder-
om een pasta af / en laet het soo staen tot 's an-
derdaeghs / 't welck ghy wederom als boezen
sult

sult kroochen / hout laten worden / den Cremoz
boben af nemen (ten zy sake ghy die met de cri-
stalen wilt menghele) 't water af-gieten ende
wasschen / en de cristalen op een hazen teems
legghe / om die te laten verleecken / latende de
selve soo drooghe.

Maniere om alle zout der kruyden
te cristalliseren.

Nemt zout van Cardus benedictus, ofte
van eenigh ander krupt / gemaecht op de
wijse hier boozen beschreben / soo veele als 't u
belieft / maecht met gemeyn water daer van een
looge / en filtrereet de selve / giet dan daer in som-
mige druppelen Oleum vitrioli, die dese Looge
t'eenemael sal klaer maken / laet die dan in heet
zant updampen / en inkozten / tot dat het mee-
stendeel des waters verblagen is / daer by doen-
de sommighe druppelen Sterck-water naer ad-
venant het zout / houdt getworden zijnde in den
Kelder / sult de cristalen rontomme sien aenhan-
gen / de welke wtnemende / sult met kroose-wa-
ter af wasschen / ende laten drooghe : soo daer
te veel vochtighepd is oberghebleben / verhozt
die wederom in heet zant als boozen / ende sult
de resterende cristalen bekomen / de welke noyt
en smelten door de omstaende locht.

Flores Sulphuris.

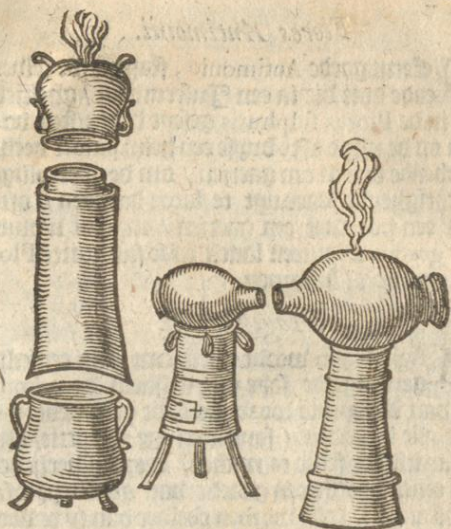
Verscheyden en moepelijche manieren van
maken achterlatende / soo doch Instru-
menten gualijck om te bekomen / tot de subli-
matie van bloemen van Solfer / sal de alder-
lichste maniere / soo ick de selve make / hier be-
schrijben / en booz de bozst / daer sy meest toe-ge-
maecht woedt / alderbequaemst: Neemt dan een

B b 3

gemey-

gemeyne aerde pot / doet daer in soo veel Solfer als 't u belieft (geel Solfer is tot sublimeren het beste / graeutve Solfer tot olie / de roste en dooght gantsch / mits daer veel Regael in is) past op dese pot eene ghemeyne Secretbupse / luteert de Juncturen toe / ende past op de boozepde bupse een ander aerde pot / hebbende in't midden van de bodem een ront gaetjen groot als een knicker / om de waterachtige ende oertollige dampen uyt te bliegen / welcke soo sy daer in besloten worden / sullen beletten het sublimeren. Stelt den pot in hebbende het Solfer op het vuur / 't welck niet te groot en is / ende al brandt den pot wat van buyten / dooz dien het Solfer seer licht dooz dzinght / en sal de sublimatie niet letten. Laet dit dus sommighe uren staen / tot dat alle de bloeme is ghesublimeert / den bovensten pot onderwijlen afnemende / met eene lichtigheyt / om alle de ghesublimeerde Solfer met een haese poot te meeren / de welcke t'samen vergadert zijnde / sult de selve noch eens ofte tweemaal hersublimeeren / ende dan tot het ghebuyck bewaren. Andere doen dit noch sichter / ende nemen twee groote aerde kannen / in de eene legghende het Solfer / ende in den anderen makende een ront gaetjen / de welcke t'samen geluteert hebbende / leggen beyde de kannen op hunnen buyck / onder de eene vuur stokende daer het Solfer in is / ende de ander in den buyck hebbende het gaetjen te wers op rustende / ende maken vuur sonder open te doen / tot dat het Solfer t'eenemaal gesublimeert is / waer van ick u hier het model aenwijsse.

Flores

Flores Benzoin.

Nemt Gummi Benzoin, anders gesept
 Asadulcis, stampt de selve grof / doet daer
 die in een ront aerde panneken / en stelt daer bo-
 ven op een huysken / ofte hoozenken van dobbel
 graeu papier gemaecht / stelt dit pottcken in
 zant / ende maecht daer onder buur / de bloeme
 sal terstont sneeu wit opklommen / ende aen 't
 papier aenhanghen / de welcke ghy dickmaels
 sult af nemen / welcke bloeme het wesentlijck
 ende volatijl zout is van den Benzoin, seer goet
 tegen de ghebreken der borst inghenomen / een
 half scrupel met eenigh Syroop.

B b 4

Flores

Flores Antimonii.

Nemt goede Antimonie, stampt de selve/ ende doet die in een Instrument / gheleijck sich in de Flores sulphuris gesept hebbe/ stelt boven op de pijp ofte busse een helm sonder beck/ hebbende boven een gaetjen / om de oertollige bochtigheyt daer uyt te laten dampen / ofte wel een pot met een gaetjen / maecht u nuur per gradus 24 uren lanck/ ende sult witte Flores antimonii bekomen.

Magisterium.

Magisterium wordt ghenoeint / als eenighe gemengelde sake ofte lichaem dooz konste van Alchymie wordt bereydt gemaecht/ soo dat alle de deelen (sonder eenige extractie/ ofte separatie der selve te maken) worden berheben tot eenen hoogheren graedt van qualiteyt ofte substantie / ende worden edelder dan sy te voren waren / weerende uyt de selve alleenelijck alle uytwendige onreynigheyt.

Magisterium tartari, sive Tartarum vitriolatum.

Nemt vier oncen Oleum tartari gemaecht dooz Deliquium, filtreert de selve dooz graeu papier / doet die dan in een nieuw ende wijt open panneken / ende op heete aschen / ofte op een kleyn buurken laet die wat uyt dampen / ende inhozten / ende giet dan allencrhens met druppelen daer in een once / Crolius met meer andere seght twee oncen gerectificeerde/ ende niet de ghemeen Olie van Vitriol/ welcke Olie daer in komende / om dat sy van ander natuure

naturre is / strijden tegen malkanderen / ende zieden op / ende hornen daer na in een wit zout te stollen / 't welcke soo het noch wat bochtigh is / sult dat in eene warme plaets laten op-drooghen/ende in een glas wel naeutwe toeghe-sloopt zijnde / tot het gebzupck bewaren.

Magisterium Corallorum & Margaritarum.

Nemt Cozael ofte Peerlen niet te sijn gestampt / giet daer ober goede ende stercke gedistilleerden Azijn / dat de materie drie ofte vier vingheren oberdeekt zy / laet dit t'samen staen weycken in warme asschen / tot dat de Peerlen ofte Cozael t'eenemael ghedissolbeert zijn / ende tot dat het zieden op houdt / giet alle de bochtighed af / ende op het oberblijffel 't welcke niet ghesmolten en is / giet daer wederom nieuwen Azijn ober / en laet het wederom weycken als boozen / verbolght dit soo langhe / tot dat alles is ghedissolbeert. Alle dese bochtighed sult ghy dan filtreren dooz graeu papier / ende alles ghepasseert zijnde / sult allen rykens met dzuppelen daer in gieten Oleum tartari dooz deliquium gemaect / waer dooz de Peerlen ofte Cozael sullen terstont als een wit poeper te gronde gaen / hebbende het selve dan oberkant geset / ende nedergefoncken zijnde / sult alle de bochtighed af-gieten / en alsdan schoon water op gieten / ende gesoncken zijnde / 't selve wederom af gieten / en dit soo dickmaels herhalen / tot dat alle de scherpigheyt des Azijns is wech genomen. Ten laetsten giet daer eenig cozdiael water ober / ende af-ghegoten zijnde / drooght het poeper / ende betwaert het tot het gebzupck.

brupck. Op dese mantere worden alle andere
Magisterien gemaecht/ als van Hertts-hoozen/
Kreeft-ooghen / en het Cozael / etc. wordt van
sommige in de Pottebackers oben eerst gecal-
cineert.

*Magisterium, lac, Cremor, sive butyrum
Sulphuris.*

Nemt vijfschjen oncen witte en in de Pot-
tebackers oben gecalcineerde Tartarum,
giet ober de selve een ghenoechsame quantiteyt
ziedende water / ende laet dit t'samen een nacht
in digestie staen / giet het klaer dan af / en giet
daer wederom nieu ziedende water ober / ende
laet het staen als hoozen/ende het klaer afgego-
ren wesende / sult het al t'samen filtreren : Alle
dese Looge sult ghy dan doen in een groot glas/
en daer onder mengen die oncen bloeme van
Solfer / t selve latende in warm zant / ofte in
een warme plaetse 24 uren digereren : giet dit
dan in een groote nieuwe aerde pot / ende laet
het op het buur soetjes staen zieden / soo lange
tot dat ghy siet / dat het water t'eenmael root
is / ende al het Solfer gesmolten : filtreert als
dan dit t'eenmael heet dooz graeu papier / en
giet daer terstont/terwijl en dat het heet is (ofte
is het houde gelwozden / maecht het heet) gedf-
silleerden Wijn in / ofte wel ongedistilleerden
is sy sterck/ofte soo Crollius seght witte Wijn/
om dat hy die beter daer toe houdt/ ende aldus
sal hier dooz den Cremor te gronde gaen / op
een lacuwe plaetse ghesiet zijnde / sult alle de
bochtighepdt afgieten / ende op het grondt-sop
sehoon regen water gieten / en dus eenen nacht
laten staen. Dit water sult ghy soo diekmaels
veranderen / ende geseten zijnde / afgieten / tot
dat

dat men gene zwartighejdt ofte onsuwberhejdt
meer in het water en siet / ende tot dat alle den
stanch / ende guade reuck is gheweert. Dit ge-
daen zijnde / sult daer eenigh cozdiael water by
doen / als Aqua cinamomi, ofte gebzande wijn/
ende dus een tijdt laten digereren / 't water af-
gegoten zijnde / sult het in eene warme plaetse
tot een poeper laten dzooghen (ofte wel eer het
dzooge is / met Canneel-water mengelen / 't welc-
ke wit als een melch sal worden) ende sult al-
dus een melch bekomen / ofte Cremor Sulphu-
ris t'eenmael wit / ende ghelijck een bloeme / het
welcke woort ghehouden booz een waerachtigh
Balsam van het ingebozen nat / humidum ra-
dicale ghenoemt / het welcke versterckt de na-
tuurlijke krachten / suwbert het bloedt / gheneest
den hoest / goet tegen de uptdzooghende siechte.

Maniere om *Oleum tartari per deli-*
quum ofte nederdalinge te maken.

A Engesien alle de Magisteren booz *Oleum*
tartari worden ghemaect / sal die hier be-
schrijven : neemt Wijnsteen soo veel als 't u be-
lieft / stampt die grof / ende doet die in een aer-
de pot ofte teple / en stelt die in het opperste van
een Pottebackers oben / waer sy met de potten
backende / sal heel wit ghetalcineert daer upt
komen : neemt dan de selbe upt den pot / en doet
den Tartarum in een lijnwaet sacchen / gemaect
als een Hippocras-kouffe / welcke ghy in een
houde Kelder sult hanghen met een onder gestelt
bat / in het welcke de Olie ofte beter ghesep
het zout haer resolberende / sal indruppen / welc-
ke ghy gefiltreert zijnde / sult dat in een glasc-
ken doen / ende tot het gebzupck bewaren.

Lichter

Lichter ende bequamer maniere om

Oleum Tartari te maken.

Nemt den boornoemden ghecalcneerden
Tartarum, giet daer ober eene genoeghsa-
me quantiteyt waters / ende maecht daer van
een Looge / de welke dooz graeu papier gefil-
treert wiesende / sult op een kleyn vuurken laten
wisdampen / tot dat ghij siet datter boven be-
gint een belleken te kornen / ende begint te stol-
len / ende dese Looge wordt ghenaeamt *Oleum
tartari factum per deliquium.*

Maniere om Magisterien te maken
door precipitatie.

Hetwel de Magisterien gemaecht dooz ge-
distilleerden *Alzijn de beste zijn / dooz dien
sp in eene bochticheyt gelepdt zijnde / smelten/
ende de naerbolgende niet / om dat sp nochtans
meer moepte aen hebben / ende de gesteenten soo
wel niet en kornen ontbonden worden / dooz
dien den gedistilleerden *Alzijn niet scherp / ende
dooz-etende genoegh en is / hebbe de nabolgende
maniere hier by geboeght.**

*Magisterium Hyachintorum, Topazio-
rum, Saphyrorum, granatorum &
horum similitium.*

Nemt twee oncen van een van de booz-
noemde gesteenten geprepareert / seshien
oncen Spiritus salis, doet dit t'samen in een Ma-
rras wel naeu toe-ghestopt / dickmaels omroe-
rende / stelt het in een warme plaetse een maent
lanck / om te circularen / ofte soo lange dat de
gesteen-

gesteenten ontastelijck zijn gewoorden. Siet aff-
 dan de Spiritus salis, de ghesteenten ten gronde
 geseten zijnde/ al soetjes en stillekens t'eenmael
 af / welcke u dienen sal om andere ghesteenten
 insghelijchs in circulatie te stellen / de selve met
 nieuwe Spiritus verbereschende / soo de selve te
 seer haer kracht hadde verlozen. De gesteenten
 sult ghy dan soo dickmaels en lange met gedi-
 stilleert water van water afwasschen en affpoe-
 len/ tot dat alle de zoutighepdt is gewoert / soo
 verre ghy vooz de laetste keer dat niet eenigh
 cozdiael water doet / of Roose-water sal dies te
 beter wesen / het water dooz inclinatie t'eene-
 mael afgegoten zijnde / sult het Magisterium
 dzoogen / ende tot het gebzupck bewaren.

*Magisterium Margaritarum, Corallorum
 & oculorum cancri.*

De Magisterien van Peerlen / Cozael / en-
 de Kreeft-ooghen sult ghy beter ende bes-
 quamer op de naevolghende maniere toe-rech-
 ten : Neemt een once Peerlen / Cozael / ofte
 Kreeft-ooge/ gerectificeerde Olie van Vitriol/
 ende ghedistilleert water van water van elchs
 vier oncen / menghelt dit t'samen in een Ma-
 tras / ende gaet in utwe operatie boozt / als in
 het boozgaende/ het Menstruum oock bewaren-
 de/ als het boozgaende tot diergelijck gebzupck.

Crocus Martis.

Der zijn verscheyden manieren om Cro-
 cus Martis te maken/ de alderbeste van die
 hebbe ich wptgehosen / de welcke van Querce-
 tanus oock meest wordt gheprezen tegen de ber-
 stopthepdt der Leber ende Milte / ende wordt
 aldus

aldus ghemaect: Neemt stael met Solfer ge-
brandt / ende in dzuppelen ghesmolten / soo ick
op een ander plaetse gheseyt hebbe / wijst dan
het selve stael tot een fijn poeper / het welcke ghy
reberbereren sult acht uuren lanck tot een Sas-
fraen / ofte root poeper / dat is / doet het in een
Smelt-kroes / decht de selve boben toe / ende
maecht onder ende boben sterck vuur / ofte wel
in een Potte-bachers oben. Anders neemt twee
aerde vaten gemaect als twee schelpen / de eene
passende op den ander / latende tusschen beyde
een spatie van de breedte van een vinger / in wel-
cke dat ghy u stael sult branden. Ofte wel neemt
bijssel van stael / soo veel als 't u belieft / wijst
dit in een moztier drie uuren lanck met eben
veel Solfer / waer van ghy een massa sult ma-
ken met ghemeyn water / welcke massa heel
dzoogh zijnde / sult in eenen wijden smelt kroes
doen / ende op gloepende kolen stellen / met niet
te sterck vuur / ende met een yser soo lange om-
roeren / als het Solfer bzant: hier yst sult ghy
met ghemeyn water de rootheydt ofte tincture
trecken / ende het water uytghedampyt zijnde /
sult den Crocus in de grondt binden. Andere
stellen het bijssel van yser in een Glas-blasers
ofte Potte-bachers oben in het boben-gheschre-
ven vat ghemaect als een schelpen.

*Crocus Metallorum sive Hepar An-
timonii.*

NCeemt raekwe Antimonie / ende schoon
Salpeter van elcx gelijcke deelen / wijst dit
t'samen heel kleyn in den moztier / neemt dan
een gloepende yserken / ende raecht de materie
in den moztier aen / ende sal terstont ontfleken.
Het

Het Salpeter heel uytgebrant wesen / sult de Antimonie binden t'eenmael ghesmolten / rost als een doncher root glas / hebbende de ghelijckentisse van een Leber / waerom het oock Hepar antimonii woerdt ghenoomt. Het Salpeter hetwelcke daer noch aen is ghebleven / ende niet ten bollen uytgebrant / sult ghy afnemen / ende afschepden / de welcke heel kleyn ghestampt wesen / sal geel wesen als Saffraen / welck poeper ghy dickmaels met schoon water sult afwassen / om het overblijvende Salpeter / met hetwelcke het noch vermenghelt is / te weeren. Dit poeper sult ghy drooghen / ende by een onte van de selve menghelen twee ofte drie pondt Cardus benedictus water / ende een halve onse heele Caneel; andere segghen Caneel-water: andere nemen Wijn / ende tot een onse maer een pondt (maer woerdt dan in minder quantiteyt inghegheven / te weten een half onse ofte ses dragmen) laet dit drie ofte vier daghen t'samen wespchen / giet het dan soetelijck af / ende sult Aquam Benedictam Quercetanie hebben / waer van anderhalf onse ghenomen / doet overgheden / ende maecht kamer-ganch.

Aqua Benedicta Rolandi.

Nemt de bobenschreden Hepar antimonii heel sijn getoeben / haecht de selve in schoon water een uure ofte twee / van t'uur ghedaen zijnde / laet het wat staen sincken / ende heel heet wesen / giet het klaer van het gront-sap af. Dese decoctie sult ghy strax noch heet zijnde / filteren dooz graeu papier / latende het noch dan een nacht staen sincken / ende sult de Antimonie gheprecipiteert binden in den grondt / hetwelcke

welcke men *Crocum metallorum* noemt. Het water dan afgegoten zijnde sult de selve *Crocus* met schoon water twee ofte drie mael soet maken/ ende alle de oberblijvende zoutighepdt des *Salpeters* afstrecken. Tot een once van dit poeijer gedrooght zijnde / sult ghy nemen twee ofte drie pondt *Cardus benedictus*-water / en eene halve once heele *Caneel*/ en dit sommige dagen laten staen wepchen / en dan af-gieten / en bewaren tot het ghebruyck / op het welcke oberblijvende merck men wederom nieuwt water mach gieten / het welcke de selve kracht als boozen sal hebben. Soo u dit niet en ghelucht/ want het wat moepelijck valt/ neemt het boozgaende/ ofte het navolgende : Neemt *Antimonie* / gemeyn zout/ en *Salpeter*/ van elcks eben veel / dit t' samen gestampt zijnde / doet het in een schotel / met een deksel gedeckt / hebbende boven een gaetjen / laet dit t' samen op gloepende kolen smelten / soo langhe datter geen roock meer upt het gaetjen en komt / neemt het dan van 't vuur/ laet het koelen/ en sult de *Antimonie* heel rost van 't zout geschepden / in den bodem binden/ welcke af-geschepden zijnde van 't zout / sult tot een once van dit gestampt poeijer hier pondt *Wijn* nemen/ en soo veel *Thymus*-water/ en sommige dagen laten staen wepchen/ tot dat den *Wijn* heel geel is geworden.

Bezoarticum Metallicum.

Neermt de bobenschzeven *Hepar antimonii*, pulveriseert de selve / ende wijst daer wederom onder schoone *Salpeter*/ soo veel als den *Hepar antimonii* weeght / ontsteect het selve met een gloepende pserken / gelijk boozen ghesepst is / ende continueert dit booz de derde heer.

Daer

Daer nae sult ghy de antimonii pulberiseren/
 en verscheppen mael of wasschen/ om alle zout-
 tighedyt des Salpeters te weeren / om 't selbe
 beter te doen / sult dat vier ofte vyf dagen in
 eene warme plaetse ofte in warme asschen la-
 ten digereeren / en het water af-gegoten zijnde/
 sult het drooghen / ende sult een geel poeper be-
 komen/ treckende nae het couleur van de goude
 bloeme / t'eenemael sonder smaech / bequaem
 om te doen zwoeten/ waer van tot dertigh grep-
 nen mogen in gegeben worden.

Purgerende Regulus Antimonii.

Nemt een pondt ende vier oncen Antimo-
 nie / raetwen Tartarum een pondt / Sal-
 peter een once/ alles gepulberiseert zijnde/ men-
 gelt dit al t'samen / ende doet het in eenen on-
 verlooden aerden pot / houdende ontrent twee
 pinten nats / ende stelt de pot met de materie
 in gloepende koolen / tot dat alles gloepende
 wordt / dekkende den pot met een tichel-steen/
 ofte anders. Neemt dan het dechfel / houdende
 een pser in de handt om te roeren met vier
 ofte vyf oncen Salpeter ghestooten by der
 handt / waer van men een halbe lepel by de
 gloepende materie doen sal / altijd omroeren-
 de met het selbe pser / ende men moet soo lan-
 ghe Salpeter daer by doen / tot dat de mate-
 rie soo dunne als Syroop is : dan moet men
 den pot van het vuur nemen/ ende soetjes kloep-
 pen van d'een zijde van de pot / op dat den re-
 gulus op den bodem sincken soude / tot dat men
 siet dat het stijf wordt / ende dan laten den pot
 houdt worden / ende den pot in stukken slaen/
 dan bindt men den regulus op den bodem / of
 te soo

¶ c

te soo

te soo men den pot niet en wil bzeken/ kan men de feces met reghen-water tot een Looge bze-ghen / daer van ghemaect wordt den Sulphur auratum diaphoreticum. Van dese regulus mooght ghy sulcke baten gieten als t u belieft/ andere gieten daer van hoghelen / soo groot als men tot Musquetten ghebruyck / ende gieten in dese baten / ofte op de kogels eenighe bequaeme nattighejdt / ende eenen tijdt daer in ghesaen hebbende / gieten dat af / en dient tot eene purgatie: andere nemen pillewijs een ofte twee kogelen in/ de welcke van onder gelost wesende/ afwasschen/ende wederom als booren gebruycken tot purgatie / daerom geben sy aen dese hoghelen den naem van Pilulae sempiternae, vel perpetuae.

Stoppende *Regulus* van *Antimonie*.

Nemt raetwe Antimonie sesthien oncen/ oude ysere naghelen acht oncen / steltse in verscheyden smelt-kroesen in gloepende kolen/ tot dat sy met de materie gloepende zijn / doet dan de ysere naghelen by de Antimonie / met een stock omroerende / op dat de nagelen smelten moghen / ghesmolten zijnde / giet terstont een ofte twee onten Salpeter daer by / op dat het eer dunne mach worden / ende den regulus mach sincken: stelt het dan terstont van het vuur/ op dat het ysere niet en verbrande / houdt ghehouden zijnde / bzeckt den pot in stukken/ op den bodem sult ghy de regulus binden / die ghy daer naer heel sijn moet poeperen / ende met twee derden deelen Salpeter menghelen in een smelt-kroes / ende met een krole aen brandt steecken / wat omroerende met een ysere / dan bindt men de materie / ofte regulus als silber/ die

die heel bequaem is om witte Flores antimonii te maechen / die nut zijn om de oude bloet der hzoutwen / ende veele andere oude bloeden / als is Dysenteria , ende soo hoozts.

Vitrum Antimonii.

Nemt Antimonie soo heel als 't u belseft / pulbertseert het selve heel sijn / doet het dan in een platte aerde panne / ende stelt dit op een middelmatigh vuur / in open locht / want moet u van den rooch wachten / die seer schadelijck is / roert dit gheduurighlijck om met een psere spatel / tot dat de materie heel in klonten verandert / ende niet meer en roocht ; maer wacht u van de materie te laten gloepen ofte smelten. Stampt dan heel sijn wederom de selve Antimonie / ende roert wederom als vooren / tot dat het niet meer en roocht / en soo het wederom in klonten bergadert / stampt het wederom / ende continuëert dit soo langhe / tot dat de Antimonie niet meer en roocht / nochte en klontert / en siet vaer als aschen. Neemt dan een pont van dese gecalcineerde Antimonie / ende pulbertseert daer onder twee dragmen Sal gemmæ (andere nemen een onze Borax / ende andere niet niet alen) en doet het in een smelt-kroes / deekt die met een stuck van een tichel boven toe / en maecte onder ende boven groot vuur / tot dat de materie als water smelt / het welcke ghy sult sien den tichel afnemende. Giet dan dese materie op eene heete kopere plate / en laetse in een warme plaetse koelen / ofte anders sal in veel stucken van een splijten / ende sult hebben een root glas treckende naer het couleur van Hyacinthen.

C c 2

Syrupus

Syrupus Antimonii.

℞ Vini albi ℥ vj. aquæ rosarum ℥ ij. in quibus infunde per noctem antim. vitrati subtilissime pulverisati ℥ j. in colatura per inclinationem facta dissolve sacchari albissimi ℥ viij. fiat syrupus mediocriter coctus dosis ab ℥ s. ad ℥ j.

Stelt in witte Wijn en Roose-water een nacht te wepcke de Antimonie heel fijn ghewreven/ giet dan de colature heel soetjes af dooz een fijn doercken/ sonder de grondt te roeren/ende smelt daer by acht oncen fijn Broodt-suycker / ende ziedt het tot een langh Syroop.

Oxii-saccharum Vomitivum.

℞ Vitri antimonii pulverisati ℥ s. aceti vini albissimi odori ℥ viij. infunde in Balneo lento per horas quindecim: colaturæ adde sacchari albissimi ℥ vj. fiat s. a. instar syrapi longi. dosis ad ℥ j. *wordt gemaect als 't voorgaende.*

Pulvis Indicus vel griseus.

Noemt Hepar antimonii gheprepareert op de materen ghelijck ick in Bezoartico metallico ghesepdt hebbe / behalven dat sy niet en moet ghewasschen wesen / ofte ten hooghsten maer eenmael / want en soude alsdan niet purgeren; want viermael ghewasschen wesende/ doet zweeten van thien tot 20 aeshens ingemen/ de mengelinge van Pulvis indicus is dese: Noemt Scamoneum met den rooch van Solfer gheprepareert een once / geprepareerde Antimonie ses drag: Cremor tartari vijf drag: men.

mengelt dit t'samen / de grootste dofs is een halbe draghne / en bijf aeshens ofte twee scrupels. Dit poeper wordt gehouden te wesen van groote kracht in beelderlepe Siechte en koozsen / namentlijck als die upt repletie komen / maer in siechten die upt Evacuatie komen / en mach dit poeper niet gebzupcht wesen.

Antimonium preparatum pro Clisteribus.

Nemt drie oncen raetwien Hongherschen Antimonie / en soo veel Salpeter / stampt dit t'samen tot een heel sijn poeper : Neemt dan een aerde pottcken / ofte een smelt-kroes / stelt het selbe rontomme in gloepende koolen / ende als dit pottcken ofte smelt-kroes begint te gloepen / doet daer een lepelken van 't bobenszreben poeper in / ende laet het soo staen / tot dat het niet meer en roocht / ende de regaelachtige geesten zijn verblorghen / doet dan daer wederom een lepelken in / ende laet het wederom dus staen / tot dat het niet meer en roocht / ende vervolght die ten eynde toe. Dit dus ghe daen zijnde / maecht dan stercker vuur / ende laet het daer op staen een half quartier uurs / nemet dan van 't vuur / ende laet het hout worden / ende sult eene rosse massa vinden / bequaem tot het maken der Clisterien : een halbe once der selbe sult ghy daer af nemen / ende sijn poeperen / welcke poeper ghy met bleeschsop / ofte gemeyn water een walleken sult laten zieben / ende neder ghesoncken zijnde / dooz een doercken het klaer af-gieten / ende dese colature gebzupcken tot een Clisterie / 't selbe poeper gezooght zijnde / mooght wederom gebzupcken als boozen. De Clisterien zijn bequaem om

C c 3

bup

bupten de Steden te gebuycken/ daer gene andere medicamenten ter handt en zijn / midts veele Clisteren in een kleyn doosken in de sachen worden gedragen worden.

Pulvis Hermeticus, sive Algerothi alias Mercurius Vita.

Nemt hier oncen Aretmonte / ende acht oncen Mercurium sublimatum, andere nemen gelijcke deelen / wrijft elck bysonder tot poeper/ ende mengellet dan t'same/ maer wacht u wel van het stof. Doet dan dit poeper in een Kerozte / de welke in zant licht / ende boeght daer aen een Recipient half vol water / stoocht dan u vuur trap-wijs allencxkens opklommen- de / ende soo verre de Gomachtige bochtigheyt als een boter aen den hals van de Kerozte komt te stollen / sult een gloepende hole met een tan- ge daer ontrent houden / ende doen af smelten/ de welke af dzuppende in het water / sal te gronde gaen / als een wit poeper : dit poeper van het boornoemde water afschepdende / sult met schoon water dickmaels af wasschen / ende ten laetsten met eenigh cordiael-water / ende het poeper gedrooght zijnde / wordt tot het ghe- buyck bewaert / ende tot ses ofte seben asen aen stercke Personen ingegeven / ende drie ofte vier aen welke Personen. Het water dient om Beerlen ende Cozael mede te ontbinden ofte dissolveren / want dit water is begaest met den vitriolschen geest van het Sublimatum.

Pulvis

Pulvis Præcipitatus.

Nemt een pondt Quicksilver / ende twee pondt Sterck-water / ofte van elck eben beel / doet dit t'samen in een sterck glas / sommighe nemen een schep-glas / andere een plat glas / stelt het selve in aschen ofte in zant / ende laet het Sterck-water updampen / eerst met een kleyn vuur / maer op het laetste met heel sterck. 't Water upgedampt zijnde / neemt de massa upt / wijst de selve in een Mortier heel kleyn / ende doet het poeper in een platte aerde panne / welke ghy op het vuur stellende / ghesdurghlijck sult omroeren / sonder de materie te laten gloepen. In 't beginsel salder upt komen een dicke geele damp / die allenchshengs zwart sal worden. Koert dan altijd tot datter geene damp meer upt en komt / ende dat het poeper t'eenmael roodt wordt. Dit præcipitaet en mach maer van buyten gebuyckit worden. In het maechen wacht u wel van den damp / want se fenijnigh is.

Turbith Minerale.

Nemt hier oncen Quicksilver / en soo beel Olie van Vitriol gecrectificeert / doet dit t'samen in een glas / ende stelt het in aschen / daer onder trap-wijs vuur makende / tot dat alle de Olie van Vitriol is upgedampt / want ghy het Quicksilver sult binden verandert in eene witte massa : soo daer nochtans eenigh onderandert Quicksilver wordt by ghebonden / sult het selve van het ander weeren / welke massa ghy sult in ghedistilleert ofte re-

C c 4 gen-

gen-water werpen / waer sy terstont geel wort:
sult dan 't selbe dickmaels wasschen met laeu
water/ tot dat alle de zoutheyt upt is/ en op het
laetste met eenigh cordiael water / ende daer
nae dzooghen / ende bewaren tot het gebzupck.

Andere nemen vier oncen Quicksilber ende
acht oncen Olie van Vitriol/ ofte van Soifer/
en laten t'samen twee daghen vighereren in
warm zant / daer nae distilleren 't selbe met de
Ketorte/ ende cohoberen 't selbe tot drie keeren/
op het eynde gheberende groot buur / soo dat de
Ketorte t'eenemael gloepe / daer nae trecken sy
de witte massa upt / ende sijn gewezeden zijnde/
wasschen die dickmaels met laeu ghedistilleert
water/ tot dat sy sien dat dit pprecipitaet veran-
dert in geel poeyer / ober het welcke sy dan / tot
dziemael toe/ ghebzanden Wijn gieten / die sy
laten upthzanden / ende alsdan gheben sy 't sel-
be och in van drie tot ses aefkens met een-
ghe larerende conferbe/ als van kroosen/ teghen
alle sieckten komende upt rotte humeuren / etc.

Argentum vivum Sublimatum vulgare.

N Gemtighemeyn zout ende koper-root van
elcx een half pont/ set dit in een aerde pan-
neken te roosten op het buur / tot dat het niet
meer en hraecht / wijft dan daer onder op ee-
nen hollen steen vier oncen Quicksilbers / ende
set dit t'samen te sublimeren in een bequaem
aerde panneken / gelijk men ghemeynelijck su-
blimeert / ende 't sal wesen een sijn wit poeyer ;
maer sy soo verre / dat het niet heel wit en wa-
re / soo sult ghy 't selbe noch eens hertwijben
onder de selve zouten/ die in den gront gebleben
zijn / ende noch eens laten sublimeren / tot dat
het

het gantsch wit is / ende t'eenemael ghedoodt ; want 't gene niet heel wit en is / behoudt noch het wesen van het Quicksilver. Tot dese sublimatie worden ghebruyckt twee vaten / een onder daer de materie in is / ende hier op een ander / daer den roock in bergaert. 't Opperste vat sal men maken als een glazen Distilleer-holf / ende 't onderste als een panneken van onberioode aerde / met een dobbelen kant rontom opstaende / ende een goote tusschen beyde / dese goote wordt gebult met zant / ende het opperste vat daer op ghestelt / ende wat in 't zant ghedruyt / op dat de locht mach uytgedreben worden dooz het zant / ende niet den roock.

Ander maniere om Quicksilver te sublimeren.

BEguinus beschrijft de sublimatie van het ghemeyn sublimaet aldus : Neemt Quicksilver gesuybert dooz zout en Azijn / daer naer in zeemeleer ghebonden / ende met kracht uytgedruyt / kopperroot root gebzant / gedecrepiteert / dat is gebzant zout van elcx een pondt / Salpeter vier oncen / stampt ende menghelt dit in een steenen Mortier met wat Azijn / soo langhe onder malhandert / tot dat men geen Quicksilver meer en siet. Doet dit dan in een glase holf wel gheluteert / ende siet daer op een helm met een korte beck. Dese holf sult ghy dan in zant stellen / maer niet dieper dan de materie is / die in den holf is / stoocht daer onder trap-wijs buur / ende op het laetste tot den hooghsten trap toe / ende ten tijde van acht ofte thien uren sal het Quicksilver ghesublimeert zijn. De vaten verkoelt wesende / sult het welcke ghesubli-

blimeert is / af-nemen / ende tot een pondt des
 selfs nemen een pondt ghebrant zout als doo-
 ren / ende vier oncen Vitriol / ende wederom
 als eerst sublimeren / ende de derde keer het sel-
 ve herhalen / maer en sulter dan niet by doen/
 als ghebrant zout. Sommige nemen in plaets
 van een holf een Matras met een langen hals/
 ende laten op affchen ofte zant de vochtighepdt
 daer in upt dampen / 't welcke gheschiedt we-
 sende / set hem het sublimaet rontomme in den
 hals / het welcke gheweert woardt als het selve
 glas verhoelt is / soo verre nochtans t selve niet
 wit genoegh en is / hersublimeert het selve met
 nieuwe materie.

Sublimatum dulce.

Nemt ses oncen Sublimaet / vier oncen
 Quicksilber met doozghebrant zout / ende
 Azijn van alle zwartighepdt ghesuybert / doet
 dit t'samen in een glas / ende stopt het wel naeu-
 we toe / ende roert het t'samen soo langhen tijdt
 omme / tot dat de heele massa is verandert in
 zwart poeper / ende dat men geen Quicksilber
 meer en siet / daer nae stelt dit glas in warm
 affchen te digeren / en de zwartighepdt sal al-
 lenckens in een geelighepdt ende witteighepdt
 veranderen / daer nae sult ghy het buur twaelf
 uuren lanck trap-wijs vermeerderen / tot dat
 de massa haer van den grondt ophest / ende cri-
 stalliseert. De dosis is van thien asen tot 20.
 en hebbe dese maniere by niemandt in d'uck ge-
 bonden / maer een vermaert Chymicus & Do-
 ctor Galenista heeft my dese maniere gegeven.

Manie-

Maniere om het Quicksilver te waf-
schen ende te fuyveren.

Nemmt een deel ghebzant / dat is gedecrept-
teert zout / wzyft dit met het Quicksilver
op een hollen steen / ofte moztier t'samen / tot
dat het zout t'eenmael zwart is / daer ober fult
ghy dan Wzyn gieten ofte warm water / om het
zout af te weeren : neemt dan ander zout / ende
wzyft dit wederom / tot dat het zout zwart
wordt / ende doet dit soo dickmaels / dat het
zout wit blybe.

Pilulæ & sublimato dulci.

R Aloës rosatæ ʒ j. extracti Scammonii, ex-
tracti hellebori nigri, &c. extracti Rhabarbari
ana ʒij. extr: foliorum senæ, Trochiscorum al-
handali ana ʒ j. s. Specierum diarhodonis, Læ-
titia, Galeni ana ʒ j. Olei anisi, cinamomi,
Garyophylorum ana ʒ iij. deducantur omnia
igne lentissimo in pilularum consistentiam, cui
adde pro uncia una drachmam unam sublimati
dulcis, hæ pilulæ feliciter purgant omnes hu-
mores citra molestiam.

Ghy moet verstaen dat dese extracten maer
eerst moeten gezocht worden tot de dichte des
Honighs / anders en soude hier ober het buur
geene mengelinge kunnen gheschieden.

Ander maniere om *Sublimatum dulce*
te maken.

Dooz dien ick het boozgaende Sublimatum
dulce niet en hebbe bezyoest / jae gheen su-
blima-

blimatum en is / want het niet gesublimeert en is na de mengheltinghe / hebbe hier een ander willen beschrijven: Neemt dan ses oncen ghesubbert Quicksilber / op de maniere boozen verhaelt / ende acht oncen Sublimatum, menghelt dit t'samen in een steenen moztier soo langhen tijdt tot dat de massa zwart is / ende dat men geen Quicksilber meer en siet. Doet dese massa in een Matras / hebbende een langhen hals / maer dat de Matras maer half vol en zy / welcke ghy in zant / ofte affchen sult stellen / doch niet dieper dan de materie in 't glas is / ende maecht daer trap-wijs vuur onder / tot dat alle de materie is op-gheklommen / tot het opperste deel der Matras / het welcke in acht ofte thien uren gheschiedt. Dit dus ghedaen zijnde / ende de Matras verhoelt / schept seer curieuselijck af de ghecristaliseerde materie van de onghesmolten ofte onghedoodt Quicksilber / soo daer nochtans eenigh ober ghebleven is / ende het oberblijvende merck ofte buplighepdt des gronts / als oock van de bettighepdt / de welcke hem aen den hals van de Matras heeft gheset. Daer na stampt de subbere ende gecristaliseerde materie / ende hersublimeert die / sonder eenigh byboeghsel / tot drie keeren toe. Stampt dan dese ghecristaliseerde massa tot een sijn poeper / ende bewaert die in een glaesken naeuwe toegestopt : welck u dienen sal om te ghenesen de begoste Lasterpe / Water-sucht / Plerezijjn / Pocken / wozmen der kilepne kinderen / ende verrotte ende quade kooztsen / Ec. tot een scrupel toe wordt dit poeper in-ghegheben / met eenigh purgerende extract / ofte massa van pillen / ende sonder het selve en mach dit poeper niet wel in-ghegeven worden / om ghe-
wich:

wichtighe redenen. Dit Sublimatum dulce wordt oock genaemt Aquila caelestis, en Aquila alba, ende Mercurius vitæ, ende is het Panchymogorum van Quercetanus.

Maniere om Cinabrium, ofte Vermillioen te maken.

Der zijn twee soozten van Cinaber / een natuurlijk het welke als ander mineralen uyt de aerde wordt ghegraven / het andet wordt ghemaecht aldus: Neemt twee pondt Solfer / ende smelt het / ende doet daer in twee pondt Quicksilber / ende soo verre de materie ontsteekt / soo decht het fracy toe / dat de locht in den pot niet en passeere / een sekere tijdt daer nae / doet in een verlooden pot te buure 23 uren lanck / ende ghy sult goeden Vermillioen hebben. Het sal wesen t'eenmael hzuyn / maer als het ghelwezen wordt met water / krijght sijn natuurlijk couleur.

Maniere om Minium ofte Menie te maken.

Nemt loot soo veel als 't u belieft / laet het smelten in een aerde ofte pferen pot / ghesmolten zijnde / weert de vettighept af / die boven zwemt / maecht dan u buur stercker / tot dat den bodem des pots gloeye / ghedurighlijck omroerende met een pferen spatel / tot dat het loot in graeu asschen verandert / stampet dan dit / ende zift het / ende laet het dan langhe tijdt op het buur staen / ofte in den Pottebakkers oven / ende het sal in Menie veranderen.

Manie-

Maniere om Cerussa te maken.

De Cerussa wordt aldus ghemaect: In een aerden pot wordt gedaen een wepnigh Azijns / ende in de selbe pot wordt ghelept een loode plate in een geboutwen / alsoo dat de selbe platen den Azijn niet en raecht / dan wordt den pot met een tichel bedeckt zijnde / begraven in peerde-mest / ofte in de heete Sonne ghestelt veertien daghen / ofte drie weken lanck / dan wordt de plate uytgehaelt / al bedeckt met witte materie / die uyt het loot geslagen is / ende wordt Cerussa ghenoemt. Sy is wit en soet van sijncke in 't eerste / maer daer na wat bytende / ende seer astringent / op dese maniere maecht men oock het Spaens-groen.

Maniere om Spaens-groen te maken.

Spaens-groen en is anders niet / dan koper in groen verkeert / gelijk Rubigo, is pfer in roest verkeert / ende Cerussa loot verandert in witte materie. De beste is de aldergroenste / ende niet bleeck / ende wordt aldus gemaect: Men moet een wepnigh Azijns in een tonneken doen / ende aen den oppersten bodem van binnen worde ghehangen sommige platen van root koper / alsoo dat de platen den Azijn niet en geraken / ende soo dicht toegestopt / wordt en gheset veertien dagen in de Sonne / op dat de dampen van den Azijn aen de platen kiebende / die doorbijten / ende in groen veranderen maghen / het welke daer nae van de platen wordt afgeslagen / ende bewaert / ende de selbe platen weer in 't tonneken geset als booren. Sy geeft haer tincture uyt in Olie / Wijn / en Azijn.

Balsa-

Balsamum artificiale.

DE artificielen Chymische Balsemen en zijn anders niet dan ghedistilleerde Olien van eenigh kruyt/ zaet/ bloeme/ of vrucht/ &c. als Majorana, Ruta, Lavendula, Rosmarinus, Poma Orantia, Garyophylli, Fœniculum, Juniperus, Cinamomum, &c. met byvoeginghe van hunne sappen ofte tincturen / ende zout uyt de selve ghetrocken (hoewel de meestendeel de selve uytlaten) ende eenige vettygheyt / als is Olie van Rote-muscaten uytgheperst / Hert-roet/ Schape-roet/ ende Was die den/ Balsam een dichte ende lichaem gheben / om dit klaarder te verstaen / sal de selve in 't bysonder beschryiben / hoewel sy in Nederlandt weynigh ofte niet ghebruyckt en worden / om dies noot wesende / ofte van ander natien / als zijn namentlijck de Duytschen die de selve seer ghebruycken/ gebraeght wesende de selve tot haren dienst te mogen maecten.

Balsamum Majoranae.

Nemt say van eene Majoraneyne wel gesuybert / ende dickmael ghesilcreert een once meer ofte min / want het en dient maer om het groen couleur te gheben / laet daer in smelten wat zout van Majoraneyne (meestendeel laten 't selve achter) doet dan daer by een once wit Was / ofte soo veel Schape-roet / ofte Hertgroet dickmaels met water ghetwasschen / ende met Froose-water ghesmolten / laet dit t samen zieden tot dat het say bykans verzoden is / laet dit dan / van 't vuur ghenomen zijnde / ghedurigh

richtigelijc omroecende / op dat het oberblijben-
 de sap daer effen mach in ghemengelt worden/
 sonder klontjes daer in te laten stollen / houdt
 worden / ende roert dan met eene lichtigheyt
 daer onder twee draghmen Olie van Major-
 lepne / dooz de konste der Alchimie gedistilleert/
 ende doet het in een glaesken naeuw toegebou-
 den / op dat de reucke niet en verbliege. Aldus
 worden alle andere artificiele Chymische Bal-
 semen gemaecht / als Balsamum rutæ , Salvia,
 Rosmarini , Fœniculi , Anisi , Juniperi , Rosa-
 rum , &c. maer sommighe om de groene ver-
 boe te maken / nemen ghesiltreert sap van het
 krupt van Cerkwe ofte Rogghe. Om het couleur
 aen Caneel-balsen te gheben / neemt tincture
 van Caneel / ofte gheprepareerde Bolus armen-
 nus. Dooz Giroffenagels / neemt tincture van
 de selve / ofte Terra umbra , dooz Graengie-
 balsen Saffraen / dooz Citroen-balsen / Tur-
 cuna / dooz Balsen van Succinum terra meri-
 ta. Noteert nochtans; dooz dien dat veel Chy-
 misten het Was in den balsen misprijsen/ dooz
 dien dat het de zweet-gaten sluyt / ende belet de
 kracht der balsmen te doozdringhen/ ten ande-
 ren dat men dese balsmen niet en kan ingeben/
 ende daerom nemen sy in plaetse van Was/
 ende Schape-roet/wytgeperste Olie van Pote-
 mustaten / die sy met stercke ghezande wijn in
 Balneo Mariæ laten koochen tot 't verzielen
 des selfs / om de reucke ende het couleur te be-
 nemen / ende wasschen die van dickmaels met
 Koose-water / om een goede reuck te geben/ en-
 de dese Balsmen zijn wel de beste.

Balsa-

Balsamum Apoplecticum ex Crollio.

℞ Olei nucistæ muscatæ expressi ℥ ij. Ambræ grisæ ℥ j. Ambræ nigrae, moschi ana ℥ j. s. Oleorum stillatitiorum Lavendulæ in quo lili convallii flores maduerint Olei majoranæ, Olei rutæ ana ℥ s. Olei cinamomi ℥ s. Garyophyllorum ḡ vj. Olei succini ℥ j. omnia ritè s. a. misceantur, si parum balsami peruviani addideris, bonum erit.

Balsamum Apoplecticum Viennense.

℞ Olei nucis muscatæ ℥ j. Olei liliorum convallium ḡ vj. Olei succini albi ḡ iiij. Zibeti optimi ℥ s. moschi orientalis ḡ vj. Ambræ grisæ ḡ ix. Granorum styracis selectorum ℥ j. contusis bene omnibus, & commixtis fiat balsamum.

Balsamum Apoplecticum Colonienese.

℞ Olei nucistæ expressi ℥ j. Ambræ grisæ ḡ xvij. Moschi, Benzoin, Styracis expressæ, labdani ana ℥ s. Oleorum stillatitiorum garyophylarum, Lavendulæ, Rutæ, Anthos, Succini, Cinamomi ana ḡ vj. misce & s.a. fiat Balsamum.

Beminde Leser, hier hebt ghy alderleye soorte van Chymische compositionen, soo in 't generael als in 't bysonder, met ghemeyne Apothekers termijnen beschreven, op dat ghy die te beter soude kunnen navolgen,

D D

ende

ende in het werck stellen : dese begripende, sult alle andere, die hier niet beschreven en zijn, lichtelijck kunnen naevolghen, wiens Descriptien ghy mooght in *Crollio, Quercetano, Bequino, &c.* soecken, als oock hare krachten. Een sake sal u misschien zwaer vallen, te weten, de trappen des vuurs wel te kennen, maer met proeven sult ghy meester worden, ende proevende de selve, licht achterhalen : In de Pharmacie zijn oock sommige saken die men veel eer kan leeren met eens te sien, dan met thien mael te hooren segghen, hebt maer couragie, en let wel op mijn schrijven, ende sult de zwarigheydt overwinnen.

Achste

Achtste Boeck/

Byvoeghsel ofte aenhangh, inhoudende verscheyden Recepten ende Secreten seer goet, nut, ende profijtig van den Apotheker geweten, in gene Boecken beschreven.

Maniere om *Cremor hordei* te maken, anders genoemt slijm van gerste.

Nemt een goet deel Gerste/suybert de selve van alle stof ende onreynigheyt: Ziedt die in een ghenoeghsame quantiteyt waters / ende sommighe wallekens gezoden hebbende / giet het water af / hetwelcke wat rotsachtigh is geworzen / ende doet daer ander schoon klaer water by / laet dit t'samen met een lanchsaem vuur koocken / tot dat de Gerste t'eenemael plat is gheworzen / ende ghelijck een slijm / welke koockinghe wel vijf ofte seuen uren gheduurt / naer dat de Gerste hart is / dese Gerste sult ghy met een houte lepel dooz een teems sicken / den teems op een reple gheset / om het slijm van onder te ontfangen. By dit slijm sult ghy doen wit Candysucker / ofte Broodt-sucker soo veel als 't van noode is / om soet te maken / insghelijcks wat kroose-water. Bewaert desen Cremor in een schoone aerde pot in den Kelder / om van de selve alle dagen de Siecken soo veel in te gheben / als 't van noode is. Sommighe mengelen / als sy het nu den Siecken ingeben / in een doir van een ep / ander gepelde amandelen sijn gestampt: is een seer goede medicijne booz de gene die uptghedrooght zijn.

Maniere om Gerste-pap te maken.

Neeemt een tinne lepel meer ofte min / nae dat ghy de Pap dich ofte dun wilt hebben / sijne bloeme van gepelde Gerste/doet daer by een doiren van een Ey / ende soo veel wit Supcher als 't van noode is/om soet te maken: mengelt dit t'samen in een half pinte ofte wat min schoon klaer water / ende doet daer een stuckken Boter by / ende laet het t'samen een walleken op zieden / gedurighlijck omroerende/ op dat het niet en klontere. Van 't buur gedaen zijnde / mengelt daer onder wat Koose-water/ ende geeft het dus warme den Patient in. Om wat meer slaep te berwecken/ ende de defluxien op te houden/wordt daer somtijds van 't buur ghedaen zijnde / een draghme ofte twee wit gestampt Heul-zaet onder gemengelt: is seer goet dooz de ghene die bloedt spuwen en updzoogen.

Maniere om Eycken Lombaert
te maecken.

Neeemt twee doiren van Eperen / bzeecht de selbe met wit Supcher / soo veel als 't om soet te maken van noode is / ende ses oncen witte ende kleyne Wijn : stelt dit t'samen op het buur / ghedurighlijck omroerende / tot dat het wordt als een papken/ van 't buur ghedaen zijnde/ mengelt daer onder een tinne lepel Koose-water / ende gheeft het dus warm aen de Siecken.

Manie-

Maniere om Restaeraet, ofte Consummaet te maken

Nemt een Kiecken/ Hane of Hinne/ weert van de selbe het hooft/ pooten / en alle behapt het in verschepten stucken / doet dit in een steene kanne / de welcke ghy wel nauwe boben sult toe-stoppen : dit sult ghy alderbest doen met een schoonen Urinael / de bzeede kant af-ghebozien / wiens buyse ghy in den hals van de kanne sult steken / welcke ghy met stijf-pap/ ende papier wel t'samen sult boeghen / soo dat ter ghene dampen wyt en kunnen vlieghe / dese kanne sult ghy dan stellen in Balneo Mariae. dat is in water in een ander pot ghedaen / ende ses ofte seben uren laten zieden. Van 't vuur ghenomen zijnde / ontdoet het glas / ende giet de substantie wyt / het welcke het Kiecken van hem heeft ghegeven / welcke houdt wesende / als een Gelepe / stolt. Dese Gelepe wordt met hamelsop / ofte yet anders / dat de Sieckte aenghemaent is / ghemengelt / ende dus inghegheben. Sommighe boeghen tot een Haen een half pinde Riynsche wijn / ende het binnenste van een Citroen / ende laten dit t'samen koocken / als boben / ende is meer lieffelijck als het boozgaende. Andere nemen een Kiecken / een stuck van een Hamelen hout / ende wat half-bleesch / om meer ende stercker substantie / ende verboigens boetsel te hebben.

Maniere om Expres te maken.

Nemt een Kiecken / ofte een stuck van een Hamelen hout / braet het selbe aen een spit half / tot dat het van binnen t'eene mael dooz

heet is. Doet dit dan in een schoonen doeck/ende perst het wel sterck wyt in de perffe. Dit sap houdt zijnde / stolt/ ende woꝝdt als een Gelepe/ ende woꝝdt met hamel-sop / ofte yet anders/ het welcke de Siecke aengenaem is / vermengelt/ende om de natuure te verstercken / inghegheben / ofte wel sonder eenigh byvoeghsel als oock beyde de hoorꝝgaende.

Maniere om Colys te maken.

Nemt den hofst van een ghebraden / ofte gezoden Riecken ofte Capoen/supbert die van alle vellekens / stampt de selve dan met wat hamel-sop wel kleyn in een moztier / ende kleyn zijnde / mengelt dat in een kommeken half hamel-sop / half Verjuys / en geeft het dus warm den Siecken in. Soo het Verjuys de Siecke niet en dient / doet dat met hamel-sop alleen. Een halbe Citroen daer in ghedubot / is seer goet / ende aenghenamer om te nutten.

Maniere om Limonade te maken.

Nemt een Citroen / schelt de geele schelle roncom af : snijdt dan die in ronde schijfhens / doet die in een kommeken of schotel / en giet daer ober ses oncen Rijnsehe Wijn / en soo veel water / en een tinne lepel Koofse-water: doet dan daer by soo veel Broodt-supcher / als 't van noode is / om soet en aengenaem te maken van smake. Wilt ghy de Siecke meer verstercken / mengelt daer onder Peerel-supcher.

— Maniere

Maniere om wijn Brulé te maken.

Nemt een pot Fransche wijn/ set die in een tinne pot op heete kolen/ ende doet daer by een vierendeel ofte wat meer Zwodt-suycker/ drie ofte vier Giroffe-nagels/ ende een weynighschen Caneel met een mes kleyen gesneden/ ende als den Wijn tot de zoo toe is gekomen/ giet dan die pot in een ander / ende onder het gieren steekt het vuur daer in met een brandende papier. Dese gebzande Wijn versterckt het herte / ende is goet booz de mage / ende en klimt niet licht in het hooft / dooz dien de opklimmende geesten uytgebrandt zijn.

Syrop van gebrande Wijn.

Nemt gebzande Wijn/ soo veel als 't u beleeft/ doet daer in naer advenant gepoepert wit Candy-suycker/ stelt het op het vuur / ende als het t'eenmael heet is gheworden / steekt het vuur daer in / met een brandende papierken / ende laet het t'samen soo lange branden/ gheduurighlijck omroerende / tot dat het niet meer en brandt / ofte dick is als een Syrop/ doet dan daer by een weynighschen Roose-wa-ter / ende gebzuyckt dit tegen de heescheit ofte verkoutheyt / komende uyt koude ofte slegmatijcke humeuren.

Maniere om Queen het gheheel jaer door te bewaren, om de selve t'allen tijde te koocken, of Marmelade daer van te maken.

Nemt een groote pot / bat / ofte tonnelien/ vult het selve met Queen / de welcke niet

¶ d 4

t'eene-

t'eenmael geel-rijpe en zijn. Siet daer ober
t'eenmael houdt eene heele stercke decoctie,
ghemaecht van schellen ende kloekhupsen van
Queen / ofte van verneutelde onderbieben ofte
klepne Queen in stukken ghesneden / ende op dat
de Queen altijd moghen met de selve decoctie
overdecht wesen / ende in adobbe liggen / leght
boben de selve een bedt / met eenigh ghewichte/
ofte steenen daer op / ende sullen dus een ront
jaer goet blijven / jae oock langher. Noteert
hoe stercker ghy de decoctie maecht / hoe meer
jeughdigh ende smakelijck de Queen sullen blij-
ven / daeromme en spaert gene Queen in de de-
coctie. Ten tweeden / als ghy die wilt ghe-
bruycken / dat sy niet langhe upt de adobbe mo-
ghen wesen / ofte anders worden sy zwartach-
tigh.

Ireos ofte Violette-poeyer om in het
lijnwaet te legghen , ende wiecken van wijn
te maken.

℞ Radicum ireos, Storacis calamitæ ana
℥ iiij. Rosarum ℥ vj. Majoranæ, Florum laven-
dulæ ana ℥ ij. Calami aromatici ℥ j. Radicum
cyperi, Garyophylorum ana ℥ j. misce fiat om-
nium pulvis grosso modo contusus.

Aqua odorifera sive damascena.

℞ Aquæ rosarum ℥ iiij. Aquæ lavendulæ ℥
viij. in quibus macerentur sequentia parum
contusa, & sacco raro imposta, rosarum, ma-
joranæ ana ℥ ij. Storacis calamitæ ℥ l. mo-
schi ℥ vj.

Wel-

Welriekende Ballen om te gebruycken ten tijde van de Pestte.

℞ Labdani ʒ iij. Storacis calamitæ ʒ ij. Garryophyllum, Radicum cyperi longi ana ʒ iij. Calami aromatici, Santali albi ana ʒ ij. Rosarum, Majoranæ ana ʒ j. moschi ʒ vj. misce s.a.

De Santels sult ghy eerst kleyn breecken / dan daer by doen den Calamus / Cypres wortels / en Giroffenaghels / de selve kleyn gebroeken zijnde / doet daer by de Roosen / ende Majorzeyne / ende zift het door eenenijnen zift / met een weynigh van die poeper sult ghy de Muscus kleyn wrijven. Dan sult ghy den moztier ende stamper t'eenmael heet maechen / ende in den selben den Labdanum ende Storax met wat Storax liquida, ende een weynigh wit Was met sommige druppelen gesmolten / malaxeren ende sacht maken / dan sult ghy de bouschreben poeperen daer by doen / ende sterck stampende / een massa daer van maken / ende van de selve ronde ballen / hebbende in 't midden een doorgaende gat / die latende in de schuldwe droogen.

Brandende welriekende keerskens.

℞ Storacis calamitæ Carbonum tilia, vel alterius ligni ana ʒ iij. Styracis liquidæ ʒ j. Benzoin ʒ vj. misce & cum muscilagine gumi tragacanthæ aqua rosarum extracto fiat massa, & ex illa candela pro suffitu.

Neemt Linde-kolen / want dat zijn de beste ofte gemeene Backers kolen / stamp die / ende zift die sijn door / den Benzoin van ghelijcken : daer nae sult ghy den moztier ende stamper

¶ d 5

t'eene

t'eenmael heet maken / ende den Storax met Storax liquida t'samen malaxeren / ende sacht maken : dan sult ghy de helen en Benzoin daer onder mengelen / ende met Gomme tragantij met Koose-water gesmolten / een pasta nae veel slaens met den stampen/daer van maken / ende van de selbe langhe keerf hens / ende die laten in de schaduwte droogen : zijn uptnemende soet / en soet van reucke.

Maniere om wel-rieckende Zeep te maken.

℞ Saponis veneti ℥ ij. Pulveris gariophyllorum & fantali albi ana ℥ j. Benzoin ℥ i. Moschi ḡ x. distemperentur cum aqua rosarum.

Neemt Deneetsche ofte Spaensche Zeep / breecht die in den moztier met Koose-water / ende mengelt dan daer onder de vooz-gheschreben poeperen / ende maecht daer van als een massa pillen / van de welcke ghy ronde ballen sult maecken / soo groot als 't u belieft. Sommige doen hier anders gheene poeperen by / dan van witte Treos-wortel : sommighe doender sommighe druppelen van Grosse-naghels / ofte Syjck-olie by.

Maniere om stocckens voor de tanden te maken.

Neemt Malva-wortel, van de buptenste schorffe ghesuybert / ghesneden lanch als een vingher / soo veel als 't u belieft / doet die in een nieuwe aerde pot / ende giet daer ober anderhalf pondt roode Wijn / Grana chermes drie dragmen / Klupn ende Drake bloet van elck een half once / ende mengeler al t'samen / ende stelt

stelt den pot op warme asschen/dickmaels omroerende / tot dat de wozielen het root couleur hebben in-gedzoncken. Wilt ghy daer dzte asskens *Muscus* by doen / sullen te beter riecken : dzooght de wortels dan op / ende supbert die van alle dzaepkens / ende bewaert die tot het gebzupck. Hebt ghy wepnigh wortelen mooght de quantiteyt van alles verminderen.

Maniere om Meé te maken , *Hydromel vinosum.*

Nemt ses stoop witten Honig/en doet daer by twaelf stoop water: Laet dit t'samen so lange zieden/ tot dat het niet meer en schuynt/het schuynt gedurelijck af nemende / neemt het dan van 't vuur/ en laet het verkoelen / en doet het dan in een tonneken/ende laet het sommige maenden liggen / tot dat den smaech van Honigh is vergaen/ en klaer is geworden/ op dese maniere sult ghy een Meé bekomen en geel als een Spaensche Wijn / want het lange koocken maecht de Meé roste. Sommige om de Meé wijnachtiger te maken / doen daer wat Fransche Wijn by / ofse laeten dat teeren op Moer van Spaensche Wijn.

Honigh-water, *Aqua mulsa, Melicratum sive Hydromel.*

Nemt een deel Honigh / ende thien deelen water/ende koocht dit wat t'samen. Dese *Aqua mulsa* wordt oock *Hydromel* ghenoomt/ dat is Meé / ende als de Doctozs in decoctien *Hydromel* boozschrijven / moet dese gebzupckt worden / ten zy den Doctoz schzebe *Hydromel vinosum*.

Oxy-

Oxycratum & Oxyrhodinum.

Dese twee saken worden somtijds van de Doctoren voorgeschreven. Oxycratum en is anders niet dan Azijn / en water. Oxyrhodinum is kroose-water en Azijn / somtijts Olie van kroosen / en Azijn.

Vinum Chalybeatum, Stael-wijn.

℞ Limaturæ chalybis præparatæ ℥ f. Vini rhenani ℥ iij. Cinamomi, Garyophylorum, Radicum capparis ana ℥ f. Macerentur simul loco calido tribus aut quatuor diebus, cola, & erere. vel ℞ limaturæ chalybis præparatæ ℥ j. Vini ℥ iij. macerentur simul quatuor diebus loco calido, cola, & utere hoc vinum est minus compositum, & minus efficax.

Collyrium Damanti.

℞ Sacchari candi ℥ f. Tutia præparatæ ℥ ij. Lapidis calaminaris præparati ℥ vj. Aloës, Axungia vitri ana ℥ ij. Vitrioli albi ℥ j. f. Sarcocollæ ℥ j. Camphoræ ℥ f. Croci ḡ v. Aquæ rosarum, Foeniculo ℥ j. vini albi ℥ j. Itent omnia simul in Infusione per aliquot dies loco calido, & ebullitione facta, colentur, & colatura servetur usui.

Dit Collyrium is te Gent / ende te Coztrijck seer in 't gebruik tegen de ghebreken der oogen / komende uyt het edel huys van de Damants van Coztrijck / waer van het oock sijn name heeft.

Aqua

Aqua Vitrioli ad oculos.

℞ Aquæ pluvizæ ℥ iiij. Salis communis ℥ j.
Vitrioli albi ℥ i. misce omnia simul. Dit water
wordt uptnemende goet gebonden tegen de ge-
bzeken der oogen.

Aqua Sublimata.

℞ Aquæ rosarum, Plantaginis ana ℥ i. subli-
mati ℥ j. bulliant parum. Hæc descriptio plu-
rimis nimis fortis censetur, ideo pro uncia una
aquæ sublimari ḡ ij. tantum sumunt.

Dit water wordt gebuycht tegen crantwa-
gie / ende gebzeken des huyts.

Aqua Mellis.

℞ Mellis partes duas, arenæ siccissimæ par-
tem unam, indantur cucurbitæ amplæ dum
octupla pars impleatur, & superposito alembi-
co vitreo, distilla in balneo sicco.

Doet den Honigh ende zant t'samen in een
grootte holbe; maer en neemt maer soo veel/
datter seven deelen der holbe ydel blijven/ want
anders soude den Honigh oberloopen / om het
welcke te beletten / wort het zant daer by ghe-
daen: hoewel sommighe maechende soo kleyn
vuur/ dat het niet ober en loopt/ laten het zant
achter / stelt dan op de holbe een glazen helm/
ende set het in het zant / ende distilleert dat met
een kleyn vuur. Dit water wordt door het
massen des baerts ende des hays gebuycht.

Denti-

Dentifricium.

℞ Coralli rubri ℥ ij. Lapidis pumicis, Offis
sepiæ, sanguinis draconis ana ℥ j. Cinamomi ra-
dicum ireos, Aluminis, Granorum chermes ana
℥ ij. Gariophylorum ℥ j. Moschi ḡ vj. Mellis despu-
mati ℞ j. f. misce in formam opiati.

Dentifricium Parisiense.

℞ Coralli rubri & albi, Cristalli ana ℥ f. Sanguinis draconis ℥ j. f. Lapidis pumicis ℥ vj. Gariophylorum, trium Santalorum ana ℥ iij. Moschi ḡ iij. Vini rubri ℥ iij. Mellis despu-
mati ℞ j. ℥ iij. misce in formam opiati.

Plaesterkens tegen de Tant-pijn.

N Ceme zwart Hermozijn, leght daer op
sommige stucckens supbere Mastix, dubot
op den Mastix een yfere stamper / soo heet ghe-
maecht / dat dooz de hitte de Mastix kan smel-
ten/ ende aen het Hermozijn hangen/ ende aen-
placken: smeert met den stamper den Mastix
dunnekens plaesterwijs / ende hout gewozden
zijnde / snijdt daer ronde plasterkens af / ende
wat warm ghemaecht zijnde / leght die op den
tempel ofte slaggh van het hooft. Sommighe
nemen in plaetse van Mastix Gummi tacama-
ri, ende is ooch seer goet.

Ecn ander maniere.

℞ Gummi elemni ℥ j. Terebinthinæ venetæ,
Ceræ albæ, Mastiches, Sanguinis draconis ana
℥ f. misce.

Reemt

Neemt t'eenemaal supber Gummi elemni, smelt de selde met het Was en Termentijn met een kleyn vuurken: laet u ghewozden zijnde/menghelt daer onder den Mastix, en Sanguinis draconis sijn gepoepert / ende maecht van dese menghelinghe ronde plaesterkens. Hebbe dickmaels beproeft / dat de Cant-pijn vergaet/ den Cant stryckende met het beenken van de dogge van een Padde.

Unguentum ad scissuras Mamillarum.

℞ Florum calendulæ contusorum ℥ iiij. Butyri recentis insulsi ℥ j. coquantur simul ad succi ferme consumptionem, & colatum unguentum seruetur usui.

Dese Salbe is beproeft ende goet teghen de kloben der Cepelen / ende en kan de supghende Kinderen geen letsel doen.

Unguentum ad Oculos.

℞ Tutia præparatæ, Olibani ana ℥ ij. Zingiberis ℥ j. fiat pulvis subtilissimus, & cum ℥ iiij. Unguenti rosati fiat unguentum, vel ℞ Tutia præparatæ lapidis calaminaris præparati ana ℥ j. s. unguenti rosarum ℥ iiij. misce.

Unguentum ad Ambusta.

℞ Olei olivarum ℥ j. Cerae flavæ ℥ j. coquantur simul ad formam unguenti.

Koocht eerst de Olie / doet dan daer by het Was in klepne stukkens gekapt / ende laet het t samen koochen / tot dat het dick wozyt als een Salbe / de pzoobe op het aberechte van den mozt

moztier nemende. Dese Salbe is uptnemende
goet teghen alle soozte van herbzandhepdt / my
van een Doctor Medicus, als een groot secreet
gegeven / het welck ick dus hebbe bebonden/
welcke ghy aldus sult gebryuchen: Neemt een
graen papier / wrijft dat tusschen de handen/
op dat het selve sachter mach worden / smeert
op het selve de booznoemde Salbe ende leght
dit plaester op de herbzandhepdt / bindt het
met doercken bast / op dat het niet af en valle/
ende vernieuwt het selve tweemaal des daegs.
Is 't sake dat de gequetste deelen veel materie
geven / wascht die met warme soete melck.
Soo verre het bleesch te veel wast / stropt daer
wat gebzande Alupn op / ende op dese maniere
volhert tot den eynde / dat de partypen t'eene-
mael genesen sijn.

Butyrum Saturni, ofte *nutritum*
van loot.

Nemt Merite een pondt / witte stercke
Wijn-Alzijn een pinte / mengelt dese twee
saken t'samen / ende stelt het selve op laetwe
asschen 24 uren/ somwijlen omroerende / daer
na sult ghy den Alzijn afgieten / ende filtreren.
Hier van sult ghy een deel nemen / ende daer
soo veel Olie van Olijben by doen / ende t'sa-
men in den moztier langhen tijdt roeren / ende
sal worden dick / wit ende rieckende als een bo-
ter. Andere doen dit aldus / ende veel beter/
si calcineren het loot / 't selve doende in een aer-
de ofte pferre pot / ghesmolten zijnde / nemen de
vertighepdt boven af / ende vermeerderen dan
het vuur / soo dat den pot komt te gloepen / ge-
durighlijck met een spatel omroerende / tot dat
alle

alle het loot in graeu poeper berandert / by dit poeper doen ghedistilleerden Azijn / en te woephe ghestelt hebbende / als boben / filtreren 't selve / 't welck sommighe / maer qualijck / Olie van loot noemen / hier by doen sy Olie van Roosen / ende roeren dat soo lange om / tot het als een salbe dick wordt / welcke salbe ofte boter is een bysonder remedie om te versoeten de pijn des Flerezijs / en tegen de Roosen.

Unguentum ad Scabiem.

R̄ Unguenti nutriti ℥ iiii. Argenti vivi subtilissime pulverisati ℥ ij. misce.

Daer dat den Patient gepurgeert ende ghelaten is / srijck hem drie ofte viermael daeghs t eenemaal dunneken met de bobenschreven salbe / ende hoe wyl ende hoe veel de crauwagie is / sult in acht ofte thien dagen genesen wesen / hoewel de dzooghe crauwagie somtijlen wat langer aentloopt; maer als 't al vergaen is / moet den Patient noch eens purgeren / op dat het niet weder en kome. Als ghene remedien geholpen en hebben / hebbe hier mede alle crauwagien genesen; maer en vermindert / nochte en vermeerderet het ghewichte van het Sublimaet niet.

Olie teghen de dovigheydt van witten Ajuyñ.

Nemt Olie van bittere Amandelen / en Olie van Rupte / sap van witten Ajuyñ van elck eben veel / laet dit t samen zieden tot dat de bochtigheyt verzoden is. Dese Olie sult ghy met een tinne lepel ofte met een penneken drie ofte vier druppelen soo warm als men kan verdragen /

E e

dragen /

dragen/ in de oore laten dzuppen/ stoppende dan die met Cattoen/ ofte Wolle met de riecke/ ende doet dit tweemaal daeghs. Hier mede zijn ver-
scheyden die lange doof hadden getweest/ genesen.

Remedie om de Exter-ooghen te genesen.

Doet eerst booz al de Exter-oogen wpt-snijden/ ende legt dan daer op een vette plaester van Gratia Dei. vernieut die plaester alle acht daghen tot ses woeecken langh / ofte meer/ dit sal de Exter-oogen het wassen benemen/ ofte soo sy wassen/ soo sacht maken dat ghy die met de nagelen sulst kunnen wpt trecken. Maer no-
teert dit / sal beter succederen in den Sommer/ als de voeten zwoeten / dan in de Winter / hier mede zijn de Exter-oogen bergaen / die daer 35 jaer mede hadden gequelt geweeft.

Maniere om de gescheurtheyt te genesen, namentlijck der kinderen ende jongelieden.

Nemt een pot roode wijn/ koocht in de selbe eene halbe once Gzanaet-schellen / ende soo veel Cypres-nootjes grof ghestampt / dit wat gezoden hebbende / doet daer by Myrrius ende Sumach-zaet ooch wat ghestampt / van elcx drie dzagmen / naer dat dit wat ghezoden heeft/ doet daer by Succus hypocistidis, en Aca-cia, van elcx twee dzagmen/ roode Koozen/ en Balaustia-bloemen van elcx een halbe handt vol / dese een walleken twee ofte drie ghezoden hebbende / neemt het van 't buur/ ende laet het koel worden/ ende giet het dan dooz/ het merch wel

wel uytperffende. Doet den Patient op sijn rugghe ligghen / ende dese decoctie warm ghemaeckt zijnde / driwt daer in een spongie / ofte een dicke Wolle lay / ende stooft daer mede de plaerse der bzeucke / daer nae neemt een doercken thien ofte twaelf dobbel / steekt die in de selve decoctie, ende wat uytgedut tot wessende / leght die t'eenmael warm daer op / ende gozdt den Patient met den bandt soo sterck als hy kan verdragen / hernieut dit drie ofte viermael daeghs / vijf ofte ses dagen achter een. Neemt dan de wortel van Symphitum majus, Walwortel ghenoomt / wascht die wel schoon / ende schabt met een mes al de zwartigheyt af / stampt die dan in een steenen moztier / ende sal worden als een slijm ; dit slijm sult ghy op een honts-leercken bzeepen so groot als de gescheurt-heit is / soo dick als een oortjen / ende warm op de bzeucke leggen / ende sommige Compressen daer op leggende / sult den bandt soo sterck toesluyten / als den Patient kan verdragen / ende continueert dit drie ofte vier weecken / hondt ghy den Patient / namentlijck is hy out / veertien daghen in sijn bedde plat op sijn rugghe houden legghen / sal sekerder ghenesen. Doch hebbe diversche kinderen sonder leggen met dese remedie ghenesen / jae oock Jonghmans die meer dan vijf-en-twintigh jaer oudt waren / jae sommige sijn genesen geweest alleen door de decoctie : maer als men genesen is / moet men tot verskeringhe den bandt noch een jaer dra-ghen.

Maniere om te ghenesen de Waterlucht.

In den eersten sult den Patient ingheben/om de verstopthepdt van de Leber ende Milte te weeren/een Apocema aperiens, en purgans, daer nae sult hem alle weke gheben ses dzaghmen/ ofte een half once sap van blaetwoen Iris / dat zijn blaetwoe Lelie-woztelen / daer by doende wat Supcker/ende sommige dzuppelen Caneelwater / de andere daghen sal hy 's mozzghens nuchter/ ende 's achternoen's ten vier uren/ ende 's abonds als hy slape gaet/ van de naevolgende Conserbe / de groote van een hase-not/ ofte wat meer/ in-nemen / ende onder den dagh sal hy somtijts een Tablette van Species diacumini ghemaecht/ in-nemen. Met dese remedies hebbe te Brugge in het Gasthuys / door ordonnantie van Doctor Raepart, verscheyden sien ghenesen ; hebbende buycken soo groot als tonnen / te Weenen in Oostenrijck / te Gent/ ende elders zijnder verscheyden door dese remedies ghenesen. De Apozema maecht bereypt/ ende opent de verstopthepdt / het blaeu Lelie-sap dzijft het water wyt / soo van boven/als van onder / ende door de urine / de Tabletten / midts datter altijd winden met zijn gemengelt/ jaegt die af / ende verstercken de maghe / de conserbe sterckt de Leber / ende geeft haer wederom de hitte om goet bloedt te maecken / die dese is : Neemt oude Criakel/wesende ober de vier jaren een once/ oude Metridaet een onte en half/Diascordium fracaatorii twee oncen / mengelt dit t'samen.

Wou-

Wonderlijcke Remedie tegen de Peste.

Soo haest als ghy ghelwaer wordt datter pe-
mandt met de Peste is besmet/ geeft hem in
twee dzaghmen Criakel / wesen de ober de vier
jaren oudt / met een julep van vier oncen Car-
dus benedictus water / ende een once Syroop
van Limoenen / laet hem daer mede zweeten/
ende gheeft hem daer nae goet boedtsel / op dat
hy sijne krachten mach behouden / bereydt hem
met Citroen-sap / Derjups / etc. Behindt hy
binnen acht uren ghene beternisse / geeft hem
in een halbe once Criakel / en laet hem weder-
om zweeten / ende daer naer wederom goet
boedtsel / bereydt wederom als vooren / gebende
hem groote cordiale Juleppen te dzincken. Be-
bindt ghy wederom naer acht uren ghene ofte
weynighe beternisse / geeft hem wederom booz
de derde repse oude Criakel in het ghewichte
van ses dzaghmen / laet hem wederom zweeten/
hem ghebende daer nae goet boedtsel als voo-
ren / ende groote cordiale Juleppen / om het li-
chaem te verkoelen. Met dese remedie schreef my
een secker Doctoꝝ / dat hy alle menschen gene-
sen hadde / die dese remedien in tijds hadden ge-
bruycht : Ich op sijn woort vertrouwende / heb-
be de selve remedie ghebruycht aen een die alsoo
veel als ghedespereert was / die daer mede de
doot is ontkomen / en noch tegenwoordigh leeft/
met verwonderinge van andere Doctoꝝen / die
dese quantteyt van Criakel niet en dozsten toe-
stemmen ; maer men moet ghedachtigh wesen
het seggen van Hipocrates in sijne Aphorismen :
In summis morbis summa exquisita curatio-
nes optimae sunt : ende Galenus , ad ultimos
morbus ultima prorsus remedia valere.

Remedie voor geswollen knien, namentlijk als dit komt van knielen.

DEn Chirurgijn van de Reyne Mere de France, booz dat ick hem van sijne Krauwagie / die hy / noch niemant en hadde konnen genesen / dooz mijne salbe hoven beschreven / genesen hadde / heeft my dese remedie booz een vergeldinge gegeven / daer ick tot nu toe alle diergelijke gezwollen knien genesen hebbe: Neemt Diapalma en Emplastrum album coctum, van elcks eben veel / maect hier van op een wit leerhen / soo groot als de knie is / een vet plaester een oortjen dick / laet het selve daer thien of etwoelf dagen op liggen / soo het gezwel niet en is vergaen / schabt de salbe af / ende sprept daer wederom nieuwe salbe / als boozen / op / ende sal het gezwel t eenemael wech nemen.

Maniere om het Pleuris ofte Pleuresye te genesen.

Neemt de wortel van groote kalfse / Lappa major ghenaemt / ende niet Lappa minor, die wel schoon ghewasschen wesende / snijdt die in ronde schijfkens / ende laet die in de schaduwe / ende niet in de Sonne droogen / ende stampt die tot een fijn poeper / ende gheeft den Patient hier van een Dragne in met eenighe bequame nattigheyt / alwaer het oock kleyen bier / ende sal in korten tijdt van de Pleuresye ghenesen worden sonder bloet-latinge / jae met dese wortel zijnder genesen op seer korten tijdt die van de Doctors ghedispercereert waren. De Hystorie van China heeft / dat de Medicijns de Pleuresye

spe

ſpe aldaer gheuefen ſonder bloet laten; maer of deſe remedie van daer gekomen is / en weet ich niet. Sommighe ſegghen / dat twee dzagmen ghepoeperde Colle-bloemen / dat is Papaver erraticum, het ſelbe doen. Noteert / de Kliffewozel moet uyt de aerde ghedaen worden ontrent de volle Maane van May.

Wonderlijcke Remedie om water te loffen die niet loffen en kan.

Nemt het binnenſte ſchelleken van de Okerhore / het welcke de kerne in viere berdeyt / poepert het ſelbe heel fijn / gedwooght zijnde / ende geeft dit in het gewichte van een goude kroone / ofte wat min / met een roemer Rijnſche ofte Franſche wijn. Probatum læpius.

Maniere om Corofijf, dat is Ruptorium te maken.

Nemt de alderſterckſte Zeep-zieders Looghe twee pondt / koocht die in een aerde panneken / tot dat ſy begint eenemaal dick te worden / doet dan daer by een half once Argentum vivum ſublimatum heel fijn gepoepert / ſiet dit dan wederom / tot dat het hart is als een ſteen / gheduurighlijck omroerende / nemende de proebe op het aberechte van den Moztier / maecht dan met een raffighepdt klepne ſtukkens daer van / de welcke ter ſont ſullen hart worden als een ſteen / en belwaert die in een naeu glas wel dicht toegelapt / want de locht ſoude het doen ſmelten. Een ſake moet ghy gade ſlaen / in het koocken der Cozoſijben / te weten dat ghy alle bochtighepdt (die willende heel hart maken)

Ge 4

maken)

maken) niet t'eenemaal upt en hoocht. Sommige maken het Ruptorium alleene van sterke Zeep-zieders Looghe / de welke sy laten upt-hoochen tot de hardighejdt des steens.

Andere nemen sesijten oncen van de eerste ende sterckste Zeep-zieders Looghe / ende als die half verhoocht is / doen daer by anderhalve once schoone groene ofte blaetwe Witriol / ende laten t' hoochen als boozen / ende is een goet Ruptorium.

Andere nemen levende kalck / ende ghetalcneerde Moeyer van Wijn / ende maechen daer van een sterke Looge / ende laten dese Looge / als boozen / upt-hoochen.

Ambrosius Paré maecht sijn subweele Ruptorium aldus: Asschen gebzant van boonschoven / met de haekens der selbe / eycken asschen van elck eben veel / waer ober hy een goet deel schoon water giet / ende blust van daer in eben veel levende kalck / ende dickmaels omroerende / laet dat twee daghen staen weycken : daer na wordt dese Looghe dooz eenen dicken doech gegoten / soo dickmaels dat de Looghe t'eenemaal klaer is / welke Looge in een kopere ofte verloodde aerde pameken met sterck buur wort bezoden tot hardighejdt des steens / ghelijck ich boozen ghesepdt hebbe / ende in kleyne stuc-kens gemaecht / in een naetw toegestopt glaesken bewaert.

Lichte maniere om koecxkens van
saj van Calys-hout te maken.

Nemt de groote rollen van saj van Calys-hout / breecht die in verscheden stuc-ken / en leyht die in een aerde teyle de selbe met water

water besproepende / stelt dan dese teyle sommighe daghen in een Kelder / om te verbochtigen : neemt dan een taerte-panne / bestrijcht die met boter of Olie van soete Amandelen / legt dan daer in de stucken van sap van Caps-hout / doet dan onder de panne weynigh vuur / ende boben toe-deckende / op het scheel wat grooter vuur / dooz dese hitte sal het sap sacht worden / waer van ghy alsdan niet eene lichthegheyt hoerckens sult sozmeren / ende de selbe zegelen / de welke hout wesen / terstont sullen hart wesen. Sommighe water daer by doende / smelten dat in een becken / maer het sap wordt alsoan licht verbrandt. Andere het sap in kleyne stuckens smijcende / besproepen die met water / ende laten die sommige dagen in den Kelder staen / ende verbochticht wesende / stampen dat als een massa pillen in den mortier / ende maken daer dus / met groote moepre / hoerckens af / die latende daer na dzoogen.

Maniere om Inct te maken.

Nemt een half pondt bruyne ofte zwarte Galnoten / breekt die in drie of vier stucken / klare ende witte Gomme van Arabien een vierendeel / supbere koproose drie oncen / doet dit al t'samen in een aerde ofte steene pot / ende giet daer ober een stoop ziedende klare regen-water / roert het al t'samen wel om / ende laet het sommighe daghen in de Sonne staen / somtojlen omroerende.

Rooden Inct.

Nemt een half pinte klare ziedende regen-water / ende doet daer in neghen ofte thien

dragmen klare witte Gomme van Arabien/
ghesmolten zijnde / mengelt daer onder sijn ge-
stampt Vermilioen / soo veele tot dat u het
couleur aenstaet.

Maniere om gecouleurde waters te maken.

Blaeu-
water.

O blaeu water te maschen / neemt een
half pondt lebende Kalck / ende giet daer
ober een pot waters / ende laet het staen sine-
ken / giet dan het klaerste af / ende doet daer in
een halve once Sal ammoniacum, ende een once
ghebroken Spaens-groen / het welcke / nae dat
het wel ghemengelt is / sult her laten neersine-
ken / ende het klaerste daer van af gieten.

Blaeu-
groen-
water.
Geelwa-
ter.

Soo ghy het selve begheert blaeu-groen te
maken / mengelt daer wat Saffraen onder.

Wilt ghy het selve geel hebben / menghelt
daer onder wat Oleum sulphuris.

Root-
water.

Root water sult ghy aldus maken: Neemt
dzooghe roode Roosen / koocht die in een woep-
nigh water / ende menghelet daer wat Oleum
vitrioli onder. Andere koochen in reghen-wa-
ter een woepnighen gheraspt Brasili hout met
een luttelken Wijn. Andere en nemen anders
niet als laphens van Cornesol / ende duwen de
selve upt in water.

Maniere om Ciment te maken om gebroken potten te lijmen.

Ciment is eene menghelinghe om ghebro-
ken steenen ofte potten te lijnen / daerom
maectmen het selve van ajsulch couleur / als men
begeert / op dat het mach ober een kornen met
de

de steenen/diemen daer mede wil lijmen / twee-
ke aldus wort gebuyct: Men maecht de stuc-
ken / diemen lijmen wil / warm / dan bestrijcht-
men die met het Opment / ende men duwt de
stukken dus al warme teghen elkhanderen / tot
datsē beginnen te verkoelen. Neemt twee oncen
Was / laet dat smelten / doet dan daer by eerst
vier oncen Spiegelharst / ofte Colophon, drie
oncen ghepoeperde Olibanum, ende acht oncen
dzoogh poeper van Careelen / van Tichelen / ofte
Abaster / op het laetste doet daer by een half on-
ce Termentijn / ende laet dit t'samen een half
uure ofte meer soetelijck zieden / tot dat het wel
hart wozyt / houdt wesen / ofte wel soo lan-
ghe / als u de proebe dit sal kennelijck maken.
Oste wel neemt twee oncen Was / ses oncen
ghestampien Olibanum, twee oncen Spiegel-
harst / ses oncen Kareel-poeper / menghelt ende
koocht dese dingen / als boozen. Oste wel neemt
dzoogh peck een once / Spiegelharst drie oncen /
Mastix een once / dzoogh Kareel-poeper ses on-
cen / ende een half once Termentijn / mengelt en-
de koocht dese dingen als boozen.

Ander maniere om potten die ghe-
scheurt zijn, te lijmen.

Neemt vette ende oude Lijnzaet-olie / en-
de Menie / maecht van dese twee saken een
dicke pap: neemt dan een mes / steekt dat in
de splete / op dat sy wat open gae / steekt die
dan vol van dese ghemengelde herwe wel effen/
trecht dan u mes uyt / ende strijcht van buyten
die wel dicht toe / set dan den pot te dzooghjen
in de Sonne / tot dat de herwe steen dzoogh is.
Potteert / dat den pot wel dzoogh moet zijn / eer
ghy

ghy die met vertoe aenraecht / slaet oock wel gade / dat ghy in dese potten geen heet water en doet / ende sy sal goet zijn. Met dese vertoe / al zijnder heele stuccken af / hondt die daer mede t'samen lijmen.

Water om plecken uyt de kleederen
te wasschen.

Nemt een pondt Wijnsteen / calcineert die in een Bottebackers oven / soo ick in de descriptie van Oleum tartari gheseyt hebbe / ende met drie pinten regen-waters / maecht daer van een klare Loge / die ghy in een glase flessche bewaren sult / als een goet water om plecken uyt te doen. Met dit water sult ghy de plecken nat maken / wijvende het water met denvinger / ofte met een stuccken lakens daer in / ende soo laten drooghen / want de plecken sullen heel uyt-ghebaen wesen / ende niet meer woeder komen.

Maniere om Vernis te maecken van
Litargyrium.

Nemt een pondt Lijnzaet-olte / laet het zieden in een nieuwen aerden verlooden pot / tot dat de bochtigheid heel uyt is gheblonden / neemt het van t'buur / ende als 't laen is / roert daer onder een once goude Lytarge heel sijn gepulveriseert / ende is 't dat het schuymt / neemt het schuytm geburighlijck af / tot dat het niet meer en schuymt ; maer op het laetste set het wat op het buur / op dat het meer mach schuymen ; waer 't by aldien dat het met den eersten niet en begoste te schuymen / soo sult ghy 't op 't buur setten / want dat is een teken dat het niet warm genoegh is.

Vernis

Vernis van Carabe dienende tot het
vernissen van Luyten ende Violen.

Nemmt Carabe / dat is Succinum flavum,
by ons Amber genoemt / soo veel als 't u
belieft / breecht dat in kleynne stukkens / leght
het dan in een plat nieu verloot teplken / set dat
op heete kolen sonder blamme : laet het soo soe-
telijck opblasen / somtijds omroerende / tot
dat het al ghesmolten is / maer en laet het niet
te langh smelten / want het soude te zwart wor-
den / wacht u oock datter de blamme niet in en
schiete. De Carabe aldus bereydt zijnde / siet
ghelijck peck / maer tusschen de vingeren ghe-
woezen / is ghelijck stof / het welcke hoe het
witter is / hoe het beter is / want het zwartach-
tig is te seer verbrandt. Dit dus ghedaen
zijnde / neemt een pondt Tijnzaet-olie / laet het
zieden een vierendeel uurs in een nieuwe ver-
loode pot / tot datse bykans brande / werpt dan
daer in / noch heet wesende / een half pondt van
de bereyde Carabe by: Is 't datse te dick valt /
doeter noch wat Olie by / ghezoden als boozen.
Terwijl datse noch laeu is / doet daer by een
once goude Litarge sijn ghepulveriseert / ne-
mende altijd het schuym af / tot dat het niet
meer en schuymt / soo ick in 't voozgaende Ver-
nis geseyt hebbe. Ten laetsten / laetse dooz een
sijn doercken zijgen ofte passeeren / om daer uyt
te schepden alle het gene niet ghesmolten en is
gheweest / dit Vernis wordt seer hart en taep /
soo dat het niet af en schelfert / ende en wordt
oock niet haest van de locht bedorven.

Geel

Geel Vernis die men op de Spaen-
sche leeren leydt, ende doctse schijnen ver-
gult te wesen.

Nemmt een nieuwe pot wel verloot / van de
grootte nae dat ghy wilt u werck maken/
ende stelt die op een Fozneys ofte Ovenken/ soo
dat de blamme boben den pot niet en come/om
't perijckel wille datter de blamme niet in en
sta / want het is bhkans ghelijck een Griets
huur / ende daerom moet men toefien. Nemmt
dan 40 oncen Lijnzaet-olie / ende doet het soet-
jes zieden in de boozsepde pot / tot dat het ghe-
noeg gezoden is / 't welcke ghy sult sien / is 't dat
ghy een hinne-beer daer in stekende / ende met
een raffigheydt upt treckende / siet dat sp ver-
bzant daer upt komt / maer soo sp niet verbzant
en is / moet het noch soo langhe laten zieden / tot
dat sp / daer in stekende / verbzandt wordt / dus
van ghezoden zijnde / doet daer in acht oncen
Colophonie / ende soo veel Gummi sandaraca. of-
te Gummi juniperi, en vier oncen Aloës Hepa-
tica, en maecht dat alle dese dingen wel kleyn
ghestampt zijn / ende al t' seffens in de Olie ge-
daen / ende altoos geroert met een stock; soo ver-
re alle dese dingen / als eenen bol in een loopen / en
klonteren / en weest niet verbaest / maer maecht
stercker huur / ende en houdt niet op van roeren /
want 't selve gheboelende de groote hitte / sal
smelten / ende dun worden: daer nae laet her soet-
jes zieden / een wijle tijdt / de proebe nemende
op een taillioze / ofte papier / of het bastigheydt
ghenomen heeft ofte niet / ende is 't dat het te
klaer ofte bleech is / Doet daer in van anderhal-
ve once tot twee oncen toe Aloës succorrina, ende
als 't

als 't u dunckt dat het ghenoech ghezoden is/
 ende wel van passe/ neemt terstont den pot van
 't vuur/maer en set die niet ontrent de blamme/
 want het trecht terstont de blamme naer hem/
 ende giet het door een subtyl doercken / en d'on-
 gesmolte materie / de welke hier toe niet meer
 en deught / is somtijts meer dan de helft / ende
 op dese maniere sult ghy u Vernis ghemaecht
 hebben / het welke langen tijdt goet blijft/ende
 hoe het ouder wordt hoe het beter effect doet/
 stopt het wel naeuwe toe / op datter geen stof in
 en come. De Aloë geeft het couleur / ende doet
 van goude schijnen / daerom soo het niet geel
 genoegh en is/moeter meer Aloë by doen/d'an-
 der dinghen gheben de vastighepdt.

Maniere om wit Was te maken.

WEckerus in sijn Antidotarium beschrijft
 twee manieren/ d'eerste is wel goet/want
 hebbe die beproeft / maer beslaet te veel plaetse/
 ende met de minste koint waepdt het al om ber-
 re. Dese is de maniere die men hedensdaeghs
 ghebeycht: Smelt hondert pont Was met
 vier stooopen waters / ende twee oncen Alupn/
 ofte oock meer / al waer het tot een pondt toe/
 naer dat het Was vuyt oft vet is / ghesmolten
 zijnde / neemt het schuytm af met uwe handen/
 welke ghy ghedurtighlijck in houdt water sult
 steken / ende sproept daer in met de handt een
 half pinte Verjuys / ende van 't vuur ghedaen
 zijnde / laet het eenen tijdt ghedeckt staen / het
 welke ghy dan met een lepel stillekens sult af-
 scheppen/ ende in een blicke bozme gieten. Dese
 blicke bozme moet een boet/ofte wat meer lanch
 zijn/ gemaecht op de wijze van een ronde trogh/
 hebben.

hebbende onder vijf/ ses/ ofte seben gaetjes van de groote van een groote moutwe spelle. Dese bozme moet gehangen worden boven een rondt hout/ gemaect als een dicke rolstock/ wesende een weynigh langer / als de vooznoemde blicke bozme / door welcke hout ghesteken wordt een ysere speetjen / het welcke moet rusten op beyde de eynden/ op een kuppe vol waters/ soo dat het hout half in het water zy/ het Was in de bozme ghegoten zijnde / moet op dit hout loopen/ en het speetjen met dit hout moet geduriglijck omgedraeyt worden / waer door het Was/ als met een schabe schijnt geschaeft te wesen / al dit geschaeft Was sult ghy doch ghedurelijck uyt het water nemen / en in een mande doen den grondt van het Was en sult ghy niet roeren/ maer laten hout worden en stijben / ende als 't hout is/ van onder de buyghenheit met een mes afsnijden. Dit Was sult ghy in de Sonne ontrent thien dagen ofte meer laten liggen op tafels met Canefas bekleet/ hebbende rontomme boorden/ 't selve somtijes omkeerende / ende begietende met water. Daer nae sult ghy dit noch eens smelten / op de voozgaende maniere met water ende Alwyn / etc. ende laten in de Sonne als voozen bleecken / daer nae sult het noch eens smelten / ende gesmolten zijnde / sult daer by doen een half pinte soete melck / in 't ronde met de handt besproepende / ende een onte ghestamppte Salpeter. Van 't buur gedaen zijnde / ende t'eenmael ghesoncken / giet het in ronde houte scheelkens uyt / de welcke met water door droncken zijn / hebbende in den bodem wat water : als sy ghestolt zijn / sult de schijf kens in water legghen / die dan daer uyt nemende / sult die noch seben ofte acht daghen in de

in de Sonne legghen/ alle daghen omroerende/
ende keerende / ende doet het met een dzoogf
weer op. Sommighe om de lahage van het
Was in te halen / doen in de tweede smeltinghe
Schape-roet / den een meer dan den ander/ soo
dat sommighe tot hondert pondt Was thien
pondt roet nemen / andere veel meer / dan t'on-
rechte / want 't beneemt seer den luyfter ende
taephepdt des Was: scheelkens daer men de
hier-potten op tafel instelt / zijn bequaem om
de schijfkens te gieten.

Balsem voor de doode Lichamen als

sy bewaert ofte versonden moeten worden,
op dat sy soo haest niet en bederven ende
stinken.

Nemt ghemalen schorsfen gelijk Hupbet-
ters ghebruycken / seshien ofte twintigh
pont ofte meer naer dat de Lichamen groot
zijn / Geneber-besien ende Comijn-zaedt elck
wat ghestampyt / van elcks een pont ofte wat
meer/ sommighe handt vollen sout/ ghedzooghde
Roosen / Labendel / Majorleyn / Origo ofte
diergelijcke riechende kruiden / mengelt dit al
t'samen / ende de Doot-kiste van binnen heel
gepecht wesende / bedeckt den bodem dicke met
de boorsz mengelinge/ leght daer het Lichaem
op / ende met het overschot bedeckt het gheheel
Lichaem / ende de kiste wel toe.

Maniere om root Was te maken.

Nemt gheel Was een half pondt / klare
Spiegelharst twee oncen/ Cermencijn/soo
het Sommer is / drie oncen en half / maer is het
Winter/

ff

Winter/

Winter / hijs oncen / smelt dit t' samen / ghesmolten zijnde / doet daer by Menthe en Vermeltoen van elchs een half once / ende hout ge-wozden zijnde / maecht daer rollehens af.

Maniere om groen Was te maken.

N Ceme geel Was een half pondt / Sytegelharst twee oncen / Termentijn in den Sommer drie oncen en half / in den Winter hijs oncen / smelt dit t' samen / ende gestolt zijnde / doet daer by ghepulberiseert Spaens-groen twee dragmen / Masticot een dragme / ende maecht daer rollehens af.

Bp.

Byvoeghsel/

Korte doch niet heel noodighe Instructie voor den Apotheker. Door dien den Apotheker de Siecken dickmaels moet befoecken, ende oock teghen fijnen danck de pols voelen, om dat hy niet heel stom en soude staen, sal hier de voornaemste Koortsen in 't kort beschrijven, ende hoe men de selve door elcks bysondere teyckenen van elckanderen sal onderscheyden ende kennen, ende eerst voor al wat dat de Koortse is.

Beschrijvinge der Koortse.

Koortse is een heete ende drooghe ontempertshedt / de welke in het herte wordt verwecht / ende ontsteken / ende van daer dooz de conduyten der Arterien het geheele lichaem dooz verspreyt. Oste Koortse is een opziedinge der hitte ende inflammatie / van de Griecken vuur genoomt; want wat soortse van Koortse het oock is / soo komt sy altijd voort van een hitte tegen nature. Galenus beschrijft de selve aldus: Koortse is een overbloedige / schadelijche ende sieck-makende hitte / die somtijds dickmaels / ende somtijds gheweldiger als te vooren weder komt. Oste Koortse is een veranderinghe der natuurlijke warmte in een vuurige warmte / ende daerom oock een heete ende droogge siechte.

Eendaeghsche Koortse ghenaeamt Diaria ofte Ephemera.

Dese Koortse wordt soo ghenaeamt / om dat sy maer 24 uren / dat is een natuurlijcken dagh en gheduurt / hoewel sy somtijden dooz quade regel / ofte quaet toeficht des Medicijns wel komt te gheduren twee / drie / jaer oock vier daghen / ende verandert dan licht in een rotte Koortse. Oorzake van dese Koortse zijn / beroeytheyt / veel waken / grooten acbept / droonkenschap / groote droefheyt / gramschap / etc. De tepckenen van dese Koortse zijn / als sy onberhoets aenkomt / en niet allencxkens / sonder gapen ofte geeutwen / sonder doozgaende vermoeythept ; sonder groote pijn / ende ongerusthept / sonder diepen slaep / ofte eenige quade tepckens. Men de urijne ende pols kan men dese Koortse alderbest kennen ; want de urijne is heel hooghe gheberwet / den pols heel haestig / namentlijck als sy van gramschap veroorzaeckt is ; maer is de droefhept / hongher / koude / ofte raewwighept de oorzaak / soo is sy minder : andersins is sy effen ende wel gherogelt. Sy en gheduurt maer een dagh / dooz dien sy soo vast in 't herte niet en is geplant / maer alleen in de aderen / alwaer sy de lebende geesten ontfleecht / ende eyndicht dooz een onghewoelyche transpiratie / ofte dooz een natuurlijck zweet niet stinckende.

Continuele Koortsen.

Continuele Koortsen zijn / die / als sy den mensch aengebait hebben / niet en verlaten / 't en zy dooz de ongesomthept / of de doot / hoewel sy som-

sp somtijds slapper worden / ende en dooden dan niet den sebensten ofte negensten dagh; want duuren somtijds oock sommighe weken. De oorzaecke deser Koorzse is verrottinghe der humeuren binnen in de groote aderen; want als dese verrottinghe maer in de klepne aderen en is / en is sp niet continueel. De oorzaecke van dese verrottinghe / is een verstoppinge ende op-houdinghe van oberbloedighe taep humeuren / die in het lichaem verhanden / waer af de hitte naar het herte op-trechende / het selve onsteken word. De ghemeyne teyckenen zijn pijn des hoofts / ende groote hitte / waechen / grooten doyst / een haestige en ongelijcke pols / roode dicke ende geelachtige urijne / rasinge in den slacp / met verbranchinge des verstants.

Daer zijn noch twee andere continuele Koorzsen / te weten Causon, dat is hzandende Koorzse / de welke in hier vijf ofte seben daghen de doot verdoorzaeckt / ofte eyndicht tot het leven: De andere Synochus ghenaemt / die maer sommighe daghen en geduurt / ofte verandert in andere Koorzsen. De hzandende Koorzse heeft haer oorzpzonck upt de roode Cholera, de welke in de aderen by het herte / in de lever / ende in de monde der mage / ofte eenighe andere partpen komt t'onsteken / waer van de gramschap / heete spijfen / heete Sorneschijn / onstekinghe des bloedts de oorzake zijn. De teycken deser Koorzse zijn een ghedurige hzant / die noyt op en houdt / doch meer inwendigh dan uptwendigh / groote drooghte der tonghe / grooten doyst / sonder zweeten / met een dapper rassche pols / het water buwachtigh / en geel van derwe: jae be-neemt somtijds den Siecken het sien / hooren / en spzeken.

Synochus is tweederley / een komende uyt bloedt dat niet verrot en is / ende d'ander van verrot bloedt. De eerste komt de sanguine menschen aen / die vol bloets zijn / goede ende lecher spijs eten / en wepnigh werken. De tepkenen zijn als de pols ghelijck / sterck / gestadigh / ende haestigh slaet / met een hitte die niet en bijt / die men meest in den palm van de handen gewaer wordt. De tweede met verrottinge des bloets / hoewel sommighe segghen / dat als het bloedt verrot is / geen bloet meer en is / ende dat sy dus uyt het bloedt niet en spruyten / maer uyt het gene bloet ghelweest is. De oorsake en tepkenen zijn de selbe van de boozgaende / behalven dat in de eerste veel besloten dampen zijn / grooter hitte / ende alle saken geweldiger.

Dagelijcksche Koortse.

De dagelijcksche Koortse / ofte Quotidiana komt alle dage op een bestemde tijdt seker wederom / ende geduurt gemeynelyck achtien uren / heeft haren oorsprongh uyt een verrot phlegma, uyt koude / uyt het ghebruyck van koude / bochtighe / ende slijmachtige spijs / etc. die de nature naer de uytwendighe partren des lichaems drijft / ende maecht aldaer sulck eene koude / die meer een schuddinghe dan een oprechte koude is / die in de uiterste deelen des lichaems begint / waer naer een langhsaeme hitte komt / die op het hooghste gheskomen wesende / seer licht op houdt : hier door wordt den pols verzwacht / ende seer ongelijck : het water in het beginsel bleek en dicke / sommijds seer dun als'er verstoptheydt is : het aensicht wort bleek / den monde bochtigh ende vol specksel /

fel / ende sonder dofst / met groote pijn in de
mage / ende waterachtigh overgeven / het wel-
ke als het komt / doet de Kooztse broeger / ende
eer den mensch verlaten / anders geduurt ghe-
mepnelijck sestighe dagen / te meer als er overge-
vinghe ende sweet komt op het laetste van het
accés : ende hoewel dese Kooztse niet doodelijck
en is / als sy nochtans lange geduurt / veran-
dert licht in een ander Kooztse / daer men licht
komt van te sterben.

Doozts om te onderkermen de daghelijckesche
Kooztse van de dobbel Tertiane , moet maer
op de naerbolgende teekenen letten : De dage-
lijckesche Kooztse komt gemepnelijck 's avonts
aen / ende de Tertiane 's noens / den pols is
in de Quotidiana slapper / als in de derden-
daeghsche / sy en begint oock niet met den eer-
sten dagh met koude / maer allencxkens / nochte
en hebben soo groote hitte / hozten adem / nochte
dofst niet.

Derdendaeghsche Kooztse.

Tertiana dat is derdendaeghsche Kooztse /
laet den Patient altijd een dagh by / ende
komt den derden dagh wederom. Haer ooz-
sprongh is Cholera ofte galle / met dese woorden
meest geguollen Cholerijcke / jonge ende ma-
gere personen / en dat meest in den Sommer / de
galle ontsteecken zijnde dooz heete spijzen ende
dzanch / ofte dooz veel baffen / waken / arbeet /
onghenoechte / ende heete Sonne-schijn. Dese
Kooztse wordt in verscheden specien berdepl.
Te weten Tertiana exquisita , Tertiana notha
five spuria, Tertiana extensa, Tertiana duplex.
Tertiana exquisita, dat is supber Tertiane, epi-
digt met het sebenste accés, en somtijts heel eer.

ff 4

Dese

Tertiana
notha.

Dese komt met groot schudden en beben aen/
daer na volghet de hitte / met een rassche pois/
doooghte der tonge / en van geheel het lichaem/
het welcke als met naelden gesteken / en gepyt-
heit wort: de urine root als bloet / weynigh ofte
geen slaep / doch sonder hooft pijn met grooten
dozst / en raserpe / en eyndighet met zweet. Ter-
tiana notha, ofte Spuria dat is onrechte / ofte ba-
staerde Tertiane neemt haren oorzoonck upt de
Cholera en Phlegma t' samen gemengelt / sp en
houdt met de sebenste keer niet op / maer duurt
wel twee Maenden ofte meer / namentlijck
's winters tijde / elke Accés geduurt oock meer
dan twaelf uren : de hitte en is soo groot niet
als in de rechte Tertiane, en sp en eyndighet oock
niet met sulck een zweet / nochte het lichaem en
neemt soo niet af. Tertiana extensa, dat is ver-
lenghde ofte uptgerechte Tertiane geduurt wel
dertigh ofte veertigh uren lanch. Tertiane du-
plex, dat is dobbel Tertiane komt alle daghe/
en is met de daghelijcksche kooztse barmengelt.
Hoe de eene van d' andere bekent wort / hebbe
in de dagelijcksche kooztse geseyt / dese bat den
mensch gemeynelijck 's noens aen.

Tertiana
extensa.

Tertiana
duplex.

Vierendaeghsche Koortse.

Quartana dat is vierdendaeghsche kooztse/
laet den mensch twee heele dagen by / en
de komt den vierden dagh wederom. Is eene
quade kooztse om te ghenesen / ende daerom
van veele ghenamt Tormentum medicorum.
Dese komt meestendeel upt andere boozgaen-
de / ofte doolende kooztsen. Die in den So-
mer komt / is ghemeynelijck kort ; maer die
in den Herfst komt gheduurt langher ende ghe-
meyne-

mepnelijck wel een Jaer / ofte ten minsten tot den Mey ofte Somer. Die in den Winter komt / veel langer / jae somtijts wel tot twaelf Jaren toe. Sp is een Moeder die veele quade kinderen achterlaet / als watersucht / wydzoogginghe / harde milte / &c. hoewel sp somtijds oock het heel lichaem supbert vooz veele jaren / maer als sp niet te lange en geduurt / doch selden. Sp heeft haren oorspronck upt de melancolie / harde lever / ofte milte / dooz voozgaende droefhepdt / ofte melancolijcke spijsse. Elck Accés gheduurt ten minsten neghen uren / jae tot achtien ende 24 toe. Den pols slaet gheheel traegh / slap / ende lanchsaem. Sp komt aen met rjelinghe / gapen / en geenwen / met groote koude / tot knippel-tanden toe / ende bergaet met hitte / en zweet / de urine is dunne en bleeck / en ongehoocht / doch op het laetste rooder. De dobbel / dzie dobbel ende continueele Quartane komt naer adbenant / dat het melancholijck humeur in de groote vaten komt te rotten.

Uytdroogende Koortse.

Uydzooghende ofte uyt-teerende Koortse / ghenaemt Hectica ofte Tabes, is de alderpericuloseste Koortse van al / ende gemepnelijck ongheneselijck ; want dooz haer hitte ende drooghthe verteert sp het inghebozen nat / ofte bochtighhepdt / jae verteert oock 's menschen bleesch tot het mergh der beenderen toe. Dese Koortse en komt gemepnelijck van haer eegen selve niet / maer van ander voozgaende vrandende Koortsen / die qualijck genesen zijn / ende niet ghenoech verhoelt / dooz grooten hongher ende doost / gramschap / lange onghenoeghten /

ff 5

ofte

ofte verdziet. Sy komt oock door Inflammatie / ofte ulceratien der longeren met boozgaende bloet-spulwen / wanneer sy Pthifis wordt genoemd dat is uytzooghende Koozse met bloet spulwen / ofte Ulceratie der longheren. Sic omnis pthifis est tabes, sed non omnis tabes est pthifis. Komt oock noch door andere oorzaken. De teyckenen van Hectica zijn dese: Den pols is hart / kleyn en rasch; maer een ofte twee uren naer den eten (het welcke het seckerste teycken is) is den pols sterck / ende tas / en de hitte des lichaems is veel grooter / andersins is den pols altydt gelijk / en kleyne / den Patient sonder pijn / soo dat hy meynit sonder Koozse te wesen / ende dit is oock een van de sekerste teyckens; want hy geboelt weynigh hitte: maer een ghesont mensch hem aenrakende een tijdt lanck / komt de verbozghen hitte / naer de handt die hem geboelt.

Hebbe hier twee vraghen ofte questien by gevoeght, voor den curieusen Apoteker niet willende op mijn sententie staen, maer alleenelijck die voor houden. Ten eersten of men eenigh medicament vindt, die den formeerden steen kan breken. Ten tweeden een onderfoeck der krachten der Clisterien.

Vrage ofte questie of men eenigh medicament vindt / dat den steen in de Nieren ofte blase kan breken?

Dese vraghe schijnt een paradoxum te wesen / door dien alle Medicijn-boecken / Krupdt-boecken / jae oock alle gemeene man remedien / om den steen te breken / beschrijven / weten / ende her-

de verkoopen; maer tot nu toe en bebb' ich niet eene bekomen / dien den selven metter waerheyt gebroken heeft; maer wel die de steentjes/zant/ ende grabeel hebben afghejaeght / jae soo af-ghejaeght/ dat sy in de ureteren hebben blieden steken / niet kommende dooz de groote des selfs in de blase geraken/ by de welcke veele andere kleyne steentjes/en zant komende/ hebbe de ureteren als toegemetst/ soo dat sy daer van zijn ghestorben niet teghenstaende dat sy veel Spa-water hebben gedroncken; want alhoewel den ghemeynen roep/ ende segghen dat Spa-water den steen bzeecht/ houde ich het selve dooz valsch; maer wel dat het veel dzincken des Spa-waters de conduten bertwijt / opent / en af-jaeght alle het zant/ steentjes/ en grabeel/ welke in de Pieren ende blase liggen/daerom die grabeleus zijn / ende jaerlijcx het Spa-water gebuycken/ eer de steentjes groot zijn ghelwozden / en sullen niet lichtelijck met den steen gequollen woerden/ ghelijck oock alle Dronchaerts / die dooz veel dzincken alle zant ende steentjes af-jaghen (gelijk men de tonnen spoelt / ende supbert) eer sy kommen wassen : het welcke het gemeyn water/ waer het niet te racult / ende te houdt / alsoo wel als het Swa-water soude doen; want soo verre het Spa-water/ ofte eenighe andere Medecijne in 's menschen lichaem den steen konde bzeecken / soude het selve oock buyten het lichaem kommen doen / den Steen daer in gheleyde zijnde / die een Mensch heeft quijt ghelwozden / het welck om te ondersoecken / oft het soo is. Een vermaert Doctrooz binnen Gent die noch leeft (soo hy my self heeft verhaelt / hem mijne opinie doozhoudende) heeft in de aldersterckste Steen-bzeekende Medecijnen/

zijnen / soo men die noemt / die men dooz den
 mont soude derben innemen / steentjes van men-
 schen / versch gelost / daer in gelepdt / ende de sel-
 ve Medicijne sommige tuuren / bloet laeulw ge-
 houden ; maer in de selve steentjes en heeft hy
 de minste veranderinge niet ghebonden ; maer
 sult my seggen / anders werclit de natuurlijke
 hitte in 's menschens lichaem / ander wptwen-
 dige hitte buyten het lichaem / die noyt spijsse en
 dzanch in bloet sal verkeeren / als de inwendige.
 Dit stemme ick toe / want 's menschens natuu-
 re is / spijsse en dzanch in bloet en vleesch verkeer-
 ren / waer wpt niet en volghet / dat sy natuur-
 lijck dooz de hitte de Medicijne soo bereyden sal /
 dat sy den steen sal bzeken / dien sy natuurljck
 dooz de groote hitte in de Nieren ofte blase te
 boozen eerst heeft gemaecht van de materie die
 sy daer toe bequaem bondt. Dus kost ghy de
 Medicijne ongealtereert in de nieren ofte blase
 bzinghen (ofte wel ware den steen in de maghe)
 soude dit misschien dooz de natuurljcke hitte
 konnen gheschieden ; maer midts sy eerst in de
 mage ende leber komen / waer de kracht woordt
 bedepht / ende vermindert / hoe sal dit gheschie-
 den ? het is nu een jaer geleeden / dat sommighe
 treffelijcke personen my wilden wijs maken /
 datter niet beter ter Werelt / tot bzeken van de
 steen en was / dan Looch / 't welck een Polack-
 sche Edelman dus hadde wijs gemaecht : dat-
 ter een treffelijck persoon in Polen van de steen
 was ghestorben / wiens kinderen naer sijne
 doodt / de selven hadden doen wptsnijden / ende
 van de selve / om dat hy soo groot was / een
 hecht van een mes hadden laten maken / 'twel-
 ke sy onghemerclit / 's abondts op een stuck
 Looch hadden laten liggen / dooz welcke kracht
 sy

s^r den hecht des Mes 's anderdaeghs t'cene-
 mael ghesmolten hadden ghebonden. Ich lac-
 chende met hunne lichtbeerdigheyt in sulcx te
 ghelooben / hebbe van een van de selve drie ofte
 vier steentjes bekomen / die sy daeghs te boo-
 ren waterende hadde gheloft / de selve in open
 gesneden Looch gedaen / ende toe gebonden / en
 twee a drie dagen daer in gelaten ; maer soo ick
 die daer in gesteecken hadde / hebbe die daer uyt
 getrocken sonder eenige veranderinge. So bee-
 le de Sagates ofte Aggetsteen belanght / die men
 seght nu veel in 't gebzuyck te wesen / dooz dien
 s^r den steen bzeecht / ende dit meest dooz erba-
 rentheydt en segghen van een Vrouw / houdt
 dit dooz een fraepe fabel / te meer om dat s^r
 daer sy hoegen / dat de selve Agget sulcx eene o-
 peratie in de nieren en blase doet / dat sy oock de
 urine zwart vertot der ghene die de selve in
 neemt : hoe balsch dit is / weet een yghelijck
 wel ; want waer dit waer / vin tincte, ofte hoo-
 ge roode wijnen / die veel eer uytgewatert woer-
 den / souden de pisse nootzakelijck oock moeten
 root maken / het welcke niet en geschiedt / maer
 worden wit uytgewatert / het couleur binnen
 blybende. Doch om baster te gaen / hebbe de ex-
 perientie hier van willen nemen / ende hebbe den
 Agget sijn gepoepert / en 6 ofte 8 dagen in warm
 klaer water laten staen woeycken / ende daer naer
 oock gezoden / maer den Agget en heeft gene ver-
 we uytghegheben / ende het water is klaer en
 wit / soo het te boozen was / ghebleben. Dus
 is dit balsch / ende dat s^r den steen bzeecht niet
 veel beter ; maer dat s^r versacht / ende af-
 jaeght / soo Weckerii Dispensatorium seght /
 soude konnen wesen / insgelijck dat s^r dooz hare
 warmte de conduyten opent / ende de pijn
 ver-

versoet : Dus sommighe personen openinghe
 ende versoeringhe gheboelende / meynen / ende
 segghen dat sy den Steen hzeecht / ick horne
 naerder : neemt dat sommighe de kracht heb-
 ben om den Steen te versachten / ende te hzee-
 ken ; maer seght my hoe sullen sy dat doen? sul-
 len de darmen niet eer door eten zijn / die van
 sachter substantie zijn dan den Steen? maer
 sult my segghen / qualitate occulta & specifica,
 ende dat sulck een Medicament / als Wyandt
 van den Steen / den Steen maer door eet / ende
 mozfelt / ende niet de darmen. Dit soude ick toe
 laten / waer het sake dat het selve Medicament
 kuyten 's Menschens Lichaem (soo ick boven
 seyde) dese operatie oock eenighsins dede / ten
 tweeden / dat ghy 't selve Medicament onghe-
 altereert / ende in de selve quantiteyt in de Pie-
 ren ofte blase konde brengen ; maer aenghesien
 het selve eerst in de maghe moet komen / daer
 de eerste concoctie gheschiedt / ende van daer in
 de leber / daer de tweede gheschiedt / de natu-
 re altijt 't welck onnut is / naer den grooten
 darne sendende / 't welke van dicke ende gro-
 be substantie is / ghelijck als poeperen zijn / en-
 de naer de Dieren / ende Blase / al dat bloepen-
 de is (in het welke alleene de Steen-hzeecken-
 de kracht soude moeten inghedrucht zijn) hoe-
 wel een deel daer van naer de darmen wordt
 ghesonden. Hoe kan dan een Medicament
 soo ghealtereert / ende onderweghe soo ver-
 spindert / sijn kracht behouden? dus sluyt ick
 het ghene boven gheseydt is / datter gheen Me-
 dicament ter Wereldt en is / 't welke den ghe-
 formeerden steen in 's Menschens Lichaem
 kan bzeken / maer wel de selve affaghen. Dus
 soude ick alle Menschen raden / die den Steen ghe-

gheformeert hebben / gheene drijvende / nochte steen-bekende Medicijnen (soo men die noemt) in te nemen ; want hare uytwerkinghe is anders niet dan pijn vermeerderen / die sulche lieden oberbloedigh / ende groot genoegh hebben / aengesien den steen die geformeert is / oock naer het seggen van Galenus , niet en kan ghebroken worden / nochte en mach oock afgejaeght worden wesende te groot / maer alleene pijn-bersoetende Medicijnen / ende die de scherpighejdt / ende brandt van de urine benemen / verminderen / ofte verhoelen. Dit is mijne opinie die ick geerne sal afgaen / als men my dooz erbarenhejdt / ofte met redenen het contrarie sal bewijfen. Die daer mede gequollen is / dat hy sy selven helpe soo hy best kan / ende hy sal 'e noch quaet genoegh hebben.

Vraghe ende onderfoeck aengaende de werkinge ende krachten der Clisterien ?

Alhoewel dit de Apothekers konste / nochte den Apotheker niet aen en gaet ; nochtans met goeden oorlof der Doctoren en hebbe niet willen nae laten mijne opinie hier van te seggen / ende het ghene ick naer eene vijf-en-beertigh jarighe erbarenisse hebbe bekomen (die de Meesterse aller saken is) te voorschijn te brengen. De eerste vraghe dan is / hoe verre de Clisterie in 's menschens lichaem ghespuyt / gaet / ende loopt ? de tweede / of sy den steen uyt de Pieren ende Blase kan jaghen ? ende of dooz steen-breackende Clisterien den steen kan ghebroken worden ? De derde / of boedende Clisterien met hamel-sop ende doiren van eyeren / &c. 's Menschens lichaem kunnen voeden ? De vierde / of eene simpele Clisterie niet alsoo

alsoo groote operatie en sal doen / als eene ghe-
composeerde/hofstelijcke/ en stercke ? op alles sal
ich mijne meyninghe in 't hozte hier op seggen :

Ambrosius Paré seght dat 's menschens dar-
men sebenmael langher zijn dan 's menschens
lichaem is/ dus een mensch van 6 boeten/ heeft
42 boeten darmis/ soo veel warm water als de
Clisterie is / met ghewelt in opgeblasen ydel
darmen/ soo ick selve hebbe beproeft / gespuyt/
en gaen maer ontrent de vijf boeten darmis in/
ende niet opgeblasen ontrent de drie boeten/
neemt in 's menschen lichaem tusschen beyde
dat is hier boeten / hoewel de onderste darmen
wijder zijn / ende de in liggende excrementen
het verre loopen beletten / soo refterender dan
noch 38 boeten darmis. Hier wyt sluyt ick dat
de Clisterien in de Pieren gene operatie en kan
ghewercken / aenghesien datter noch soo veel/
ende verre ommedzaepens is tot de Pieren toe:
aengaende de blase daer soude eenige operatie
konnen gheschieden / dooz dien de blase op den
grooten aers-darm light/ te weten in de mans/
ende dooz de warmte der Clisterien / ende dooz
dooz-zweetinge soudens s konnen verwarmen/
ende de conduyten openen tot lossinghe des
steens / ende grabeels ; want ick weet wel/
Quod sit consensus, conspiratio, & communio
omnium vasorum in toto corpore; waer dooz
dien datter seer weynigh zijn / die de Cliste-
rien een half uure konnen inhouden : hoe kan
dan in soo hozten tijdt dese doozzweetinghe/
per istum consensum, & conspirationem ge-
schieden / ende kracht hebben om den steen te
lossen / ofte te hzeecken ? waer toe dan Pulpæ
cassiæ, Lenitivum, Benedicta laxativa, Oleum
scorpionum, Terebinthina veneta ? doozs hoe
kan

kan het opperste deel der ureteren komende uyt
 de Nieren / haer verwijden tot de passeringhe
 des Steens / ofte Gzabeels daer de Clisterie
 soo verre van ghelegghen is : dat de natuure de
 Clisterien soude opwaerts trecken / ofte sup-
 ghien / is teghen de natuure selfs / dooz dien de
 natuure al dat in den ondersten darm is / ghe-
 durigh nederdubot / ende drijft / dus veel min
 sal de natuure uyt de selve Clisterien boedtsel
 trecken ; want het boedtsel soude moeten dooz
 alle de excrementa, ofte stinckenden dreck dooz
 trecken tot de venas mesaraïcas, die het boedtsel
 daer uyt souden moeten supghen / 't woeleke een
 quaet en stinckende boetsel soude moeten wesen:
 daerom segg' ick / dat alle de operatie die de Clis-
 terie voortzenght (behalben in 't roodt Meli-
 soen / daer de darmen berzweeren / ende gequetst
 zijn / ofte die maer tot afwasschinge dienen) is
 maken kamer-ganch / ende de nature onder ope-
 nen / waer de excrementen dickmaels dooz te
 groote hitte des lichaems hart / en als berhzant
 zijn / soo datter geene openinge en kan gheschie-
 den / dan dooz middel van bochtigheyt / met pet
 scherps daer by / als zout soude moghen wesen /
 om de nature te verwoecken : dus of dese bocht-
 tighedyt met veele kostelijcke Electuarien, Sp-
 ropen / Olien vermengelt is / en doeter niet toe /
 als alleene de openinge maer gheschiedt ; want
 ick kenne een die Clisterien met louter warm
 water heeft gestelt / onwetens den Patient / die
 niet en heeft gelaten de operatie daer van te ge-
 boelen. Te Parijs wat Clisterien (behalben die
 van soete melck / ofte wey mosten zijn) de Doc-
 tors (ick versoepe het bedroggh der Apothekers)
 ordineren / gheben de Apothekers altydt eene /
 ende schijer de selve Clisterie / om dat sy daer

B g

van

van maer een quart d'escus en hebben/te weten
 van gemeyne decoctie, ende eene slechte soorte
 van Diacatholicum met zaet van colochintis,
 ghemaecht sonder Honigh / Sproop ofte Olie.
 Noyt nochtans en hebbe ick den Doctozs hoo-
 ren klagen/ dat de Clisterie geene behoorlycke
 operatie en dede. Te Weenen in Oostenryck
 hebbe een gekent/ die gene andere Clisterien en
 gaf / dan wat decoctie met Olie van Olijben/
 ende wat zout / ofte wat rund-sop met wat ge-
 meyne Olie / welke Clisterien soo goede ope-
 ratien deden/ als andere met veele Electuarien,
 Sproopen en Olien. Dus segge ick dat de mee-
 ste operatie der Clisterie is gelegen in openinge
 ende kamer-ganch / dooz openinghe trecken de
 dampen des hoofts nederwaerts / en dooz dien
 de blase op den grooten darm light/ en het con-
 duyt der blase / heel by het conduyt des aers-
 darms is / soo gaet het conduyt der blase ghe-
 meynelijck met het conduyt des darms open/
 en dooz die middel komt de blase haer te ont-
 lossen soo van urine / grabeel / als steentjes / en
 beyde dese partpen van onder ghelost wesende
 van hare excrementen, sendt de nature terstont
 ander daer heenen/ om niet ydel te laten. Dus
 is dan de booznaemste operatie der Clisterien
 openinghe / dese waer sy gheschiedt met groote
 ende kostelijcke Clisterien met veele Electua-
 rien, &c. ofte dooz simpele ende kleyne/ is eben-
 eens.

FINIS.

REGI-

R E G I S T E R

Van alle de voornaemste saken, begrepen in
dit gheheele Werck.

A.

A bsergentia medicamenta.	11	Apothekerpe-konste waer in sy gelegen is.	29
Acerum alhalifatum.	379	Apotheker die leert wat hy eerst moet weten.	119
Acerum distillatum.	378	Apotheker mach somtijds des Doctozs Recepten veranderen	250
Acerum medicatum.	116	Apozema wat het is.	89
Es viride.	415	Aqua benedicta Rolandi & Quer- cerani.	399
Agaricus trochiscatus,	232	Aqua Cinamomi.	360
Alchymia haren naem ende spronck.	007 327	Aqua distillata, eene bloeyende compositie.	116
Alchimistens herscheyden manie- ren in 't maken van garen medi- camenten.	328	Aqua fortis.	361
Alexiteria medicamenta.	16	Aqua hordei.	66
Alembick van glas wat instru- ment het is.	48	Aqua mellis.	429
Algerothi-poep.	406	Aqua mulsa.	427
Aloës maniere van stampen.	38	Aqua odorifera.	424
Aloës rosata.	222	Aqua ad oculos.	429
Amalgamatio, wat het is.	331	Aqua rosarum.	355
Ambergris, maniere van stam- pen.	38	Aqua sublimata.	429
Amigdalatum.	88	Aqua theriacalis.	361
Anomum.	292	Aquila alba & celestis.	413
Amuleta medicamenta.	16	Arbor.	1
Ana ofte Anna wat het te segghen is	123	Argentum sublimatum vulgare	408
Anodina medicamenta.	12	Aromatizatio wat het is.	72
Antiballomena.	129	Assatio wat het is.	77
Antiballomena die men in de Triakel gebuyckht.	289	Asparthum.	294
Antimonii hepar.	398	Azijn distilleren.	358
Antimonium pro clisteribus.	405	Azijn heet en houdt.	76
Antimonii regulus purgans.	401	Attenuentia medicamenta.	11
Antimonium regulus stipticus.	402	Attrahentia medicamenta.	10
Antimonii syrupus.	404	B.	
Antimonii vitrum.	403	B Acilli pro dentibus.	426
Apertientia medicamenta.	10	Ballen die wel riecken.	425
Apothekers naem / ampt / en of- ficie.	29	Balneum wat het is.	93
Apotheker en sal alle Dispensato- ria hier gebuycken.	27	Balneum aërium.	345
Apotheker waerom hy geen sichts te Zoogen en sal koopen.	28	Balneum Mariæ.	345
		Balneum Mariæ wat instrument het is.	48
		Balneum siccum.	345
		G g 2	Bal-

REGISTER.

Balneum vaporosum	345	Cataplasma wat het is,	95
Balsamum.	290	Cataplasmen maniere van koo-	95
Balsamum apoplecticum.	417	ken.	95
Balsamum artificiale.	415	Cataportium wat het is.	115
Balsamum majoranæ.	415	Cathartica medicamenta.	16
Balsamum vulnerarium.	251	Caudex wat het is.	2
Balsem voor doode lichamen om niet te bederven.	449	Caules en Cauliculi wat het is.	3
Bechica medicamenta.	15	Cauterium holosericum.	439
Bedrogh in 't vertwen der medica- menten.	73	Cauterium potentiale.	439
Beesten dzooginghe ende berkie- singhe ende deelen der selve.	33	Cementatio wat het is.	332
Beesten het vzepereren.	138	Ceratum ofte Cerotum.	117
Behwaringe der medicamenten.	75	Ceratum infrigidans Galeni.	264
Bezoarticum metallicum.	400	Ceratum santalinum.	264
Beschuyt.	159	Cicatricem inducentia medica- menta.	13
Beschuyt voor de Dasten / ofte van Spa.	160	Ciment maken.	442
Beschuyt rondt en licht.	160	Chimische bereydingen.	330
Bloemen af-pluckinghe ende dzo- ginghe.	32	Cinefactio wat het is.	332
Bolus wat het is.	89	Circulatie wat het is.	340
Bzaden der Medicamenten.	77	Clarifiseringe des supckers.	165
Bzaden der Medicamenten.	78	Clister sive enema.	98
Bzandingens redenen.	79	In clisterien te maken ende te fet- ten wanneer men meer acht moet nemen.	99
Bzoodt-Suycker rafineren.	162	Clisterien hoe men die behoozt te setten.	99
Bulbus quid.	4	Clisterien hoe die met blasen woort den geset.	99
Butyrum sulphuris.	394	Coagulatio wat het is / en hoe sy gheschiedt.	341
Butyrum saturni.	432	Cohobatio wat het is.	335
C.		Collyrium wat het is.	90
Calchitis bzandent.	300	Collyrium album Rhafis.	239
Calcinatio wat het is.	331	Collyrium damanti.	428
Calefactio wat het is.	42	Colocynthis tot poeper bzengen.	38
Calculus comminuentia.	14	Colocynthis vzepereren.	135
Callum gignentia.	13	Voor Colocynthis behoozt de men altijt Trochisci alhandali te ge- bzuycken.	38
Calypshour koerckens maken.	440	Coloratio wat het is.	73
Calyx wat het is.	4	Colys hoe het gemaect wozt.	422
Candelæ ardentés odorifere.	425	Commixtio wat het is.	332
Caneel-water.	361	Compositio of compositum wat het is.	83
Gebaacken Lantel.	161	Compositien waerom sy ghes- maect worden.	84
Camphora bequamelick stampē	38	Componerende waer op men moet acht nemen.	84
Capitulum wat het is.	5	Com	
Caput mortuum wat het is.	329		
Carnem generantia.	13		
Carpobalsamum.	293		
Cassia pro clisteribus.	208		
Cassia fistula de pulve vpt trecken.	209		

REGISTER.

Compositien hoe beelderley sp zijn.	86	Conserva florum salvia.	141
Compositien die niet ober gehouden en worden.	86	Conserva violarum.	141
Compositien die ober gehouden worden.	102	Conserve van wortelen.	103
Hoe men d'eene Compositie naer d'ander moet maken.	102	Conspiciantia medicamenta.	10
Compositien der Aethymie hoe beelderley.	330	Consummaet.	421
Condensantia medicamenta.	10	Koper calcineren.	386
Conditum wat het is.	103	Koper vertint en geeft geen ko-	perachtige smaercke.
Conditura wat het is.	75, 146	Kordiale poeieren moeten alder-	sijnst gezift zijn.
Confectio hamech.	212	Kozosijf maken.	439
Confectio de hyachinto.	315	Corosio wat het is.	331
Confyttingen der medicamenten.	103	Cortex wat het is.	3
Confyttingens verscheppen manieren.	103	Couleurde waters.	442
Confyten alderleye vruchten.	104	Crauwagie genesen.	433
Confytture dzooge confyten.	148	Cremor hordei.	419
Dzooge Confyten op de maniere van Parijs.	149	Cremor sulphuris.	394
Confyten halbe Appelen dzooge.	150	Cremor tartari.	388
Confyten Citroen en Orange-schellen.	147	Cremor tartari crystallisatus.	388
Confyten Kriicken.	146	Cribratio.	39
Confyten Beeren.	149	Crocus martis.	397
Confyten halbe Queen.	151	Crocus metallorum.	398
Confricatio wat het is.	45	Crucibulum wat instrument het is.	329
Congelatio wat het is.	341	Crupdens krachten hoe sp bekent worden.	21
Conglutinantia medicamenta.	13	Crupden wanneer sp gepluckt en gedrooght worden.	32
Conservatio wat het is.	75	Crupden die heet zijn / hoe sp ghe-	distilleert worden.
Conserva wat het is.	102	Cucupha wat het is.	91
Conserven hoe die gemaect worden.	102	D.	
Conserve beschyvinge.	139	Decoctum aperitivum	64
Conserva absinthii.	140	Decoctum chephalicum.	64
Conserva anthos.	140	Decoctum cordiale simplex & solutivum.	61
Conserva florum betonicae.	141	Decoctum commune clisteris emolliens.	67
Conserva florum boraginis & buglossa.	141	Decoctum clisteris emolliens & refrigerans.	67
Conserva florum calendulae.	141	Decoctum clisteris carminativum.	67
Conserva radicum enulae campanae.	141	Decoctum pectorale simplex & solutivum.	62
Conserva rosarum rubrarum.	144	Decoctum ptisanæ.	65
Conserva rosarum pallidarum.	145	Maniere ont beelderleye Deco-	ctien te maken.
Conserva rosarum ex integris foliis.	146	Aien te maken.	58

REGISTER.

<p>Deleteria medicamenta. 16 Deliquium wat het is. 337 Dedicatio wat het is. 334 Despumatio wat het is. 70 Dentifricium. 430 Diacatholicum Nicolai. 210 Diacodium simplex. 111 Diagridium stampen. 38 Diamorum Nicolai. 190 Diaphenicum. 211 Diaprunum solutivum. 217 Diacordium fracaftorii. 205 Digestio wat het is. 338 Discours aengaende de decoctien. 68 Alle Dispensatoria en mach den Apotheker niet gebruycken. 27 Dispensatorium des Stadts ofte des Landts niet gebruyckende/ hoe men permant soude konnen doodden. 28 Diploma wat Instrument het is. 329 Dissolutio wat het is. 40 Dissolutio tweederley. 40 Distillario. 46 Generale maniere om wel te distilleren. 47 Dalsche opintie dat men gheen bitter Alsem-water en kan distilleren als met Balneum Mariae. 53 Distilleren Azijn. 358 Distillatio per descensum. 371 Distillatio per filtrum. 56 Distillatio per retortam. 366 Distillatio igne reverberii. 346 Distillatio igne suppressionis. 347 Distilleren Brandewijn. 55 Diuretica medicamenta. 14 Doofhendt genesen. 433 Drooglinge der teere saeckten in de schaduwe de reden en der grobe in de Sonne ofte by het vuur. 31 Dosis wat het te seggen is. 123 Dropax wat het is. 98 Duratio medicamentorum. 41</p>	<p style="text-align: center;">E.</p> <p>E Clegma, loch, lohoch, lius & idem. 106 Electuarium wat het is. 107 Electuarie-poeperen woorden met Honigh ofte Suicker getriplicteert. 108 Electuarium benedicta laxativa. 207 Electuarium cariocostinum. 208 Elect. cassia extracta pro clisteribus. 208 Elect. diacarthami. 209 Elect. diacarthami in tabulis. 210 Elect. diacatholicum Nicolai. 210 Elect. diaphanici. 211 Elect. diaprunum solutivum. 217 Elect. confectionis hamech. 212 Elect. hiera picra s. Galeni. 214. Elect. hiera picra composita Nicolai. 214 Elect. hiera picra composita magistralis. 215 Elect. lenitivum. 215 Elect. pasta magistralis. 217 Elect. de succo rosarum. 219 Emollientia medicamenta. 9 Emplastrum wat hoog eenen compositie het is. 117 Emplastrum album coctum. 264 Empl. ad dolorem dentium. 430 Empl. capitale Vigonis. 265 Emplastrum diachylon simplex. 267 Empl. diachylon cum gummis. 268 Empl. diacalciteos. 270 Empl. diapalma. 270 Empl. de mucilagibus. 272 Empl. de althea magistrale. 266 Empl. de meliloto. 271 Empl. opodelticum. 273 Empl. oxicroceum. 275 Empl. de pelle arietina. 276 Empl. de ranis cum & sine mercurio. 278 Embrocatio wat het is. 93 Emulsio wat het is. 38 Enema</p>
--	--

REGISTER.

Enema wat het is.	98	Fozneringhe ende ghebaente der medicamenten.	74
Epithema wat het is.	92	Foznepfen der Chymiften hoe fy gemaect worden.	342, 344.
Erihinum wat het is.	91	Frixio medicamentorum.	77
Erbaentheidt van sommige seevlecken in 't opdonneren der Doctien.	249	Frontale wat het is.	91
Efulæ radicum præparatio.	134	Fumigatio wat het is.	333
Exceptio medicamentorum wat het is.	73	Fruyten der medicamenten.	77
Exhalatio wat het is.	341	Frutex.	1
Expressio medicamentorum.	44	Fructus een deel der plante.	4
Expres hoe het ghemaect wordt.	411	Furnus athanoris.	329
		Furnus reverberii.	347
		Fixatio wat het is.	342

G.

Expurgantia medicamenta.	11	G Argarisma.	90
Exsiccatio medicamentorum.	42	G Getste pap.	420
Extinctio medicamentorum.	79	G Eerste slijm.	419
Extractio wat het is.	334, 45.	G Gefcheurtheidt der kinderen ghesen.	434
Extractum hoe het gemaect wordt.	373	G Gelepe van Queen.	151
Extractio specifica.	372	G Gelepe wanneer sy vol koocht is.	151
Extractio ratione intermedii.	337	G Geslachte der gewassen.	1
Simpel Extracten maken.	373	G Krachten der gewassen.	5
Decomposeerde Extracten.	374	G Vier graden ofte trappen der gewassen.	6
Extracten uyt kruyden.	352	G Gewassens wesen ofte essentie.	8
Of men het zout van de extracten by de extracten moet boegen.	375	G Gelwichte heden daeghs in de Apotheckerpe ghebruycht ghewassens tweede krachten.	8
Extractum Catholicum.	375	G Gewassens krachten kennen uyt de smack.	22
Extractum laudanum opiatum.	377	G Glans wat het is.	101
Extractum opii.	378	G Gluren Alchanah bereyden.	268
Extract. panchymagogum.	375	G Sommen die bet zijn / hoe die gepoepert worden.	37
Extract. rhabbarbari.	376	G Ghepoeperde Sommen wanneer men die moet mengen.	254
Extractio succorum.	45	G Sommen hoe die in de Plaesters gemengelt worden.	255
Cycken Lambaert.	420	G Sommen waerom hun gelwichte vermeerde wordt.	255
		G Sommen hoe die ghekoocht ende ghesmolten worden.	254
		G Gout tot poeper brengen.	38

F.

F œcula bryonic.	138	H.	
Fartura wat het is.	75	H Artmakinge wat het is.	41
Fermentatio wat het is.	340	H Repar antimonii.	399
Filtratio hoe die geschiedt.	336, 56.	H g 4	Her-
Flos wat het is.	3		
Flores antimonii.	392		
Flores benzoin.	391		
Flores sulphuris.	390		
Folium een deel der plante.	3		
Folium indicum.	292		
Fomentum wat het is.	92		
Formatio medicamentorum.	74		

H.

		H.	
		H Artmakinge wat het is.	41
		H Repar antimonii.	399
		H g 4	Her-

REGISTER.

Herba.	2	Lapis infernalis.	439
Hiera picra simplex Galeni.	214	Lapis lazuli bereyden.	134
Hiera composita Nicolai.	214	Lavatio medicamentorum.	81
Hiera composita magistralis.	215	Laudanum opiatum.	377
Hippocras klaer maken.	89	Letters maken wit en rood.	157
Hordeatum.	88	Lignum.	3
Humectatio hoe die geschiedt.	43	Limonade maken.	422
Hydromel.	427	Linimentum wat het is.	94

I.

I llinentia medicamenta.	11	Loch de caulibus.	193
Incorporeren wat het is.	73	Loch de pulmone vulpis.	192
Incrassantia medicamenta.	11	Loch sanum & expertum.	190
Indurantia medicamenta.	9	Longe van den Dors prepareren.	134
Ignitio wat het is.	333	Loot bzynden.	137
Ignis suppelionis hoe 't geschiet.	347	Loot pulveriseren.	39
Inet maken.	441	Lotio wat het is.	93
Kooden Inet.	441	Luteren der vaten.	349
Infusio hoe die gheschiedt.	43	Lutum sapientia.	349
Infusio rosarum hoe men die een Jaer bewaert.	184		
Injectio wat het is.	100	M.	
Inwendinge der Chymische com- positien.	350	M aceratio wat het is.	338
Inseilus wat het is.	94	Maghe voeyeren waerom sy niet heel sijn moeten zyn.	39
Ireos-poepet.	424	Magisterium wat het is.	392
Iulep wat het is.	87	Magisterium dooz precipitatie.	396
Iulus een deel der plante.	4	Magist. corallorum.	393

K.

K lecken consisten.	145	Magist. lapidum pretiosorum.	396
Wandende keerskens die wel rupcken.	425	Magist. margaritarum sive perla- rum.	397
Kniert die ghezwollen zyn/ghene- sen.	438	Magisterium sulphuris.	394
Klorkke wat instrument het is.	47	Magist. tartari.	392
Kloeken van loot schadelijck.	47	Malabathrum.	292
Kloeken gereformeer.	48	Manna smelten.	63
Kloeken der medicamenten.	57	Manna gesmolten zynde honden sonder stollen.	63
Kloekinghe is de onmatighe hitte schadelijck.	57	Marmelade bootcaden.	154
Kloochen alderleye saken naer de konste.	58	Marmelade root.	152

L.

L ac generantia medicamen- ta.	15	Marmelade wit.	153
Lac sulphuris.	394	Martsiyepn.	157
		Maten in de Apotheke gebuyck te.	120
		Marum.	294
		Marracium wat instrument het is.	329

Mee

REGISTER.

Mede maecten.	427	Olie en boter / byanden van het	
Medicijne wat sy is ende in hoe		supker.	110
veel deelen sy gedeelt is.	29	Olie vpr alle zaden / bloemen / en	
Melicratum wat het is.	427	krupden distilleren.	369
Mel Mercuriale.	188	Olien moeten in Balneo Mariae	
Mel rosarum simplex.	189	ghekoort worden.	241
Mel rosarum solutivum.	189	Simplex Olien moeten door drie	
Mengselinge ofte ontbindinghe		infusien gemackt worden wat	
wat het is.	40	neer 't selve niet van noode en	
Mengselinge waerom sy geschiet.	40	is.	241
Ghemengelde medicijnen welke		Oleum cydoniorum en heeft	
sy zijn.	83	maer een infusie van noode.	241
Mineral n berkiefsinge / en wat		Olien kookende waer van men	
men mineralen noemt.	34	hem moet wachten.	243
Mineralen waerom sy op den		Olie van amandelen vpr perffen.	242
porphyrt gevoeden worden.	35	Faulte in 't vpr perffen van Olie	
Menses Moventia medicamenta.	15	van amandelen.	243
Menstruum wat het is / en waerom		Oleum absinthii.	243
om soo genoemt.	328	Oleum de cappare.	245
Menstruum corallorum.	407	Oleum ceparum albarum.	433
Menstruum der extracten.	374	Oleum cinamomi.	369
Menstruum perlarum.	407	Oleum cydoniorum.	245
Mercurius vitæ.	406	Oleum gariophylozum.	368
Minium.	413	Oleum hyperici.	246
Mithridarium Damocratis.	114	Oleum Irinum.	247
Mollitio wat het is.	41	Oleum de lateribus, alias philo-	
Morselli hoe sy gemaeckt worden.	112	sophorum.	367
Morselli van berberis.	110	O. lumbricorum terrestrium.	247
Morselli van Citroenschellen.	113	Oleum nucis Muscatæ, alias ma-	
Morselli van drooge roosen.	113	cis.	248
Morselli van versche roosen.	112	Oleum majoranæ.	249
Mosfrachtien van papels.	159	Oleum mastichinum.	248
Mucilago maken.	255	Oleum myrrha.	361
Mucilago makende hoe veelsub-		Oleum sampsucinum.	249
stantie men moet nemen.	267	Oleum succini.	364
Muscus hoe 't gevoert wojt.	38	Oleum sulphuris.	365
		Oleum tartari.	395
		Oleum terebinthina.	366
		Oleum vitellorum ovorum.	249
		Oleum vitrioli.	362
		Oleum sive balsamum vulnera-	
		rium.	252
		Oleum vulpinum.	250
		Opiatum wat het is.	107
		Opiaten moeten met groote toe-	
		sicht ingegeven worden.	85
		Opiaten voepere waerom sy al-	
		der sijst moeten zijn.	39
		g g s	Oran-

N.

Namen der Chymische bereydinge. 326
 Nardus celtica. 292
 Nutritio wat het is. 44

O.

Oleum wat het is. 116
 Olie hierder lepe soozte. 116

REGISTER.

B zange schellen confijten.	147	Poeperen die purgeren / waerom	
Orobus.	294	sp niet heel sijn en moeten we-	
Oxymel scilliticum.	190	sen.	39. 114
Oxymel simplex.	189	Poeperen der electuarien worden	
Oxy saccharum vomitivum.	404	mer honigh ofte sucker getris-	
Oxycratum.	428	pliceert.	108
Oxirhodinum.	428	Redenen waerom de Species tot	

P.

P Appus een deel der plante.	5	Poeperen grof en welcke	
Pasta de Genoa conterseptien.		ker poeperen sijn moeten gezift	
	155	worden.	39
Pasta magistralis.	217	Ad pondus omnium wat het te	
Dech smelten.	275	seggen is.	123
Periammata medicamenta.	16	Potio wat het is.	86
Pellicanus wat instrument het is.		Potio medicata wat het is.	87
	329	Potten die geseheurt sijn / sijn.	
P este genesen.	437	Precipitatio wat het is.	443
Deeren confijten.	149	Prepareren Colocinthis.	135
Pæonie maris wortelen warmer		Prepareren Coriander-zaet.	134
sp gedrooght worden.	30	Prepareren Esulæ radices.	134
Picario wat het is.	98	Prepareren edel gesteenten.	133
Pillula wat het is.	114	Prepareren Lapis lazuli.	134
P ille poeperen moeten niet heel		Prepareren den longhe van de	
sijn sijn.	114	Dogs.	134
Pillulæ aggregativæ.	220	Prepareren Scammonium.	134
Pill. alephanginæ.	221	Prepareren stael.	135
Pill. aloës rolata.	222	Pulvis wat het is.	106
Pill. aureæ.	223	Pulvis algerothi.	46
Pill. cohiæ.	224	Pulvis aureus sive miricalis.	194
Pill. de fumaria.	224	Pulvis Haly Abbaris.	202
Pill. de hermodactylis.	225	Pulvis hermeticus.	406
Pill. de hiera cum agarico.	226	Pulvis Indicus.	404
Pill. de lapide lazuli.	226	Pulvis præcipitatus.	407
Pill. lucis majores.	227	Pulvis reginæ.	204
Pill. mastichinæ.	228	Purgatio medicamentorum.	81
Pill. pectorales.	228	Purgatio seu potio purgans.	87
Pill. russi.	229	Ptisana.	67
Pill. sine quibus esse nolo.	229	Pus moventia medicamenta.	9. 13
Pill. stomachicæ.	230	Putrefactio wat het is.	339. 76
Pill. sub lingua.	234		
Pill. ex sublimato dulci.	411	Q	
Pill. ex terebinthina.	231	Q ueen confijten.	151
Phlegma wat het is.	329	Queen bewaren het heel	
Planten berkiefinge.	30	jaer door.	423
Plaesterkens tegen de tandpijn.	430	Queen gelepe.	151
	430	Quid pro quo wat het is.	129
Pleck upt water.	444	Quicksilber dooden.	80
		Quicksilber wasschen.	411
		Radix	

REGISTER.

R.

R Adix een deel van de plant te.	2	Saden hoe / en waanneer sy ghe- doocht worden.	33
Rami.	3	Saden hoe lange sy goeet blijven.	33
Recepten der Doctoren hoe sy moeten gelsen worden.	122	Saffraen stampen.	38
Rectificatio hoe die geschiedt.	335	Sal. ofte zout upt alle saken trec- ken.	381
Refrigeratorium wat instrument het is.	47	Sal corallorum.	384
Refrigeratorium gherefymeert.	49	Sal decrepitatus.	388
Welcke krupden met het Refrige- ratorium behooren gheschil- leert te worden.	32	Sal fixus.	382
Repositio medicamentorum.	75	Sal margaritarum.	384
Regulus antimonii purgans.	401	Sal five vitriolum chalibis.	385
Regulus antimonii cum stipans.	402	Sal five vitriolum martis.	385
Requies Nicolai.	206	Sal prunellæ.	387
Restauraer.	421	Sal prunellæ cristallifarus.	387
Reverberatio wat het is.	333	Sal veneris.	385
Rhabarbarum hoe / ende waerom sy gestuleert wordt.	78	Sal volatilis five essentialis.	383
Rhaponicum.	291	Sal volatilis upt alle heete krip- den trecken.	383
Remedie om Exter-oogen te ge- nesen.	434	Sapa wat het is.	105
Repercutientia medicamenta.	10	Sap van bernagie . ofte buglossie uptverffen.	170
Resolventia medicamenta.	9	Maniere om dzooghe sappen te maken.	45
Rob five robub.	105	Sapo muscatus.	426
Rob hoe die gemaectt wordt.	105	Scammonium pulberiseren.	38
Rob de berberis.	164	Scammonium prepareren.	134
Rob de cornis.	164	Scammonium prepareren met solfer.	81
Rob de ribes.	164	Schoenanthum.	291
Roocktinge der medicamenten.	81	Schozffens tijdt van dzoogen.	31
Roocktinghe der medicamenten.	78	Schillen prepareren.	136
Rosquillen.	157	Scutum wat het is.	95
Rotulæ wat het is.	108	Schuyden der medicamenten.	79
Rube facientia medicamenta.	14	Schuyden der Sproyen niet ghe- weert / doet die bederven.	165
Rubtorium.	439	Secundas expellentia medica- menta	15
		Seghelen der medicamenten.	74
		Semen generantia medicamenta.	15
		Seepe die wel riecht.	416
		Siften der poeeren.	39
		Siften tweederleye manieren.	40
		Sigillatio wat het is.	74
		Siliqua pars herba.	5
		Silber tot poeeren brengen.	38
		Simplicia bereydinghe en waer in sy bestaet.	34

S.

S Achtmakende medicamenten.	41		
Sachtmakinge door vochtigheyt en door het vuur.	41		
Sacculus wat het is.	93		

Dij.

REGISTER.

Uytlegginghe van sommige Simplicia, de welcke maer met een name beschreven zijnde / meer andere onder de selve name begripen	126	Stampen alderlepe saecken naer de konste.	36
Alffer sommige Simplicia absolu- telijck voor beschreven worden / wat deel der plante men moet gebuycken.	128	Stampinge d'iederlepe maniere.	35
Beschijdinghe van bysonder be- reydlinge der Simplicia.	132	Sterckwater.	353
In slaey maeckende Medicijnen moet men op 't ghewichte wel letten.	85	Storckens voor de tanden.	426
Sinapisimus wat het is.	95	Stolones een deel der plante.	3
Slange wat instrument het is.	43	Stozar uytperffen.	297
Slijm van geerste.	413	Straticatio wat het is.	332
Smaecten negenderlepe.	22.23	Sublimatio wat het is.	334
Solutio metallorum.	330	Sublimatum vulgare.	408
Somnifera medicamenta.	12.16	Sublimatum dulce.	410
Spaens groen.	411	Succedanea.	129
Sparadrap wat het is	96	Succedanea niet sonder noot ghe- buycken.	31
Sparadrap pro cauteriis.	97	Succedanea die men in de trijhel moet gebuycken.	289
Species aromatica wat het is.	106	Suffitus.	81
Species aromatici rosati.	193	Suffrutex.	2
Species diambriacæ.	189	Sulphuris flos.	399
Species diamargariti frigidi.	169	Suppositorium wat het is / ende hoe men die maect.	101
Species diamoschi dulcis.	170	Supberen der medicamenten.	82
Species diacarthami.	194	Supcker clarificeren.	165
Species diagalanga.	195	Supcker raffneren.	162
Species siue pulvis Haly abbatis.	202	Supcker tot tabletten koocken.	109
Species dianisi.	196	Sijde ufstuleren.	78
Species dianthos.	199	Syrupus, serapium idem.	105
Species diaireos.	196	Syropen pectorael ende die slijme- achtigh zijn waerom sy dicker als ander moeten ghekoocht worden.	105
Species diapxonias.	199	Syrupus acetosus simplex.	165
Species diarthodonis abbatis.	200	Syrupus de succo acetosa.	165
Species diatraccanthi frigidi	201	Syrupus adianthinus.	166
Species diatriion santalon.	201	Syrupus antimonii.	403
Species diaturbiri cum rabarbaro.	202	Syrupus de althea Fernelii.	167
Species hiera picræ simpli.	203	Syrupus de arthemisia.	168
Species lætitiæ Galeni.	203	Syrupus beronica.	171
Spiritus salis.	363	Syr. bizantinus compositus.	169
Spiritus sulphuris.	365	Syrupus boraginis.	170
Stael prepareren.	135	Syrupus de brassica.	193
Stramina een deel der plante.	4	Syrupus capillorum veneris.	166
Stampen der medicamenten.	35	Syrupus de succo cicorei.	171
		Syr. de cicoreo cum rhubarb.	171
		Syrupus corticum citri.	173
		Syrupus cydoniorum.	174
		Syrupus de succo endiuiæ.	171
		Syre	

R E G I S T E R

Syr. farfara, alias ruffilaginis.	174	hyperbleefch als van ander feer	
Syrupus de succo fumarie.	171	penten gedruyck.	287
Syrupus diamorum.	190	Berklar inghe waerom / ende hoe	
Syrupus glycyrrhizæ.	175	een pder medicament in de tria-	
Syrupus granatorum dulcium &		kel woort gemengelt ende daer	
acetoforum.	176	by gedaert.	288
Syrupus de hyfopo.	177	Triakels antihallomera.	289
Syrupus de Iujubis.	178	Hoe alle Simplicia tot den Tri-	
Syrupus limonum, alias de succo		kel dienende moeten bereydt	
citri.	179	wozden.	295
Syrupus de mentha minor.	180	Triakels ingredienten wel men-	
Syr. myrtinus compositus.	180	gelen / ende stampen.	297
Syrupus vel opii faccharum vo-		Ende en nieuwe Tri. berfcheys	
mitivum	404	den krachten in dicht gestelt.	301
Syrupus papaveris simplex.	181	Hoe veel honigh men moet ghe-	
Syrupus papaveris erratici.	182	bruycken in de Triakel.	305
Syrupus de pomis.	182	In theriaca quæ quantitas mellis	
Syr. de quinque radicibus.	183	fumenda fit dissertatio.	306
Syrupus rosatus solutivus.	183	Theriac. ingredientium omniaum	
Syrupus rosatus solutivus cum		rerum præcipuæ virtutes.	310
rhabarbaro.	184	Triakel water.	361
Syrupus de rofis ficcis.	185	Tunctura wat het is.	379
Syrupus de stæchade.	186	Tinctura corallorum.	381
Syr. de fymphitio ferneli.	187	Tinctura croci.	379
Syrupus vini adusti.	423	Tinctura sulphuris.	380
Syrupus violarum.	187	Tostio wat het is / en hoe die ghe-	

T.

T Abellæ wat het is.	108	Crappen der getwaffent.	6
Tabletten van Azijn / Ci-		Crappen des huurs.	348
troet-fap / Olie van anijs / etc.		Triuratio wat het is / ende hoe die	
Tabletten van Berberis.	110	geschiedt.	35
Tabletten diacodium.	111	Trochiscus wat het is.	115
Tabletten van manna.	111	Trochiscatus agaricus.	231
Tabletten van violettten.	110	Trochisci alhandali.	233
Tabl. dross der poepere.	108	Troch. bechici albi.	234
Tor Tabletten het supcker koo-		Troch. de cappare.	234
ken.	109	Troch. cyphi Damocratis.	235
Tabulatum wat het is.	108	Troch. galliæ moschæra.	237
Tartarum vitriolarum.	392	Troch. aliptæ moschæra.	237
Termentijn koocken.	137	Troch. hedychroi Galeni.	238
Theriaca Andromachi senioris.	183	Troch. scillitici Andromachi.	239
Theriaca in Nederlandts dicht.	284	Troch. albi Rhafis.	240
Triakels naem ende oorzponck.	286	Turbith minerale.	407
Ende Triakel waerom men meer		Truncus pars plante.	3
		Tutia præparata.	138

V.

V Enter equinus wat het is;	
	329
Ven:	

REGISTER.

Ventris equini vicarius.	329	Voedinge der medicamenten.	44
Vermiljoen.	413	Voepertuge der medicamenten.	75
Veniguen / ende remedien daer te gen.	16	Voorzeden tot de Alchymie.	323
Vernis batt carabe.	445	Wachten wanneer sy ghedzooght worden.	32
Vernis van litargirium.	444	Uftio wat het is / en hoe sy ghe- schiedt.	78
Vernis tot spaensche leeren.	446	Vftulacio wat het is.	78
Verbochtginge der medicamenten.	43	Uytbluffchen der medicamenten.	79
Bertwen der medicamenten.	73	W	
Bedzogh in het bertwen.	73	Werm-makinge der medica- menten.	42
Berrottinghe der medicamenten.	76	Was root ende groen maken.	449
Vesicatorium.	98	Was twit maken/en bleecken.	447
Wet der beesten prepareren.	138.	Water van Caneel.	360
Vinum chalybeacum.	428	Water van damast.	420
Vinum medicatum wat het is.	88	Water uyt alle krayden en bloe- men distilleren.	354
Vin bruslé.	423	Water doet lossen wonderlijck remedie.	439
Duurs regeeringe.	348	Waters van verscheyden couleu- ren.	442
Wiolette alias Treos-poeper.	424	Water pleck uyt.	444
Vitriolum chalybis.	385	Water van kroosen op verschey- de manieren.	355
Vitriolum veneris.	385	Water van rosen byzandende als byzandewijn.	357
Vitriolum vomitivum.	387	Sterckwater.	361
Vitrum antimonii.	403	Water van triakel.	361
Umbella pars plantæ.	5	Watersucht genesen.	436
Ungues pars Floris.	3	Waerschootwinge aen de Apothe- ker.	316
Unguentum wat het is.	117	Wech-stellinghe der medicamen- ten.	75
Unguentum Aegyptiacum.	252	Wepkinge der medicamenten.	43
Ungr. album caphuratum.	253	Wepkingen waerom sy geschiet.	44
Ungr. alabastrinum.	253	Welriekende woortels hoe sy ghe- dzooght worden.	31
Ungr. alihex simplex.	256	Woortelen wanneer sy ghedzooght worden.	30
Ungr. ad ambusta.	431	Wyzandewijn distilleren.	55
Ungr. Apostolorum.	254	X	
Ungr. aureum.	255	Ylo balsamum.	294
Ungr. basilicum.	255		
Ungr. martiarum.	256		
Ungr. nutritum.	258		
Ungr. ad oculos.	431		
Ungr. pectorale.	259		
Ungr. pomarum.	259		
Ungr. pompholygos.	261		
Ungr. populeum.	260		
Ungr. regine.	361		
Ungr. zofarum.	262		
Ungr. zofarum Mesues.	262		
Ungr. ad scabiem.	433		
Ungr. ad scissuras mamillarum.	431		

E Y N D E.

E X A M E N

Ofte

KORT ONDERSOECK

Ende onderwijfinge van de konfte der

CHIRURGIE,

Begrijpende den oorspronck, naem, begin-
felen, ende werckinge der felve konfte,
feer goet, ja nootfakelijck voor de
jonge leerende Chirurgijns.

E K A M E N

De

KORT ONDERSOECK

Ende overrijfinge van de konfse der

CHIRURGIE.

Beftijpende den conftant, naam, begin

Ende werkinge der lefve konfse,

haar voort, ja nootdreffelijke voorde

jonge leerende Chirurgijns.

E X A M E N

Ofte kort onderfoeck ende onderwijfinge
van de konfte der

C H I R U R G I E,

Begrijpende den oorspronck, naem, beginselen, ende
werckinge der selve konfte, seer goet ende noot-
fa kelijck voor de jonge leerende Chirurgijs,
hebbe die in Vragen en Antwoorden ge-
stelt om dies te beter te verstaen.

Vrage.

At is Chirurgie ende van
waer heeft zy dese name?

Antwoordt. Chirurgie
komt van twee Griekische
woorden/ te weten: Chir,
dat is te seggen een hande

ende ergon, dat is een werckinge/ soo dat Chirurgia
is te seggen/ een hant-werckinge/ van welck woort
komt Chirurgijn/ dat is hant-wercker.

Vrag. In wat materie/ ofte stoffe werckt hy?

Antw. In de edelste van de geheele werelt/ dat is
's menschens lichaem.

Vrag. Wat is de Chirurgie?

Antw. Het is een konfte/ en habilheyt om te ge-
nesen/ genoemt in het Griekhs Therapeutica, ver-
kregen dooz wetenschap ende gebuyck/ dewelcke
geneest de hulten/ ende hoven natuerlijke gestel-
ten/ de wonden ende sweeren/ de mozzelingen/ ende
hzen der beenderen/ de dislocatien ende onteenin-
ge van deselve beenen. Want in dese vier geslach-
ten/ ende niet meer/ is gelegen de konfte der Chi-
rurgie.

¶ 2

Vrag.

Vrag. En zijnder geen ander definitien meer van de Chirurgie?

Antw. Ja het / ende ick sal u noch drie andere aenwijzen. I. Chirurgia is een konste die de maniere ende hoedanigheyt van opereren ofte wercken leert / principaelijk met agglutineren, consolideren, insnijdinge / ende diergelycke andere dingen die men met de hant doet / den mensch / alsoo veel het mogelijk is / gesont-makende. II. Chirurgie is een wech-neming van 't geene dat breekt ende tegen nature is / ende dat met afschepdingen ende composities die door sekere redenen ende middelen geschieden / daer en boven cureert sy de wonden ende sweeren / die het menschelyck lichaem mogen toe komen. III. Chirurgie is een konste die gebonden is / om de gebreken des menschelycken lichaems / door de hulpe des hants te verdyjven / ende te cureren / ofte oock also / is een konste die door des hants hulpe ende werkinge / de gebreken des menschelycken lichaems verdyjft.

Vrag. Hoe veel deelen der medecijne zijnder?

Antw. Drijve.

Vrag. Welcke zijn die?

Antw. De eerste noemen de Siecken Physiologia, dewelcke uptlept de naturelijcke saken van den mensch / ende de saken die aengaen de onderhouding der nature des selfs: De tweede wordt genoemt Pathologia, dat is te seggen / dewelcke handelt de geslachten der siekten / ende de oorzaken der selve: De derde wordt genoemt Simiologia, dewelcke door secker teekenen die kenbaer maect: De vierde wordt genoemt Prognostica, dewelcke vooyseght de upkomsten der siekten / ende het geene men mach hoopen en vreesen: De vijfde ende laetste wordt genoemt Therapeutica, dat is te seggen / de geneesende / dewelcke leert de middelen om de siekten te beletten /

letten/ ende wat men moet doen om die te geneesen.
 In alle dese deelen moet hem den Chirurgijn oeffe-
 nen/ ende deselve vooz oogen hebben in de geneesin-
 ge van elke siechte.

Vrag. Hoe veel deelen zijnder van de Therapeu-
 tica?

Antw. Drie: de Pharmacie die van de medecij-
 nen handelt: Chirurgie / van de operatien ofte
 werckinge der handen: Diëte, van de goede regee-
 ringe des levens.

Vrag. De Pharmacie daer latende/ seght my/ wat
 is het eynde ende voornemen der Chirurgie?

Antw. De geneesbare gebreken des menschelij-
 ken lichaems / dooz des hants hulpe te verdrifven/
 hoe wel dat sy niet altijd tot haer vermeten en komt.

Vrag. Wat maniere is 't dat men behoorde te
 houden in de Chirurgie te leeren?

Antw. Is te komen van de algemeyne tot de by-
 sondere / van de bekende tot de duystere / ende die
 niet soo bekend en zijn / het welck men in alle kon-
 sien moet onderhouden; maer laet ons nu voorder
 gaen / ende spreekken van 't geene / 't welck tot vol-
 brengen der selve is dienende / ende vooz al van de
 operatien.

Vrag. Welcke zijn de operatien / die den Chirur-
 gjijn behoorde te wercke te stellen / om tot sijn ypter-
 ste meyninge te geraken?

Antw. Dese zijn drie: Ten eersten deplen ofte
 afschepden 't geene dat aen een is / het welck gedaen
 wort dooz incifien, dat is / insnijdingen ofte yptsnij-
 dingen / met laeten ende scarificeren: Ten tweeden/
 het geene datter van een is / t'samen voegen / de
 wonden conglutineeren, ofte consolideeren, 't geene
 datter gelaxeert is / in sijn plaetse stellen / ende het
 geene dat gebroochen is / geneesen: Ten derden het
 geene overtolligh is / wech nemen / de onnatuerlijc-

ke gestwellen weeren/ uytroepen de gangen / curcinomata, knoopen/ scrophulen, myrmicien ende andere diergelijke t'samen met den wortel uytroepen.

Vrag. Op wat maniere moet den Chirurgijn de se hant-operatien doen?

Antw. Hy moet dat doen haestelijck / sekerlijck / sonder tweedom / en sonder eenigh bedroggh / maer dat hy hem niet en vermete te geneesen / ongeneeslijcke siekten / als is de verborrogen ge-exulcereerde ende verouderde krancker / &c.

Vrag. Wat moet den Chirurgijn doen om sekerlijck te geneesen?

Antw. Hy moet drie dingen gade slaen : Ten eersten / dat hy ten eynde bzenge / het geene hy begonnen heeft : Ten tweeden / dat hy den patient niet en beschadicht / soo hy tot sijn vermeten niet en kan komen : Ten derden dat hy sijn beste doet dat het gebreuck niet lichtelijck weder en komt.

Vrag. Wy hebben boven van de Therapeutica gesproochen / maer hoe maect deselve in 't werck gebreucht worden?

Antw. Dooz methode.

Vrag. Wat is methode te seggen?

Antw. Methode is als een leydinge / ende een seker wech / om te komen tot eenige intentie : ende om de waerheypd te seggen (gelijck Galenus seght) het is al het geene contrarie is aen de erbarentheyt / ofte methode is een maniere welcke onderhoudt de wetten der medecijne / daerom worden oock die dese wetten volgen / Doctores methodici genoemt.

Vrag. Is'er meer dan een methode / ofte heeft sy verscheyden specien / ende welcke zijn die?

Antw. Ja 't / sommige sijn eygen om te handelen de wetenschappen / ende zijn gedeelt in drie : De eerste genoemt Synthetica : De tweede Analitica : De derde genaemt Horistica : van welke methoden Galenus

Galenus een boeckken gemaect heeft. De ander specien der methode komen alle saecken der wereldt toe: als methode om een hups te bouwen/ methode om een schip te timmeren/ methode om oorlogh te voeren.

Vrag. Welcke is de Therapeutique methode/ende de sekere middel om te genesen?

Antw. De geene die vergeselschapt ende leydt dooz Indicatie.

Vrag. Wat is te seggen Indicatie / ende wat is het?

Antw. De Medecijns gebuycken dit woort/het welck eygen aen haer is / ende buyten het gebuyck van het gemeyn volck. Want alle diversche staeten en ambachten hebben een maniere van spreken/die niet eygen en is aen de andere / als zijn Jagers/Walckenaers / Schippers / Philosophen / Et. die hare saken uytleggen met woorden/die den gemeyne man niet en verstaet: eygentlijck dan de uytlegginge des woorts Indicatie / is een bewijsinge van het geene men behoort te doen / ende woort genomen uyt de nature der dingen / waer af het eynde de intentie geheeten woort.

Vrag. Op wat maniere leyt de methode van genesen dooz Indicatie?

Antw. Op twee manieren / te weten / dooz de middel van die te binden / ende dooz de middel van hem daer mede te behelpen.

Vrag. Wat is de middel om te binden / ende die dooz oogen te stellen?

Antw. De wetenschap ende vernufthepdt van wel te scepden/ ende te deelen.

Vrag. Volgende dan dese konste van te scepden/ met hoe veel specien van Indicatie/ ofte bewijsingen / behelpt hem den medecijn / om te binden de middelen om te genesen?

Antw. Men kan die deelen ende afscheyden in twee manieren: maer de gemeenste is van drie specien / deylende daer naer elck van deselve in veel bysondere: De eerste is van de natureele saecken: De tweede van de onnatureele saecken / dat is te seggen / buypen het natureele wesen van den mensch: De derde / is van de saken tegen de nature / al hoe wel Galenus van de twee eerste een maect.

Vrag. Wat bewijssen ende leeren ons de natureele saken?

Antw. Dat sy moeten bewaert worden dooz haers gelijcke: ende de Indicatie wordt genoemt conserbatijf / al hoe wel sy oock dient tot de cure.

Vrag. Tot wat eynde ende intentie worden gezocht / de Indicatie van de onnatureelijcke saecken / dat is te seggen / die anders natureelijck zijn / maer buypen de substantie van den mensch?

Antw. Sy worden bykans gezocht tot de Indicatie van de natureelijcke des selfs / ende sy boozseggen ons bykans het selve eynde.

Vrag. Wat wort ons boozsept ende te kennen gegeven / dooz de saken tegen de nature?

Antw. Dat sy moeten geweert ofte belet worden / dooz het geens haer contrarie is. Ende sulcke Indicaties zijn van twee geslachten. Want soo sy genomen worden van de uytwendige oorzaken ende primitiven niet by blijvende / om dat deselve ons bermanen van ons te bewaren / worden van Galenus genaemt preservatijven. Al hoe wel den selven Doctoor haer niet en derst eygentlijck noemen Indicaties. Maer so sy genomen worden van het wesen der sieckte / ofte van de inwendige oorzaken / soo van de boozgaende / als die daer mede geboeght zijn / werden waerachtelijck ende eygentlijck genoemt / curativen.

Vrag.

Vrag. Hoe beele ende welcke zijn de specien der Indicatiën / genomen van de natureele saecken / die ghy noemt conserbatijven ?

Antw. Sy zijn veelderhande. Sommige sien aen de sterckte ende kracht van den persoon: om dewelcke te bewaren / laet men dickmaels de principale cure. De ander sien aen het temperament / ende natureeljsche complexie des lichaems / van dewelcke deselve hare namen nemen / bemerckende of het lichaem is heet of koudt / drooghe ofte simpeljsch vochtigh: ofte wel of het koudt en vochtigh is t'samen / ofte heet en drooge / ofte koudt en vochtigh / ofte koudt en drooge: boven dien / of het is coleryck / of melancolijck / slegmatijck / ofte sanguin. Sommige eygenen dat aen des selfs gesteltenisse / bemerckende of het is delijck / teer / van kleyn lichaem / ofte robust / gebleescht / ende ront. Sommige zijn eygen aen de nature ende complexie van de partje daer het quaet is: van welcke partje men verscheyden advijsen ende Indicatiën treckt: als van hare substantie / of sy similaire is / ofte organick (dese woorden zijn eygen aen de konst der medecijne.) Van de similaire, men siet of sy warme is / koudt / drooge / ofte vochtigh: ende of sy is sacht als het vleesch / hart als een been / ofte middelmatigh als de zenuwen. Organick, is 't dat sy principale is / ende edel / ofte dienende / ende min-edel / ofte t'eenemael on-edel. Dangeljsche wortter Indicatie genomen van sijn gesteltenisse / ofte om beter te seggen / als Aristoteles, van sijn kracht / ofte natureeljsche swachtheit: als is van een scherp gevoelen ende delijck / ofte plomp en bot. Item van sijn wesen ende compositie / te weten / van sijn forme / figure / grootheyt / getal der partjen / &c. Want van al dese saecken / moet men Indicatiën nemen in de cure van de siekte / de geene die komt in de selve partje / om haer te bewaren in haer natureel /

van het selve weerende / het welck niet natuerel en is.

Vrag. Hoe veel zijnder / ende welke zijn de Indicacien van de saecken / die niet uatuereel en zijn / ende die buypen de substantie der persooone zijn ?

Antw. Sp zijn insgelijckis van diverse specien : want sommige zijn genoemt van de jaren / het welke een sake is seer naerkomende aen de naturele; andere boeren de name van de saecken die t'eenmael uyt de nature des menschen zijn / te weten / de locht / soo van de geboorte / als van het landt / daer den persoon woont : van gelijcken van 't sepsoen des jaers / aenmerckende sijn getempertheyt : oock van de opboedinge / ende gewoonte. Van welke saecken / al offe natuerel waren / dat is te seggen / van de natuercele substantie van het lichaem van den persone / d'intentie ende het eynde is die te conserveren / ende niet aen den persoon geven / aen hem contrarie.

Vrag. Volghet dan daer niet uyt dat de boozsepde Indicacien van de boozsepde saken / soo natuercele / als hylkans natuercele / ende die / die buypen de nature ende wesen des mensche zijn / tot geen ander eynde en strecken / dan haer te conserveeren dooz haers gelijcke ?

Antw. Dit en volghet niet / want sp worden oock geconsidereert ende genomen tot intentie / om te werten ende te aduiseeren of men mach gebruiken des selve medicamenten / ende deselve middelen om te genesen deselve siechte in de diversiteyt ende onderschept van de boozsepde saken. Aldus dan zijn sp oock genoemt curativen ; want sp doen ons verstaen en van malckanderen verscheyden / de verscheydenheyt van de cure in deselve geslachte der siechte / in verscheyden opsichten / ende naer het verschil der complexie des lichaems / vande deelen des lichaems / van de jaren / ende gewoonte / van den tijt des jaers / ende

ende ander boozepde saecken / van dewelcke sy zijn Indicatie en tekenen. Want om de waerheydt te seggen / daer zijn sommige partpen / en sommige persoonen / sommige lochten / ende sommige sepsoenen / ofte gesteltenissen des tijds / in dewelcke deseibe sieckte niet en kan genesen worden / ende andersints kunnen sy genesen. Ick geloobe dit seer wel / want ick hebbe dickmael gehoozt / dat de ulceration van de longe / ofte van de zenuachtige partpe van 't dyaphraghyma / ofte in de blaese niet en konnen genesen / nochte de geulcereerde krancker van het polppus in de neuse / ten regarde van de partpe / nochte dat 'er geene remedie en is van de verouderde Neapolitaensche sieckte / in een melancolijck mensch / ten opsichte van sijn complexie : ende de Indicatie van het landt ofte rijcke is soo groot / dat 'er veele seggen / dat een wonde ontfangen in 't hooft / in den tijt van de Sirene te Rome ofte te Napels seer quaelijck kan genesen : ende veele sieckten genesender in de jonckheyt / die in de ouderdom niet en konnen genesen : aldus de frenesie die boven de veertigh jaren komt / en geneest niet : aldus de lange sieckten in den ouderdom / pijn der lendenen / ende van de blaese / den hoeft / korten aessen / behouden de oude lieden tot in 't graf.

Vrag. Maer die geneeselijck zijn / nochtans niet dooz deseibe middelen / soude ick geerne geleert zijn dooz eenige exempelen : neemt / daer is een man van koude / drooge ende melancolijcke complexie / uytgemergelt met een klycyn lichaem / &c : dewelcke heeft een derdendaeghsche kortse in de winter / ofte eenige andze sieckte / ende van d'ander kant een ander man van ander jaren ende complexie / &c. die de selve sieckte heeft / in 't lichaem / ofte een deel / maer op een anderen tijt / kan hy geneesen worden met de selve middelen / gelijk den anderen ?

Antw.

Antw. Neen hy / want daer is groot verschil in alle de Indicatiën / soo van de naturelijcke als niet naturelijcke saken.

Vrag. Maer laet ons soo veel differentien niet maken t'samen / laet ons maer een nemen in elck exempel / ende laet ons 't gebal aldus stellen / dat alle de andere saken malkanderen gelijk zijn / en ober een komen. Daer is een man / ende een vrouwe / die een gelijcke uniuersale sieckte hebben / als is de kortse / ofte een ander bysondere / sal den een geneesen worden gelijk den ander ?

Antw. Neen : door dien dat sy zijn van een ander temperament / ter oorzake van het geslachte.

Vrag. In een sacht / delicaet / ende mager lichaem / Ec: is de sieckte geneselijck door deselve middelen / als in een hart / robust / ende gebleescht lichaem ?

Antw. Neen 't / want alsoo veel differentien van hebbelijckheydt des lichaems / soo veel medecijnen zijnder.

Vrag. Een kortse wesende van deselve specie / ofte een ulceratie / ofte eenige ander sieckte / wort die genesen in een sieghmatijck / gelijk in een die colorijck is / in een droogh lichaem / gelijk in een lichaem van een temperament dat vochtigh is ?

Antw. 't En is niet mogelijk. Want dese is de Indicatie / genomen van de complexie van den persoon / daerom om dat sy zijn van verscheiden complexien des lichaems / soo zijnder soo veel verscheiden remedien.

Vrag. Laet ons sprecken van de differentie der partpen. Twee menschen worden bevonden te wesen van deselve complexie / ende in de reste malkanderen gelijcken / hebbende deselve sieckte in verscheiden partpen : kan die genesen worden in den een gelijck in den ander ?

Antw.

Antw. Ghy mooght dat wel pepnsen / neen / al ware deselve soek maer in een mensch. Want soo veel partpen / soo veel eygen remedien zijnder vooz deselve / ende om dat die saeckien zijn bemerkens weert / soo in de partpe Similaire / als Organiche / soo zijnder soo veel Indicacien van deselve / ende verbolgens soo veel remedie tot deselve dienende. Want de ulceratie van de ooggen en wordt niet genesen / gelyck die van de oozen / ende aldus van de reste.

Vrag. Wat sullen wy seggen van de Indicatie des sepsuens? daer wordt een deselve sieckte gebonden in deselve partpen / ofte in deselve complexie der personen / maer in divers sepsuen / ende op een ander tijt / sal die genesen worden op deselve maniere / ende door deselve medicamenten?

Antw. 't En kan niet geschieden. Want elck sepsuen ofte dispositie des tijds / versoekt sijn medicament verscheyden van het ander. Men en geeft in de honts-dage sulcke medecijnen niet / als in de winter. De stercke medecijnen worden in den somer meer gegeven van onder / dan van boven: de derdendaeghsche koitse en geneest so in den winter niet / als in den somer.

Vrag. Men moet dan aldus seggen van de natuerrele locht / ofte van andere. Soo bezte hem pemandt sieck vint in een ander locht / dan van sijn vaderlandt / ofte van daer hy nu woonachtigh is / niet en sal kunnen genesen door deselve middelen / nemende de Indicatie van het verschil der lochten.

Antw. Het is waer; want soo veel verscheyden lochten / soo veel verscheyden middelen om te genesen.

Vrag. Wat sult ghy seggen van de geene die van jaren verschillen / en hebben deselve sieckte? een jonck kindt van deselve stadt (neemt dat het gelyck is in alle saken / soo natuerrele als niet natuerrele /

aen

een een man ouder van jaren / al hoe wel al dese ge-
lijckenissen niet en kunnen wesen) nochtans by ma-
niere van exempel sal hebben diergelijke siechte / ja
ook in deselve partje des lichaems: sal sy mogen
gecureert worden dooz deselve medicamenten / den
een gelijk den ander?

Antw. 't En is niet mogelijk / want daer zijn
van noode soo veel medicamenten / als'er Indica-
tien zijn / en alle jaren heeft de sijne. Maer laet ons
de ander Indicatie daer laten / dooz dien sy meer de
Doctoors raken / dan de Chirurgijns: daerom soo
ghy in ander saecken begeert ondericht te wesen/
mooght dat vooz houden.

Vrag. Doozwaer ghy seght wel / want dus doen-
de / soude van een Chirurgijn een Doctoor maken.
Welcke ende hoe veel Instrumenten moet den Chi-
rurgijn hebben?

Antw. Daer zijn tweederlepe / te weten / medici-
nale ende psere.

Vrag. Welcke zijn de medicinale instrumenten?

Antw. Daer zijnder verscheyden / eerst een goede
maniere van leven / ende een goet regiment in saken
die niet natuerlijk en zijn / te weten / Pharmaca, dat
is / medecijnen in draucken of Bolus. Phlebotomia,
dat is / bloedt-laten / om plasters / salben / poederen /
en diergelijke.

Vrag. Van wat salben behoozde den Chirurgijn
voozien te zijn?

Antw. Daer zijnder hem nootzakelijck altijdt ter
hant / Balsicum om te rijpen ende het pus te movee-
ren: Apostolicum, om te detergeren ende purgeren:
Aureum, om te bullen ende te incurneren: Album,
om te glutineeren ende consolideeren / Dealthea, om
te sachten ende te versoeten.

Vrag. Welcke zijn de psere instrumenten / waer
mede den Chirurgijn hem moet behelpen?

Antw.

Antw. Zijn dese scheerckens / scheermessen / bliemen of lancetten / dese dienen om te excideeren ende incideeren: Cauterien, om mede te branden / tanghskens / pincetten / kromme haeckskens: Instrument by de Grieken genoemt / Diocleum, Eraphicum, om wpt te trecken: Esprouvetten, om t'ondersoeken: naelden / om te naeyen.

Vrag. Welcke zijn de nootsaekelijckste / ende die by altijt ober hem moet dzagen?

Antw. Zijn dese / scheerckens / pincetten / scheermes / esprouvetten / lancetten of bliemen / ende naelden.

Vrag. Welcke zijn de instrumenten die tot eenige bysondere partypen gebzuyckit worden?

Antw. Eerst de Trepane tot het hooft / Falix ofte Speculum ani tot het fondament / Speculum oris, en Speculum matricis.

Vrag. Welcke zijn de natuerlijcke saecken / waer van ons lichaem gemaect wort?

Antw. Daer zijnder seben in 't getal: Ten eersten de vier elementen / te weten / het vuur / de locht / het water / de aerde: Ten tweeden de temperamenten / als heet / koudt / vochtigh / drooge: Ten derden de humeuren / als bloedt / phlegma, cholera, ende melancholia. Ten vierden zijn de vier pincipale leden / te weten / de hersenen / 't herte / lever ende de testes / die humne krachten ende faculteyten hebben / van de pincipale afkomende / als de loofe / magge en de niere / die in de pincipale dienende zijn / als de arterien / zenuwen / aderen / ende vasa spermatica, die geregeert worden van de faculteyten / die hun van de nature ingeplant worden / als beenen / cartilagen / ende ligamenten. Ten vijfsden / de krachten / ten sesien / de werckingen / ten sevensen / de animale, vitale ende naturale geesten.

Vrag. Welcke zijn de dingen / die niet natuerlijck en zijn?

Antw.

Antw. Zijn sesse in 't getal / die het lichaem ge-
font houden / als sy te recht geappliceert zijn / maer
niet wel geappliceert / bederven het selve / als zijn.
I. De locht die ons ombanght. II. Het eten en
driinken / ofte den nootduft. III. Het roeren ende
rusten / soo wel des geheelen lichaems / als van elck
deel bysonder. IV. Slapen / en waken. V. De
Excrementen ende het geene dat men in houdt.
VI. De beroerten des geests.

Vrag. Wat heet ghy dingen die tegen nature
zijn?

Antw. Dat zijn dingen die des menschen nature
contrarie zijn / die / die vernielen ofte hinderen / ende
daer van zijnder drie : de sieckte / de oorzaecke der
sieckte / ende de Symptomata.

Vrag. Hoe beelderlepe siekten zijnder?

Antw. Drie / te weten / ongetemperthejdt ofte
quade complexie in de similaire partjen / quade com-
positie ofte constitutie in de instrumentale partjen ;
Solutio continui, in beyde de similaire ende instru-
mentale partjen.

Vrag. En hebben de Chirurgijns geene andere
oorzaken der siekten?

Antw. Ja sy hebben drie gemeyne oorzaken / Ten
eersten de pynnitte / die van buypen het lichaem toe-
komen : Ten tweeden / de boozgaende ofte antee-
denten / die gereet zijn terstont de siekten te maken.
Ten derden / de t'samen-geboeghde ofte continente /
die alreede de sieckte verweckt hebben.

Vrag. Wat zijn de Symptomata?

Antw. Dat is het accident dat naer de sieckte
volght / ende worden in drie gedeelt. I. De gehin-
derde / ofte gequetste actie. II. De qualiteyt die
berandert is / als de groote hitte in Phlegmone.
III. Onmatelijcke excretien ofte suppressien der
excrementen.

Vrag.

Vrag. Hoe vele goede conditien moet een Chirurgijn hebben?

Antw. *Dzie.* I. Dat hy geleert zy / ende sonderlinge dat sijn konste aenkleeft. II. Dat hy dooz veel experientien erbaren zy. III. Dat hy van goede manieren zy.

Vrag. Waer in is dese geleertheit gelegen?

Antw. In de consideratie ende kennisse der natuerlijke / onnatuerlijke / en de dingen die tegen nature zijn.

Vrag. Waer in is de practijcke des Chirurgijns gelegen?

Antw. In wel / haestelijck / geschicktelijck ende behendighlijck de manuale werckingen te oeffenen / ende in raet te nemen van den medecijn / in saken die de medecijnen / ende diëte aengaen.

Vrag. Wat booz natuerlijke dingen moet hy weten?

Antw. De temperamenten der lichamen / soo oock de substantien van elke partye / soo oock het temperament / conformatie / ende compositie / dooz dien de Indicatie van cureeren hier worden uptgenomen.

Vrag. Waer in is de experientie des Chirurgijns gelegen?

Antw. In dingen die dooz sekere redenen gebonden / ende dooz veel ende dickmaels gebuycken / bevesticht zijn : soo hy dit niet en heeft / mach vooz een quacksalber gereeckent worden / ten zy dat sijne wederbaretheit met de redenen accordeert.

Vrag. Wat is een Chirurgijn van noode / om behendigh ende promptelijck te opereeren?

Antw. Hy moet hebben een goet ende klaer gesichte / een kloecke / gestadige / ende niet bevedende handt / de sincke handt soo behendigh als de rechte.

23

Vrag.

Vrag. Wat manieren ende conditien betamen een Chirurgijn?

Antw. Hy moet stoudt ende onbertsaeght zijn in noodelijcke saecken/ ende die sonder sozge zijn: In twijffelachtige ende periculente saken/ niet al te haestigh/ goebertieren ende gesprecksaem by de patienten/ van goeden aerdt/ ende niet gemelijck tegen de geene/ die van sijn conditie zijn: wijs ende voozichtig in sijn prognostijcken: dat hy kuppffchelijck en matelijck leve/ aen den armen/ barmhertigh: Ten laetsten niet geltgierigh/ niet te veel vooz sijn loon eyschende.

Vrag. Nu aengaende de geswellen/ wat differentie is onder deselve?

Antw. De geswellen die haer tegen den eysch der nature hebben: zijn sesse in 't getal. I. Phlegmone, komende upt inbloedinge des bloetg/ de ander humeuren ofte vochtigheyt te boven gaende/ gelijck de drie naerbolgende. II. Erysipelas, komende upt de defluxie van Cholera. III. Oedema, komende upt de defluxie van het subtyl phlegma: Scirrhus, komende upt grof ende stijmachtigh bloet. V. Inflatie, ofte wintachtigh geswel/ komende van wintachtige vapeuren, in eenige partje vergadert. VI. Abscessus, by de Grieken genaemt/ Apostema.

Vrag. Hoe veelderhande is Phlegmone?

Antw. Is tweederhande. I. Upt supber bloet gegeneert/ ende is gemeynelijck de oprechte Phlegmone genaemt. II. Upt bloet gegeneert/ 't welck niet ander humeuren gemenght/ genoemt by de hedendaeghsche Chirurgijns Phlegmone illegitimus, dat is/ een onoprecht Phlegmone.

Vrag. Zijnder noch andere geswellen/ die gegeneert worden/ upt bloet dat niet andere humeuren gemengelt is?

Antw. Ja 't: Want daer zijn drierhande Phleg-

Phlegmone, te weten / Erysipelateus, Oedemateus, Scirrheus. Doochts zijnder noch veel andere geswellen ende seckten / die van de nature van Phlegmone zijn / als Furunculi, Celsi, Bubo, Erysipelas Phlegmonodes : Tuberculum, Antrax, Uvula, Sive columella, Tonfille, ende noch veel meer andere / waer onder Gangrena oock begrepen is / wesende een mortificatio der partpen / wesende nochtans noch niet volbracht / ofte volkomen : Syderatio, is een volkomen corruptie, ende mortificatie der partpen.

Vrag. Is'er meer dan een Erysipelas?

Antw. Tweederhande / gegeneereert upt Cholera, te weten / het oprecht / ende bastaert : het oprecht is een passie alleen in den huft / sonder exulceratie, dat niet oprecht en is / occupeert niet alleen den huft / maer oock het vleesch / het welck daer onder is.

Vrag. Is'er maer een specie van bastaert Erysipelas?

Antw. Daer zijnder twee : Het eerste wordt gegeneereert upt een groobe / ende scherpe Cholera, al hoe wel dat het pure Cholera is / ende wordt genaemt Erysipelas, met exulceratie : Het tweede wort upt Cholera gegeneereert / het welck met ander humeuren vermengelt is / dewelcke Cholera nochtans d'ander humeuren te boben gaet / ende is genaemt Erysipelas Phlegmonodes, ofte Oedematodes, ofte Scirrhofus.

Vrag. Is Herpes oock niet een soorte van Erysipelas?

Antw. Ja het / ende by Galenus is het tweederhande / te weten / Herpes etende / knagende / ende consumeerende / het welck gegeneereert wordt upt pure scherp-bijtende Cholera, die de gantsche huft exulcereert, tot aen het vleesch / daer het onder leyt / ende is gelijk den Erysipelas die geulcereert is / den ander Herpes, heet Herpes miliaris & pustulosus,

dat is/ dat het de milie graenkens gelijck is/ ende is
upt subtijle / niet soo seherp bijtende / noch niet soo
heete Cholera gegeneereert.

Vrag. Wat is Oedema?

Antw. Oedema wort gehouden booz Symptoma,
en somwijlen als een sieckte : als Symptoma is een
bolachtigh gestwel / ende sonder weedom / komende
upt de pituite, ofte windachtighepdt/ welck gestwel/
naer sorgelijke sieckten volghet / als is Phtisia, Ca-
chexia, ende Hidropisia.

Vrag. Wat is Oedema, als sieckte?

Antw. Wort upt tweederhande dingen gegene-
reert : Ten eersten upt de pituita, ende is een slap
bolachtigh gestwel / sonder weedom / booztgebrocht
upt de insloedinge van subtijle pituita, ende wordt
oprecht Oedema genaemt : Ten tweeden gegene-
reert upt pituita, die met andere humeuren gemen-
gelt is/ in sulcker voege nochtans/ dat deselve pitui-
te, de andere humeuren te boven gaet / ende wordt
van de hedendaeghsche Chirurgijns genaemt/
balsch Oedema, ende Oedema illegitimum, ende dese
is drierhande/ te weten/ Oedema Phlegmoneux,
Erysipilateux, ende Schirrheus: Hydrocele, dat is/
Hernia aquosa, Ascites, dat is de waerachtige wa-
tersucht/ Leucophlegmatia, dat is/ Anasarea en Hy-
polarca, worden oock tot het Oedema gereferreert.

Vrag. Wat is Scirrhus?

Antw. Het is een hart gestwel / sonder weedom/
ende is tweederley / de oprechte/ ende niet oprechte :
de oprechte is sonder geboelen/ ende niet geneeslijck/
van den eersten af groepende/ allenckskens grooter
ende grooter wordende : de niet oprechte/ en is niet
geheelijck sonder geboelen / al hoe wel dat 'er seer
wepnigh geboelens in is / dese wordt upt een ander
gestwel gegeneereert/ ende so men gemeynelijck seght/
ex coincidentia.

Vrag.

Vrag. **Uyt wat oorzaken worden de Scirrhen gegeneereet?**

Antw. **De Scirrhen die van den eersten af / van selfs groepen / ende allenckshens meerder en meerder worden / komen ten eersten uyt grooobe ende lijnachtige pituite, naer dat de subtijle substantie uytgetrocken is : Ten tweeden uyt melancolijcke humeuren.**

Vrag. **De Scirrhen die uyt melancolijcke humeuren / ofte uyt naturelijcke melancolie gegeneereet worden / komen die uyt melancolie alleen?**

Antw. **Als sy uyt melancolie alleen spruyten / dan worden sy van de moderne Chirurgijns / de oprechte ende waerachtige Scirrhen genoemt; maer als sy uyt melancolijcke humeuren / met andere onder een gemengelt worden / soo dat sy nochtans de ander humeuren te boben gaet / worden als dan onwaerachtige ende niet oprechte Scirrhen genoemt.**

Vrag. **De Scirrhen, die gegeneereet worden uyt melancolijcke humeuren / die met ander gemengelt zijn / hoe veelderlepe zijn zy?**

Antw. **Onderlepe / te weten / Scirrhus Phlegmoneus, Schirrus Oedemateus, Scirrhus Erysipelateus, dese worden gegeneereet uyt het qualijck handelen van andere humeuren / te weten / dooz het seer verkoutwen der Phlegmonen, der Erysipelen, ende der Oedematen.**

Vrag. **Zijnder noch ander geswellen / die gereekent mogen worden onder de melancolijcke Scirrheuse geswellen?**

Antw. **Ja t / als is cancer, by de Grieken carcinoma gegeneereet / uyt melancolijcke humeuren / die niet verbrandt en zijn : Phagedene met geswel / soo wanneer dat het tot het bleesch komt / dat onder den huyp leyt / het selve uytknagende / waer in dat het den herpes ongelyck is : Ulcera chironia en telephie.**

phia, het welke quade ulceren zijn met geswel: als
 oock psora ende lepra, die alleene passien des huyds
 zijn. Soo oock Elephantiasis, dat is / de oprechte
 Lazerie / die gegeneereet wordt uyt melancholijck
 bloet / alsoo dat by lancshypt van tijdt / de melanco-
 lijckie humeuren / het bloet te boben gaen. Daer zijn
 noch meer ander accidenten den Scirrhus gelijkfoz-
 migh / maer sullen die daer laten.

Vrag. Wat seght ghy van de Inflation?

Antw. Ich en salder maer drie stellen / want de
 andere en zijn niet eygentlijck; te weten / Tympani-
 as, ofte Tympanites, dat is / voooge watersucht /
 ofte beter wintsucht / ofte trommelsucht; Priapism-
 us, ende Satyriasmus.

Vrag. Dooz het laetste / wat zijn Abscessen, ende
 hoe geschieden die?

Antw. Geschieden wanneer de natuer de sturie
 te boben gaet / ofte soo wanneer dat sy van de sturie
 verwonnen wort / ende dese zijn geheelijck tegen na-
 ture / de materie der Abscessen die gantschelijck tegen
 nature zijn. De humeuren / de dichte partpen. Een
 membraneyse tunijcke ombat alle dese dingen / te
 weten / de humeuren die in de Abscessen, dat zijn
 Apostematien, geheel tegen nature zijn / gecompze-
 hendeert worden / zijn dese: Slijck / sijn / ofte mod-
 derachtige substantie / olie / wijndzoesem / urijne /
 honighachtige ende snotachtige humeuren. Nocht
 soo heeft men wel dichte dingen in de Abscessen ge-
 vonden / als nagelen gelijk aen de bingeren / stee-
 nen / hary / beenen / scherben / kleyne beestjens / ge-
 lijck men in bezrotte ofte gepatrisiceerde dingen
 vindt.

Vrag. Hoe beelderhande gemeyne manieren van
 Abscessen zijnder?

Antw. Daer zijnder drie / welker nature by hun
 namen gekent worden / Een eersten Atheroma, in
 detwelc

dewelcke een papachtige substantie gebonden woꝛt.
 Ten tweeden / Meliceris, in dewelcke een honigachtige materie lept : Ten derden Steatoma, in dewelcke een substantie gebonden woꝛdt / als oft het roet ofte smeer ware : hier mede epnden wy ons Examen.

Vrag. Een saecke soude ick geerne nochtans waꝛgen / want wy en hebben daer van niet gesproken / te weten / van de gescheurthept / hoe veelderlepe dat sy is / ende hoe de eene upt de ander onderkent woꝛt.

Antw. Ick binder seben verscheyden soorten / te weten : I. Epiplocele, wanneer het Omentum in 't Scrotum, dat is in het sachsken gesoncken is. II. Enteroccele, soo wanneer het Intestinum neder sinckt / gemeynelijck Hernia intestinales genaemt. III. Enteropiplocele soo wanneer het Omentum ende Intestinum t'samen in den Scrotum neder sincken. IV. Encoccele gemeynelijck Hernia varicosa genaemt / ende woꝛdt gegeneereert soo wanneer de Hernia in de testiculen komt / de tunijcken nochtans heel blijvende. V. Bubonoccele, ofte Hernia in de Eeghenissen, ende geschiet wanneer het peritoneum by de Eeghenissen gescheurt / ofte gequetst is. VI. Sarcoccele, dat is / Hernia carnosa, geschiet soo wanneer dat et bleesch der testiculen te groot woꝛt. VII. Hydrocele, dat is / Hernia Aquosa, water-gescheurthept / dese geschiet als ergens in de aderen / in de sweet-gaten / in de lever / ofte in ander part pen / eenigh water vergadert / ende nederwaert sinckt / so dat het ten laetsten in 't Scrotum moet sincken / dan de lever is althijt de vooꝛnaemste oorsake. Hier maech ten achtsten bygeboeght woꝛden / de grouwelijcke bꝛeucke / Buris genaemt / dewelcke komt upt melancolijck bloet / welcke hem niet alleene in het Scrotum begeeft / maer oock den selven gantschelijck besmet ende boben maten doet opswellen. Dooꝛ het laetste

24 Van de uytkiefinge der droogen, &c.
moet hier by-geboeght worden / de navel-breucke/
het welcke is eene onbetamelijcke uytgepuythepdt/
ende uytgedrongentheyt des navelg. Hier mede zyt
ghy/ soo ick hope/ ten vollen voldaaen.

Van de uytkiefinge der droogen, ofte simpel
medicamenten, ende door welcke teec-
kenen de vervalschinge der sel-
ve onderkent worden.

Gelijckerwijs ons moeder de natuere heeft be-
geert/ soo wel in de gedierten / als in de geslach-
ten der gewassen/ in de planten/ ende die in de aerde
voortgebracht worden/ het eene uytnemender soude
wesen / als het ander / op dat de veelheyt der saken
aen elckanderen gelijk / de oorden der saken niet en
soude bezwezen; ende op dat'er aldus eenigh tus-
schenscheppdt soude wesen/ tusschen het krank/ ende
het sterck/ tusschen het dun/ ende grof/ tusschen het
hart/ ende sacht/ tusschen het edel/ ende onedel/ tus-
schen het schadelijck / ende niet schadelijck: waer
dooz elck bysonderlijck dooz sijn weerde soude geacht
worden / daerom heeft sy dooz een wijse raedt/ alder-
lepe medicamenten / sommige tekenen ingedrukt/
waer dooz haer-lieden goethepdt soude kennelijck
worden / de kracht getweerdeert / de substantie uyt-
gekoosen/ want dooz de verkiefinge wordt het quaet
van het goet afgesondert / het verstorven / van het
jeughdigh / ende het vervalscht / van het waerach-
tigh; ende dit is aen alle Apothekers soo nootfak-
lijck / dat soo verre hy hier in niet ge-oeffent en is/
ende voorsichtigh / hy en sal sijn selven niet alleen
met quade droogen / bedroogen binden / maer hy sal
oock de Doctoorz / de gehoopte byucht ontnemen/
ende van de nodelijcke werckinge der selve heroben/
ja

ja oock de krancke dooz dese faute (al en schuyfter geen bedroggh onder) schade doen / maer soo daer bedroggh mede speelt / worden perikuleuselijck bedrogen / want met alle bepde de manieren sal hy moeten onderstaen / de perikulen des gesonthepdts ende des lebens.

Maer men moet weten / dat de verkiefinge van peder bysonder medicament / om de verscheydenheyt van peder's conditie / moet uyt verscheyden oorzprongen genomen worden ; want sommige worden dooz de smake onderkent / andere dooz de swaerheyt / ofte lichtigheyt vooz goet gehouden / sommige behagen dooz het coleur / andere dooz de reucke / vele wozzender gepresen / dooz de plaetsen daer sy wassen ; welcker exempelien wy sullen voozt-bzengen / tot der Apothekeren goet behagen.

Abinthium, dat is / Alfem, wort dat van Ponten versocht / het welke wascht in Cappadocien / op den bergh Taurus / het welck het krachtigste van alle wort gehouden / dooz dien dat in het selve / behalven de bitterheyt / eene astringerende / dat is / weerdijvende kragt bygevoeght is / ende een soete ende aromatische reucke. Siet Dioscorid. lib. 3. cap. 23. Dooz dien onsen Alfem dese astringerende kragt niet en heeft / doen seer wel die by de olie van Alfem / roode rosen / ofte olie van rosen byvoegen.

Acacia, soeckit uyt die supber is / de swarte uyt rijp zaedt bereydt / maer de roste uyt groen zaedt / sy hebben alle bepde een aengename reuck / van dewelcke Dioscorid. lib. 1. cap. 115. Dese wortd vervalscht met het bleesch van sleet-pypmen / maer het bedroggh is wepnigh te achten / aengesien sy deselve kragt hebben.

Agallochum, ofte / lignum aloës, wast in Oost-Indien / en Cochinchina / daer haer veel wzeede beesten en Tijgers onderhouden / daerom en wort

16 Van de uytkiefinge der droogen, &c.
het sonder perijckel des levens van daer niet gehaelt/
ende om dat men in boozleden tijden weynigh vont/
mevnden de ouderlingen / dat het maer in 't Para-
dijs en wies / ende noemden sy dat Paradijs-houdt.
Het alderbeste rieckt seer wel / is swaer in gewicht/
dicke / swartachtigh / met graecwe pleckliens ver-
schepden / vast / in een gebonden / ende sappigh / het
welcke ontsteken zijnde / niet licht en brant / ende het
sweert veel oliachtige bochtighepdt uyt : wordt ver-
wozpen / het welcke licht is / met wozmen doozsteec-
ken / witachtigh / ende dat haest ontsterekt / ende het
selve bzeekende poeper van hem werpvt. Het wordt
onder ander teeckenen van 't Aspalathum verschep-
den / dat dit terstont in vlamme geraeckt / ende in
affchen vergaet : maer het Agallochum op het byer
geleydt zijnde / smelt als herst.

Agaricus, heeft sijn naem van Agaria, een landt-
schap van Sarmatia / het alderwitste is het beste/
't weicke lichtst is / ende het wijsbeken / pdel / bzeek-
saem / eerstmael in den mont soet / daer naer bitter/
wordt van den Ceder / ofte Cercken-boom afgesne-
den ; het swaer / swartachtigh / ende dooz-eten / wort
verwozpen / ende 't geene onder aen de tronck is aen-
gewassen.

Hier booztijts wiert de beste uyt Sarmatien / dooz
Allyrien / ende uyt Galatien / in Afsien / ende uyt
Celicien / te Alexandrien / ende van daer te Venetien
gebozcht / als nu de bergen van Trenten / het Del-
phinaet van Byzancryck / ende Styprien sepuden de
selve oberbloedelijck. Wordt seer licht onderkent/
van de Campernoecillen van ander eekel-dragende
boomen / als men alleene maer ooghmerck neemt
op het couleur / ende gewichte / want dese en zijn
maer van een houtachtige materie / hart gestolt ende
swart / meer bequaem tot boncken van byer-slagen/
ende roers / dan tot de medecijne dienende.

Aloë

Aloë naer Dioscorides lib. 3. cap. 12. moet sijn van goede reucke / oprecht / in welck geen bedroggh is / klaer / sonder steenken / rog van berwe / breecksaem / ende gelijk een leber in een gedrongen / lichtelijck smeltende / ende van uytnemende bitterheyt. De swarte wort verwoyden / ende taep om byken ; wort verbaescht met Acacia, ofte met de vuylichheit dooz afwassinghe van deselve afgescheyden / ende wech-gewoyden / met zee-water en saffraen / ofte doock met gomme gemengeit / maer het bedroggh wort dooz de reucke ende bitterheyt der smaecke achterhaelt. Daer worden drie geslachten van Aloë tot ons gebroecht / een onsupbere / ende als een grontsoep van den Aloë van de paerde-meesters / ende nuyl-dijvers bekent / Caballina genoemt / dat is / Paerde-alsoë: De tweede is supberder en edelder / gelijk een leber gestolt / ende daer van wort sy Hepatica genoemt: De derde is de alderbeste Soccotrina genaemt / om dat sy van het eplandt Soccotora komt.

Ambra, ofte / Ambarum, 't welck sommige meynen dat het 't zaedt is van den walvisch / andere den dyck der selve / niet weynige meynen dat het een sponsachtige aerde is / van de eplanden afgeruickt / daer de waerachtige Amber wast / het schijnt ons te wesen een seker geslachte van bitumen / ofte peck / uyt de diepste fonteynen der zee / dooz de kracht des tempeest / winden en baren op de oever der zee uyt-gewoyden / het welke in de locht komende / wort als Amber / terstont hart. Dooz het beste wort gehouden het welriekenste / licht / sonder vuylichheyt / graeu van berwe / somtijlen met graeuwe / somtijlen met witte aderkens / en rotsachtige tekenkens / gelijkende van berwe / het saffraen onderscheyden. Het swart ende wit Amber / wort misacht / en boven dien / het welck met vogels beckskens / in het wele-

ke

28 Van de uytkiefinge der droogen, &c.
 ke sy waerschijnelijck hun nest maken / ofte met zee-
 schelpkens / ofte van oesters vermengt is / het al-
 derbeste Amber is / soo sy boben de voozschzeven goe-
 de teeckenen / met een gloepende naelde doozsteken
 zijnde / veel olie-achtigh ende vet say uptsweet.
 Wozt met Gijps verbalscht / met houdt van Aloë /
 Zibette / Storax en Ladanum / daer by boegende
 een groot deel Amber / en Muscus met kroose-wa-
 ter gedissolbeert / maer het bedrogh wozt licht ont-
 deekt / want sy wozt gemeynelijck daer naer swart /
 ende langen tijt in de handen gehouden / wozt sacht.
 Siet Serapio, Garcias, Abhorto, ende Amomum,
 wozt verbalscht met Amomidis, een krupdt dit seer
 gelijck / maer heel sonder reucke / en 't welke geen
 vrucht en draecht / wozt uyt Armenien gebrocht /
 hebbende de blomme als Orego, wiens zaedt noch-
 tang met het waerachtigh Amomum niet ober een
 en komt. Daer is nochtang in de winckels / een se-
 ker lanckwozpighe zaet / Aromatijck, verwarmende /
 en soet van smake / dat vooz waerachtigh Amomum
 mach gebzupcht worden / ende wozt genaemt Amo-
 mum Creticum. Ammi van Æthiopen, gelijckt het
 Comeyn-zaedt / maer het gemeyn Ammi-zaedt is
 seer kleyn / ende als sandekens ; dit moet wesen
 welriekende / aromatijck ende scherp / ende moet de
 smake van Orego hebben

Ammoniacum, is een gomme aldus genoemt /
 om dat sy in Afrikaen ontrent den Tempel van Ju-
 piter van Ammon voozt komt. De beste wozt ge-
 houden / de gene die de supberste is / ende in haer ge-
 ne aerde nochte onsupberhepdt en heeft / ende die de
 soyme van Wierooch-manneken heeft / ende de reuck-
 ke van Castoreum, ende bitter van smake is.

Gummi Animæ, is de traen van een seecker In-
 diaenschen boom / hebbende een seer soeten ende aen-
 genamen reuck / is seer vet / daer om sy oock ter stont
 bzandt.

brandt. Heeft de gedaente van Olibanum, de beste is die supber is/ wit ende deurschijnigh als Amber.

Afa dulcis, wort by de Apotheker's genoemt Benzoin, komt van het eplandt Sumatra / ende van Siam / van waer sy in Indien gebrocht wort / ende wort van de plante Lazer niet boort gebrocht / maer van een grooten boom / die sijn tronck hart en massijf heeft. Wordt oock genoemt Amigdaloides, om dat sy binnen witte plackskens heeft / als gepelde Amandels / de beste is hart ende doorszijnigh / rotsachtigh / soet van reucke / ende gebiant zijnde / rieckt als hout van Aloë. Wordt vervalscht met mannekens Biercock / ende storax t'samen gemengelt / maer en heeft van binnen geen witte plackskens.

Afa foetida, sive affa, om sijn buylen stanck wordt in 't hooghduytsch genoemt / dupvels dreck / ende by ons sielaphomfe, is de traen van Laseprium, ofte / om beter te seggen / de gomme / dewelcke bloept uyt hare wortel / ofte steele / ende daerom Theophrastus noemt / de gomme die uyt de wortel bloept / gummi radicularium, ende de ander die uyt de steele bloept / gummi scaparium. Sy wast gemeynelijck in Armenien / Medien / Ipbien / ende Syrien. Wordt dooz hare quade reucke genoegh bekennt.

Aspalathus, wast in Syrien / Istrien / ende 't eplant van Rhodës / heeft groote gelijkenisse met het lignum Aloës. Maer het Aspalathus is teerder / dan het lignum Aloës, nochte en is soo niet geknopt. Het dicke wort booz het beste gehouden / wel-riekende / swaer van gewichte / ende bitter van smaek. In het gebreck des selfs wort lignum Aloës genomen / ofte / Santalum citrinum.

Aspalthum, Joden-peck genoemt / wast in Phænicien / Bablonien / Zazintho / Spdon / en in de doode zee / is doozluchtigh ende blinkende / hebbende een stercke ende swaeren reuck / ende 't selve wort
van

30 Van de uytkiefinge der droogen, &c.
van Andromachus, den ouden genaemt / bitumen
aridum. Het beste komt van het Joodsche land/
niet bezre van Hierico / ontrent de Jordane / ende
aldermeest in den poel van Sodomia / ende daerom
woydt het oock genoemt Bitumen Judaicum. Het
sacht Bitumen woydt beter Pissasphaltum genoemt/
ofte Naptha.

Bdellium. Rænodeus schryft / dat hy geen oordeel
en kan strijcken / welck het best Bdellium is / dooz de
verscheydenheyt der schryvers ; want Galenus
wyft dat van Scythien / Plinius dat van Bact-
rien / Dioscorides het Sarasijns / maer woyt gepre-
sen / dat bitter van smake is / doozschijnigh / als 't ge-
brouken is / vet / als men 't wyft / ofte brandt welric-
kende / licht om smelten / als het was / sacht / supber
ende sonder vuyghheyt. Was in Bactrien / is een
hoogen swarten boom / groot als den Olijfboom /
hebbende het bladt aen de eycke gelijk. Woydt met
was vervalscht / maer het bedroggh woydt haest be-
kent.

Lapis Bezoar, woydt soo wel in den Oosten als in
den Westen gebonden / woydt gebonden in de mage
ende ander inwendige partpen van een seker beeste /
onse bock t'eenemael gelijk / behalven dat sy korter
hary heeft. De Orientale is de beste / komende van
Egypten / Persien / Indien / Cathais / ende andere
omliggende landen / van kouleur is uyt den swar-
ten / treckende naer het groen / zijnde als een ajupn
met verscheyden blinckende schoyssen / ofte schellen
bekleedt / hebbende in het midden een holligheyt / of
eenigh poeper den steen gelijk. Als daer in de mid-
den zaedt in steekt / is een tecken van verval-
schinge. De Occidentale en woyt so niet vervalscht /
om dat sy minder van wyse is / heeft een affchen-
graent coleur / ende is swaerder / nochte en blinckt
soo niet als de Orientale, ende heeft dicker schellen.

Cam-

Camphora. Maer het schijven van Garcias abhortis, is een gomme van een hooge / groote / ende schoone boom / ende seer gelijk aen onsen notelaer / maer heeft de bladeren witter / de schoffen van desen boom gesneden wesende / vloeyt daer upt dese witte gomme / doozschijnigh / ende vol van reuck. Komt meest upt China / met dewelcke de inwoonders oock haer spijssen koocken / de supberste is de beste / ende die in warm hooft gesteecken wesende / nat wort / wordt vervalscht met gomme van Jeneberboom / met bitumen gemengelt / maer het bezogh wordt licht ontdeckt / want het en is soo witt niet / sp wort bewaert in lijnzaet.

Cardamomum. Wast in Indien op een plante / een spanne hoogh / voortbrengende menichte van haentens / in het welcke het zaedt wast / is tweedelep / het eene groot / 't welck oock genaemt worde granum paradyli, in 't Nederlants grepne / ende het ander kleyn / in de Apotheken wel bekend / het beste is dat gekoockt is / supber / sonder stof / droogh / fierck van sinake / de tonge bijtende.

Caryophyllus. Is de vrucht van een boom / wasschende in de Mollucsche Eylanden / in gedaente en groote is sp den Laurier gelijk / de bladeren zijn als die van de Perseboom / de groffe nagels wassen op het eynde der tacken / hebbende boven een hoofden / de nagels gelijk / waer van sp oock den name hebben. Worden vervalscht dooz uptwekkinge / ofte uptdistilleeringe / ende wederom gedrooght zijnde / met wijn besproeyt / waer in groffe nagels getweyckt hebben.

Cassia lignea, en Cinamomum, wassen beyde in Zellan ende Malabar / ende Garcias abhortis seght / dat het maer een plante en is / maer d'eene valt beter als d'ander / wordt oock genoemt Darchini, de groffe Caneele / noemen de Grieken Xilo cassia.

De beste is welriekende/hebbende een welriekende scherpigheyt. Wordt verbalscht met schoffen van Cappers / en Tamariscus in Caneel-water gewerkt.

Cassia fistula, wast in Egypten/ en Alexandrien/ is een hooge boom/ als onsen notelaer / hebbende de bladeren seer gelijk aen de selve / de beste wordt gehouden de swaertste / ende die geklopt wesende/ niet en ratelt/ met een dunne schoffe/ treckende naer het purper/ de pulpe binnen bet/ ende sappigh.

Castoreum, zijn de bollekens van het dier Castor/ het welck als den Otter op het lant ende in 't water hem onderhoudt / den Otter seer gelijk / behalven dat den Otters steert gehapt is / ende des Castors met schubben / als den visch. De beste is daer de bollekens uyt een beginsel t'samen komen/ van binnen met eene cereuse bochtigheyt / swaer van reucke/ scherp van smaect/ bittende / gebreucksaem / en met sijne naturelijcke vellekens omringelt. Wordt verbalscht met Amoniacum, ofte met gomme/ met bloet ende Castoreum t'samen gemengelt/ ende daer naer gedwooght. Maer het wort uyt de boozgaende tekenen haest bekend.

Chinae Radix. Wast in het groot ende wijt vermaert Koninckrijk van China / ontrent de palen van Scythien/ ende naer het seggen van sommigen/ op hooge en dzooge bergen / maer volgende het seggen van andere / op morasachtige ende waterachtige plaatsen / ontrent de rivieren / en de zee. Dese wortel is dicke/ geknocht/ hart/ bultachtigh / root ende krom/niet doozsieken van de woormen/haer gemeyn gebreck.

Crocus saffraen / het alderbeste wast in Cilicien/ op den bergh Cozycus / als oock in Oostenrijcke/ dat van Engelandt en moet dit oock niet wijcken/ moet wesen rosch / welriekende / blinckende van
roue

rouleur / het welck nat gemaect zijnde / terfsondt
 sijn verwe uyt schiet. Wozt verbalscht met de blom-
 men van Carthamus, dat is / wilt saffraen / ja som-
 mige om te verwaren / mengelen daer litarge ou-
 der ; maer het meeste bedzogh is / als de verwe ofte
 tincture daer uytgetrocken wozt / ende droogen dat
 wederom ende verkopen 't / maer dit bedzogh wozt
 haest bekent.

Costus wast in verscheden lantschappen / als in
 Arabien / Indien / en Syzien / maer dat van Ara-
 bien wozt booz het beste gehouden / is wit / licht / vol /
 niet dooz eten / hebbende eenige bitterheyt ende soe-
 ten reuck / het Indiaens is swart / het Spriack
 geelachtigh. Het welke hedendaeghs in de Apo-
 theken gebzuyckt wozt / heeft een reucke als de Dio-
 letten. Daer worden twee soorten van Costus ge-
 stelt / de een soet ende de ander bitter ; maer Clusius
 segt / dat 'er maer een soorte en is / al hoe wel den
 eenen wortel wat bitterder smaect als den ander.

Gummi Elemi is eppentlijck geen gomme / maer
 wel een herst / want het bzandt seer licht / en smelt
 haest met eenige olie ofte vertighepdt / is den herst
 van de Cederboom / ofte Olijfboom van Mooren-
 landt ; de beste is die bleeck-geel is / sonder vuylig-
 hepdt vermengelt / sy wozt met spiegel-herst ver-
 valscht / maer dooz den reuck wozt het bedzogh ont-
 deekt. Euphorbium, Soo Dioscorides schrijft / vloeyt
 uyt een boom seer gelijck aen de ferula. Maer
 Dodonæus meynt dat het geen boom en is / maer
 wel een krupdt / hebbende dicke bladeren / lanck en
 groen / hoeck-wijs gemaect / en dobbel met wit-
 achtige dooznen bekleedt en wel geschickt / uyt de
 welke doozneden zijnde / een seer scherpe vochtig-
 hepdt vloeyt / het welke licht stolt / het welck in
 ronde bollekens is / doozschijnigh / uyt den rof-
 sen / bleeck / ende het welke met de tonge maer
 aenge-

34. Van de uytkiefinge der droogen, &c.
aengeracckt / de selve langen tijdt brandt / is d
beste.

Galbanum. Is het say van de plante ferula, was-
sende in Syrien op een bergh genoemt Amanus.
In 't gesichte is het de Asa foetida seer gelijck / in de
reucke de Opopanax. Het Cartilagineus wort gepre-
sen / hebbende de gedaente van wicroock / supber /
bet / ende niet seer vochtigh / en niet te drooge / sterck
van reucke.

Galanga. Daer zijn twee soorten van Galanga,
d'eene groot en d'ander klepne; d'eene en d'ander
waft in het selve landt: maer de klepne is beter rieck-
kende / ende meer aromatijsck, maer en vermenigh-
vuldicht nieuwers soo seer als in China. Sommige
meynen dat Galanga is Cypèrus Babylonicus, de swa-
te is de beste / root / ende bijtende met een scherpe
smake de tonge / en weltrieckende / wort verbalscht
met gemeyne rypes wortels / gesupbert ende in asijn
en peper geleyt.

Granati. Zijn wel om te kennen / want in 't byer
geworpen zijnde en verliesen hunne verwe niet / het
welck aen geen gecouleurde steen en geschiet / de
Boheemsche en Ozietaele zijn alle beyde goet.

Hyacinthus wordt verbalscht met glas van loot /
maer men wordt dat dooz het gewicht ende hardig-
hepdt haest geware / want dit glas is sachter ende
swaerder dan den Hyacinthus.

Ladanum. In de Apotheken labdanum, en is an-
ders niet dan de vochtigheyt die de bladeren van de
plante cistus uytswet / welke waft in 't eplant Cy-
prus / het welck beter is dan dat waft in Arabien /
ofte Libyen / het beste is het welke wel rieckt / trees-
kende op het groen / 't welck geen sant in hem heeft /
en lichtelijck sacht wort / herstachtigh ende niet rans-
en is / wordt verbalscht met gependreck / met La-
danum eyde eenigh swart poeper; maer niet
herst

herftachtigh weseude woꝝdt het bedꝝogh ontdeckt.

Mechoacan heeft den naem van het lant Mechoacan / van waer het komt / is de Bryonia seer gelijck : sommige noemen het selve witte R habarbe, ende ander Scammoneye van America. De witte ende versche woꝝt boꝝ de beste gehouden / de swarte / met wormen doꝝsteken / en al te wit / woꝝdt verwoꝝpen. Woꝝt verbalscht met byponie woꝝtels in rondkens gesneden / maer doꝝ de hardigheyt woꝝt het bedꝝogh gekent. Jaalap is onlanghs hier te lande oock bekent gewoꝝden / in ronde schijfkens als de Mechoacan gesneden / maer is bypnder van couleur / ende werckt stercker als de Mechoacan.

Muscus. Heeft twee bediedenissen / Ten eersten / bediedt het een seecker uytwas / Ten tweeden / het dier dat dit uytwas heeft / welck dier vꝝmdt is ende nientwꝝs als in Indien woꝝt gevonden / te weten / in het Koninkrijk van Pegu / ende principalyck in de Provintie van Cumbac. Is een dier seer corpulent hoogh / ende groot / ende aen de gepte bykans gelijck : ende men seght boven dien dat als het wilc genereeren / dat hem den nabel sweilt / ende rontomme ontsteekt / dat het een apostemie woꝝt van dick ende bedoꝝben bloedt. Het welck dit dier geboelende / ende sieck woꝝdende totter doot / dat het hem op d'aerde wentelt en vꝝoetelt / dat hem dese Apostemie opent / ende dit etter is den waerachtigen / het welke vallende op eenige steenen ofte houten / van de Sonne gekoocht weseude / bekomt dese soete aengename reucke / woꝝt verbalscht met bocke bloedt / ge-rooꝝt vꝝoodt met Ladanum en Muscus ; woꝝdt oock verbalscht met het gedꝝooght bloedt van het selve dier / ende met het vel van het selve kleyne gekapt / met wat opzecht Muscus daer onder / ende woꝝt dus in vellekens gedaen.

Myrrha is het sap van een seckeren gomachtige boom / wassende in de gewesten van Arabien / namentlijk / ontrent Sabo / Adzamita / Cytibana en Namali / is een boom van middelbare hooghte / hebbende een harden tronck / wiens schozessen van ontrent den wortel af tot de opperste tacken toe dooz-sneden worden / waer uyt de Myrrhe bloeyt / de Trogloditica wordt voor de beste gehouden / wessende bzeucksaem ende licht / alomme van een couleur / bitter / scherp / wel-riekende / ende die gebroken zijnde als nagelen vertoont : die swaer van gewichte is en swart / wozt onbequaem geacht.

Nardus seu Spica Indica. wozt oock Romana genoemd : wast op eenen grooten bergh / d'eenne zijde siende naer Indien / ende d'ander zijde naer Syzien / waerom sy oock genoemd wordt Indica en Syriaca, maer het is deselve plante / de beste is de welriekende / niet dooz eten ofte vol stof / want wozt vervalscht met Stibium met water ofte met wijn gemengelt om het gewichte te verwaren. Daer is noch een ander soorte Spica Celtica genoemd / wassende op de bergen van Oostenrijk / ende op de bergen ontrent Genua / ende Alpes : wozt vervalscht met wortelen van Hirculus daer onder gemengelt / maer dit krupdt met minder bladeren / is meer treckende naer het wit / ende en is soo bitter niet nochte welriekende.

Opium, het beste wordt gehouden het geene van Thebes komt / ende van Cairo het welck wat witachtigh is / het geene dat van Syzie en Alexandrien komt / wordt voor slechter gehouden / is het sap van swarten heul / soo uytgeperst als dooz insnijdinge uytgevloeyt / in Cambaia bloeyt het uyt in overbloedigheyt / dooz dien de heul-hoppen daer so groot zijn als een ey van een Strups. Het beste wordt gehouden het welke swaer is / dick / bitter van smaek / in den reuck slaep-makende ende het welke in wa-
ter

ter haest smelt. Wordt verbalscht met Meconium, Gomme ende sap van wilde Latuwe, maer het en rieckt niet veel / het welck met Glaucium, dat is / Papaver corniculatum geelen Heul vermengelt / als 't gesmolten is / siet geelachtigh / ende met Gomme, het blinckt / ende heeft weynigh kracht.

Opopanax, dat is / sap van Panax, wast in Libien / Macedonien en Cyrene / de beste van al is de bitterste / van binnen wit treckende op het geel / licht / vet / brycksaem / teer / ende dat licht smelt in eenige bochticheit / sterck van reuck : ende ter contrariet het welcke swart is ende sacht en dooght niet / soo oock met Ammoniac en was verbalscht. Panax is te seggen / geneesende alle quaet / en versoetende alle pijnen. Opobalsamum. Het waerachtigh balsem placht in 't Joodtsche landt en Egypten ontrendt Cayro bys mylen van daer in Materea te wassen / al waer men seght / dat onse liebe Vrouwe woonde / van Herodes geblucht zijnde / welke Balssem-hof soo sommige seggen / dooz Christenen placht geoesfent te wesen / maer als de Turcken de Christenen dit ontnomen hebben / is de plante vergaen : Als nu wast die maer alleen in geluckigh Arabien op eenen hoogen bergh. In de Balssem-boomen worden met beene meskens sueden gesneden in de honts-dagen / waer uyt den Balssem / ende oock op ander plaetsen uyt traent / ende wordt in glaeskens ontfangen. Maer desen Balssem om de weynighheit en bekomen wy niet / ende die wy gebuycken hier te lande zijn twee soorten / eene wit treckende naer het geel / het welcke de beste is / ende d'ander rootachtigh / d'een komende van Peru / ende d'ander van Tolu / welke alle beyde / om hare krachten wille / mogen in de plaetse van de waerachtige gebuyckt worden.

Os è corde cervi, wort verbalscht ende ondermen-

38 Van de uytkiefinge der droogen, &c.
gelt met een gelyck beenken komende upt het herte
van den Ofse.

Rhaponticum, Rhubarbarum, en Rhavetseni is de
selve plante / de eene wassende in Pontus / de ander
in Barbarpen / ende de derde in China: Rhaponti-
cum heeft een lange wortel / Rhubarbarum een dicke
ende korte; die van China komt is de beste / dooz
dien dat sy daer naturelijck booztkomende seere
woeckert / sy moet wesen swaer van gewichte / met
gulde ende rosse aderkens verscheyden / van binnen
van couleur seer gelykende de note muscate / sy ver-
wet geel 't zy datmense knabbelt / ofte in eenigh nat
te wepcke stelt; die hier te lande wast is een specie
van Hippolapathum latifolium, ende wordt genaemt
Rhabarbarum Monachorum, ende is goet om de
galachtige kamerganch te stoppen.

Sagapenum, in de Apotheken oock Serapinum ge-
naemt / komt van een plante Ferula genaemt / wele-
ke plante drie verscheyden gommen boozt bzeught /
maer in verscheyden landen gewassen: dat in Ae-
dien wast heet Sagapenum, dat in Afrijcken wast
ontrent Cyzenen heet Ammoniacum, ende dat in
Cyzen wast Galbanum: het beste is doozschijnigh /
van buyten geel / van binnen wit / scherp van smake /
swaer van reucke / vet van substantie / dat vervalscht
is en smelt niet licht / maer het oprecht terstont.

Santalum, daer zijn drie soorten van Santels, te
weten / wit / geel / en root / de twee eersten wassen in
het eplandt Tymor, de roode wassen in het eplandt
Tanafarin, is een boom groot als den notelaer. Het
root wozt vervalscht met Bizil-hout / maer het be-
droogh wozt haest ontdeckt / om dat de roode Santels
niet soet en zijn / ende niet en verwen. Het wit ende
geel wozt vervalscht met rieckende Cederhoudt.

Sarcocolla, heeft den naem van een seker plante /
ofte heester van deselve naem / wast gemepnelijck in
Per-

Persien/wiens schozffen doorfmeden wesende tranen een Gomme uyt seere gelijk aen Manna thuris. De beste is die geheel is/want de gepoepde is suspect van bedrog.

Scammonium. Sos wel de plante als de Gomme ofte sap des selfs wort Scammonium genoemt/is een plante derwelcke als beyl / ofte winde opklimt ende haer selven vast maect: dese plante wast te Antiochien / ende in Syrien / ende daer alomme daer het lant vet ende vruchtbaer is. Die van Antiochien is de beste ende van Armenien zijnde supber / blinckende / klaer / spongieus / haest smeltende / bzeucksaem / niet swaer / ende nat gemaect zijnde melckachtigh wort / wort vervalscht met Sarcocolla ende melck van Tithymallus, ofte Vitse-meel, maer het en bijdt dan dus de tonge niet.

Sena. Is een heesterachtigh boomken anderhalve voet hooge / hebbende ronde bladeren / geele blommen / waer naer de haekens ende blaeskens volgen met het zaet. Wast in Syrien en in Egypten / als oock in Italien ende Provencen / de groene bladeren / ende wel gedrooght worden meest versocht / niet gepleekt nochte met steelkens vermengelt.

Smaragdus en Saphyrus. Smaragdus moet wesen groen van couleur / deur sehjnende / ende weer sehjnende / de edelste worden in Scythien gebonden / in het lantschap der Bactrianen / in Egypten en Thebaiden. Plinius schrijft dat men die gemeynelijck vint in de koper meynen. De Saphyren komen gemeynelijck van Calicut / maer de beste komen van het eplant Zeila ende Pegu / daer zijn twee soorten der selve / te weten wit / ende violet. Van beyde dese edel steenen moet den Apotheker toefien / dat sy niet geen glaeskens van 't selve couleur vermengelt en zijn.

Styrax ofte Storax calamita wort aldus genoemt /

46 Van de uytkiefinge der droogen, &c.
om dat het in rieten plach te komen / dat zijn Calami, is de Liqueur ofte Gomme van een boom in Syriën / de beste woxt gehouden die van Cypus komt / van Sidon / ende Pisidia / wesende vet / traegh / met witachtige stucksliens daer in / met een lieffelijcken lanckduerenden reuck. Woxt verwozpen die semelachtigh is / veroudert / swart ende sonder reuck.

Tamarindi. Den boom die de Tamarinden draegt is seer groot / hebbende sijn houdt hert ende in een gedrongen / gelyck den Notelaer ofte Epckenboom. Sy woeden met puppen vervalscht / maer en blincken niet als de Tamarinden, nochte en zijn soo suer niet / nochte en hebben sulcke keernen niet.

Terra Lemnia, en Sigillata, en Bolus Armenus sijn aerden van verschepden getwesten / Terra Melitea heeft oock deselve krachten / als Terra Lemnia, van gelycken de gezegelde aerde van Silesia / de Turksche woxt voo: de slechtste geacht / om goet te wesen moet smeerachtigh zijn / vet en licht / die aen de tonge blijft hangen.

Thus, Daer sijn twee soorten het eene manneliken Olibanum gendemt / ende het ander het wijfkeken het welcke den gemeynen wieroock is / wast in Arabien op kleme boomkens / als oock op den bergh Libanus / waer van dat het den naem heeft / woxt vervalscht met Gomme en spiegel Herst, maer de Gomme en geeft geen blamme / ende het spiegel Herst dat roocht / maer het Wieroock byant terstont / ende geeft een soete reuck. Manna thuris is anders niet dan de byselingen die van 't Wieroock komen / als die verdragen ofte verboert woxt.

Turbith, Sommige seggen dat Turbith de naem bekomen heeft à Turbando, dat is / ontstellen ofte beroeren. De sekerheyt van dese wortel te beschrijven van wat plante sy komt / is quaet om doen / dooz dien den een Auteur den ander tegen spreekt. Garcias

Van de Verkieſinge der beſte Simpeldroogen. 41
cias ab hortis ſeght / dat het iſ een plante hebbende
een wortel tamelijck lanck ende dicke / ende ſijn ſtee-
le ontrent twee ſpannen hoogh ofte daer ontrent /
voort-kruppende gelyck den aertbepl / &c. Maer
men moet weten dat de heele plante niet gomach-
tigh en iſ / maer alleen de ſteele / die aldernaef de
wortel iſ / ende het iſ deſe die de bequaemſte ende
prijſbaerſte iſ. Den Turbich moet gewichtigh zyn /
ſtreckende op het wit ofte aſſche berwe / verſch / licht
om byeken / ende binnen gomachtigh.

Van de Verkieſinge der beſte ſimpel-droogen,
in 't Latijns dicht geſtelt door M. Otto
van Cremona, ende in 't Vlaems
dicht naergevolgt.

*Soo ghy de droogen wel wilt kennen,
Moet dit te leſen u gewinnen.*

Acetum.

D' A Sijn iſ goet woyp die op d'aerd'
Iſ 't dat ſp ſchuynt / iſ prijſens weert :
Een condt jaer houdt ſp hare krachten /
Daer naer iſ ſp niet veel te achten.

Agaricus.

Agaricus wort ſeer geacht /
Als ſp iſ wit / ſeer licht en ſacht /
En 't wiſſien / zijnde eerſt ſoet van ſmaken
En daer naer bitter in de haken ;
Maer bliedt de ſwarte / want ſp doet
In 't lichaem quaedt / en loſſen bloedt.

Alcanna.

Soo ghy wilt Orcanette prijſen /
Maer roſ couleur ſal dat uptwiſſen ;

C 5

Maer

Is Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen:
Maer soo sy licht valt oock daer by/
Is beter/ ende prijst haer by.

Aloë Heparica.

Den Aloës moet bitter wesen/
Heel klaer/en rost/en uytgelesen/
Oock bzeuckfaem/en gebrocht tot stof
Goudt-geel/ dat is haer hooghste lof.

Agallochum five lignum Aloës.

Dit is een houdt seer soet van reucke/
Swaer ende hart/en quaet van bzeucke/
Swart/en geknogh/en in de mont
Wat bitter/ en niet bzant terfont.

Alumen.

Alupn moet wit zijn/ en klaer blincken/
En doet den mont seer licht oock stincken/
Want dooz haer bzackheyt die ontstelt
En drijft het spousel met geweld.

Ambra.

Wien sal des Ambers lof uytsprecken/
Wiens reuck by geen mach zijn geleken/
Asch-graev/en met een yser heet
Doozsteken/ soo het oli' sweet/
Is goet; maer 't swart dat moet ghy verachten
Als oock het geel/ zijn sonder krachten.

Ammi Sive Amcos.

Bekent dat Ammi dan is goet/
Als 't byt den mont/ en bzanden doet.

Amidum.

Den Ameldonck moet snee-wit wesen
En versch/ dan is hy weert gepresen.

Ammoniacum.

Dees Gomme al rieckt sy wat wijs/
Gebuyckit haer/ is 't dat ghy zijt wijs;
Maer maectit dat sy is supber binnen/
En wit/ mooght die dan meer beminnen.

Ana-

Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen. 43

Anacardus.

De grootſte men de beſte houdt/

Anethum.

De Dill' iſ bitter wat geknaudt.

Aniſum.

Anijs iſ lief/ en ſoet van ſmaken/

Antimonium.

Maer Antimonie doett bzaaken:

Daerom gebzupcht die niet verſtant/

Oſwel ſp helpt u van den kant;

Maer met een wiſſheyt ingegeven/

Sal u verlangen/ geben 't leven:

Maer ſiet dat het klaer bliſcht/ en ſtraelt/

En licht tot poeper wort gemaelt.

Aspalthum.

Hoe buylder dat het komt te riecken/

Hoe beter dat het dient de ſiecken;

Maer dat het ſwart zy/ ende licht/

En bliſchende in het geſicht.

Aſſa dulcis, five Benzoin.

Soo ghy wilt Benzoin wel pziſſen/

Laet uwe neus het oordeel wiſſen/

Iſ ſp gegraent/ roſ/ riecht ſp ſoet/

En bliſcht/ den Benzoin iſ goet.

Aſſa foetida.

Ghy mooght die wel van ſtincken loben/

Want gaet in ſtanck den bock te boben.

Balfamum.

Ghy die des Balfems lof verkond/

Maectt dat ghy hebt een Balfem mond;

Want ſ' iſ dat weert: neemt booz de beſte

Die klaer/ en geel bliſt tot het leſte:

Die boben ſweemt/ nopt 't kleet en plecht

En in den mont een bzant verweckt.

Lapis

44 Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen.

Lapis Bezoar.

Den Bezoar soo hoogh gepresen/
Sult ghy aldus de best' uitlezen:
Reemt die dewelcke als ajupn
Heeft schellen/ en is buyten byjn/
En heeft een poeperken van binnen.

Bolus.

Sult Bolus kracht aldus versinnen/
Soo bezre sy niet licht en stampt/
En als een lijn den mont aen klampt/
En wepnigh root is: mooght die laten/
Gebuyekt ghy die/ s'en sal niet baten.

Borax.

Verkieft die wit is sonder stof/
Hart/ blinckende/ dit is haer lof.

Calamus.

Den Calamus heel sterck van reucke
Is goet/ maer als sy in de breucke
Deel stupft/ doo; wozmen is doozboort/
En dooght niet/ smijt die oberboort.

Camphora.

Den Campher moet wit zijn/ en blincken/
Wel riecken/ ander seggen stincken.

Capparis.

Den Capper moet wat bitter zijn/
Wat rost van berwe in den schijn.

Cardamomum.

Is 't dat ghy wilt de epgendommen
Van Cardamomum wel bekommen/
Het moet wel riecken/ rost/ gekant/
En scherp geknabbelt met den tant.

Cassia fistula.

Is Cassia swaer van gewichte/
Van binnen swart/ en oock niet lichte
En ratelt/ en van binnen is
Heel vol/ s'is goet/ het is gewis.

Cassia

Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen. 45

Cassia lignea.

De Cassia gelijck Cancele

In reuck/ en smake wel ten deele ;
Maer Cassi' schorffe is meer hert/
En bypnder root/ wat naer het swert.

Castoreum.

Soo ghy Castoreum wilt loben :
Siet die van onder/ en van boven :
Is sy nerveus/ swart/ stinckt/ en swaer/
Al is sy dier/ siet daer niet naer.

China.

De China onlanck's hier gesonden/
Is eenen wortel wel gebonden
En heel gekinoght/ versch is sy best/
Maer de dooz-eten/ laet die lest.

Colochyntis.

Gebuyckt haer pulpe/ 't moet soo wesen/
Soo niet/ ghy zijt niet weert gepresen/
Sy moet heel wit/ en bitter zijn :
Soo niet/ 't sal wesen een venijn.

Corallium.

Corael is een boom van geslachte/
Maer wassende in 't water sachte ;
Maer soo haest sy aensiet de locht
Wort stracks tot eenen steen gebracht.
Dat root is wort gepresen-hooge
Hart/ groot/ en effen/ klaer in d'ooge/
Maer het swart is van geenen wijs/
En koopt die niet/ soo zijt ghy wijs.

Costus.

Den Costus rieckt als Violetten
Kan het verhemelte besmetten
Dooz hare bitterheyt/ verschuyft/
De welck' al bekende wat stuyft.

Crocus.

46 Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen.

Crocus.

Op het Saffraen mooght ghy wel rommen/
Het welck van Oost'ryck is gekomen/
Doo oock van Engelant/ versch/ gout-geel/
Gekomen uyt een blomken eel.

Cubebæ.

Cubebe lof mooght ghy vertellen/
Kan sy de tong' dooz scherpheyt quellen.

Epithymum.

Epithymum dat komit van Creten/
Het alderbeste/ moet ghy weten/
Moet wesen rosch/ van reucke sterck/
Als sy dus is/ maeckt daer van werck.

Euphorbium.

Het is een klare/ scherpe Gomme,
Laet die niet in de neuse kommen.

Galanga.

Galanga is rosch van couleur/
En geeft van haer een stercke geur.

Galbanum.

Hier in moet uwe sozge wesen/
Dat sy blincht/ en reyn uytgelesen.

Gummi Arabicum.

Is 't dat sy blincht/ d'Arabergom,
Wit is/ en klaer/ dat is haer rom.

Hermodactylus.

Stelt Hermodactels hier ten toone
Gantsch niet doozsteken/ wit en schoone.

Iris.

Besozght dat Iris supber zy/
Wel-rieckende/ en wit daer by;
Maer is 't dat sy is van Florencen;
Seen Iris kan men beter wenschen.

Lacca.

De Lacca is oock pyssens weert/
Is sy klaer/ ey de stockshens weert.

Lacca

Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen. 47

Ladanum, Labdanum, Laudanum.

Hier upt sult ghy den lof haer geben/
Is sy sacht/ licht/ en swart beneben.

Lapis Cyaneus.

Asuyr-steen is schoon in 't gesicht/
sien hemels-blaeuw/ swaer in 't gewicht.

Liquiritia.

Calyshoudt tot sijn stof gezeven

Is goet/ is 't soet/ en geel beneben.

Macis.

Wat roos is de Muscate blom/
Bijt oock de tong? dat is haer rom.

Manna.

De Manna die behaeght oock veele/

Als sy seer soet is in de keele/

Heel wit/ in brockskens fraey versaemt/

En van Calabzen wijdt vernaemt.

Margaritæ, five Uniones.

De peerlen worden meest gezeven/

Als sy zijn wit/ hart/ groot van wesen.

Mastix.

Des Mastix lof is dees boozwaer/

Als sy is supber/ wit en klaer.

Mechoacam, vel Rhabarbarum album.

Is wit van buyten/ en van binnen/

Men haer gezeven schier twee sinnen;

Want sy en heeft noch reuck/ noch smaeck;

Soo sy nochtans wat bijt de kaeck/

Hout die booz goet/ is sy doozsteken/

En swart/ ghy mooght die wel versteken.

Mel.

Den Heunigh die van Spanse komt/

Is wel de best? en hoogh beromt/

Maer moet gegraent/ en wit oock wesen/

Dol reuck/ dan is sy weert gezeven;

Maer

48 Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen.

Maer weet dat die de beste is/

Die in de ton het leste is.

Mumia.

De Mumia is swart van aerde/

En blinckende/ is groot van waerde.

Myrabolani.

Myrrolaen swaer in 't gewicht/

Dan binnen blinckend' in 't gezicht/

Somachtigh/ ende in de smake

Een wepnigh bitter in de kake.

Myrrha.

De Myrrh' en mach niet wesen swaer/

Maer rost/ en supber/ ende klaer/

En boben dien moet bitter wesen/

En breccksaem/ dan wort sy gepresen.

Opium.

Het heeft een reuck onaengenaem/

Om slaep te maken seer bequaem.

Het is een sap/ 't en is geen gomme/

Het beste moet van Thebes komme/

Dan smaech is 't bitter in den mout/

En swart daer by tot in den gront.

Oppopanax.

Oppopanax licht om bespeuren

Is het maer klaer/ ros van couleuren.

Pæonia.

Pæonia dit is haer lof

Soe sy is hart/ swart sonder stof.

Polypodium.

Hyt epcke troncken moet die trecken/

Hyt steenen sal colijck vertrecken

Dan smake soet/ van binnen groen/

Sulck een heeft d' Apoteeck van doen.

Rhabarbarum.

Wien sal Rhabarbers lof vertellen?

Schoon geel/ gemarbert sonder schellen/

Dan

Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen. 49

Van smake scherp/ versch/ niet te oudt/
Sulck' een Rhabarb' is weert oock goudt.

Sal nitri, vel Sal petræ.

Sneewit moet zijn/ en 't is gelijcken.

Sarcocolla.

En dees laet hare krachten blijcken/
Is sy schuytmachtigh/ wit daer by/
En niet gepoert/ gebuyck die byp.

Scammonium.

Scammonium swart in 't gesichten/
Maer spongieus/ licht in 't gewichte/
Sp wozt als melck/ maect ghy die nat/
Byp dese vooz de best' aenbat.

Sena.

De groenheyt van de Seneblaren/
En ongepleckt haer lof betwaren.

Spodium.

Het Spodium, gebzant pvoir
Moet wesen licht tot het oozbooz.

Schoenanthum.

De witheyt sal haer kracht uytwijzen/
Den smaeck/ en geur deselbe prijsen.

Storax Calamita, Sive Styraç.

Den Storax de seer liebe gom/
Dooz haer reuck alom wellekom :

Is sy gegraent/ bet/ roç beneben
Haer wozt noch meerder lof gegeven.

Tamariscus.

De Schorffe is van binnen root/
Van bupten graeu/ als' is ontbloot :

De Blaers zijn mals : eer sy versterben
En swart couleur vooz al be-erben.

Tamarindi.

Hunn' goetheyt wozt hier uytgelet/
Is 't dat sy versch/ swart zijn/ en bet/

Ⓣ

En

50. Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen.
En oock soo bezre hare smake
Tot amper soet komt te geraken.

Terebinthina.

De beste die is scherp/ ende kilaer/
Soo oock met goede reuck daer naer.

Thus masculum.

Olibanum is groot van weerde
Als 't bet is/ wit/ en sonder aerde :

Het wijbeken is niet soo goet/
Maer in de kercken rieckt het soet.

Tragacanthum.

Blinckt den Traganth, is wit/ en schoone
Heel sonder reuck/ stelt die ten toone.

Turbith.

Dan Turbith dit 's alleen haer lof
Goumeus/ wit/ en bzeckt sonder stof.

*Extractum sive Magisterium Martis,
Apertivum.*

R. Succo oxalidis depurati ℥iij. Tamarindorum optimorum ℥viiij. Limaturæ Chalybis à sordibus purgatæ ℥iiij.

Maniere om te maken.

Neeemt gemeeyne surckel, ofte wel Schaepssurckel die men seght suerder te wesen / laet die dooz neder sinckinge kilaer worden. Neemt dan acht oncen tamarinden / van haer zaet ende stochskens gesupbert / mengelt dan daer onder vier oncen gebylt stael van alle onsupberheyt gesupbert / ende laet dit dus staen drie dagen : giet dan het kilaer van het surckel-sap af / ende neemt daer van een pinte en een half / ende mengelt dat in een steenen mortier als een pap / doet dan het selve in een aerde ofte steene fat / ende stelt het in een warme plaetse / dickmaels daeghs ommeoerende / drie dagen layck / giet dit dan

Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen. 51
 dan in een aerde panne / ende laet het drie ofte vier
 wallekens opfieden / ende paffeert dit dan door den
 wollen doeck / soo het niet heel klaer en is / sult dit
 noch eens doen paffereen door graetw papier / ende
 aldus filtreren / gelijck in de Chymie van de filtratie
 gesept is / giet 't selve wederom in de aerde panne /
 ende koocht dat tot consistentie van een dick spooop /
 maer wacht van te laten byanden. Dit selve stael
 afgewasschen zijnde / ende gedrooght / ende sijn ge-
 poepert mooght ghy noch eens als vooren gebruy-
 ken. Sommige in plaetse van gebijlt stael / nemen
 stael door sulfer gesmolten ende geprepareert / maer
 het gebijlt houde ick voer beter.

*Aqua Epileptica Langii ex Dispensatorio
 Colonienfi.*

R. Florum Liliorum convallium Manipulos octo,
 superfundatur mensura una vini Hispanici, aut alte-
 rius generosi, maneant in Infusione per quinque
 dies, mox vitreis organis, tepentis aquæ balneo, di-
 stillentur-dein

R. Cinamomi ʒvj. nucis moschatæ ʒs. piperis longi
 ʒij. florum lavendulæ ʒj. rosmarini, stæchados ana
 ʒs. visci quercini, radicum diptamni, & pæoniæ
 ana ʒs. cubeborum ʒij. omnia crassiuscule trita, rur-
 sus per dies octo in superiori vino macerentur, post-
 modum distillentur ut supra.

Maniere om te maken.

Nemt de selikens van den daele / giet daer ober
 een mate / dat is / ontrent de 32 oncen / spaen-
 sche / ofte ander goeden stercken wijn / laet dit vijf
 dagen t'samen staen wepcken / ende distilleert 't dan
 in Balneo Mariæ. Doet dan in 't selve water de ka-
 neele / noten moschaten ende alle de andere droogen
 groef gestampt / ende laetse t'samen wijcken acht da-
 gen

52 Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen.
gen lanck / ende distilleert dat als boozen in Balneo
Mariæ. Dit water is goet tegen de vallende sieck-
ten / ende stuyppen der kinderen / &c.

Aqua Antepileptica Langii.
lib. 3. Epist. 1.

- R. Florum Tilix. M. iij. Lil. convallium M. v. se-
minum Pæoniæ conquassatorum ʒs. Infundantur
in libris quinque vini albi optimi per dies octo,
dein distillentur in Balneo Mariæ lento igne,
postea
- R. Florum lavendulæ, herb. rutæ ana M. j. Florum
ros marini, herb. betonicæ ana M. s. Stechadis
Arabicæ P. j. radicum pæoniæ, dictamni albi
ana ʒ ij scilla præparatæ ʒ is, pyrethri ʒ s. visci quer-
cini ʒ ij, castorei optimi ʒ j, cubebæ, cardamomi,
nucis moschatæ ana ʒ j. macis ʒ s. Caryophyllo-
rum ʒ ij. Infundantur incisa & conquassata per dies
sex in aquâ prædicta stillatitia, & iterum distillentur
per alembicum in Balneo Mariæ lento igne, & fer-
ventur in vitro rite clauso.

Deze distillatie is de voorgaende t'eenemael ge-
lijck / gelijk oock de krachten zijn van 't water. Ick
en kan my niet genoegh verwonderen dat alle Dis-
pensatoria niet ober een en komen in de beschrybin-
ge van dit water. Daerom hebbe ick de tweede
descriptie daer by gestelt / getrocken upt den derden
boeck den eersten byief van Langius. Daerom ge-
byuyct die / die u best aenstaet.

Aqua Mirabilis Langii contra Apoplexiam.

- R. Florum primulæ veris, rosmarini, majoranæ, Iyæ
artheticæ ana M. j. Spec. diamoschi, diaploris, diam-
bræ ana ʒ s. confectionis anacardinæ ʒ j. cubeba-
rum, ligni aloës, nucis moschatæ, caryophyllorum,
macro

Van de Verkiefinge der beste Simpeldroogen. 53
macro piperis, carpobalsami ana ʒj rad. acori,
Ireos, aristolochiæ rotundæ ana ʒjss. sem. fileris
montani, pœoniæ, fœniculi ana ʒj aquæ herbæ
paralyfis, salviæ, betonicæ ana ʒj. Aquæ florum
Tiliæ ʒjss. scrapini, opopanacis, myrrhæ, gummi
juniperi ana ʒjss. stent omnia simul mixta in infu-
sione per dies octo, postea extrahantur per alembi-
cum ter in cineribus calidis, vel vapore sive Balneo
sicco.

Dit is een wonderbaer water in krachten / om te
beletten de Apoplexie, ende te genesen alle koude
siekten der zenuwen ende de lamnigheyt / ende geeft
weder de verlozen spzake. Al dat gestampt kan we-
sen / sal men grof stampen / ende de species daer on-
der mengelen / de vier boozgeschreven wateren / heel
heet daer over gieten / ende acht dagen lanck in een
warme plaetsen laten in Infusie staen / dan sult ghy
het selve in een kolfve doen / ende een glazen heilm
daer op / ende in het sant als dan distilleeren. Gedi-
stilleert wesende sult het selve water op het uytgedi-
stilleert mach wederom gieten / ende wederom her-
distilleeren / 't selve daer naer noch eens booz de der-
de keer herhalende.

Aqua Caponis Composita.

R. Caponem evisceratum atque in frustra incisum,
deposita pinguidine, decoque in s. q. aquæ s. a.

R. Brodii colati ʒjss. aquæ boraginis, buglossæ
ana ʒjss. florum rosarum, violarum, buglossæ, bo-
raginis ana ʒij cinamomi ʒj. distillentur in alembi-
co vitro s. a.

Maniere om te maken.

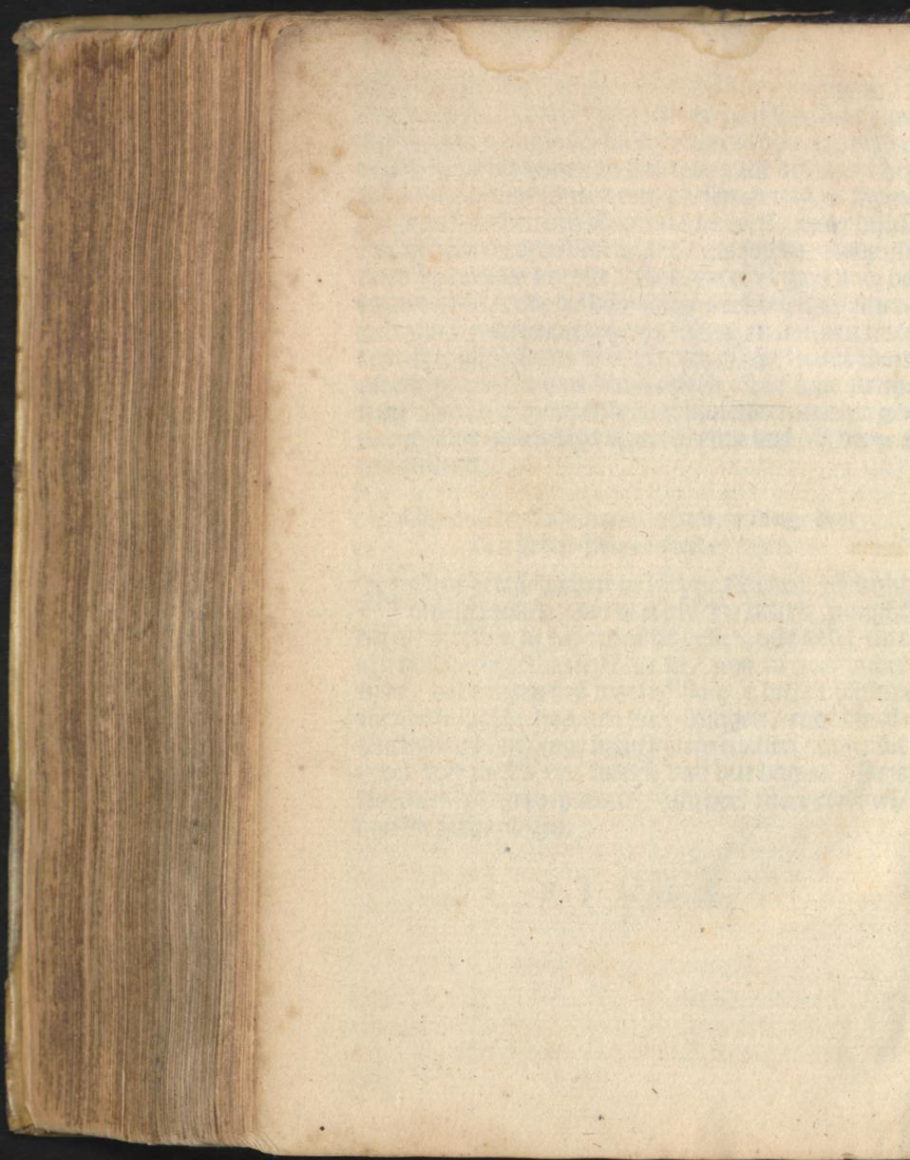
Nemt een Capoen van binnen gesuybert / ende
het vet geweyt / in stucken gesneden : koocht
die in eene genoeghsame quantiteyt waters / tot
dat

54. Van de Verkiefsinge der beste Simpeldroogen.
dat'er oberblijft twee pont en een half sop/ doet daer
by borage en buglosse-water/ van elcks een pont en
een half/ de blommen en kancele/ ende distilleert het
selve naer de konst met een glaesen alembeye. Som-
mige en koocken den Capoen niet eerst / maer distil-
leeren hem met soo veel water / als sop van node is/
daer by doende de reste. Dit water is goet booz de
uytteerende/ ende die dooz lange sieckiten uytgemaer-
gelt zijn / ende geene vzoome spijzen en konnen nut-
ten. Het simpel ende niet gecomponeert water wort
aleene gemaect van den Capoen / met wat krup-
men van witte hzooot ende wat kancele/ met eene ge-
noeghsame quantitept waters/ ende dus als boozen
gedistilleert.

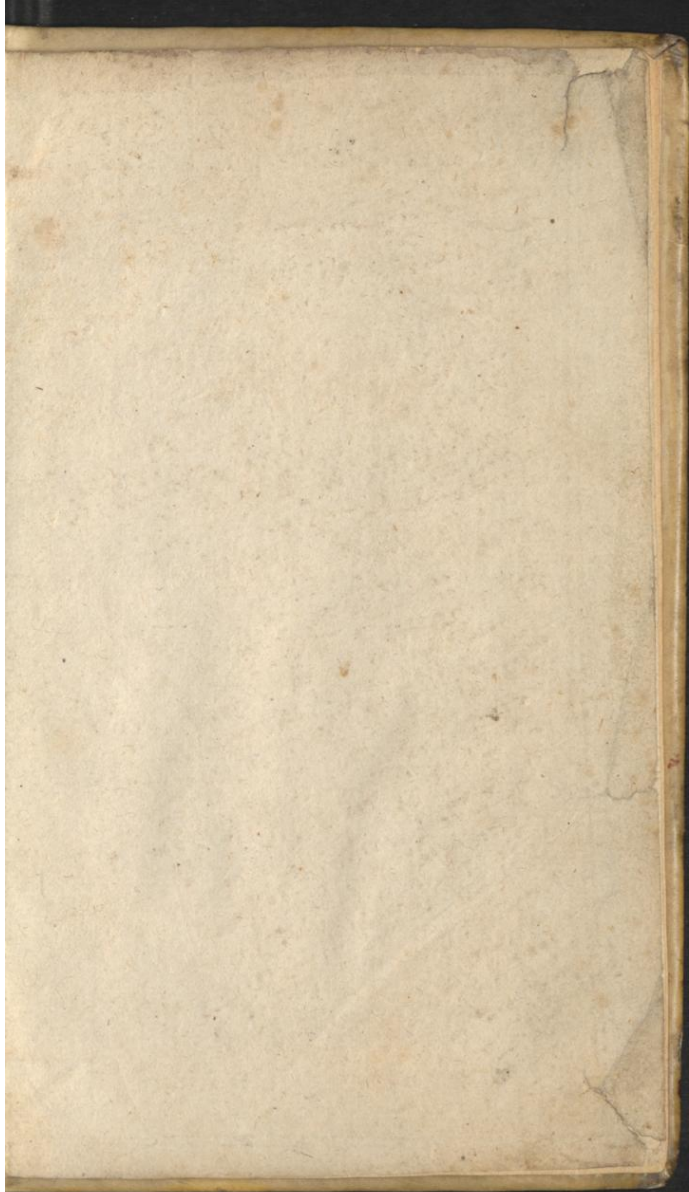
Chymische Calcinatië, ofte hzandinge van
den herts-hoozen sonder vper.

Nemt herts-hoozen in kilepne stucken gesaeght
ofte gebroken / soo veel als 't u belieft / hanght
die in / ofte aen de helm van de vesica, ofte ketel / met
een derden-deel waters daer in / stoocht daer onder
vper / de dompen des waters dooz de hitte opklim-
mende sullen de hoozen dooz-dzingen / ende die af-
lenckliks wit / ende hzeucksaem maken / maer dit
moet wel wesen een werck van drie dagen. Dese
hoozen dus geprepareert / zijn veel meer cozdiael/
dan die gebzant zijn.

F I N I S.

lat.
ant. 6,

Q

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

